

Čtenářský deník k maturitní zkoušce z ČJ

OBSAH

Požadavky k ústní maturitní zkoušce	4
Školní seznam četby	5
Vzorový žakovský seznam četby k maturitní zkoušce	8
Struktura ústní maturitní zkoušky	9
Česká a světová literatura do 18. století	
Defoe, Daniel: Robinson Crusoe	10
Homér: Odysseia	12
Molière, Jean - Baptiste: Lakomec	13
Petrarca, Francesco: Zpěvník (Sonety Lauře)	14
Shakespeare, William: Romeo a Julie	15
Shakespeare, William: Hamlet	17
Swift, Jonathan: Gulliverovy cesty	20
Česká a světová literatura 19. století	
Austinová, Jane: Pýcha a předsudek	22
de Balzac, Honoré: Otec Goriot	23
Baudelaire, Charles: Květy zla	26
Brönteová, Charlotte: Jana Eyrová	28
Brönteová, Emily: Na Větrné hůrce	29
Dickens, Charles: Oliver Twist	33
Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: Zločin a trest	35
Dumas, Alexandr: Tři mušketýři	37
Erben, Karel Jaromír: Kytice z pověstí národních	39
Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra	43
Hugo, Victor: Bídníci	45
Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži	47
Mácha, Karel Hynek: Máj	49
de Maupassant, Guy: Kulička	52
Mrštíkové, Alois a Vilém: Maryša	53
Němcová, Božena: Divá Bára	55
Neruda, Jan: Balady a romance	58
Neruda, Jan: Povídky malostranské	60
Poe, Edgar Alan: Jáma a kyvadlo	63
Shelley, Mary: Frankenstein	65
Stevenson, Robert Louis: Podivuhodný příběh doktora Jekylla a pana Hyde	67
Šlejhar, Karel Josef: Kuře melancholik	68
Tolstoj, Lev Nikolajevič: Anna Karenina	70
Vrchlický, Jaroslav: Noc na Karlštejně	72
Wilde Oscar: Obraz Doriana Graye	73
Zola, Émile: Zabiják	76

Světová literatura 20. a 21. století	
Adams, Douglas: Stopařův průvodce po Galaxii	78
Asimov, Isaac: Já, robot	79
Becket, Samuel: Čekání na Godota	81
Bradbury, Ray: 451 stupňů Fahrenheita	84
Brown, Dan: Šifra mistra Leonarda	86
Coelho, Paulo: Veronika se rozhodla zemřít	87
Deník Anne Frankové	89
F., Christiane: My děti ze stanice ZOO	94
Fitzgerald, Francis Scott: Velký Gatsby	91
Green, John: Hvězdy nám nepřály	92
Hemingway, Ernest: Stařec a moře	96
Irving, John: Pravidla moštárny	99
Kerouac, Jack: Na cestě	100
London, Jack: Bílý tesák	102
Nabokov, Vladimír: Lolita	105
Orwell, George: 1984	107
Orwell, George: Farma zvířat	109
Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid	112
Rolland, Romain: Petr a Lucie	115
Rowling, J. K.: Harry Potter a kámen mudrců	116
Ryan, Patrick: Jak jsem vyhrál válku	119
De Saint – Exupéry, Antoine: Malý princ	121
Sapkowski, Andrzej: Zaklínač I. Poslední přání	124
Shaw, George Bernard: Pygmalion	127
Schlink, Bernhard: Předčítač	129
Steinbeck, John: O myších a lidech	131
Styron, William: Sophiina volba	133
Tolkien, J. R. R.: Pán prstenů. Společenstvo prstenu	134
Townsendová, Sue: Tajný deník Adriana Molea	136
Česká literatura 20. a 21. století	
Bass, Eduard: Cirkus Humberto	138
Bezruč, Petr: Slezské písně	140
Čapek, Karel: Bílá nemoc	141
Čapek, Karel: Krakatit	143
Čapek, Karel: R. U. R.	145
Dousková, Irena: Hrdý Budžes	148
Dyk, Viktor: Krysař	151
Fuks, Ladislav: Spalovač mrtvol	153
Havlíček, Jaroslav: Petrolejové lampy	155
Hrabal, Bohumil: Postřižiny	157
Janeček, Petr: Sanitka a jiné děsivé příhody	159
Jírotka, Zdeněk: Saturnin	160

Körnerová, Hana Marie: Hlas kukačky	161
Kryl, Karel: Kníška	163
Kundera, Milan: Směšné lásky	165
Lustig, Arnošt: Colette. Dívka z Antverp	169
Lustig, Arnošt: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou	170
Mornštajnová, Alena: Les v domě	173
Nezval, Vítězslav: Edison	174
Otčenášek, Jan: Romeo, Julie a tma	175
Pavel, Ota: Smrt krásných srnců	177
Poláček, Karel: Bylo nás pět	179
Seifert, Jaroslav: Maminka	182
Škvorecký, Josef: Prima sezóna	184
Viewegh, Michael: Báječná léta pod psa	186
Weil, Jiří: Život s hvězdou	189

Požadavky k ústní zkoušce

Každý žák odevzdává řediteli školy **seznam literárních děl** sestavený na základě kritérií pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce v termínu stanoveném prováděcím předpisem MŠMT. Žákův seznam je zároveň **seznamem jeho maturitních zadání**. Z tohoto seznamu si žák losuje **jedno** zadání, zkoušku koná s **pracovním listem**. Pracovní list dostává žák až po vylosování zadání.

Kritéria pro výběr maturitních zadání k ústní zkoušce:

Pozor na změny oproti předešlému zkušebnímu období!

Žák vybírá 20 literárních děl:

Světová a česká literatura do konce 18. st. – minimálně **2** literární

díla Světová a česká literatura 19. st. – minimálně **3** literární díla

Světová literatura 20. a 21. st. – min. **4** literární díla

Česká literatura 20. a 21. st. – min. **5** literárních děl

Minimálně **dvěma** literárními díly musí být v seznamu žáka zastoupena **próza, poezie, drama**. Seznam žáka může obsahovat **maximálně dvě** díla **od jednoho autora**. Seznam literárních děl, z něhož žák vybírá (tzv. **školní seznam literárních děl**), sestavuje škola a musí obsahovat **minimálně 60 literárních děl**. Žákům je k dispozici na internetových stránkách školy (www.ststeplice.cz – pro maturanty).

Školní seznam literárních děl

Střední škola obchodu a služeb, Teplice, příspěvková organizace
Maturitní zkouška z českého jazyka a literatury

Školní seznam literárních děl

Česká a světová literatura do 18. století (minimálně 2 díla)

	Autor, název díla	literární druh	vydání	překlad
1	Defoe, Daniel: Robinson Crusoe	próza	1986	Vodička, T. – Vyskočil, A.
2	Homér: Odysseia	poezie	1984	Mertlík, R.
3	Molière, Jean - Baptiste: Lakomec	drama	2008	Mikeš, V.
4	Petrarca, Francesco: Sonety Lauře (Zpěvník)	poezie	2021	Pokorný, J.
5	Shakespeare, William: Romeo a Julie	drama	1963	Saudek, E.
6	Shakespeare, William: Hamlet	drama	1963	Saudek, E.
7	Swift, Jonathan: Gulliverovy cesty	próza	2018	Skoumal, A.

Česká a světová literatura 19. století (minimálně 3 díla)

8	Austinová, Jane: Pýcha a předsudek	próza	1986	Kondrysová, E.
9	de Balzac, Honoré: Otec Goriot	próza	1970	Zimová, B.
10	Baudelaire, Charles: Květy zla	poezie	2001	Kadlec, S.
11	Brönteová, Charlotte: Jana Eyrová	próza	2007	Fastrová, J.
12	Brönteová, Emily: Na Větrné hůrce	próza	1993	Marysková, K.
13	Dickens, Charles: Oliver Twist	próza	1985	Tilshovi, E. a E.
14	Dostojevskij, Fjodor Michajlovič: Zločin a trest	próza	1972	Hulák, J.
15	Dumas, Alexandr: Tři mušketýři	próza	1978	Pochovi, J. a R.
16	Erben, Karel Jaromír: Kytice z pověstí národních	poezie	2011	
17	Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra	poezie	2020	
18	Hugo, Victor: Bídníci	próza	1984	Pavloušková, Z.
19	Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži	próza	1979	Tomášková, M.
20	Mácha, Karel Hynek: Máj	poezie	2010	
21	de Maupassant, Guy: Kulička	próza	1968	Kárl, L.
22	Mrštíkovi, Alois a Vilém: Maryša	drama	2020	
23	Němcová, Božena: Divá Bára	próza	1997	

24	Neruda, Jan: Balady a romance	poezie	1958	
25	Neruda, Jan: Povídky malostranské	próza	2014	
26	Poe, Edgar Alan: Jáma a kyvadlo	próza	1987	Schwarz, J.
27	Shelley, Mary: Frankenstein	Próza	2015	Korbař, T.
28	Stevenson, Robert Louis: Podivuhodný příběh doktora Jekylla a pana Hydea	próza	2014	Pokorný, M.
29	Šlejhar, Karel Josef: Kuře melancholik	próza	1964	
30	Tolstoj, Lev Nikolajevič: Anna Karenina	próza	2021	Hašková, T.
31	Vrchlický, Jaroslav: Noc na Karlštejně	drama	2010	
32	Wilde Oscar: Obraz Doriana Graye	próza	1971	Novák, J. Z.
33	Zola, Émile: Zabiják	próza	1977	Kárl, L.

Světová literatura 20. a 21. století (minimálně 4 díla)

	Autor, název díla	Literární druh	vydání	překlad
34	Adams, Douglas: Stopařův průvodce po Galaxii	próza	2002	Hollanová, J.
35	Asimov, Isaac: Já, robot	próza	1981	Černý, O.
36	Becket, Samuel: Čekání na Godota	drama	1986	Ouředník, P.
37	Bradbury, Ray: 451 stupňů Fahrenheita	próza	2009	Emmerová, J. – Škvorecký, J.
38	Brown, Dan: Šifra mistra Leonarda	próza	2003	Zdík, D.
39	Coelho, Paulo: Veronika se rozhodla zemřít	próza	2000	Lidmilová, P.
40	Deník Anne Frankové	próza	1966	Janouch, G.
41	F., Christiane: My děti ze stanice ZOO	próza	2015	Soukupová, Z.
42	Fitzgerald, Francis Scott: Velký Gatsby	próza	1991	Dorůžka, L.
43	Green, John: Hvězdy nám nepřály	próza	2014	Volhejnová, V.
44	Hemingway, Ernest: Stařec a moře	próza	1957	Vrba, F.
45	Irving, John: Pravidla moštárny	próza	1981	Košťál, M.
46	Kerouac, Jack: Na cestě	próza	2005	Popel, J.
47	London, Jack: Bílý tesák	próza	1976	Svoboda, V.
48	Nabokov, Vladimír: Lolita	próza	1991	Dominik, P.
49	Orwell, George: 1984	próza	1991	Šimečková, E.
50	Orwell, George: Farma zvířat	próza	2004	Velíšek, M. – Gössel, G.
51	Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid	próza	1967	Gell, F.
52	Rolland, Romain: Petr a Lucie	próza	1985	Zaorálek, P.
53	Rowling, J. K.: Harry Potter a kámen mudrců	próza	2002	Medek, V. – Miklínová, J.
54	Ryan, Patrick: Jak jsem vyhrál válku	próza	1970	Vrba, F.
55	De Saint – Exupéry, Antoine: Malý princ	próza	1977	Stavinohová, Z.
56	Shaw, George Bernard: Pygmalion	próza	2002	Lukeš, M.

57	Sapkowski, Andrzej: Zaklínač I. Poslední přání	próza	2015	Komárek, S. - Pilch, J. - Komárková, J.
58	Schlink, Bernhard: Předčítač	próza	2000	Kafka, T.
59	Steinbeck, John: O myších a lidech	próza	1960	Vendyš, V.
60	Styron, William: Sophiina volba	próza	1988	Nenadál, R.
61	Tolkien, J. R. R.: Pán prstenů. Společenstvo prstenu	próza	2001	Pošustová, S. - Lee, A.
62	Townsendová, Sue: Tajný deník Adriana Molea	próza	2017	Hartlová, H.

Česká literatura 20. a 21. století (minimálně 5 děl)

	Autor, název díla	Literární druh	vydání	překlad
63	Bass, Eduard: Cirkus Humberto	próza	2017	
64	Bezruč, Petr: Slezské písně	poezie	2014	
65	Čapek, Karel: Bílá nemoc	drama	2004	
66	Čapek, Karel: Krakatit	próza	2018	
67	Čapek, Karel: R. U. R.	drama	2010	
68	Dousková, Irena: Hrdý Budžes	próza	2002	
69	Dyk, Viktor: Krysař	próza	2012	
70	Fuks, Ladislav: Spalovač mrtvol	próza	2022	
71	Havlíček, Jaroslav: Petrolejové lampy	próza	1983	
72	Hrabal, Bohumil: Postřižiny	próza	2004	
73	Janeček, Petr: Sanitka a jiné děsivé příhody	próza	2006	
74	Jirotka, Zdeněk: Saturnin	próza	2007	
75	Kafka, Franz: Proměna	próza	2010	
76	Körnerová, Hana Marie: Hlas kukačky	próza	2019	
77	Kryl, Karel: Kniška	poezie	1994	
78	Kundera, Milan: Směšné lásky	próza	2008	
79	Lustig, Arnošt: Colette. Dívka z Antverp	próza	2001	
80	Lustig, Arnošt: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou	próza	1990	
81	Mornštajnová, Alena: Les v domě	próza	2023	
82	Nezval, Vítězslav: Edison	poezie	1978	
83	Otčenášek, Jan: Romeo, Julie a tma	próza	2014	
84	Pavel, Ota: Smrt krásných srnců	próza	2004	
85	Poláček, Karel: Bylo nás pět	próza	2016	
86	Seifert, Jaroslav: Maminka	poezie	2011	
87	Škvorecký, Josef: Prima sezóna	próza	2017	
88	Viewegh, Michael: Báječná léta pod psa	próza	2009	
89	Weil, Jiří: Život s hvězdou	próza	1999	

VZOR ŽÁKOVSKÉHO SEZNAMU ČETBY

Jméno: **Adam Novák**

Třída: **O4.**

Obor: **Obchodník**

1.	Čapek, Karel: Bílá nemoc
2.	Deník Anny Frankové
3.	Erben, Karel Jaromír: Kytice
4.	F., Christiane: My děti ze stanice ZOO
5.	Havlíček Borovský, Karel: Král Lávra
6.	Hugo, Victor: Chrám Matky Boží v Paříži
7.	Kafka, Franz: Proměna
8.	Lustig, A.: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou
9.	Mácha, Karel Hynek: Máj
10.	Molière: Lakomec
11.	Mrštíkové, Vilém a Alois: Maryša
12.	Nabokov, Vladimir: Lolita
13.	Němcová, Božena: Divá Bára
14.	Pavel, Ota: Smrt krásných srnců
15.	Poláček, Karel: Bylo nás pět
16.	Remarque, Erich Maria: Na západní frontě klid
17.	Rolland, Romain: Petr a Lucie
18.	Rowlingová, Joanne Kathleen: Harry Potter a Kámen mudrců
19.	Shakespeare, William: Hamlet
20.	Viewegh, Michal: Báječná léta pod psa

V Teplicích dne

.....

Podpis

STRUKTURA ÚSTNÍ ZKOUŠKY

Charakteristika uměleckého textu

1. Analýza uměleckého textu:

- I. část:**
- zasazení výňatku do kontextu díla
 - téma a motiv
 - časoprostor
 - kompoziční výstavba
- II. část:**
- literární druh a žánr
 - vypravěč / lyrický subjekt
 - postavy
 - vyprávěcí způsoby
 - typy promluv
 - veršová výstavba
- III. část:**
- jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku
 - tropy a figury a jejich funkce ve výňatku

2. Literárněhistorický kontext

- kontext autorovy tvorby
- literární / obecně kulturní kontext

Charakteristika neuměleckého textu

- I. část:**
- souvislost mezi výňatky
 - hlavní myšlenka textu
 - podstatné a nepodstatné informace
 - různé možné způsoby čtení a interpretace textu
 - domněnky a fakta
 - komunikační situace (např. účel, adresát)
- II. část:**
- funkční styl
 - slohový postup
 - slohový útvar
 - kompoziční výstavby výňatku
 - jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku

Česká a světová literatura do 18. století

Daniel Defoe – Robinson Crusoe, život a podivuhodná dobrodružství námořníka z Yorku

1. Kontext doby

Osvícenství je intelektuální hnutí, životní postoj a filosofický směr 17. až 18. století, který znamenal převrat ve vývoji evropského myšlení. Osvícenství je odmítavou reakcí na barokní religiozitu, proti níž staví vlastní prostředky a možnosti člověka: racionalismus, logiku a humanismus.

Ideálním představitelem osvícenství se stal filosof, vzdělaný člověk, který však plnil svou funkci jak ve vědě, tak ve společnosti. Jeho hlavním duchovním východiskem byl rozum, který jej vedl ve všech oblastech uvažování i praktického života, definoval pojmy a určoval hodnoty.

Filozofie: J. J. Rousseau, Voltaire

Literatura: Denis Diderot, Jonathan Swift, Voltaire

2. Kontext tvorby

Daniel Defoe (1660 – 1731), vlastním jménem Daniel Foe, anglický spisovatel a novinář, představitel myšlenkového proudu osvícenství.

Dobrodružný život kapitána Singletona – román o životě anglického dobrodruha, který byl v mládí prodán do otroctví. Dostal se na loď, zúčastnil se vzpoury a stal se pirátem. Nakonec se vrátil domů jako bohatý muž.

Moll Flandersová – vypráví dobrodružný životní příběh mravně narušené ženy, kterou drtivý osud žene z náruče jednoho muže do druhé a která se ve stáří stává úspěšnou zlodějkou a podvodnicí.

Roxana – román o opuštěné matce, která pro obživu svých dětí přijímá úděl vydržované ženy. Později propadne touze po blahobytu a společenském postavení a jde bez morálních zábran za svým cílem, až se nakonec stává milenkou krále.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: dobrodružný román (podobné příběhy později nazývány „robinsonády“)

Kompozice: Děj je chronologický. Kniha je napsána formou deníku.

Forma vypravování: ich–forma

Jazyk díla: převážně spisovný jazyk, časté popisy prostředí, pracovních postupů a náradí (vliv osvícenského racionalismu)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Anglie, ostrov v blízkosti Brazílie

Čas díla: 17. století

Děj:

Už od mládí toužil Robinson Crusoe plavit se po mořích a stát se námořníkem, jeho rodiče mu v tom však bránili. Nakonec přece jen utekl z domu a dostal se na loď mířící do Londýna. Ta ztroskotala a posádka se jen stěží zachránila. Poté podnikl ještě několik dobrodružných výprav, jedna z nich skončila zajetím v Salé, ze kterého se mu podařilo uniknout a dostal se až do

Brazílie. Tam si založil statek, na němž pěstoval cukrovou třtinu. I přes blahobyt mu scházelo dobrodružství, a tak se vydal do Afriky pro otroky. Jejich loď ale také ztroskotala a on se ocitl sám na neobydleném ostrově, jeho druhové utonuli.

V několika prvních dnech si myslel, že zemře. Pak zjistil, že na ostrově nežijí žádné nebezpečné šelmy, je osídlen pouze kozami, různými menšími zvířaty a velkým množstvím ptáků. Vrak lodi se ocitl hodně blízko pobřeží, proto si z něj Robinson mohl postupně odvézt spoustu životně důležitých věcí. Během let se na ostrově zabydlel, vytvořil si dvě oplocená obydlí, která si postupně pohodlně zařizoval. Naučil se péci chleba, vypalovat hrnce, stavět čluny a vyrábět věci ze dřeva. Založil si stádo koz a z jejich mléka si dělal sýr a máslo.

Asi po dvaceti letech jeho pobytu na ostrově přijeli na ostrov kanibalové, aby snědli své lidské zajatce. Robinson jednoho z nich zachránil, dal mu jméno Pátek a ten se od té doby stal jeho věrným sluhou.

Robinson se z ostrova dostává po 28 letech, kdy se mu podaří porazit vzbuřence z lodi, která přistála u jeho ostrova.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Robinson Crusoe - Angličan, původem z Yorku; velkou část svého života strávil jako trosečník na pustém ostrově, na kterém dokázal přežít; měl neklidnou krev, a tak nedokázal zůstat zabydlen delší dobu na jednom místě; byl velmi zručný, což se ukázalo především při jeho pobytu na ostrově; na začátku příliš nevěřil v boha a nemodlil se, avšak po několika letech pobytu na ostrově se stal silně věřícím

Pátek - Robinsonův věrný sluha i přítel; původně patřil ke kanibalům, byl zajat jiným kanibalským kmenem a hrozila mu smrt a Robinson ho vysvobodil a naučil svému způsobu života.

5. Vliv díla:

Vznik tzv. robinsonád = děl s dobrodružným charakterem.

Filmy:

Luis Buñuel: Las Aventuras de Robinson Crusoe (Mexiko, 1954)

Jack Gold: Člověk Pátek (USA, 1975), v hlavních rolích Peter O'Toole a Richard Roundtree
loutkový film Stanislava Látala Dobrodružství Robinsona Crusoe, námořníka z Yorku

George T. Miller: Robinson Crusoe (USA, 1997), v hlavní roli Pierce Bros

Homér: Odysseia

1. Kontext doby:

Antická literatura

literatura starověkého Řecka a Říma

doba vzniku základních žánrů lyriky, epiky a dramatu

základy řečnictví, filozofie a odborné literatury Řecko

autoři lyriky: Sapphó, Anakreon

autoři dramatu: Aischylos, Euripides, Sofokles Řím

autoři epiky: Vergilius, Petronius

autoři lyriky: Ovidius, Catulus

autoři dramatu: Plautus

2. Kontext tvorby:

O jeho životě neexistují přesnější informace. Nejčastěji se uvádí doba jeho života kolem 8. st. př.n. l. Homérovo jméno je spojováno se vznikem dvou eposů s náměty z trojského mytologického cyklu.

Ilias – válečný hrdinský epos, tj. Báseň o Iliu – Troji.

Epos o 24 zpěvech a 16 000 verších líčí události jednapadesáti dní posledního desátého roku trojské války, zarámované Achillovým hněvem.

Odysseia – epos s pohádkovými a dobrodružnými motivy, vypráví o posledních jedenačtyřiceti dnech desetiletého bloudění ithackého vládce Odyssea při návratu na rodný ostrov po úspěšném dobytí Troje. Po porážce Trojanů se vydal se svým vojskem na cestu plnou dobrodružství.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: epos

Kompozice: Dílo o 24 zpěvech 12 000 verších

Forma vypravování: er – forma

Jazyk díla: spisovný, časté metafory, básnická přirovnání

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: cesta z Troji na rodnou Ithaku

Čas díla: doba po trojské válce – 41 posledních dnů z desetiletého bloudění

Děj: vypráví o posledních jedenačtyřiceti dnech desetiletého bloudění ithackého vládce Odyssea při návratu na rodný ostrov po úspěšném dobytí Troje.

Po porážce Trojanů se vydal se svým vojskem na cestu plnou dobrodružství:

- zajetí na ostrově kyklopů a kyklop Polyfemos je uvěznil ve své jeskyni, kde měl stádo ovcí,
- dostane se ze spárů vodního víru, který vytváří mořská obluda Charybda,
- přelstí kouzelnici Kirké,
- navštíví podsvětí.

Nakonec ztratil celou posádku a vrátil se domů sám.

Tam se však o jeho ženu Penelopu ucházela celá řada nápadníků. (Jejich odloučení trvalo osmnáct let). O tom, kdo bude jejím manželem, se mělo rozhodnout v soutěži. Vyhrát měl ten, kdo prostřelí lukem všechna oka dvanácti seker v řadě za sebou zasazených.

Athéna, bohyně moudrosti a ochránkyně statečných mužů, proměnila dočasně Odyssea ve starce a ten se šel zúčastnit soutěže. Hned na první pokus uspěl a přeměněný opět v Odyssea, vyhnal všechny nápadníky, kteří se k němu jako ke starci chovali neuctivě.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Odysseus – ithacký král, chytrý, pohotový

Penelopé – jeho žena, věrně čekající na Odysseův návrat Telemachos – Odysseův syn –

hledající svého ztraceného otce

Kirké – kouzelnice, která se do Odyssea zamilovala a držela ho rok na svém ostrově

5. Vliv díla:

Odysseia inspirovala už Sofoklova Aiase a Filoktéta, Vergiliovu Aeneis i Dantovo Peklo. Epickou báseň Ulysses napsal Alfred Tennyson (1833), slavnou parafrázi je Odysseus J. Joyce (1922) a epos Odysseia napsal Nikos Kazantzakis (1938). Odysseia a její postavy byly tématem mnoha oper, divadelních her a ovšem výtvarných děl, zejména od 16. století.

Molière - Lakomec

1. Kontext doby:

Dílo spadá do uměleckého směru klasicismu. Směr se vyvinul ve Francii, svůj vrchol zažívá za vlády krále Ludvíka XIV., který divadlo velkoryse podporoval.

Klasicismus navazuje na antiku, je svázán mnoha pravidly, která musí umělci dodržovat.

Literární díla jsou dělena na vysoká (např. óda, epos, tragédie - jen o vznešených tématech a psaná zásadně veršem) a nízká (např. komedie – každodenní témata ze současnosti, ze života měšťanů, psaná prózou).

2. Kontext tvorby:

Molière (1622 – 1673), vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin (čti žán batist pukila) byl francouzský herec, spisovatel a dramatik období klasicismu.

Syn měšťana, proti vůli rodiny se dal k divadlu (hanebné povolání bez společenské prestiže, nevýnosné, proto začal používat pseudonym Molière). Původně byl členem kočovné společnosti, zkrachoval, zavřen do vězení pro dlužníky, později si založil svoji vlastní divadelní společnost, ta slavila úspěchy.

Brzy se svými hrami proslavil, především mezi chudinou, ale hrál i pro krále. Zabýval se tzv. nízkým dramatem, především komedií a fraškou. Protože ve svých hrách odvážně kritizoval a zesměšňoval společnost (předváděl mravy své doby), dostával se do častých sporů s královským dvorem. V satirických veselohrách zesměšňoval pokrytce, šlechtu a její snobskou morálku a v neposlední řadě v 17. století zatracovanou církev.

Jeho úspěch na divadle, jeho novátorství, společenská angažovanost a konečně i úspěch u diváků ho nutí bojovat celé roky proti intrikám, osočování a pronásledování jeho odpůrců (často šlo o jeho konkurenty z oblasti divadla). Zemřel na jevišti při repríze své hry Zdravý nemocný, kde hrál titulní roli.

Jeho hry jsou dodnes uváděny a zfilmovávány. Podle titulní postavy hry Don Juan (čti don chuan) se vžil pojmenování pro svůdníka, přelétavého milence.

Tartuffe neboli Podvodník (čti tartyf): některými kritiky považována za nevýznamnější hru.

Lakomec: pravděpodobně nejznámější dílo, podle klasicistních pravidel hra tzv. nízkého žánru = nehodna pro uvedení ve vysoké společnosti. Do této kategorie spadala díky námětu (ze současnosti, z měšťanského prostředí) a díky použité próze. Hře nepomohlo k zařazení do vysokých žánrů ani antické pravidlo dodržení tzv. 3 jednot: 1. jednota místa (hra se musí odehrávat na jednom místě), 2. jednota času (hra se musí odehrát v reálném čase, do 24, nejvýše do 30 hodin), 3. jednota děje (hra nesmí mít odbočky od hlavního děje, musí se zabývat jen jednou zápletkou).

3. Formální stránka:

Literární žánr: komedie

Literární druh: drama

komedie (= jeden z hlavních dramatických útvarů, děj i role dramatických postav jsou pojaty komicky, směšně)

Kompozice: komedie o 5 dějstvích (= aktech)

Jazyk díla: velmi živé a vtipné dialogy založené na situační komice, častá nedorozumění, která vedou k dalším vtipným zamotaným situacím, které se na konci zase rozpletou

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž

Čas díla: autorova současnost (17. st.)

Děj: motiv inspirovaný římskou Komedii o hrnci antického autora Plauta. Komédie je kritikou chorobné touhy po penězích. Peníze jsou vášní, která člověka vylučuje z normálního života a deformuje přirozené lidské vztahy. Člověk zaslepený touhou po bohatství nebere ohled na city ani lásku.

Starý Harpagon (čti arpagon) omezuje své děti, okrádá služebnictvo, touží po mladé ženě Marianě, ač ji miluje jeho syn Kleantes, pro něhož vybral bohatou vdovu. Harpagon chce své děti výhodně provdat – dceři Elišce našel bohatého starce Anselma.

Proměnu Harpagonova smýšlení způsobí ztráta jeho peněz – 30 000 zlatých dukátů (vzal je sluha Čipera, který je našel zakopané na zahradě, aby pomohl svému pánovi Kleantovi).

Výměnou za peníze se Harpagon vzdá Mariany.

Když se ukáže, že Mariana a Valér, kterého miluje Harpagonova dcera Eliška, jsou dětmi bohatého Anselma, nenamítá Harpagon nic proti svatbě svých dětí, zvláště když jejich otec zaplatí obě svatby a nevyžaduje věno – Valér se ožení s Eliškou a Kleantes s Marianou. Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Harpagon: jméno je výstižně nadneseně vyjádřeno charakteristickou vlastností – lakotou. Asi šedesátiletý lichvář, vdovec, chamtivý, lakomý, bezcitný boháč (latinsky harpago = kořistník, lakomec, lupič). Pro peníze obětuje vše: citové vztahy, děti, rodinu, peníze schovává stále na nová místa po domě i na zahradě, ale přesto se bojí, že ho každý chce o ně připravit (nevěří návštěvám ani svým dětem). Ztráta peněz pro něho znamená šílenství, ztrátu smyslu života. Je tragikomickou postavou.

Eliška: dcera, spravedlivá, upřímná (situaci ji donutí k tajným zásnubám s Valérem)

Kleantes: chytrý a podnikavý syn, šílená otcova láska k penězům se mu přičí

Sluha Čipera (La Flèche): vychází z antické tradice, kdy v komediích vystupoval chytrý sluha, který pomáhal svému pánovi, i zde je to on, kdo vyřeší Kleantovy problémy, ukryje peníze, tím donutí Harpagona k ústupkům

Vysvětlení názvu díla: vlastnost, na které je postavena celá komedie

5. Vliv díla:

Molièrové hry jsou dodnes živé. Po Shakespearovi je označován za největšího světového dramatika. Jeho témata čerpající ze života jsou obecnstvu stále blízká, o čemž svědčí mnohá divadelní i televizní zpracování.

Francesco Petrarca – Zpěvník (Sonety Lauře)

1. Kontext doby:

- Počátek 14. st. – počátek 17. st.
- **Renesance** z francouzského **la renaissance** (znovuzrození). Vznikla v italském městském státu Florencii a rozšířila se po celé Evropě jako spojnice mezi antickou kulturou, kterou se snažila znovuoživit a čerpat z ní. Hlavním předmětem zájmu se stalo Starověké Řecko.
- **Humanismus** – z lat. **humanus** (= lidský) – zájem o člověka
- **Vliv zámožných objevů** ⇒ vzestup měšťanstva a měst, rozvoj společenských i přírodních věd;
- **vynález knihtisku** – rychlejší předávání a šíření informací
- **Znovuzrození (obrození) antiky** – návrat k antické kultuře jako vzoru
- **Nový ideál vzdělání** – touha po pravdivém poznání člověka a pozemského života (proti středověkému poznávání boha a zájmu o posmrtný život); všestrannost poznání
- **Kult smyslů a rozumu** (proti kultu víry)

- **Pocit sebevědomí jednotlivce** (víra ve vlastní síly)
- **Rozvoj literatur v národních jazycích** (namísto středověké latiny)

Literatura: Giovanni Boccaccio, Francesco Petrarca, Dante Allighieri, Francois Villon, Miguel Cervantes Y Saavedra, Pierre de Ronsard

2. Kontext tvorby:

Francesco Petrarca (1304 – 1374)

Narodil se v Arezzu, přestože původně studoval práva, nastoupil kněžskou dráhu. Za svého života pobýval i v Čechách na pozvání Karla IV.

Dílo: převážně milostná poezie

Zpěvník (Sonety Lauře)

Milostné verše věnované jedné ženě

Skutečný milostný prožitek (radost i zklamání, štěstí i bolest)

Forma – sonet (=znělka) – 14 veršů (4+4+3+3), pravidelný rým (abba, abab)

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika (poezie)

Literární žánr: milostná poezie

Kompozice: 366 básní; Sbírka se dělí na část za Lauřina života a po její smrti a zachycuje vývoj milostného citu od mladického poblouznění, přes uctívání a zbožňování, až k pocitu smíření a pokání v pozdním věku, kdy si subjekt již uvědomuje marnost své někdejší posedlosti a obrací svou duchovní lásku a uctívání k panně Marii.

Jazyk díla: spisovný jazyk, časté archaismy

4. Obsahová stránka:

První část je psána za Lauřina života a druhá část po její smrti. Za přelom je považován sonet CCLXVII, kde se poprvé objevuje Lauřina smrt a která odděluje i způsob nazírání na lásku, život, smrt. Jakoby sonet nepřímě odděloval Petrarcovo mládí a zralý věk. Každopádně v celém díle cítíme jeho touhu po poznání a hlavně sebepoznání, čímž se velmi odlišuje od jiných autorů své doby. S tím souvisí i jeho celoživotní aktivní studium a objevování starých spisů např.

Varrona, Plinia, Livia, Cicerona, které mu získalo ve své době neuvěřitelný věhlas.

O Lauře ale víme jen to, co o ní napsal sám.

Setkali se poprvé 6. dubna 1327 na ranní mši v kostele Santa Chiara v Avignonu. Tam poprvé uviděl plavovlásku s tmavými očima, která později zemřela během epidemie cholery roku 1348. Její celé jméno neznáme a vůbec není jisté, zda všechno nebyla jen básnická představitost, jakási Petrarcova Femme fatale.

Je zajímavé, že v sonetech se její jméno skoro neobjevuje. Možná se Petrarca obával projevit své city konkrétně, protože byl kněz nebo proto, že Laura byla vdaná. Místo jejího jména používá synonymum jako vánek – a l'aura nebo vavřín – lauro, vavřínový věnec – l'aura. To naznačuje, že Laura mohla být jen vysněný symbol jeho nezměrné básnické imaginace, symbol propojení touhy, lásky pozemské s osobní touhou po literární dokonalosti, což dokazuje Petrarcovu snahu o přesné vyjádření myšlenek, který zasazoval do dokonalého uměleckého sonetu.

Přesto je zřejmé, že verše jsou psané někým, kdo je skutečně hluboce zamilován a jemuž nebylo dáno svou touhu naplnit. Zbožštění Lauřiny krásy je proto i na dnešní dobu mimořádně citlivé a působivé.

5. Vliv díla

Petrarca jako první přišel s formou sonetu = báseň o 14 verších, které jsou rozděleny do 4 slok, první 2 sloky mají po 4 verších, 3. a 4. sloka má 3 verše. Tuto formu po něm převzala celá řada básníků.

William Shakespeare – Romeo a Julie

1. Kontext doby:

- a. Počátek 14. st. – počátek 17. st.
- b. **Renesance** z francouzského **la renaissance** (znovuzrození). Vznikla v italském městském státu Florencii a rozšířila se po celé Evropě jako spojnice mezi antickou kulturou, kterou se snažila znovuoživit a čerpat z ní. Hlavním předmětem zájmu se stalo Starověké Řecko.
- c. **Humanismus** – z lat. **humanus** (= lidský) – zájem o člověka
- d. **Vliv zámořských objevů** ⇒ vzestup měšťanstva a měst, rozvoj společenských i přírodních věd;
- e. **vynález knihtisku** – rychlejší předávání a šíření informací
- f. **Znovuzrození (obrození) antiky** – návrat k antické kultuře jako vzoru
- g. **Nový ideál vzdělání** – touha po pravdivém poznání člověka a pozemského života (proti středověkému poznávání boha a zájmu o posmrtný život); všestrannost poznání
- h. **Kult smyslů a rozumu** (proti kultu víry)
- i. **Pocit sebevědomí jednotlivce** (víra ve vlastní síly)
- j. **Rozvoj literatur v národních jazycích** (namísto středověké latiny)

Literatura: Giovanni Boccaccio, Francesco Petrarca, Dante Allighieri, Francois Villon, Miguel Cervantes Y Saavedra, Pierre de Ronsard

2. Kontext tvorby:

William Shakespeare - (1564 – 1616)

Pocházel ze Stratfordu nad Avonou, působil jako herec a dramatik u herecké společnosti, stal se spolunajatelem divadla Globe.

Dílo:

Nejvýznamnější renesanční dramatik.

Jeho dílo je zcela světské, bez zjevných náboženských motivů. Pro jeho dramata je typický tzv.

blankvers — nerýmovaný verš, sestávající z pěti jambických

stop. 3 období tvorby:

- **1591-1600:** Psal především komedie a historická dramata, často zpracovával staré náměty z anglické minulosti a z antiky.
- **1601-1608:** Přichází zklamání a rozčarování nad vývojem společnosti, do jeho tvorby vniká pesimismus a píše tragédie a sonety.
- **1608-1612:** Smiřuje se se životem a píše hry, mající charakter tzv. romance, tj. obsahující jak prvky tragédie, tak prvky komedie.

Tragédie

- **Romeo a Julie**
- **Julius Caesar**

- **Hamlet**
- **Othello**
- **Macbeth**
- **Král Lear**

Komedie

- **Zkrocení zlé ženy**
- **Sen noci svatojánské**
- **Večer tříkrálový**

3. Formální stránka:

Literární druh: drama

Literární žánr: tragédie

Kompozice: prolog a 5 dějství

Jazyk díla: veršované drama, nerýmovaný pětistopý jamb, použití metafor, citově zabarvená slova

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Verona (Itálie)

Čas díla:

Děj: V italském městě Verona panuje už roky mezi dvěma rody (Montekové a Kapuleti) velký spor.

Romeo z rodu Monteků se účastní plesu Kapuletů, na kterém se zamiluje do krásné Julie Kapuletové a ona zase do něj. Milenci se nechají oddat otcem Vavřincem. Po jejich oddání dochází ke střetu Romea s Tybaltem, který ho k smrti nenávidí a který mu také zabil přítele Merkucia. Proto jej Romeo zabije, za což je za trest vyhoštěn z Verony. Tímto se Julie velmi trápí a ještě více začne smutnit, když se dozví, že její rodina chce, aby si vzala mladého šlechtice Parise. Julie se proto rozhodne jít pro radu k otci Vavřincovi, jenž jí nabídne nápoj, po němž bude vypadat jako mrtvá. Julie souhlasí a nápoj vypije. Její rodina ji pohřbí do rodinné hrobky. Když se o tom dozví Romeo, vydá se do Verony a rozhodne se zemřít vedle své milé. Po vypití jedu umírá, ale mezitím se probouzí Julie, která vedle sebe spatří mrtvého Romea. Dýkou si probodne srdce a zemře. Jejich rodiny se usmíří až nad jejich společným hrobem, do kterého jsou Romeo a Julie pohřbeni.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Romeo - syn Monteků (17 let); dobrosrdečný mladík; bláznivě zamilovaný do Julie

Julie – dcera Kapuletů (14let); mladá, naivní, prožívá první lásku

otec Vavřinec - oddávající Romea a Julii; františkánský mnich

Montek a Kapulet - hlavní představitelé obou rodů

Merkucio - Romeův přítel

Paris - mladý šlechtic; měl si vzít Julii

Tybalt - Juliin bratranec; velmi pomstychtivý a nesnášenlivý vůči Montekům

5. Vliv díla:

Díla inspirovaná dramatem:

Sergej Prokofjev – Romeo a Julie – balet; Leonard Bernstein – muzikál West Side Story;

Romain Rolland – Petr a Lucie; Jan Otčenášek – Romeo, Julie a tma

William Shakespeare - Hamlet

1. Kontext doby:

Dílo spadá do období anglické renesance. Znamky:

- 14. – 17. st.

- počátky v bohaté Itálii

- název pochází z francouzského la renaissance = znovuzrození, ve smyslu zvonuobjevení antiky, jejíž kultura se stává vzorem

- vliv zámořských objevů, vzestup měšťanstva a měst, rozvoj společenských i přírodních věd

= lidé se soustředí především na pozemské věci, světské záležitosti, užívají si života, smyslových vjemů, spoléhají na svůj rozum a vědecké poznatky

- rozvoj literatur v národních jazycích

2. Kontext tvorby:

William Shakespeare (1564 – 1616) - nesporně největším dramatikem nejen anglické, ale i světové literatury. Nedostatečné zprávy o jeho životě vedly k různým dohadům, dodnes si nejsme např. jisti, kolik her vlastně napsal.

Hamlet spadá do jeho druhého tvůrčího období, autor zažívá velká životní zklamání, což se odráží i v dalších dílech z této epochy (Othello, mouřenín benátský, Mackbeth, Antonius a Kleopatra,...). Publikum si žádalo i komedie (Večer tříkrálový, ...).

Pozn.: Nejslavnějším dílem je bezesporu tragédie na nepůvodní téma Romeo a Julie – z prvního tvůrčího období.

Náměty svých her čerpal z nejrůznějších zdrojů: ze života slavných osobností, z italských a francouzských renesančních povídek i ze starých kronik. Vynikal jedinečnou představivostí a smyslem pro realizaci jevištní akce. Do úst svých hrdinů dovedl vkládat úvahy o běžné životní skutečnosti i hluboké zamyšlení nad smyslem lidské existence. Jevištním slovem a dramatickou akcí vyjádřil čistotu a vznešenost citu i hloubku vášně, sny, bezohlednou lačnost po slávě a zisku, sobeckost i nenávisť.

Znaky shakespearovského dramatu:

- neomezenost látky, času a místa (dodnes tematicky živá díla, témata se snadno aplikují i do současnosti doby a do dnešních lokací)
- uvěřitelní hrdinové se svými kladnými i zápornými stránkami (nikdo není jen černý nebo bílý, kladný nebo záporný)
- důležité postavení zaujímají i postavy žen – často silné, nepodřízené, samostatně rozhodující o svém životě, doplňují je ženy lidové – laskavé chůvy,...
- trvá vliv antického dramatu – např. v existenci chóru (= sboru komentujícího děj, u Shakespeara uvádí do situace na počátku her – forma prologu = úvodu)
- naopak už ale nedodržuje antická pravidla tragédií – zásady 3 jednot: jednota času (= dílo se smí odehrát pouze v reálném čase, max. ale ve 24 hodinách), jednota místa (= dílo se smí odehrávat pouze na jednom místě, nejčastěji tedy v neurčitém paláci, změna kulís není přípustná), jednota děje (= nejsou povoleny vedlejší odbočky od hlavního děje)
- představení se hrála bez kulís (nebo jen s jejich náznaky) za denního světla, herci chodili v těžkých a bohatě zdobených kostýmech
- jeho tvorba je považována za vrchol tzv. alžbětinského divadla – anglické drama rozvíjející se v období vlády Alžběty I., která také značně divadlo finančně podporovala (včetně divadelní budovy The Globe, které byl Shakespeare spolunajatelem)
- hráli pouze muži (a to i ženské role)

3. Formální stránka:

Literární žánr: tragédie, veršovaný jazyk - poezie (u vznešených postav) se střídá s prózou (u nejnižších vrstev)

Literární druh: drama (= divadelní hra)

tragédie (= jeden z hlavních dramatických žánrů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra) o 5 dějstvích (počet dějství po vzoru antických tragédií)

Kompozice: jedno z nejrozsáhlejších autorových dramát (dvakrát tak dlouhé než Othello). Hra je oživena změnami stylů – od „duchařských“ scén, přes dlouhé filozofické úvahy až k akčnímu souboji.

Jazyk díla: celkově je jazyk velmi pestrý (Shakespeare je označován za spisovatele s největší slovní zásobou, na základě jeho děl se ve staré Anglii vytvářely slovníky), přesto je jazyk velmi

srozumitelný, vychází vstříc tehdejšímu publiku (značnou část tvořily nejnižší nevzdělané vrstvy Londýňanů).

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: převážně dánský hrad Elsinor

Čas díla: autorova současnost (počátek 17. st.)

Děj: Na jeho hradbách dánského hradu Elsinor se zjevuje duch Hamletova mrtvého otce.

Králevic se od něj dozvídá, že byl zavražděn svým bratrem Claudiem, který pojal Hamletovu matku následně za manželku, a sám se tak stal králem.

Hamlet od té chvíle nemyslí na nic jiného než na pomstu. Předstírá šílenství, aby snáze odhalil smýšlení lidí ze svého okolí. Není si zcela jist strýcovou vinou a hledá možnost ověření. Tu přinášejí potulní herci. Hamlet do jejich hry vloží pasáž popisující královu vraždu a čeká na strýcovu reakci. Ten svým úprkem potvrdí, že je vinen. Hamlet ovšem znovu váhá se svou pomstou, když vidí, jak se strýc snaží modlitbou očistit.

Při rozhovoru s matkou princ nechtěně zabíjí Polonia, otce milované Ofélie (někdo se skrývá za závěsem, proto osobu probodne). Ofélie zešílí, utone.

Strýc Claudius odhaluje Hamletovo předstírané šílenství, posílá jej do Anglie, kde má být popraven. Ten však lest odhalí a vrátí se zpět do Dánska, kde je svědkem Oféliina pohřbu (známé vtipné až sarkastické poznámky hrobníků na adresu mrtvé Ofélie). Laertes viní Hamleta z podílu na smrti své sestry a vyzývá ho k souboji. Ten je nerovný, protože Claudius tajně napustí jeho meč jedem. Když Hamlet zjistí zradu, vytrhne Laertovi otrávený meč a probodne jím Laerta i krále. Umírá i Hamletova matka (otrávila se vínem určeným pro Hamleta). Nakonec svým zraněním podléhá i sám Hamlet (byl na počátku souboje škrábnut otráveným mečem). Vymírají tak oba rody.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: I když autor čerpá z antických vzorů, nejsou jeho hrdinové v rukou osudu, naopak, plně ve znaku renesance, mohou sami ovlivnit své životy. Příčinou renesanční tragédie je většinou lidská vášeň nebo náhoda (ne osud, proti němuž je vzpoura marná).

Centrální postavy tvoří dva rodinné kruhy. Královský (Hamlet, jeho strýc - král Claudius, královna Gertruda, duch zemřelého krále) a kruh rodiny nejvyššího komořího Polonia (jeho dcera Ofélie a syn Laertes). Hamlet je s oběma spojen.

Claudius: personifikací (= zosobněním) zkaženosti a upadajících hodnot, tragičnost jeho postavy je dána tím, že ačkoli si je vědom svých hříchů, a dokonce prosí Boha o jejich odpuštění, vnitřně, ve své duši, cítí klid bez jakýchkoli výčitek, což mu znemožňuje upřímnou lítost, a tudíž i očištění od vin. Je zrádný, zákeřný a podlý, neschopný vlády, ale ctižádostivý. Hamlet: prakticky vystupují dva – jeden bláznivý, vyžívající se ve slovních hříčkách, a druhý racionální, vážný, bažící po pomstě. Jeho touhu po činu, který by naplnil spravedlnost, oslabují neustálé pochybnosti a nedůvěra ve vlastní síly.

Horatio: Hamletův nejlepší přítel, čestný a spravedlivý

Polonius: nejvyšší královský komoří, svou oddaností králi je až směšný

Vysvětlení názvu díla: podle hlavní postavy a jejího postavení

5. Vliv díla:

Shakespeareova dramatická tvorba přerůstá časový i společenský rámec své doby a zůstává stále živá a pochopitelná i dnešnímu divákovi. I dílo Hamlet se stalo inspirací pro mnoho dalších spisovatelů (Karel Čapek, Emil František Burian, Ivan Vyskočil,...).

Jonathan Swift – Gulliverovy cesty

1. Kontext doby:

Dílo spadá do uměleckého směru klasicismu. Směr se vyvinul ve Francii, svůj vrchol zažívá za vlády krále Ludvíka XIV., který divadlo velkoryse podporoval.

Klasicismus navazuje na antiku, je svázán mnoha pravidly, která musí umělci dodržovat.

Literární díla jsou dělena na **vysoká** (např. óda, epos, tragédie - jen o vznešených tématech a psaná zásadně veršem) a **nížká** (např. komedie – každodenní témata ze současnosti, ze života měšťanů, psaná prózou).

Ke stejné generaci patřili: Molière, Voltaire, Diderot

2. Kontext tvorby:

Jonathan Swift (1667 – 1745) byl anglický spisovatel, satirik, básník a anglikánský kněz, autor fantastického cestopisu Gulliverovy cesty.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika (próza)

Literární žánr: fantastický cestopis

Kompozice: 4 části:

Cesta do Liliputu,

Cesta do Brobdingnagu,

Cesta do Laputy, Balnibarbi, Glubbdubdribu, Luggnaggu a Japonska,

Cesta do země Hvajninimů.

Aby Swift posílil dojem, že se jedná o skutečný a ne o fiktivní cestopis, vložil na úvod dva texty. Prvním z nich je předmluva vydavatele pana Sympsona u příležitosti prvního vydání, v níž představuje autora a charakterizuje své (podle něho nezbytné) úpravy v knize. Druhým je dopis napsaný samotným Gulliverem a adresovaný vydavateli. Autor se v něm ohrazuje proti zkreslování textu svých cestopisů a kárá vydavatele za nepřesnosti a svévolné úpravy. Fikci pravdivosti knihy pak podtrhují také mapky, přesné datování a autentická první osoba vyprávění.

Jazyk díla: spisovný, přechodníky, zvláštní názvy zemí

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: fiktivní země

Čas díla: fiktivní čas

Postavy:

Gulliver - ranhojič, dobrodruh, kapitán na lodích, cestovatel, pravdomluvný

Liliputáni - maličcí, nebojácní, hodní

Obři - oškliví, velcí, nebezpeční

Lapuťané - mocní, vzdělaní, chytří

Hvajninimové - pravdomluvní, rozumní, slušní, dobrotiví

Děj:

V prvním díle se Gulliver po mořské bouři ocitne v zemi Liliputů, ti ho označují jako Quinbuse Flestrina (Člověka Horu). Gulliver se nejdříve stane jejich vězněm, po čase však Liliputi zjistí, že není zlý a pustí ho na svobodu. Poté využijí jeho velikosti v boji proti nepřátelským Blefuskuánům. Jejich spor tkví v rozporu o správnosti rozbíjení vajíček (zda-li je rozbíjet z tlustého, či z tenkého konce). Poražení Blefuskuáni prosí o mír a poté, co se dozví, že Gulliver nesouhlasil s prosbou Lilipuského císaře o jejich úplnou likvidaci, ho na důkaz díky pozvou do své země. Ještě předtím, než tam Gulliver odjede, pomůže uhasit oheň v císařském paláci tím, že ho pomůže. Tento čin se velmi hodí jeho nepřítelům u císařského dvora, a proto bylo usneseno, že mu za trest budou vypíchnuty oči. Gulliver se to však závčas dozví a uprhe do Blefusku, kde najde záchranný člun ze své lodi, na něj nasedá a odplouvá pryč.....

Ve druhém díle se opět po velké bouři ocitá v cizí zemi (Brobdingnag). Tentokrát ovšem jako liliput, neboť všichni kolem něj jsou obři. I nyní se pro svou výjimečnost dostane do vysokých kruhů, až do blízkosti samotného krále. Tomu Gulliver (nazýván Grildrigem) hrdě vypráví o britských zvycích, vládě a parlamentu. Setkává se ovšem jen s posměchem a zpochybňováním britské společnosti a její kulturní vyspělosti. Po celou dobu jeho pobytu u panského dvora (asi dva roky) se o něj stará devítiletá dívka Grumdalklič, ke které Gulliver velmi přilnul. I v této zemi se setkává s mnohými úskalými, která jsou spojena především s jeho „velikostí“. Je mu proto postaven nový příbytek. Jednou jej i s jeho domečkem odnese orel, který ho cestou nad mořem pustí a Gulliver se po pár hodinách dostane na palubu anglické lodi, která ho dopraví zpět do jeho rodné vlasti.

Po deseti dnech u své rodiny však Gulliver neodolá a vydává se na svou třetí plavbu, tentokrát do Indie. Osud tomu však chtěl jinak a ani tam nedorazil. Jeho loď přepadli piráti a nebohého Gullivera vysadili v bárce na pusté moře. Po několika dnech se Gulliver dostal na létající ostrov, který se jmenoval Laputa. Lapuťané mají velkou vadu – často se nad něčím zamyslí a zapomenou na vše kolem sebe. Mají proto každý svého pleskače, který je pravidelně „propleskne“ a tím je upozorní na činnost, kterou před svým zamyšlením dělali. V této části třetího dílu autor ironizoval teoretické myšlení, odtržené od reálného života. Po odchodu z Laputy se Gulliver vydává do další země – do Balnibarbi. Zde objevuje úpadek hospodářství (narážka na Irsko). Navštíví rovněž hlavní město – Lagad, ve kterém se nachází výzkumný ústav a v něm se několik vědců snaží přijít na naprosto nesmyslné vynálezy a uskutečnit nerealizovatelné plány (výsměch neplodné výzkumné činnosti). Z Balnibarbi se Gulliver vydává do Glubbdubdribu, země čarodějů. Guvernér této země (hlavní čaroděj) mu na přání vyvolává duchy zemřelých myslitelů a králů (Alexandra Velikého, Aristotela, Descarta,...), se kterými Gulliver promlouvá a zjišťuje, že panovníci a jejich rody nejsou tak vznešené, jak se všeobecně předpokládá. Po návštěvě Glubbdubdribu se Gulliver vydává do země Luggnagg, kde se dozvídá o existenci jakýchsi Struldbrugů, což jsou lidé oběho pohlaví, kteří jsou nesmrtelní. Gulliver zjišťuje, že jejich život je chudý, nudný a smutný, neboť od svých 80-ti let jsou oficiálně považováni za mrtvé, a proto jim je odebrán veškerý majetek. Z Lagnaggu se Gulliver vydal do Japonska. Třetí díl končí odjezdem Gullivera z Japonska a jeho návratem do Anglie.

Tématem čtvrtého dílu Cesta do země Hvajninimů, je výměna sociálních rolí mezi koňmi a lidmi. Lidé, nazývaní Jahuové, slouží v říši ušlechtilým zvířatům – Hvajninimům. Jahuové se vyznačují prohnaností, zbabělostí, úskočností a zlomyslností. Gulliver se Hvajninimům snaží nastínit lidskou civilizaci a kulturu. Po čase zjistí, jak jsou koně inteligentní, mírumilovná a upřímná stvoření a velmi k nim přilne. Jakožto Jahu je Gulliver po několika letech donucen k odchodu, a tak se ocitá zpět ve své vlasti. Svůj návrat však nese s nelibostí, neboť si zvykl na Hvaninijskou upřímnost a čestnost. Součástí čtvrtého dílu je rovněž Gulliverovo vysvětlení důvodu, proč se rozhodl psát zápisky ze svých cest a výzva lidem, aby se alespoň zčásti snažili být takoví, jací byli Hvajninijci.

5. Vliv díla:

Podle díla vzniklo několik filmů.

Česká a světová literatura 19. století

Jane Austenová – Pýcha a předsudek

1. Kontext doby:

Přelom 18. a 19. století je v Anglii dobou vrcholného romantismu, směru založenému na zdůrazňování citu a vášně (oproti osvícenskému rozumu), s hrdinou, který je ve společnosti výjimečný, často se proti ní bouří, touží po svobodě.

Představitelé:

Anglie – George Gordon, lord Byron, Walter Scott Francie – Victor Hugo

Rusko – A. S. Puškin Čechy – K. H. Mách

2. Kontext tvorby:

Jane Austenová (1775 – 1817)

anglická spisovatelka, představitelka tzv. rodinného románu (domestic novel). Je považována za předchůdkyni realismu v anglické literatuře. Ve svých dílech obvykle zachycovala život venkovských vyšších vrstev. Hlavními postavami jejích děl bývají inteligentní, morálně silné hrdinky, které ostře kontrastují s pošetilostí svého okolí.

Dílo:

Northangerské opatství Rozum a cit

Ema

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román tzv. rodinného typu; román zachycuje znaky tehdejší doby, kdy sňatek dvou lidí záležel především na majetku. Z romantického hlediska se hlavní hrdinka Elisabeth a její sestra Jane vdávají z lásky.

Kompozice: 61 kapitol, chronologická výstavba textu

Forma vypravování: er-forma

Jazyk díla: spisovný jazyk, dlouhé dialogy, přímá řeč, barvitý jazyk, synonyma, dlouhá souvětí, ironie a humor - výsměch společnosti.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýně, v Darcyho sídle Pemberley, na anglickém venkově, na faře pana Collinse, zámek lady Catherine de Bourgh, dům Bennetových, Longbourn.

Čas díla: přelom 18. a 19. st.

Děj: Poté, co se do sousedství na anglický venkov přistěhuje bohatý pan Bingley, všechny svobodné dámy zpozorní. Především pak paní Bennetová, matka 5 zatím neprovdaných dcer (Jane, Elisabeth, Mary, Lydia a Kitty). Spolu s Bingleym přijede i nepřístupný, pyšný pan Darcy. Prostřednictvím plesu se nejstarší Jane seznamuje s panem Bingleym, zamilují se do sebe. Naopak pan Darcy se pohrdavě vyjádří o Elisabeth, proti své vůli se do ní však později zamiluje a snaží se to utajit.

Do města přijíždí pluk a Elisabeth poznává důstojníka Wickhama, který ji před Darcym varuje. Její antipatie se tak ještě prohloubí.

Rodinu Bennetových přijede navštívit otcův bratranec pan Collins, který si za ženu vyvolí Elisabeth. Chce se s ní nastěhovat na faru, kde žije pod ochranou bohaté lady Catherine de Bourgh (teta Darcyho). Elisabeth odmítá, protože se jí přičí sňatek z rozumu. Pan Collins si tedy bere Elisabethinu přítelkyni Charlotte.

Darcy je přesvědčen, že si Jane chce Bingleyho vzít jen kvůli penězům, a tak ho odváží do Londýna. Jane i Bingley se pak trápí.

Když Elisabeth jede navštívit svou přítelkyni Charlotte, zároveň navštíví zámek lady Catherine, kde se setká s Darcym. Pan Darcy jí vyzná lásku, ale Elisabeth ho odmítne a vyčte mu, že zkazil lásku její sestry a špatně se zachoval k Wickhamovi. Den na to od něj dostane dopis, ve kterém

jí vysvětluje, že se domníval, že Jane neopětuje Bingleyho city a že Wickham ve skutečnosti Darcyho podvedl. Její nenávist se tak začíná vytrácet, a později se do něj také zamiluje. Mezitím Lydia uteče s Wickhamem a nikdo neví kam, celá rodina zažívá velkou ostudu, protože se nevezli. Situaci vyřeší pan Darcy, když dá Wickhamovi peníze a donutí ho, aby si ji vzal. Stejně tak napravil situaci mezi Jane a Bingleym.

Nakonec se Elizabeth s panem Darcym a Jane s Bingleym vezmou.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Elizabeth - přezdívkou Líza, odmítá sňatek z rozumu, chce se vdát z lásky, druhá nejstarší dcera, má dobrý vztah se svým otcem, je chytrá, tvrdohlavá, krásná (ale ne tak jako Jane), neumí moc dobře hrát na klavír, ve společnosti se chová slušně narozdíl od matky a svých mladších naivních a pošetilých sester, milá, rozumná, citlivá, ne moc důvěřivá, má smysl pro humor, je upřímná, schopná uznat svou chybu, nebojí se říct, co si myslí, přemýšlivá, mladá, emancipovaná s troufalými názory, má vřelý vztah ke své sestře Jane, zprvu Darcym opovrhuje, odsuzuje ho za jeho chování, později se do něj zamiluje. Každého se snaží vidět v pravém světle, nikoho si neidealizuje. Záleží jí na vlastnostech svého budoucího manžela. Autorka se s ní ztotožňuje.

pan Fitzwilliam Darcy - pochází z urozené a zámožné rodiny, teta Catherine de Bourgh má zámek, měl skvělé vychování i vybrané způsoby, touží po něm Bingleyho sestra, chytrý, inteligentní, vzdělaný, vede duchaplné rozhovory jen s lidmi, u kterým má pocit, že mu za to stojí, na lidi působí pyšně, uzavřeně, odměřeně, arogantně, má smysl pro čest. Chová předsudky vůči nižším společenským vrstvám. Opovrhuje otrěsným a neotesaným chováním paní Bennetové. Snaží se Bingleyho ochránit před neopětovanými city, v dobré víře. Poté co Elizabeth odmítne jeho nabídku k sňatku (s čímž nepočítal) se jeho pohled na svět změní, stane se z něj sympatický, milý, pozorný člověk. V průběhu knihy prochází jeho chování proměnou.

pan Charles Bingley - mladý, bohatý (ale ne tak bohatý jako Darcy), milý, laskavý, dobrosrdečný, příjemný, zábavný člověk. Je opakem pana Darcyho, má 2 sestry. Je přátelský, společenský, ke všem se chová vlídně. Při prvním setkání s Jane se do ní zamiluje, nechá se snadno ovlivnit názory svého přítele (např. že ho Jane nemiluje), více než na svůj úsudek spoléhá na úsudky svých přátel.

Jane Bennetová - nejstarší dcera, nejkrásnější, laskavá, moudrá, naivní, snaží se ve všech lidech a věcech vidět jen to dobré, nevěří, že jsou tak špatní, s Elizabeth mají pěkný vztah. Velice citlivá, nedává však své city příliš najevo, je poddajná, připravená si o druhých myslet jen to nejlepší.

Mary - prostřední dcera, stále zamýšlená, zakládá si na vzdělání, věčně bloumá po domě s knihou nebo sedí u klavíru.

Lydia a Kitty - nejmladší dcery, honí se jen za důstojníky, naivní, přelétavé, touží být krásné, chovají se hloupě stejně jako jejich matka, jsou povrchní.

5. Vliv díla:

Filmy:

1995: Pride and Prejudice, televizní seriál, hráli Colin Firth a Jennifer Ehle, adaptoval Andrew Davies. Tato verze je považována za jednu z nejlepších.

2005: Pýcha a předsudek (Pride & Prejudice) hrají Keira Knightley a Matthew MacFadyen. Další úspěšná a tradičně pojatá adaptace.

Honoré de Balzac – Otec Goriot

1. Kontext doby:

Francouzský realistický román se zrodil již v 1. pol. 19. st. a měl své průkopníky ve Stendhalovi, a zejména v Balzacovi. Francouzský realismus, stejně jako ruský, se vyvíjel v blízkosti romantismu, tj. ve 2. polovině 19. st. Navazoval tak např. díla Puškina, Lermontova, Gogola.

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věcný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (čti gý d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi, ... Nikolaj Vasiljevič

Gogol: Revizor, Mrtvé duše,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Honoré de Balzac (čti onoré d balzak) (1799 – 1850) - francouzský romantický a především realistický spisovatel, je považován za zakladatele kriticko-realistického románu.

Narodil se v chudé měšťanské rodině. Otec zbohatl jako vojenský zásobovatel, na jeho naléhání vystudoval v Paříži práva. Chvilí pracoval jako notář, pak se rozhodl pro spisovatelské povolání. S otcem se ve zlém rozešel, našel si byt a celý den psal (spal pět hodin denně, téměř z bytu nevycházel, pil jen kávu a oblečen byl v mnišském rouchu). Jeho první literární pokusy (dobrodružné romány psané pod pseudonymy) však nebyly úspěšné, topil se v dlužích a nějaký čas strávil i ve vězení pro dlužníky. Finančních problémů se snažil zbavit zběsilým psaním. Kvůli neúspěchům se několikrát pokusil o sebevraždu. Když na tom byl finančně dobře, nakoupil akcie, ale zkrachoval. Psal vlastně pro výdělek, což v jeho době nebylo obvyklé. Do dějin literatury vstoupil i jako legendární „dělník pera“. Z tvůrčího vytržení se probudil až tehdy, když byly všechny jeho dluhy zaplacený. Působil také jako novinář a literární kritik. Až několik měsíců před svou smrtí v roce 1850, kdy již byl vážně nemocný, se oženil se svou čtenářkou Ewelinou Haňskou-Rzewuskou z Ukrajiny, se kterou si předtím dlouho dopisoval.

DÍLO:

Balzac je autorem téměř stovky románů a povídkových příběhů spjatých v cyklu Lidská komedie – v tomto souboru chtěl Balzac vytvořit celkový obraz francouzské společnosti od Velké francouzské revoluce až do poloviny 19. st. Předmluva cyklu je manifestem realistického

umění. Autorovým záměrem bylo vytvořit 137 titulů, v nichž by se postavy vyvíjely napříč jednotlivými díly, zobrazily by tak úplný reálný svět, který autora obklopoval. Jádrem cyklu tvoří volná románová trilogie (= trojice děl volně spjatých společným prvkem) Otec Goriot, Ztracené iluze a Lesk a bída kurtizán.

Dalšími významnými díly z tohoto cyklu jsou Evženie Grandetová či Šagrénová kůže.

V průběhu čtyř měsíců, kdy Balzac psal Otce Goriot, pracoval až 20 hodin denně, protože zároveň psal další díla a prováděl korektury a reedice dříve vydaných knih. Právě toto dílo je považováno za první, kde se naplno uplatňují znaky balzakovského kritického románu. Během svého života byl neuvěřitelně populární. Skvěle dokázal vystihnout charakter žen, které se něčím provinily. Jeho díla jsou však přetížena popisem měst, ulic, domů. Jednání svých hrdinů se snažil vysvětlit jejich výchovou, vlivem prostředí, proto je řadíme k předchůdcům naturalismu. Děj je urychlován živými dialogy. Charakteristické je přecházení postav v rámci děl (autor používá stejné postavy ve více dílech).

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) Literární útvar: román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: román je rozdělen do tří částí. Ve vstupní části (= expozici) je čtenář postupně uváděn do prostředí, seznamuje se s postavami a jejich motivací. Střední část se skládá ze dvou dějových linií, z nichž první představuje Rastignacovy přípravy před vstupem do společnosti a druhá souboj dobra a zla (Goriot proti Vautrinovi, který je na konci této části zatčen). Konečná fáze zahrnuje pět nejdramatičtějších dnů.

Typ vypravěče: v realistickém románu 19. st. charakteristická er-forma (= vypravování ve 3. osobě)

Jazyk díla: spisovný, v přímé řeči je využit i hovorový (záleží na prostředí a charakteru postav). Autor používá často přirovnání (měla hlas jako cvrček, který cvrčí ve svém křoví,...), přímou řeč, složitá souvětí, mnoho přívlastků a přídavných jmen. Jsou zde tvořeny i nové výrazy – polévkoráma, smrtiráma,... Jazyk lze charakterizovat jako velmi popisný, záměrně bohatý na detaily v popisu osob, jejich vzhledu, oblékání i způsobu chování.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž, především penzion vdovy Vauquerové

Čas díla: přesné časové určení (2. pol. 19. st.), zahrnuje 4 měsíce

Děj: v pařížském penzionu vdovy Vauquerové žije jako nájemník starý opuštěný muž, pan Goriot. Dříve býval úspěšným obchodníkem s nudlemi a spekulantem, všechn majetek ale rozdal svým dvěma sobeckým dcerám. Dcery a jejich manželé jej ovšem místo vděku opustily a zavrhly. Chodily za ním jen pro peníze. On by pro ně udělal první poslední, toužil jen po tom, aby mu projevíly trochu citu. Citově velmi strádal a trpěl.

Do penzionu se přistěhuje i mladý student práv Evžen de Rastignac. Ten má sice dobrý původ, je však chudý. Je plný ideálů a pohrdá pokrytectvím vyšší společnosti. Postupně se i on nechává zlákat pozlátkem vyšší společnosti. Pomáhá mu jeho původ a příbuzenský vztah s komtesou i prohnílé rady jeho souseda Vautrina (např. aby požádal svou matku o celoživotní úspory). Evžen skutečně pronikne mezi pařížskou smetánku, navštěvuje bály a plesy, navazuje vztahy se šlechtici. Zamiluje se do Anastázie, ona však dá přednost svému milenci. Pak se seznámí s Delfinou, která se mu zalíbí a stejně tak on jí. Poté zjistí, že ženy jsou dcery pana Goriot. Evžen muži, se kterým se předtím spřátelil, nosí informace o jeho dcerách. Na rozdíl od ostatních, kteří Goriotem pohrdají a vysmívají se mu, si ho Evžen kvůli jeho lásce k dcerám

vází. Společně s přítelem Bianchonem se o Goriota stará na jeho smrtelné posteli, kam ho dohnalo citové strádání. Goriotovo poslední přání bylo vidět dcery, ale zeťové to nedovolili. Starý muž umírá sám a proklíná své nevděčné dcery. Dcery nepřijdou ani na pohřeb, natož aby ho zaplatily. Svou morální „smrtí“ v závěru díla prochází i Rastignac, který je poznamenán okolním prostředím a čistě peněžními vztahy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Otec Goriot (čti gorio): starý, zchudlý obchodník s nudlemi, ale především otec. Miluje své dcery jako nic na světě a nechal by se i prodat do otroctví, aby jim učinil něco k vůli, ale pro ně existuje pouze, když potřebují peníze. On to však nevnímá, vidí je růžovými brýlemi. Díky této zaslepené lásce se na něj ostatní, ať už vědí či nevědí o tomto příbuzenském stavu, dívají jako na blázna. Dobrého přítele nalézá Goriot jen v Evženu Rastignacovi, který není lhostejný k jeho osudu – už se nemůže dívat na Goriotův úpadek (např. se postupně stěhuje z nejlepšího pokoje v penzionu do toho nejskromnějšího, rozprodává své drahé oblečení,...).

Evžen de Rastignac (čti rastyňak): student, který se skoro omylem dostane do vyšší společnosti. Tam se však zamiluje do paní de Restaud, společenské rozdíly si uvědomí až na konci knihy při pohřbu Goriota. Přesto však v této společnosti setrvává.

Vautrin (čti votrén): starý, uprchlý galejník (trestanec), štědrý, udržuje společenské vztahy, ze kterých dokáže těžit; dokáže si užívat života; má životní zkušenosti

Bianchon (čti bjankon): student medicíny, vždy nápomocný, nejlepší přítel Evžena, pomáhá mu starat se o otce Goriota

Anastázie de Restaud: dcera Goriota, toužila po společenském postavení, využívá otce pouze pro peníze

Delfina de Nucingen: dcera Goriota, miluje Evžena; chtěla peníze; má lepší charakter a vztah k otci než její sestra, ale také otce často využívá ve svůj prospěch

5. Vliv díla:

Balzac výrazným způsobem ovlivnil vývoj světového realismu i díla dalších autorů. Celá řada postav z jeho románů díky své plastičnosti a úplnosti inspirovala další spisovatele při vytváření svých postav. Např. osud Jeana Valjeana V. Huga jako by kombinoval osudy Goriota a Vautrina. Ve Flaubertově Citové výchově a dalších dílech lze zase nalézt odkazy na Rastignaca, který se z románové postavy stal téměř symbolem. Román byl krátce po svém vydání uveden na divadelní prkna a později také několikrát zfilmován.

Dílo představuje především obraz úpadku morálky pařížské společnosti. Velmi silně se v něm projevuje motiv zkázy charakteru a iluzí.

Charles Baudelaire – Květy zla

1. Kontext doby:

Poslední ¼ 19. st. – počátek 20. st.

- Růst životní úrovně
- Znamky duchovní krize – rozpad jednotného křesťanského pohledu na svět – vliv myšlenkových směrů nihilismu (F. Nietzsche) a voluntarismu (A. Schopenhauer), psychoanalýzy (S. Freud)
- Růst populace, zejména ve městech, změna struktury obyvatelstva (dělníci v továrnách)
- Počátky feminismu – boj za volební právo a právo na vzdělání
- Pronikání techniky do života lidí – kinematograf
- Urbanizace a industrializace
- Prosazování nacionalismu – vyzdvihování požadavků vlastního národa nad práva ostatních národů
- Kolonialismus, imperialismus – rozdělení Evropy na 2 tábory – Trojspolek (Německo,

Rakousko – Uhersko, Itálie), Trojdhoda (Anglie, Francie, Rusko) – směřování ke světové válce

- Vznik nových uměleckých směrů – impresionismus, symbolismus, dekadence

2. Kontext tvorby:

Dekadence = úpadek

- Reálný svět považován za druhořadý
- Vyhledávání **tabuizovaných** témat – **morbidity, erotika, kult smrti a zla, znechucení životem**
- Rozbor osobních prožitků (halucinace, neurotické fantazie, sny prostupující do reality) výjimečného jedince, který se stylizoval do pózy aristokrata, rytíře, proroka, dandyho a opovrhoval společností.

Představitelé

- Baudelaire, Mallarmé, Wilde

Charles Baudelaire (1821 – 1867)

První z **tzv. prokletých básníků**, předchůdce dekadence

- Rodiště – Paříž
- Studia – lyceum, práva – nedokončil
- Profese – literární kritik, spisovatel
- Bohémský život, nenávisť k nevlastnímu otci, revolta proti společnosti, vztah s mulatkou Jeanne Duvalovou

Za sbírku **Květy zla** byl odsouzen k pokutě za nemravnost.

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika

Literární žánr: dekadentní básně

Kompozice: 140 básní rozdělených do 6 knih

Lyrický subjekt: nespokojený se životem, zklamaný, ironický, hledání krásy v ošklivosti, snaha šokovat měšťáckou společností.

Jazyk díla: spisovný jazyk, často vznešená slova, která kontrastují s obsahem, který má vyvolávat nepříjemné pocity či vzrušení.

4. Obsahová stránka:

Květy zla (1857) – 6 oddílů:

- **Splín a ideál** – pracuje s motivem snahy pozvednout se nad všední život k ideálu
- **Pařížské obrazy; Vino** – hledá východisko z nudy a konvenčnosti života
- **Květy zla; Revolta; Smrt** – uniká do krajiny milostných požitků, rouhání se světu, společenským hodnotám, vytváří obrazy zmaru

5. Vliv díla:

Autor ovlivnil nastupující generaci mladých básníků.

Brontëová, Charlotte – Jana Eyrová

1. Kontext doby:

REALISMUS – převážně 2. polovina 19. století. Rozvíjí se přírodní a technické vědy, které ovlivnily rozvoj celé společnosti i literatury. Spisovatelé chtěli po vzoru přírodních věd také postupovat analyticky - pronikat do nitra člověka, zkoumat příčiny lidského jednání. Protože spisovatelé často zobrazované jevy kritizují, říká se mu "kritický realismus".

Znaky: přesné a všestranné studium společenského života ve všech jeho problémech, zabývá se všemi společenskými vrstvami ve všech situacích, zobrazení běžného průměrného člověka nebo skupiny lidí - typický člověk, který se vyvíjí. Objektivní přístup k tématu, autor nevyslovuje přímo své vlastní názory. Zobrazuje i negativní jevy, autorův názor je viditelný z celkového zpracování. Převažuje zájem o současnost. Pokud se zpracovává historické téma, řeší věčně platné otázky. Odhalování společenských křivd, zla a volání po nápravě, typický literární útvar je román a drama.

Zástupci:

FRANCIE: Honoré de Balzac (Otec Goriot, Ztracené iluze), Gustav Flaubert (Paní Bovaryová)

ANGLIE: Charles Dickens (Oliver Twist, David Copperfield)

RUSKO: N. V. Gogol (Revizor), Lev N. Tolstoj (Anna Karenina, Vojna a mír), Fjodor M. Dostojevskij (Zločin a trest, Bratři Karamazovi)

ČR: Karel H. Borovský (Křest svatého Vladimíra), Božena Němcová (Babička, V zámku a podzámčí)

2. Kontext tvorby:

(1816 – 1855) byla anglická spisovatelka, spolu se sestrami Emily a Anne a bratrem, básníkem Branwellem Brontëm.

Dílo:

Shirley Villette Profesor

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román s realistickými prvky

Kompozice:

37 kapitol, chronologický způsob vypravování

Forma vypravování: ich-forma

Jazyk díla: spisovný jazyk, dialogy, výrazy z francouzštiny, popisy prostředí a krajiny

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Lowood, Thornfield

Čas díla: 30. léta 19. st.

Děj: O osiřelou Janu Eyrovou se nedobrovolně musela starat její tetička, která ji nakonec poslala do školy, aby se naučila řádnému chování a netrpěla výkyvy nálad a zuřivosti, vůči Janě to bylo nespravedlivé, prostě se nedokázala tetě ničím zavděčit. Strávila tam několik let jako žačka a později i jako učitelka. Když ji ustálené opakování činnosti přestalo bavit, rozhodla se porozhlédnout se po zaměstnání někde jinde.

Jako vychovatelku malé Adélky ji přijala paní Fairfaxová, hospodyně v sídle v panství Thornfield, který patřil panu Rochestroví, který se tu ale pokud možno moc nezdržoval. Když se s ním Jana seznamuje, zpočátku se jí zdá nepříjemný, ale nic si z toho nedělá. Později, když si jí k sobě sám volá, jí ukazuje i svou lepší část. I přesto, že jsou si věkově tak vzdáleni, neuvěřitelně se doplňují a tak ji nakonec pan Rochester požádá o ruku.

V den svatby ale Jana zjistí, že je pan Rochester již ženatý, a jeho žena je stále naživu - šílená, vězněná nahoře v sídle Thornfield. Jana Edwarda miluje, ale za nic na světě nechce zůstat s někým, kdo by ji měl pouze jako milenkou.

Když Jana uteče, bez peněz, bez čehokoli, pan Rochester se začne chovat bláznivě, ale to Jana nevidí. Je ráda když přežije několik dní bez jídla, v jedné z vesnic, kde se jí nakonec ujme kněz Jan Křtitel a jeho sestry. Jak se později ukáže Jan je její bratranec. Je odhodlán dát se na dráhu kněze a chce po Janě, aby s ním odjela do Indie plnit povinnosti jako jeho žena, kterou ale nebude nikdy milovat. Jana odmítne.

Jednou v noci slyší Edwardův hlas, není si jistá, ale rozhodne se, že ho musí vidět. Nachází ohořelý Thornfield a dozvídá se, že při požáru zemřela Edwardova šílená žena Berta, a sám pan Rochester, když ji zachraňoval přišel o končetiny a je slepý. Jana na to nic nedbá a vydá se ho hledat, když ho nakonec najde, vrátí se k němu, a přece jen si ho vezme...

Mrzáka, slepého, ale stejně tak si vezme muže, kterého z celého srdce miluje, stejně tak, jako on miluje ji.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Charakteristika hlavních postav:

Jana Eyrová - Nehezká, hubená, srdečná, obětavá dívka, ochotná pomoci druhým, snaživá, skromná ale cílevědomá, je schopná bouřit se proti křivdě a nespravedlnosti, tvrdohlavá, trpělivá, upravená, laskavá, nestálá co se týče činnosti - po čase toužící po vzrušení, rozumná a zodpovědná, má porozumění pro ostatní, snaží se vcítit do jejich duše, nadaná malířka, velmi vzdělaná, mladá.

Edward Rochester - Člověk, pro kterého byl život krutým učitelem, obětavý, rozkazovačný, přemýšlivý, náladový, krutý ale zároveň něžný, přísný ale spravedlivý, nešťastný, rozmrzelý, vzdělaný, v mládí nerozvážný, roztržitý, světaznalý, zámožný, inteligentní, dokáže ocenit hodnoty jiného rázu než jsou peníze, oddaný, smířený s božím trestem, nehezký a o mnoho let starší než Jana, jízlivý, pánovitý.

Berta - šílená žena Edwarda Rochestera, která má šílenství ve své genové linii.

Jan Křtitel - Janin po letech nalezený bratranec, jež je odhodlaný jít Boží cestou. Chce aby ho Jana doprovázela jako jeho žena, zatvrzelý, vzdělaný, miluje své sestry, přísný, neústupný, rozhodnutý, přesvědčivý, krásný, tvrdý na sebe i své okolí, cílevědomý, odhodlaný.

5. Vliv díla:

Řada filmových adaptací (včetně české čtyřdílné inscenace).

Brontëová, Emily – Na Větrné hůrce

1. Kontext doby:

Dílo anglické spisovatelky Emily Brontëové řadíme do období realismu, který ovládl literaturu 2. poloviny 19. st.

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věčný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)

- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (čti gý d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi, ... Nikolaj Vasiljevič

Gogol: Revizor, Mrtvé duše,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Emily Jane Brontëová (1818 – 1848) - anglická spisovatelka, v jejíchž dílech se mísily prvky romantismu a realismu. Proslavil ji její jediný román Na Větrné hůrce, klasické dílo anglické literatury, které vydala pod pseudonymem Ellis Bell.

Roku 1842, když bylo Emily šest let, se její rodina přestěhovala do Haworthu, toto prostředí mělo klíčový význam při vytváření zvláštního literárního světa sourozenců Brontëových. Jejich otcem byl protestantský farář, který však nebránil literárním pokusům svých dětí. Matka zemřela velmi mladá, její místo v rodině zaujala teta Branwellová. Silně věřící žena vedla dívky k tomu, aby se staly řádnými křesťankami a vzornými ženami. Děti nevyrostaly v láskyplném prostředí, jakékoliv projevy náklonnosti ze strany tety a otce jim byly cizí. Není proto divu, že už od raného dětství žily děti ve svém fantazijním světě a tím si vynahrazovaly šedivý obraz reálného života.

V době, kdy bylo nejstarší dceři deset let, se otec rozhodl, že dětem dopřeje vzdělání. Vybral penzionát v Yorkshiru, určený pro nemajetné pastorské dcery. V internátní škole panoval velmi tvrdý režim. Dvě ze sester zde zemřely na tuberkulózu a domů se tak vrátily pouze Emily s Charlotte. Utrpení, které sestry v penzionátu prožívaly, Charlotte později vylíčila ve svém románu Jana Eyrová.

Poté Emily žila, stejně jako její sestry, střídavě doma nebo v laciných internátech. Roku 1842 začala pracovat jako vychovatelka v ústavu pro vzdělávání mladých dam v Law Hill Hall. Po smrti tety Branwellové zdědily dívky malé dědictví, které použily k založení vlastní školy.

Realizace tohoto plánu však nedopadla podle představ, škola neměla jediného žáka.

Roku 1846 vydala spolu se sestrami Charlotte a Anne pod mužskými pseudonymy básnickou sbírku: Charlotte = Currer Bell, Anne = Acton Bell, Emily = Ellis Bell. Emily si nepřála zveřejnit své jméno, aby se vyhnula předsudkům, které by v polovině 19. století ženské autorky vyvolaly. Básně se však neseťkaly s úspěchem, a proto se sestry rozhodly pro odlišný žánr. Tak vznikla románová díla Na Větrné hůrce (Emily Brontëová), Agnes Grey (Anne Brontëová) a Profesor (Charlotte Brontëová).

Celý život měly sestry zdraví oslabené pobytem ve škole i drsným podnebím doma. Emily zemřela 19. prosince 1848 krátce po smrti svého bratra, když nastydla na jeho pohřbu. Dva roky po její smrti vydala sestra Charlotte knihu Na Větrné hůrce znovu jako samostatný román pod jejím skutečným jménem. Teprve v této době bylo její dílo objeveno a doceněno. Ona sama je oslavována jako „geniální“, „nesrovnatelná“, či „nadlidská“ a básně i romány sester Brontëových se řadí k nejcitovějším dílům, které v anglické literatuře za tzv. viktoriánské éry vznikly.

Emily Brönteová představila zcela nové pojetí románu, porušila dosavadní konvence. S ojedinělou představivostí pronikla do hlubin sebezničujících milostných citů a postihovala neúprosné individuální vášně, nenávist a předsudky i jejich brutalitu. Propojila prvky romantické s prvky realistickými (romantická krajina se záludnými slatinami, vřesovišti, tragická láska, titánská výlučnost hlavního hrdiny na jedné straně, proti tomu realistické znázornění sociálního postavení jednotlivých postav, boje o majetek).

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: 34 kapitol - složitý, na první pohled „přeházený“ způsob podání děje, je podstatným rysem autorčina uměleckého mistrovství. Celý příběh je doslovně vyprávěn, a to nikoliv osobou, která jej zná celý, ale jednotlivými postavami příběhu, které pochopitelně znají jen to, co mohli vidět a slyšet. Navíc jsou takoví vyprávěči většinou jednostranně zaujatí. Čtenář si musí z mezer a rozporů v jejich hodnocení domýšlet pravdu sám, tím je bezděky přitahován k aktivní účasti. Značný časový rozsah, který prostupuje několika generacemi, vyžaduje důmyslné manipulace dějové, nemá-li vypravování klesnout v pouhou kroniku. Autorka postupně seskupuje postavy do proměnlivých trojic, v nichž se vytváří dramatické napětí. Z původního trojúhelníku se tedy vyvíjí druhý – Heathcliff, Katka a Edgar Linton.

Vyprávěcí postup a typ vyprávěče: dílo je psáno chronologicky (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), ve vyprávění Nelly se ale vracíme do minulosti, proto zde autorka vkládá časté retrospektivní pasáže (= skoky, návraty v ději do minulosti), ich-forma (= vypravování v 1. osobě) se střídá s er-formou (= vypravováním ve 3. osobě)

Jazyk a styl díla: spisovný, ale v přímé řeči pro dokreslení charakteristiky postav se vyskytují i vulgarismy, slang. Dále se zde objevují archaismy, místní názvy, zvolací věty,... V celém díle převažují delší (složitá) souvětí.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Anglie – západní Yorkshir – panství Drozdov a Větrná hůrka

Čas díla: přelom 18. a 19. století (1770 – 1803, retrospektivní pohled začíná kolem roku 1700)

Děj: pan Lockwood touží po samotě, a proto si pronajímá panství Drozdov. Vypraví se za jeho majitelem Heathcliffem, který žije na Větrné hůrce. Dostává se mu však chladného, nepřátelského přijetí. „Díky“ vánici musí v této společnosti setrvat až do rána. Po namáhavé zpáteční cestě onemocní a hospodyně Nelly mu vypráví historii Větrné hůrky.

Pan Earnshaw, původní majitel Větrné hůrky, odjel na obchodní cestu a svým dvěma dětem Kateřině a Hindleymu přinesl namísto dárků asi šestiletého černého chlapce, kterému dal jméno Heathcliff. Kateřina se stala Heathcliffovou nejlepší přítelkyní, ale její bratr ho naprosto nesnášel, to hlavně proto, že Heathcliff byl otcem protěžován a rozmazlován.

Hindley odjíždí na studia, odkud se vrací s manželkou až na pohřeb otce, aby převzal své panství. Kateřinu a Heathcliffa se snaží všemožnými způsoby rozdělit. Když se kamarádi opět vydají na noční toulky, dostanou se až k Drozdovu, kde bydlí Lintonovi, kteří mají také dvě děti - Edgara a Isabelu. Kateřina se zraní a musí nějakou dobu zůstat na Drozdově. Za tu dobu se změní k nepoznání a dá Edgarovi slovo. Tím ale zradí Heathcliffa, ten utíká pryč.

V této době se Hindleymu narodí syn Hereton, avšak jeho manželka při porodu umírá a Hindley začne pít. Kateřina se provdá za Edgara a odjíždí na Drozdov.

Po 3 letech se vrací vzdělaný, elegantní a bohatý Heathcliff a nastěhuje se na Větrnou hůrku. Je naprosto posedlý touhou po pomstě. K té má velkou příležitost, protože se do něj zamiluje osmnáctiletá Isabela. Jednoho dne oba utečou a tajně se nechají oddat. Po návratu na Větrnou

hůrku ale Isabele začne peklo.

Heathcliffovy plány vycházejí, snaží se Kateřinu Lintonovi odloučit a Isabela ho začne nenávidět. Avšak Kateřina onemocní vážnou duševní chorobou a Heathcliff dostane zákaz ji navštěvovat. Kateřina v den své smrti porodí dceru Kateřinu, ale je Heathcliffem prokleta a nedostalo se jí klidu ani po smrti.

Isabela se od Heathcliffa osvobodí, odejde do Londýna, kde za nějaký čas porodí Heathcliffova syna - Lintona. Bohužel v jeho dvanácti letech také umírá. Brzy poté zemře i Hindley. Linton je odvezen ke svému strýci Edgaru Lintonovi. Heathcliff ale trvá na tom, že chce mít syna u sebe. Stará se o něj s překvapivou péčí, protože touží po majetku, jenž by Linton zdědil v případě, že by jeho strýc zemřel bez syna.

Kateřina, které otec neřekne jinak než Katka, Lintona opět uvidí až po čtyřech letech. Oznámila to otcovi, ale ten jí to začal vymlouvat a návštěvy u Lintona zakazovat. Katka si potajmu s Lintonem píše milostné dopisy a občas k Lintonovi tajně také přijde na návštěvu. Katčín otec i mladý Linton jsou stále více nemocní. A proto se Heathcliff snaží Katku a Lintona všemožně dát dohromady. Katka šla zase jednou s Ellenou na procházku a Heathcliff je přinutí vejít na Větrnou hůrku. Tam obě ženy zamkne a přinutí Katku, aby se za Lintona provdala. Ta se krátce po svatbě stěhuje na Větrnou hůrku, ztratila se svou milovanou chůvou kontakt a musela zde zůstat jen se zlým tchánem, nemocným manželem a Heretonem.

Pan Lockwood na necelý rok odjel do Londýna. Když se vrátil, bylo na Větrné hůrce všechno jinak. Ellen byla zavolána na Větrnou hůrku ke Katce. Po Lintonově smrti Katka ještě dlouho Haretona nesnášela, ale postupem času se sblížili. Heathcliff s přátelstvím Katky a Haretona nesouhlasil, ale ti dva i přesto navázali pevný vztah. Katka učila Haretona číst a on jí zase zpříjemňoval dlouhé chvíle. Heathcliffovu nenávist ale jednou zlomí věrná Kateřinina podoba v dceři a nechá mladé milence být.

Heathcliff jednoho dne přestal jíst a celé dny a noci bloumal po domě a zahradě jako duch. Jeho pomsta byla vykonána a on toužil už jen po chvíli, až odejde za svou milovanou Kateřinou.

Nakonec opravdu zemřel a byl pochován do hrobu, který ležel po pravici od Kateřiny. Katka a Hereton spojili své životy a své dědictví sňatkem.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

pan Lockwood: nový nájemce Drozdova, nezaujatý posluchač, má rád svůj klid, „pozorovatel“, jehož funkcí v díle je nerozuměl skutečnosti (to posouvá vypravování zúčastněných kupředu), dějiště příběhu vidí jako zapadlou končinu, kde život stagnuje ve vyjetých kolejích a kde vyrostla zvláštní odrůda lidí zdivočelých, do sebe uzavřených, často až patologicky podivínských. Kraj nezaměstnaných, hladových, ukřivděných a neuvědomělých lidí. Nelly (Ellena Deanová): prostá žena, kterou život naučil sebezapření a moudrosti, přitom pamatuje na své zabezpečení (poslouchá příkazy svých pánů, i když si o nich myslí své, donáší jim apod.), nechce být sesazena ze své pozice. Rozšafná služka, hospodyně a chůva, dříve na Větrné hůrce, později na Drozdově, hlavní vypravěčka příběhu.

Josef: sluha mrzačící dětské duše hrozbami zatracením, předobrazem prý byla autorce nesnesitelná sestra zemřelé matky, která se o děti starala až do jejich dospělosti. Plní všechny příkazy zlého pána.

Kateřina Earnshawová (Lintonová): dcera majitele Větrné hůrky a sestra Hindleyho; pyšná dívka, labilní, vznětlivá a divoká; velmi krásná; umí se dokonale přetvařovat; je chladnokrevná, sobecká, šíleně miluje Heathcliffa.

Heathcliff: nalezenec, vychován jako bratr Kateřiny a Hindleyho; zamilovaný do Kateřiny; divoký, surový, prohnaný, velmi inteligentní, ale zpočátku všemi odstrkovaný, chce se pomstít

Hindley: Dědic panství, žárlí na Heathcliffa, po smrti ženy se z něj stane labilní alkoholik a dá se na karty.

Edgar Linton: syn majitelů Drozdova, bere si Kateřinu, velmi ji miluje, je velmi tolerantní, brání rodinný krb

Katka: dcera Kateřiny a Lintona, rozmazlená, ale hodná dívka, velmi naivní, ale rychle se otrká,

má strach o Heretona

Linton mladší: slabý a nemocný syn Heatcliffa a Lintonovy sestry, dobrý manipulátor, má z Heatcliffa strach, uplakánek, bere si z donucení Katku

Hereton: syn Hindleyho, utiskovaný Heatcliffem, hrubý, silný, nevzdělaný, přitom inteligentní, zanedbaný jako dítě; po spřátelení s Katkou se do sebe zamilují

Vysvětlení názvu díla: v anglickém originálu *Wuthering Heights* (Bouřlivé výšiny či Vichrnné návrší), u nás nejčastěji román vycházel pod názvem *Na Větrné hůrce* (podle prostředí díla)

5. Vliv díla:

Autorka sama nezanedala klíč k výkladu díla. Někteří literární vědci marně hledají spojitost mezi její osobností a románem. Emily prožila 30 let svého života z velké části doma. Početná rodina postupně vymírala na tuberkulózu – tak jako Lintonové v Emilyině románu. Z dětí, vesměs mimořádně nadaných, se dožily dospělého věku jen čtyři.

Emily zemřela rok po vydání svého románu. U současníků vyvolal nejprve pocit leknutí a odporu, postupně si však vynutil uznání svou drtivou působivostí. Každopádně se jednalo o dílo ve své době ojedinělé.

Využívá zcela průkopnické postupy: upřímný realismus, použití individuálních hledisek vypravěče (už samotný fakt, že nerozsáhlejší část příběhu vypráví žena, navíc služebná, nebyl v této době obvyklý), dramaturgii, vznik napětí.

Autorka psala o hrabivých, nenasytných statkářích, o zoufalství vyděděnců, degradovaných nelidským útlakem na polozvířecí primitivy. Navíc do příběhu vnesla mnoho rozpoutaných vášní. Nejedná se však jen o pouhou „červenou knihovnu“.

Větrná hůrka byla zfilmována hned několikrát. Poprvé v anglické produkci roku 1939 v režii Williama Wylera s hvězdným hereckým obsazením (Laurence Olivier, Merle Oberon,..). Dále např. v roce 1993 a stejnojmenný snímek spatřil světlo světa i v roce 2009.

Charles Dickens – *Oliver Twist*

1. Kontext doby:

REALISMUS – převážně 2. polovina 19. století. Rozvíjí se přírodní a technické vědy, které ovlivnily rozvoj celé společnosti i literatury. Spisovatelé chtěli po vzoru přírodních věd také postupovat analyticky - pronikat do nitra člověka, zkoumat příčiny lidského jednání. Protože spisovatelé často zobrazované jevy kritizují, říká se mu "kritický realismus".

Znaky: přesné a všestranné studium společenského života ve všech jeho problémech, zabývá se všemi společenskými vrstvami ve všech situacích, zobrazení běžného průměrného člověka nebo skupiny lidí - typický člověk, který se vyvíjí. Objektivní přístup k tématu, autor nevyslovuje přímo své vlastní názory. Zobrazuje i negativní jevy, autorův názor je viditelný z celkového zpracování. Převažuje zájem o současnost. Pokud se zpracovává historické téma, řeší věčně platné otázky. Odhalování společenských křivd, zla a volání po nápravě, typický literární útvar je román a drama.

Zástupci:

FRANCIE: Honoré de Balzac (*Otec Goriot, Ztracené iluze*), Gustav Flaubert (*Paní Bovaryová*)

ANGLIE: Charles Dickens (*Oliver Twist, David Copperfield*)

RUSKO: N. V. Gogol (*Revizor*), Lev N. Tolstoj (*Anna Karenina, Vojna a mír*), Fjodor M. Dostojevskij (*Zločin a trest, Bratři Karamazovi*)

ČR: Karel H. Borovský (*Křest svatého Vladimíra*), Božena Němcová (*Babička, V zámku a podzámčí*)

2. Kontext tvorby:

(1812 – 1870)

Anglický spisovatel. Je nejvýznamnějším a nejoblíbenějším představitelem viktoriánského románu a jeden z největších realistických autorů první poloviny 19. století. V mnohých svých knihách uplatnil zkušenosti ze svého dětství a jeho celoživotním tématem se tak stal tragický osud chudých dětí. Jeho romány mají promyšlenou stavbu a Dickens se v nich nevyhýbal ani policejním a kriminálním námětům. Byl mistrem dějových zápletek, výstižných osobních charakteristik a usiloval i o citovou působivost.

Dílo:

„Nadějné vyhlídky“

„David Copperfield“

„Kronika Pickwickova klubu“

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: realistický román

Kompozice: 53 kapitol

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla:

V díle se objevují slangové výrazy, zlodějský argot. Hlavní hrdina Oliver mluví výhradně spisovně. Autor využívá lidový jazyk a objevují se zde také výrazy ze staršího, převážně zlodějského a židovského argotu (např. blikna = zlodějská svítilna, frak = doživotní trest, píďata = hodinky).

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: malé město a Londýn

Čas díla: 19. st.

Děj:

Oliverova matka po porodu ve špitále zemřela, a tak Oliver vyrostl nikým milován a s věčně prázdným žaludkem v chudobinci. Měl se vyučit u pohřebníka Sowerberryho, ale utekl do Londýna. Cestou potkal Ferinu Lišáka, díky kterému se dostal do zločinecké bandy žida Fagina. Po první loupeži, díky které si uvědomil, s kým měl tu čest, se ho ujal pan Brownlow. Po krátké době ho unese zlodějka Nancy se Sikesem a Olivera čekal nezdar při krádeži, ke které byl donucen. On byl postřelen a spolupachateli zanechán v příkopě, odkud se z posledních sil odplazil zpět k domu, kde se ho ujali Maylieovi. Příběh končí šťastně. Oliver zjistí svou totožnost i minulost svých rodičů, získá dědictví a zlodějská banda je potrestána.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Oliver Twist: Sirotek – matka mu zemřela hned po jeho příchodu na svět. Jméno mu je určeno obcí. Vyrůstá v chudobinci. Trpělivě snáší nelidské zacházení a poznámky, že je všem akorát na obtíž a že by bylo lepší, kdyby raději zemřel. Přesto všechno v něm nepropuká nenávist k lidem, naopak se snaží každému vyhovět a být nekonfliktní. Je dosti naivní, až příliš moc důvěřuje lidem. Nedokáže rozpoznat, zda mu někdo nechce ublížit.

Pan Bumble: Obecní sluha, nelidským způsobem vede obecní chudobinec, je mu všeho, co zde musí investovat, nejraději by všechny chovance nechal zemřít. Je typický pokrytecký obecní úředník plný přetvárek sarkastického humoru.

Fagin: Prohnaný starý Žid. Šéf zlodějské bandy, organizuje krádeže a vloupání, přechovává kradené věci. Za patřičné služby poskytuje útočiště ostatním zlodějíčkům. K Oliverovi se zpočátku chová hezky, ale neváhá ho využít ve svůj prospěch.

Nancy: Zlodějka ve službách Fagina. V jádru je dobrosrdečná, ale na druhé straně se nedokáže vymanit z vlivu svého přítele Sikes a tím pádem z celé zlodějské bandy. I když se podílela na

únosu Olivera od pana Brownlowa, později mu velmi pomůže.

Sikes, Monks: Zloději. Sikes je velice krutý, v afektu zabil Nancy.

Pan Brownlow: Dobrotivý starý pán, který se jako první ujímá Olivera a zachraňuje ho před smrtí. Bere ho do svého domu, kde se o něj nezištně stará. Nenechává se ovlivňovat názory ostatních. Do Olivera vkládá hodně nadějí a plně mu důvěřuje.

5. Vliv díla:

Příběh byl zpracován v několika filmech a vznikl na námět díla i muzikál.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij – Zločin a trest

1. Kontext doby:

Ačkoliv se ruské teritorium během 19. st. rozrostlo o další oblasti, prohluboval se jeho úpadek. Nízká míra vzdělanosti nižších vrstev obyvatelstva, absolutismus, zaostalost vesnice a zemědělské výroby, pomalá modernizace země aj. vedly k prohlubování vnitřní krize Ruska. Paradoxně se právě v tomto období začínajícího úpadku objevuje v ruské literatuře mnoho zvučných jmen. Tamější spisovatelé se stávají vzory v dalších evropských státech.

Ruský realismus, stejně jako francouzský, se vyvíjel v blízkosti romantismu, tj. ve 2. polovině 19. st. Navazoval tak na díla Puškina, Lermontova, Gogola. Realističtí spisovatelé se snažili zachytit v dílech věrný obraz ruské společnosti, zobrazovali zejména otřesnou bídu ruského venkova, despotii feudálů, úplatnost úředníků. Ve svých dílech uplatňovali psychologickou analýzu i snahu o objektivní vidění sociálních konfliktů.

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věcný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... – aby co nejdříve napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti onoré d balzak): Otec Goriot, Ztracené iluze,... Guy de Maupassant (čti gý d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor, Mrtvé duše,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821 – 1881) - prozaik a tvůrce moderního románu, patřil především mezi zakladatele psychologického románu. Považován za jednoho z nejtalentovanějších ruských spisovatelů. Od mládí se setkával s chudobou a lidským utrpením. Vyrůstal totiž v prostředí chudinské nemocnice, kde jeho otec pracoval. Právě na nátlak despotického otce vystudoval náročné vojenské technické učiliště, teprve poté, na přimluvu své milující matky, se mohl začít věnovat literatuře.

Velmi se zajímal o politické dění. Jako člen Petraševského kroužku utopických socialistů (vystupovali mimo jiné proti carovi a jeho tvrdému režimu) byl roku 1849 zatčen, uvězněn a odsouzen k smrti oběšením. Trest smrti mu byl ve chvíli, kdy už měl oprátku kolem krku, změněn na nucené práce a mnohaleté vyhnanství na Sibiři, kde se mu v tamních drsných podmínkách zhoršilo podlomené zdraví. Po jeho návratu na svobodu byly jeho časopisy úřady konfiskovány a zastavovány. Bojoval za proměnu Ruska. Zásadní potřebu změny viděl ve vnitřní proměně jedince, v návratu k pokoře, v respektování ruských tradic. K despotismu docházelo podle Dostojevského zejména vinou ztráty náboženské opory a přehnaného individualismu. Přál si změnit společnost podle křesťanských ideálů, radikálního převratu se ale bál. Těmito názory si získal carovu přízeň a úctu. Stále ho však pronásledovala carská policie.

Nejen nešťastné manželství a zhoubná hráčská vášeň (objížděl herny celé Evropy) narušily jeho duševní rovnováhu. Teprve poslední desetiletí života v Petrohradě ho zahrnulo počtami a zbavilo ho ustavičných existenčních potíží. Mezi jeho nejznámější díla patří: Zločin a trest, Idiot, Běsi, Bratři Karamazovi, Zápisky z mrtvého domu aj.

Ve svých dílech psychologicky rozebíral zločince, revolucionáře, prostitutky i lidi s duševními poruchami. Významně ovlivnil filozofii 20. st.

3. Formální stránka:

Literární žánr: psychologický román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), podtyp psychologický

Kompozice: román je rozdělen do 6 částí a epilogu (=doslovu)

Jazyk a styl díla: autor využívá chronologického postupu (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), je zde použit spisovný jazyk doplněný o archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti, př.: penězokaz), historismy (= slova historická, pojmenovávají dnes již neexistující skutečnosti, jevy, př.: gubernie = vyšší administrativně-územní jednotka v Rusku), výrazy z francouzštiny (bone guerre), latiny (et nihil humanum); zdobněliny (Nastasjuško), řečnické otázky, metafory (= nepojmenuji něco přímo, ale nepřímou, na základě podobnosti s jiným jevem, př. bledá tvář luny (luna přeci nemá tvář, ale měsíc vypadá jako bledý obličej), přirovnání, přechodníky,...

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Petrohrad, Sibiř (závěr knihy)

Čas díla: 2. polovina 19. st. (několik měsíců v Petrohradě, pak časový skok – pobyt na Sibiři) Děj: již na počátku nás autor seznamuje s hlavní postavou, jeho postavením a myšlenkami. Rodion Romanovič Raskolnikov opouští kvůli nedostatku financí studium na právnické fakultě. Na venkově zanechal před třemi lety matku i se sestrou, které se mu snažili do Petrohradu posílat peníze, i když samotné měly nedostatek. Mladík bydlí v ubohém pronajatém pokojíku. Protože neměl na nájem, bytná si nechala vystavit směnku, kterou prodala obchodníkovi.

Aby měl Raskolnikov z čeho žít, postupně zastavuje různé věci u staré lakomé lichvářky, vdovy Aleny Ivanovny. Promyslí si její vraždu. Pod záminkou dalšího prodeje se vetře k ní do bytu a zabíjí ji sekerou do hlavy spolu s nečekaným svědkem, její sestrou. Nervózně utíká z místa činu s několika zlatými drobnostmi a měšcem, jen o vlásek přitom unikne na schodech střetnutí s dalším zákazníkem. Lup ukrývá nejprve doma, později v průjezdu domu pod kamenem.

Po smrti žen následuje velké policejní pátrání. Nejprve jsou obviněni nálezci mrtvol, poté muž prodávající šperk, který ve spěchu Raskolnikov upustil.

Raskolnikov je předvolán na policii kvůli nesplacené směnce, chová se podivně, dokonce při výslechu omdlí. Vyšetřovatel tuší, že je vrahem dvou žen právě Raskolnikov, ale nemůže mu vinu nijak dokázat.

Mladík se za pomoci přítele Vrazumichina dává trochu psychicky dohromady. Na návštěvu přijíždí Lužin – sestry snoubenec, který hodlá po svatbě zaopatřit celou rodinu. Raskolnikov jej nesnáší, myslí si, že chce sestru jen využít.

Seznamuje se s Marmeladovem, opilcem bez práce, který není schopen uživit svou početnou rodinu. Jeho dcera Soňa je bídou donucena až k prostituci. Raskolnikov jí pomáhá, když její otec umírá (opilý vběhl pod kočár). To díky ní se prokáží pravé zlé Lužinovy úmysly se sestrou.

Raskolnikova pronásleduje policie, čeká, až se sám prozradí. Je na pokraji sil. Přizná se Soně se svou teorií (uveřejnil ji dokonce v časopisu): lidé se rozdělují do dvou skupin: vládnoucí, vyvolení, Napoleonové určené k tomu, aby ovládali druhé – lidské vši – např. lichvářka – nepotřebná, podřadná, její smrt nebyla ničím špatným.

Do Petrohradu přijíždí za Lužinem sestra s matkou i Svidrigajlov - bývalý zaměstnavatel sestry, dostal ji do nepříjemné situace, když jí nadbíhal a jeho manželka na to přišla, aby očistil její jméno, nabízí jí velké jmění. Když ale zjistí, že je její bratr vrah, vydírá ji. Ona jej znovu odmítá, v zoufalství jej postřelí. On nahraje svůj odjezd do Ameriky a zastřelí se.

Sonina láska Raskolnikova posílí a dopomůže mu k přiznání. Rodion je odsouzen k osmi letům nucených prací na Sibiři, kam jej Soňa doprovází. Svou láskou z něho dokáže vytvořit nového, lepšího člověka. Slíbili si, že na sebe počkají (bude mu 32 let). Raskolnikova matka duševně onemocněla a umírá. Sestra se provdala za přítele Razumichina.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Rodion Romanovič Raskolnikov: mladý student; citlivý, city ale nedává najevo; čestný, rozvázný, až chladnokrevný, občas povýšenecký; postupně prochází vývojem

Sofja Semjonovna Marmeladovová (Soňa): prostitutka; obětavá, zamiluje se do Raskolnikova; charismatická, nesmělá, hubená, bledá, poměrně hezká, pro ostudu svého povolání nemůže bydlet s rodinou, 18 let

Vedlejší postavy:

Dmitrij Prokofjič Vrazumichin: Raskolnikův přítel

Porfirij Petrovič: vyšetřující soudce

Duňa (Avdot'ja) Raskolniková: sestra Raskolnikova

Petr Petrovič Lužin: Dunin nastávající muž

Semjon Zacharovič Marmeladov: opilec, Sonin otec

5. Vliv díla:

V ruské klasické próze najdeme jen málo děl, která by k sobě poutala tak trvalou a živou pozornost jako Zločin a trest. Je to patrně nejznámější a nejčtenější autorova kniha, jeho nejčastěji dramatinizovaný a filmovaný román.

Také divadlo Husa na provázku se odhodlala zdramatinizovat čtyři klíčová díla Fjodora Michajloviče Dostojevského: Zločin a trest, Idiot, Běsi a Bratři Karamazovi. Dílo

Dostojevského je označováno jako vrchol novodobé lidské éry, jeho podstata i vliv zdaleka přesahují hranice literatury, sahají až k nejvyšším cílům filozofie.

Alexandr Dumas starší – Tři mušketýři

1. Kontext doby:

Přelom 18. a 19. století je i ve Francii dobou vrcholného romantismu, směru založenému na zdůrazňování citu a vášně (oproti osvícenskému rozumu), s hrdinou, který je ve společnosti výjimečný, často se proti ní bouří, touží po svobodě.

Představitelé:

Anglie – George Gordon, lord Byron, Walter

Scott Francie – Victor Hugo

Rusko – A. S. Puškin

Čechy – K. H. Mácha

2. Kontext tvorby:

(1802 – 1870), francouzský prozaik a dramatik v období romantismu. Proslavil se především historickými a dobrodružnými romány. Mnoho jeho děl bylo několikrát zfilmováno.

Dílo:

Historické romány:

„Tři mušketýři“

„Královna Margot“

„Hrabě Monte Christo“

„Paní z Monsoreau“

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: historický román

Kompozice: trilogie = třídílný román (Tři mušketýři, Tři mušketýři po dvaceti letech, Tři mušketýři ještě po deseti letech aneb Vikomt de Bragelonne)

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný, archaismy a historismy

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Francie (Anglie)

Čas díla: doba vlády Ludvíka XIII.

Děj:

Děj románu se odehrává v letech 1625 až 1628 a jeho historickým rámcem je obléhání La Rochelle, bašty francouzských protestantů podporované Angličany. Příběh začíná příjezdem mladého d'Artagnana do Paříže, kde se uchází o členství ve sboru královských mušketýrů, kterým velí pan de Tréville – přítel d'Artagnanova otce. Na cestě je mu však neznámým mužem ukraden otcův doporučující dopis, takže je mu cesta mezi mušketéry prozatím uzavřena. Svou mladickou zřetěšností si proti sobě popudí hned tři z nejlepších mušketýrů, Athose, Porthose a Aramise. Když je však na místě jejich souboje přepadne garda kardinála Richelieua, postaví se neohroženě na jejich stranu a získá tak přátele na život a na smrt (jejich přátelství charakterizuje slavná věta „Jeden za všechny, všichni za jednoho“).

Hlavní zápletkou prvního dílu románu jsou pak intriky kardinála Richelieua, který chce zničit královnu Annu Rakouskou. V tom mu vydatně pomáhá jeho pravá ruka hrabě Rochefort (muž, který d'Artagnanovi vzal doporučující dopis) a krásná a tajemná milady de Winter. Královna tajně miluje vévodu Buckinghamu a na důkaz své lásky mu daruje dvanáct diamantových přívěsků, šperk, který dostala jako dar od krále. Kardinál, který tuto informaci získá od svých špehů, požádá krále, aby uspořádal ples, na který si má královna zmíněné přívěsky vzít. Královnina komorná, Constance Bonacieuxová, požádá d'Artagnana, který ji miluje, aby královně pomohl. Ten okamžitě odjíždí se svými přáteli Athosem, Porthosem a Aramisem do Anglie, kam přes mnohá nebezpečí nakonec jen sám dorazí (jeho přátelé po cestě postupně odpadají, jak je výprava napadána kardinálovými přísluhovači). V Anglii se mezitím milady de Winter, vyslaná kardinálem, zmocní dvou přívěsků. Vévoda z Buckinghamu však nechá vyrobit nové a d'Artagnan celý šperk královně včas přiveze. Převážná část druhého dílu se odehrává při obléhání pevnosti La Rochelle. Vévoda Buckingham sbírá v Anglii vojsko, aby mohl obleženým přispěchat na pomoc. Kardinál Richelieu vysílá do Anglie milady, aby všemi prostředky odjezdu vojska zabránila. Na cestu jí kardinál dává dopis, ve kterém je napsáno, že vše co nositel tohoto listu učiní, koná na kardinálovův příkaz a pro blaho státu. Listiny se zmocní Athos, který v milady poznává svou bývalou ženu ocejchovanou jako trestankyně lilí. Milady přesto odjede do Anglie a přemluví náboženského fanatika Feltona, aby zavraždil vévodu Buckinghamu (tato vražda je historickou skutečností). Pevnost La Rochelle se pomocí Angličanů nedočká a je dobyta.

Milady jde ve své nenávisti k d'Artagnanovi tak daleko, že se jej pokusí otrávit a nakonec zavraždí Constanci Bonacieuxovou. D'Artagnan a jeho přátelé ji však dopadnou. Athos v ní pozná svou bývalou ženu, a protože má jako hrabě hrdelní právo, odsoudí ji k smrti a nechá ji popravít mečem. Když chce Richelieu přátele potrestat za tuto "vraždu", prokáže se mu d'Artagnan listem odebraným milady, potvrzujícím, že kardinál schvaluje všechny činy nositele dopisu. Kardinál Richelieu se projeví jako velký muž, který dovede ocenit statečnost i u svých nepřátel a povyšuje d'Artagnana na poručíka mušketýrů. Athos, Porthos i Aramis odcházejí ze služeb pana de Tréville na své statky.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

D'Artagnan – Mladý gaskoňský hrabě. Je odvážný, statečný, bystrý, inteligentní a ctnostný, díky čemuž se stane mušketýrem. Miluje Constance Bonacieuxovou.

Athos – Nejstarší ze tří mušketýrů. Je moudrý a statečný, spíše melancholik. Bývalý manžel milady de Winter. Rád a často pije. Je d'Artagnanovi nejbližším přítelem.

Porthos – Silný a statečný, intelektem za ostatními zaostává. Je impulsivní. Života si užívá se všemi jeho slastmi.

Aramis – Klidný, tichý a hloubavý. Je velice zbožný. Podle svých slov je mušketýrem jen dočasně.

Planchet – D'Artagnanův sluha, který s ním zažívá všechna dobrodružství.

Kardinál Richelieu – Intrikán. Ve své době nejmocnější Francouz. Nenávidí královnu.

Ludvík XIII. - Francouzský král. Slabý a nevýrazný panovník, loutka svého kardinála.

Anna Rakouská – Jeho manželka. Miluje ovšem anglického šlechtice vévodu z Buckinghamu.

Constance Bonacieuxová – Komorná královny. D'Artagnanova láska.

milady de Winter – Bývalá manželka Athose. Krásná a tajemná, ale i zlá a podlá žena, intrikánka, je schopna všeho pro svůj prospěch.

5. Vliv díla:

Námět díla byl využit v řadě filmů, vznikl i český muzikál.

Karel Jaromír Erben - Kytice

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1853 – tedy v polovině 19. st. V evropských literaturách zrovna odchází romantismus, který je postupně nahrazován realismem. V české literatuře právě vrcholí období národního obrození – tzv. 3. fáze. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se český národ hlásí o svá práva.

Fáze národního obrození:

1. obranná = defenzivní – konec 18. st. (Josef Dobrovský), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu

2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (Josef Jungmann, František Palacký), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví

3. vrcholná – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme často i za realisty (Erben, Němcová, Borovský).

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše Rakouska (později Rakouska – Uherska)

v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

2. Kontext tvorby:

Karel Jaromír Erben (1811 – 1870) pocházel z písmácké rodiny (= místní spisovatelé malého významu, díky kterým se ale zachovával český jazyk). Vystudoval filozofii a práva v Praze, živil se jako vědec, novinář, spisovatel, překladatel, český a slovanský historik.

Kytice je autorovým životním dílem, pracoval na ní téměř 20 let. Dále se věnoval národopisné a sběratelské činnosti. Vydávání děl lidové slovesnosti nakonec jeho vlastní básnickou tvorbu kvantitativně převážilo.

Kdo ještě sbíral a vydával díla lidové slovesnosti: František Ladislav Čelakovský, Božena Němcová,...

Z dalších Erbenových děl:

Sto prstonárodních pohádek (např. Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Zlatovláska,...)

3. Formální stránka:

Literární žánr: balada

Literární druh: lyrickoepické dílo (= literární druh, jehož základem je příběh, dějové vypravování, které je významně doplněno o vyjádření citů, pocitů, nálad, které tvoří důležitou součást díla)

klasická balada (= pochmurný děj s lyrickými vložkami, tragický závěr, dramatický spád, mohou se objevit i dialogy postav, v klasické baladě se pod vlivem lidové slovesnosti objevují nadpřirozené jevy a bytosti)

Kdo ještě tvořil klasickou baladu: František Ladislav Čelakovský, Jan Neruda,...

Existuje ještě jiný typ balady? Ano, např. tzv. francouzská = villonská (čti vijónská) = lyrická báseň vždy o 4 slokách, poslední verš každé sloky se stále jako refrén opakuje. Další významný typ balady: moderní = sociální (= zabývá se společenským postavením chudých, sociálními nerovnostmi): Petr Bezruč, Jiří Wolker,...

Kromě balad sbírka zahrnuje i jiné útvary:

- jednu pohádku (= klasický epický prozaický literární útvar se smyšleným dějem, jehož hrdina zpravidla představuje dobro, poctivost, statečnost a další kladné vlastnosti, mohou se objevovat i nadpřirozené bytosti a předměty, symbolika – např. číselná) - Zlatý kolovrat – pohádka na námět Boženy Němcové

- místní lidovou pověst (= klasický epický prozaický literární útvar, smyšlený, ale se skutečným základem – např. se odehrává v existujícím prostředí, vystupují v ní skutečné historické osobnosti apod.) – Poklad

- legendu (= literární útvar, jehož námět byl původně vzat v náboženské oblasti) - Záhořovo lože

Kompozice: původní sestava obsahovala 12 básní, důmyslná kompozice (= sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla), v níž zrcadlově protilehlé básně spolu na základě shodných znaků korespondují (první s poslední, druhá s předposlední,...). Př.: úvodní báseň Kytice na základě obrazu truchlících sirotek na hrobě své matky převtělené v květ mateřidoušky podává naději lidem milujícím svou vlast, víru v lepší budoucnost podobně jako poslední báseň Věštkyňě. Podobné spojení nacházíme u básni Polednice a Vodník s tím rozdílem, že v těchto básních má významnou roli zásah nadpřirozených bytostí. Balady Poklad a Dceřina kletba obsahují téma mravního narušení vztahu mezi matkou a dítětem, mateřskou vinu. Svatební košile a Vrba zobrazují přeměnu člověka, v prvním případě mrtvého milence v obživlou mrtvolu, ve druhém případě ženu ve vrbu.

Některé básně vycházely zpočátku jednotlivě v dobových časopisech, nejdříve vyšel Poklad. První vydání vyšlo pod názvem Kytice z pověstí národních. Druhé vydání s názvem Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena už obsahovalo i dodatečně přidanou báseň Lilie.

Jazyk díla: Básně jsou psány spisovným jazykem s řadou básnických prostředků typických jak pro lidovou poezii (výrazný rým, zvukomalba, přirovnání), tak pro umělecký básnický text (metafory, personifikace, apostrofy, živé dialogy, názorná popisnost postav – stručná, ale velmi výstižná,...).

Vysvětlení pojmů:

rým – zvuková shoda na koncích veršů (= řádků v básni), nejběžnější typy: střídáný (abab), obkročný (abba), sdružený (aabb) a přerývaný (abca)

zvukomalba – zvukově promyšlené prvky, které mají lahodit čtenářovu/posluchačovu sluchu – např. Na topole podle skal... – nadměrné opakování jemného, zvukově příjemného „l“ + rytmus velmi pravidelný, odpovídající tleskání zeleného mužíka

přirovnání – něco jako něco

metafora – nepojmenuji něco přímo, ale nepřímou, na základě podobnosti s jiným jevem, př. bledá tvář luny (luna přeci nemá tvář, ale měsíc vypadá jako bledý obličej)

personifikace – zosobnění, oživení, věci se přiřkne čistě lidská vlastnost či činnost (z Máje: o lásce šeptal tichý mech – mech nešeptá, jen lidé)

apostrofa – oslovení (Matičko,...)

4. Obsahová stránka:

Sbírka představuje obraz dávných lidových představ a názorů na život. Základní motivy: boj člověka s přírodou, víra v nadpřirozené síly (a lidská bezmocnost), základní vztahy mezi lidmi (neposlušnost, vražda, péče o dítě), zvláště vztah matky a dítěte, motiv viny a trestu, osudu.

Prostředí díla: je popisováno velmi stručně a věcně, většinou jen jedním veršem, je venkovské

Čas díla: neurčitý

Děj: obsahy jednotlivých básní viz vlastní četba, zde jen nejznámější ze souboru

Poklad: o Velkém pátku spěchá žena s dítětem do kostela, objeví skálu, která se otvírá jednou za rok a je v ní ukryto veliké bohatství. Vejde dovnitř. Položí dítě na zem a plní šátek poklady. Doběhne s ním domů, vrátí se zpět, dítěti vhodí několik zlatáček do klína. Opět se vrátí domů, tam se ale všechny zlatáčky promění v kameny a hlínu. Najednou si vzpomene, že tam nechala dítě, ale když se chce potřetí dostat do skály, je vchod uzavřen. Žena propadne zoufalství. Čeká rok a poté se opět vypraví ke skále, kde najde dítě živé a zdravé. Pokladu už si ani nevšimne a utíká s dítětem domů.

Svatební košile: mladá žena se stále modlí za svého milence, který je v cizině už mnoho let. Žádá pannu Marii, aby raději zkrátila její život, než aby ji nechala žít samotnou. Jednou za jasné noci jsou její modlitby vyslyšeny a její milý ji láká ven pod záminkou, že si ji konečně vezme za manželku. Když jdou, její milý si všimne, že s sebou nese modlitební knihy. Přemluví ji, aby je zahodila, protože je prý zpomalují. Ona mu vyhoví a rázem jsou o deset mil dále. Po několika dalších mílích si všimne, že jeho milá má ruženec za pasem. Vezme jí ho a rázem jsou o dvacet mil dále. Poté si opět všimne, že má na krku křížek. Křížek jí utrhne, zahodí, a rázem jsou skokem o třicet mil dále. Nakonec dorazí k hřbitovu, její milý je vlastně živoucí mrtvola. Dívka se lekne a lstí ho donutí přelézt hřbitovní zeď a snaží se mu utéci. Když zjistí, že mu neutěče, snaží se schovat v márnici, kde leží umrlec. Její milý ji dostihne a třikrát se snaží přemluvit mrtvého, aby sundal ze dveří závoru. Třikrát se mrtvý probudí, ale ona jej pokaždé uspí modlitbou, a když po třetím usnutí zakokrhá kohout, ví, že jí už mrtvý neublíží. Jen košile, které si s sebou nesla, jsou ráno roztrhané a rozházené po všech hrobech na hřbitově.

Polednice: matka stojí u kamen a vaří pro svého muže oběd. Jejich dítě zlobí a matka mu hrozí, že na ně zavolá polednici. Dítě nedbá jejího varování. Matka to už nevydrží a polednici skutečně zavolá. Ta přijde do chalupy a chce si zlobivé dítě vzít, jeho matka se však o ně bojí a přivine je pevně k sobě. Po chvíli, když polednice nechce odejít, matka upadne do mdlob. Vtom okamžiku

přichází otec z práce domů na oběd. Když vidí, co se stalo, matku s obtížemi vzkřísí, ale zjišťují, že dítě matka vlastním objetím udusila.

Zlatý kolovrat: král na lovu v lese zabloudí. Zabuší na dveře chalupy, aby mu dali napít. Král překrásnou dívku požádá o ruku, musí ale nejdřív požádat její nevlastní matku. Král tedy přijíždí podruhé, ohydná babizna mu nabídne mu svou vlastní dceru, král odmítne a přikáže jí, aby druhý den na hrad přivedla pravou nevěstu. Nevlastní dceru Doru ale po cestě zabijí, vyloupnou jí oči a usekají „hnáty“, které odnesou s sebou. Vlastní dcera se pak vydává za nevlastní, král si ji vezme, po čase ale odjede do boje. Stařeček najde v lese tělo a vyše své pachole na hrad, aby vyměnilo useknuté nohy za zlatý kolovrat. Když pachole nohy přinese, pošle je stařeček znovu se zlatou přeslicí, kterou má vyměnit za ruce. Do třetice stařeček pošle pachole do hradu se zlatým kuželem, který má vyměnit za oči. Poté Doru zase složí a ožíví ji živou vodou. Král se vrací z války a ptá se své ženy, zda dodržela jeho přání a předla. Žena mu předvádí zlatý kolovrat, který ale svým vrčením prozradí pravdu. Král Doru nalezne a vezme si ji za ženu, zatímco jak matku, tak sestru nechá velmi krutě potrestat: dá jim vyloupnout oči a usekat končetiny. Zlatý kolovrat zmizí.

Vodník: sedí na vrbě u jezera a šije si svatební oblečení. Mezitím se mladá dívka z nedaleké vísky rozhodne, že si v jezeře vypere prádlo. Její matka ale měla zlý sen, a proto ji nechce pustit. Dcera přesto jde prát. Jenže jakmile namočí první kus prádla, stáhne ji voda pod hladinu. Od té chvíle žije s vodníkem a porodí mu dokonce i dítě. Po nějaké době se jí zasteskne po matce a chce ji navštívit. Vodník je zásadně proti, ale po dlouhém přesvědčování a po mnoha podmínkách přece jen může jít. Když se od matky nevrací, vodník si pro ni jde. Matka ji ovšem nechce vydat a vodníkovi neotevře. Ten zkouší všemožné výmluvy, jen aby se mu manželka vrátila. A když na poslední výzvu obě ženy odpoví, aby dítě přinesl do chalupy, dítě skutečně přinese, ale hodí ho na práh s oddělenou hlavičkou od zbytku malého tělíčka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: hrdinové nepředstavují romanticky rozpolcené jedince bouřící se proti světu, společnosti a životu (znak odcházejícího romantismu značící nástup realismu). Smířlivě přijímají svůj osud, ať je dobrý nebo špatný. Za své prohřešky, úmyslné i neúmyslné, jsou posuzováni dle mravních zákonů. Vinu vždy následuje trest, který postavy pokorně snášejí.

Důležitou roli v díle zauímají ženské hrdinky, které jsou zastoupeny ve všech skladbách kromě Záhořova lože. V Erbenově pojetí plní především poslání matky. Ve většině balad se autor zamýšlí nad mateřskou láskou, její velikostí i úskalími.

Pro postavy a jejich příběhy není rozhodující prostředí ani čas.

Vysvětlení názvu díla: odkaz k první básni díla + kytice z básní = různé části spojené v jeden celek

5. Vliv díla:

To, že autor napsal dílo dodnes živé a aktuální, dokládá řada literárních i mimoliterárních zpracování na divadelních jevištích, v animované podobě (komiks), ve filmu či v hudebním a ve výtvarném umění.

V 70. letech 20. st. byla Kytice úspěšně zdramatizována Jiřím Suchým z divadla

Semafor (= Sedm malých forem – hrálo se tam, zpívalo, tančilo, pantomima,...).

Roku 2000 vznikla její filmová adaptace prostřednictvím kameramana, spoluscénaristy a režiséra F. A. Brabce. Na filmové pláno převedl sedm vypjatých příběhů za použití originální výtvarné stylizace. Vedle strhující vizuální (= obrazové) složky patří mezi další dominanty tohoto filmu i hudba J. Jiráska. Film byl oceněn třemi cenami Český lev za kameru, hudbu a zvuk.

Karel Havlíček Borovský – Král Lávra

1. Kontext doby:

Knihy vychází r. 1870 – tedy ve druhé polovině 19. st. V evropských literaturách zrovna nastoupil realismus. V české literatuře právě vrcholí období národního obrození – tzv. 3. fáze. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se český národ hlásí o svá práva. Fáze národního obrození:

1. obranná = defenzivní – konec 18. st. (Josef Dobrovský), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu
2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (Josef Jungmann, František Palacký), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví
3. vrcholná – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme i za realisty (Erben, Němcová, Borovský).

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše, Rakouska (později Rakouska – Uherska) v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věcný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co nejobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti onoré d balzak): Otec Goriot, Ztracené iluze,... Guy de Maupassant (čti gý d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor, Mrtvé duše,... Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856) - narozen jako Karel Havlíček v Borové u Příbyslavi v rodině zámožného kupce, i když se v rodině mluvilo německy, němčinu za svůj rodný jazyk nepovažoval, studoval na gymnáziu v Německém Brodě, poté kněžský seminář v Praze – kněz může působit na své posluchače a jeho ovlivňovat jeho názory (pro své názory ale vyloučen).

Za zásadní považujeme jeho pobyt v Rusku, kde působil jako vychovatel (Obrazy z Rus – kritika carské samovlády). 1848 zvolen poslancem říšského sněmu (tehdejší parlament), později se však svého mandátu vzdal, nabytí dojmu, že bude národu prospěšnější jako spisovatel a novinář. Po revoluci 1848 pronásledován za své politické protirakouské názory, odsouzen k vyhnanství do Tyrolských Alp (Brixen), kde vznikala jeho nejznámější díla.

Po návratu domů brzy umírá na plicní chorobu. Jeho pohřeb se stal národní manifestací kontrolovanou policií (odvážná Božena Němcová mu pokládá na hrob trnovou korunu).

DÍLO:

1. publicistika – novinářská práce: např. Pražské noviny, Národní noviny – zastaveny cenzurou
2. literární kritika – významný literární kritik (nově vznikající věda), usiloval o umění především pravdivé, hodnotné, nejen o sledování vlasteneckých cílů
3. překlady – především z ruské literatury
4. básník, satirik, epigramatik

Epigramy – krátké, satirické, útočné básně s pointou, napadá nepokrokovost katolické církve, přebujelou státní byrokracii, nezdravý vývoj v české společnosti,...

Znaky: lidovost, jednoduchá forma popěvku, modlitby, nápisu, jednoduchý rým, přístupný jazyk, hovorovost, společenská, chytlavá témata.

Vrchol tvorby tvoří 3 satiry (= ironie, zesměšnění):

Tyrolské elegie – inspirované vlastními zážitky, tématem je zatčení, násilná deportace do Brixenu, život ve vyhnanství, propojení osobní i národní tragédie (nesvoboda obou).

Křest sv. Vladimíra – kritika církve a absolutismu jako nevyhovujícího způsobu vlády, pro oklamání cenzury děj zasadil do ruské historie: car Vladimír má boha Peruna za svého sluhu, chce jeho zahřměním ušetřit na slavnostní dělostřelbě při oslavě svého svátku, Perun odmítá sloužit, proto je zatčen a odsouzen k smrti. Potíže pak nepřestávají, hledá se nový bůh, aby udržel lid v poslušnosti, je proto vypsán konkurs.

Král Lávra

3. Formální stránka:

Literární žánr: satirická skladba

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Kompozice: písňová podoba (jednoduchý rým, čtyřveršová sloka), lidovost, bez složitých struktur, využívá jednoduchý, přístupný humor

Jazyk díla: přibližuje dílo k lidovému, obyčejnému čtenáři, je prostý, bohatý na hovorová, expresivně zabarvená slova

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: zdánlivě cizí svět – Irsko (= Čechy za rakouské nadvlády)

Čas díla: neurčený, opět se snadno domyslíme, že se jedná o autorovu současnost, kdy Čechy trpěly pod nadvládou cizího národa

Děj: parafráze veršované pohádky irského původu o králi s oslíma ušima, popř. příběh inspirovaný králem Midasem. Záměrem jsou narážky na dobovou situaci, omezenost, tupost a zlobu panovníka. Král není zlý, ale má divný zvyk: holit a stříhat se dává jen jednou ročně a hned nechá holiče popravit, aby neprozradil jeho tajemství. Za mladého holiče Kukulína prosí matka o milost. Za slib, že tajemství nevyzradí, se Kukulín stává dvorním královským holičem a jeho život je ušetřen. Tajemství ho tíží, pošeptá je do vrby, ta však tajemství prozradí, když basista cestou na hrad ztratí kuliček a náhradní vyřeže právě z oné vrby. Basa potom hraje píseň o králi s oslíma ušima. Přesto měl lid dál krále rád i s jeho „ozdobou“.

Šťastný konec je parodií (= zesměšněním) na historii o hodných panovnících.

V podtextu: úděl pronásledovaného novináře (kdo odhaluje tajemství, je stíhán). Satiry jsou výrazem odporu proti jakémukoli násilí a útlačku.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Král Lávro: dobrotivý i krutý, „omezený hlupák“ – nelítostné, brutální činy (asociace s vladařem Ferdinandem Dobrotivým na císařském trůnu)

Kukulín: mladičkový holič, bojácný, upovídaný, neschopný udržet tajemství

5. Vliv díla:

Autor vytvořil typ české, politicky mířené satiry plné situační a jazykové komiky. Skladba se po svém vydání těšila tak velké oblibě, že řada jednotlivých složek zlidověla. Kniha se dočkala mnoha dalších vydání nejen v Čechách (známé např. vydání s ilustracemi Josefa Lady z roku 1949). V roce 1950 dokonce vnikla loutková verze příběhu.

Pozn.: Havlíčkova deportace do Brixenu dala podnět k vytvoření českého mýtu Havlíčka jako mučedníka, který byl neustále sledován a fyzicky týrán. Ve skutečnosti se měl v Alpách „poměrně“ dobře (v rámci možností horského hotelu), po čas pobytu u sebe měl i svou rodinu. Strádal především psychicky z odloučení od rodné země.

Victor Hugo – Bídníci

1. Kontext doby:

Přelom 18. a 19. století je i ve Francii dobou vrcholného romantismu, směru založenému na zdůrazňování citu a vášně (oproti osvícenskému rozumu), s hrdinou, který je ve společnosti výjimečný, často se proti ní bouří, touží po svobodě.

Představitelé:

Anglie – George Gordon, lord Byron, Walter Scott Francie – Victor Hugo

Rusko – A. S. Puškin Čechy – K. H. Mácha

2. Kontext tvorby:

(1802 – 1885), francouzský básník, prozaik, dramatik. Snažil se prosadit zlepšení postavení lidových vrstev a to hlavně jejich vzdělání a osvětu. Stále více autoritativní režim ho svazuje, proto v roce 1851 uprchne ze země. Usadí se na anglickém ostrově Guernesey. V této době se postaví proti Napoleonovi, kterého pro jeho malý vzrůst nazval Napoleonem Malým a bojuje proti jakémukoli útlačku. Po císařově pádu v roce 1870 se Hugo vrací do vlasti.

Dílo:

Próza:

Chrám Matky Boží v Paříži Bídníci

Drama:

Cromwell

Ruy Blas

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román s prvky realismu Kompozice: 5 částí dále dělených do kapitol Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný jazyk, postavy odlišeny jazykem (slang, nářečí, historismy)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Francie – galeje, malé městečko, Paříž

Čas díla: 1. ½ 19. st.

Děj:

Jean Valjean [Žán Valžán] se dostal na galeje za to, že ukradl kousek chleba pro svou hladovějící rodinu. Díky neúspěšným pokusům o útěk z galejí, je propuštěn až po dvaceti letech. Po propuštění bloudí krajem, kde se setkává s velikou neochotou lidí pomoci mu, díky tomu že je galejním trestancem. Jediný, kdo je ochoten mu pomoci, je biskup. Valjean je ale zoufalý z nedostatku peněz, a tak biskupa okrade. Druhý den když policie Valjeana chytne a přivede zpět k biskupovi, stane se pro Valjeana něco neuvěřitelného a pro jeho život zlomový okamžik, když ho biskup, aniž by ho obvinil, propustí. O deset let později je z bývalého galejníka vážený starosta malého městečka. Bohužel v městečku nastoupí nový inspektor Javert, který zná Valjeana z galejí. Starostovi se daří skrýt svou pravou totožnost, protože zná reakci lidí na galejníky, ale podezřívavý policista vymyslí rafinovaný plán, jak z něho vynutit doznání. Mezitím se Valjean ujímá nemocné ženy Fantiny a na smrtelné posteli jí slibuje, že se postará o její dcerku Cosettku, kterou byla nucena ponechat u pěstounů, kteří s ní, aniž by to Fantina tušila, zacházeli jako s otrokem. Javert by málem Valjeana zatkl, kdyby Valjean neutekl. Na útěku nalézá Cosettku a úkryt nacházejí v klášteře. Po několika letech z kláštera odcházejí a snaží se žít vlastním životem. Valjean vede s Javertem celoživotní boj o svou svobodu. Když už si Valjean myslí, že mu i Cosette nic nehrozí, objeví se Javert a oba jsou nuceni se neustále stěhovat a pod tajnými jmény schovávat. V tu dobu se už ne malá Cosetteka zamiluje do Maria Pontmercyho. Tajně se spolu scházejí až do revoluce, které se Marius zúčastní. Při revoluci Valjean zachraňuje život Javertovi a také Mariovi. Jean odnáší zraněného Maria do bezpečí, kde se úspěšně zotavuje ze smrtelného zranění. Při revoluci, kdy je Javert zajat revolucionáři, má Valjean možnost Javerta zastřelit, ale propustí ho. Javert si uvědomuje Valjeanův čin a konečně když už má možnost Valjeana zatknout, také ho propustí. Javert vidí Valjeanovu šlechetnost a dobré srdce a z pocty viny a profesionálního zklamání spáchá sebevraždu. Po Javertově smrti se koná svatba Cosetty a Marie. Valjean umírá na stáří.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Jean Valjean – bývalý galejník, který se polepšil; statný muž s velkou (až nadlidskou) silou, od svého útěku pomáhá slabším

komisař Javert – nekompromisní policista, jeho životním cílem je „dostat“ Valjeana Fantina – opuštěná matka, která byla nucena dát svou dceru do náhradní rodiny, prostitutka s dobrým srdcem, zoufalá žena

další postavy:

Cosetta – nemanželská dcera Fantiny, vyrostla u manželů Thénardiérových, kteří ji trápili, později se jí ujal Jean Valjean, s nímž měla láskyplný život, je velmi hezká a hodná, zamilovala se do studenta Maria a vzala si ho

Marius Pontmercy – student, který nezažil svého otce, ale velmi touží být jako on, odvážný, zamilovaný do Cosetty

manželé Thénardierovi – hamižní, lháři, podvodníci; mají dvě dcery (Eponinu a Azelmu)

5. Vliv díla:

Od r. 1909 – vznikla celá řada filmových verzí. Na konci 20. století vznikl i muzikál.

Victor Hugo – Chrám Matky Boží v Paříži

1. Kontext doby:

Dílo bylo vydáno roku 1831, tedy v 1. pol. 19. st., kdy Evropě vládl romantismus – univerzální směr (= objevující se ve všech evropských literaturách), zároveň je i životním postojem. Vzniká mezi dvěma velkými revolucemi (1789 – Velká francouzská revoluce, 1848 – rozsáhlý národněosvobozenecký boj mnoha menších utiskovaných národů, tedy i Čechů). Naděje na nové uspořádání svobodné Evropy zůstaly nenaplněny (revoluční zvraty,

napoleonské války, policejní režimy,...), proto se i v literatuře objevuje nespokojenost člověka, buřičství.

Znaky romantismu:

- důraz na city a fantazii (v předchozím období to byl důraz na rozum)
- protiklad snu a skutečnosti, jedince a celé společnosti
- obdiv k minulosti, mystice, k lidové slovesnosti a k přírodě, popř. náhled do vlastního nitra
- typický hlavní hrdina – často splývá s autorem, je výjimečný, zažívá pocity osamění a odcizení, citové rozervanosti, je neschopný se přizpůsobit, často je vyvrženec společnosti, loupežník, vrah, kat, člověk bez původu, nikdy nezažívá šťastnou lásku, v té mu brání sociální rozdíly nebo jiné osudové překážky, často končí tragicky poté, co se marně pokusí vzbouřit proti systému nebo proti svému osudu
- mezi literárními druhy je oblíbená poezie (zvláště lyrickoepické básně, veršované povídky a romány) a próza (především historická povídka a román)

Romantismus se obvykle nevyskytuje v čisté podobě, ale mísí se s prvky jiných směrů. V případě Huga s realismem – proto se zde např. objevují velmi podrobné a rozsáhlé popisy reálného, existujícího chrámu, proto se objevují témata kritizující sociální nerovnost mezi lidmi.

2. Kontext tvorby:

Victor Hugo (čti viktor igo) (1802 – 1885) - všestranný a už ve své době velmi slavný spisovatel, věnoval se poezii, próze i dramatu. Do dějin Francie se zapsal i jako významný politik.

Známy je jeho třídílný básnický cyklus Legenda věků. Dobovým manifestem (= veřejným prohlášením, programem, zde dílem nesoucím základní znaky nového uměleckého směru) francouzského romantismu se stalo drama Cromwell.

Dnes pravděpodobně nejznámější je jeho volná prozaická trilogie (= volné spojení tří děl v jeden celek nesoucí společný rys či hlavní téma) zahrnující díla Chrám Matky Boží v Paříži, Bídníci (v některých překladech Ubožáci) a Dělníci moře.

Román Chrám Matky Boží v Paříži autor připravoval 3 roky, kdy se mu v pařížské arcibiskupské knihovně dostala do rukou tzv. Černá kniha, jejíž obsah dnes není znám z důvodu jejího zničení. Hugo se zavázal nakladateli, že napíše historický román. Příprava však byla neustále něčím přerušována (práce na jiných dílech, revoluce, ztracené sešity s poznámkami). Nakonec román odevzdal se zpožděním, o rok později vychází druhé, doplněné vydání, konečná verze. Kniha se stává nejslavnějším a nejúspěšnějším autorovým dílem.

3. Formální stránka:

Literární žánr: historický román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román, podtyp historický (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav, odehrává se v minulosti)

Kompozice: původně dvoudílný román. Hlavní linie vyprávění se soustředí především na postavu Quasimoda. Kompozice je vystavěna na protikladech často zvýrazněných nadsázkou a groteskem. Základní protipóly tvoří střet dobra a zla (čestný Quasimodo versus pokrytecký

Frollo), kontrast odlišného prostředí (katedrála versus cikánský „dvůr divů“).

Barvitě, melodramaticky laděné vyprávění má prudký dějový spád tvořený neobvyklými situacemi a překvapivými zvraty. Průběh místy zpomalují podrobné popisy prostředí či postav.

Typ vypravěče: er-forma (= vyprávění ve 3. osobě), vševědoucí vypravěč, který se zřídka obrací ke čtenáři (př.: „Nepokusíme se ani dopodrobna vylíčit čtenáři ten čtverhranný nos, ta podkovovitá ústa, to maličké levé oko,... Necht' si to vše dohromady představit čtenář sám, dokáže-li to.“)

Jazyk díla: řeč vypravěče je psána spisovným jazykem, objevují se i archaické výrazy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti) a výrazy knižní. Řeč postav je rozlišena podle jejich společenského postavení a obsahuje mnoho hovorových výrazů.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž, chudoba „dvora divů“, honosnost monumentální katedrály Notre-Dame, náměstí před chrámem – vše realisticky vykreslené do posledního detailu

Čas díla: 15. st. za vlády Ludvíka XI.

Děj: příběh začíná roku 1482 na svátek všech bláznů. Snad všichni Pařížané spěchají do centra, aby zhlédli nová divadelní představení a nenechali si ujít volbu krále bláznů. Tím se nedobrovolně stává jednooký hrbáč Quasimodo, kterého nadšený dav přestrojí za krále a na ramenou jej nosí po náměstí. Do zesměšňující situace zasáhne ctihodný kněz Claudius Frollo, na jehož příkaz se jeho zohavený chráněncem vrací zpět do chrámu Matky Boží, kde působí od malička jako tamní zvoník. Před chrámem během slavností tančila se svou kozičkou Džali krásná cikánská dívka Esmeralda, do níž se na první pohled kněz Frollo zamiloval. Jeho chráněncem Quasimodo ji chtěl z věrnosti a lásky k svému pěstounovi unést. Čin se ale nezdařil, dívka byla zachráněna kapitánem královských lučištníků, důstojníkem Phoebem z Chateupersu, do něhož se poté zamilovala.

Quasimodo je za pokus o únos veřejně mučen na pranýři. Všichni po něm házejí, co jim přijde pod ruku, zesměšňují ho, nadávají mu. Jen milosrdná Esmeralda mu pomůže v jeho utrpení a dá spoutanému mladíkovi napít.

Důstojník Phoebus si sjednává schůzku s Esmeraldou (i když je již zasnoubený s jinou dívkou). Frollo ho ze žárlivosti zraní (probodne jej dýkou), uteče a Esmeralda se domnívá, že milovaný důstojník zemřel. Je neprávem z činu obviněna a hrozí jí poprava. Důstojník je ale ošetřen a i se svou snoubenkou se v klidu dívá, jak nevinnou dívku vedou na popravu.

Když už má Esmeralda oprátku na krku, unese ji Quasimodo do chrámu, kde jí vyzná dlouho skrývanou lásku. Frollo ale s pomocí tuláků a žebráků na kostel zaútočí, aby dívku získal. Přemlouvá ji, aby se stala jeho milenkou. Ta jej odmítá. Před popravou je uvězněna do kobky se ženou, která v ní pozná před mnoha lety unesenou dcerku. Matka je ale zabita, když je jedním ze strážných tvrdě odstrčena a při pádu si rozrazí hlavu o kámen. Esmeralda je nakonec popravena oběšením.

Quasimodo celý hrůzný čin vidí spolu s knězem Frollem, uvědomí si jeho ničemnou úlohu v celém příběhu. To bez jeho lži by dívka mohla ještě pořád spokojeně žít. Proto shodí Frolla z chrámového balkonu a záhadně mizí.

Po několika letech jsou v hrobě nalezena dvě těla, ženskou kostru objímá zohavená kostra mužská. Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy jsou pojaty schematicky a tvoří významové antiteze (= romantické protiklady).

Hlavní hrdina Quasimodo (latinsky jaksí, sotva, přibližně) představuje romantické vyhocení dvou protikladů, je fyzicky ošklivý, všemi nenáviděný, ale vnitřně ušlechtilý a citlivý. Okolní svět v něm vidí ztělesnění zla. Jako malého sirotka se jej ujal kněz Frollo, poté co byl jako nemluvně odložený v chrámu, stal se tamním zvoníkem. Proto je ochoten pro svého zachránce učinit cokoli. Esmeralda je sotva sedmnáctiletá cikánská tanečnice, vyniká vnější krásou a vnitřní čistotou, i když pochází z amorálního a bídneho prostředí kočovných cikánů. Je schopná vášnivě milovat i nenávidět. Vystupuje s ozdobenou kozou Džali.

kněz Claudius Frollo: představitel církve, který vnějším vzezřením působí asketicky, učeně, uvnitř

něj se však skrývá zlý a proradný pokrytec schopný vášně i nenávisti (ač byl sluhou Božím), v pokročilém věku.

Phoebus: ač zasnoubený, sjednává si schůzku s tanečnicí Esmeraldou. Nakonec nevzrušeně sleduje její popravu, i když by ji mohl lehce zachránit tím, že by dokázal, že jej nezavraždila. Představuje další z kontrastů: překrásný zevnějšek, ušlechtilá profese, ale sobecký a zkažený vnitřek.

Vysvětlení názvu díla: hlavní prostředí díla, někdy se kniha objevuje i pod názvem Zvoník od Matky Boží. Původní název knihy ve Francii v českém překladu: Notre-Dame v Paříži.

5. Vliv díla:

Román dosáhl velkého čtenářského ohlasu v autorově vlasti i v cizině, přestože byl zpočátku přijat kriticky. Byl mnohokrát zfilmován (např. s Ginou Lollobrigidou a Anthony Quinnem v hlavních rolích), známá je i kreslená Disneyho verze pro dětské diváky.

Hugo svým dílem ovlivnil dobový romantismus Evropy, v české literatuře zapůsobil především na Karla Havlíčka Borovského, Jana Neruda, Jaroslava Vrchlického, Viktora Dyka,...

Karel Hynek Mácha – Máj

1. Kontext doby:

Dílo bylo vydáno roku 1836, tedy v 1. pol. 19. st., kdy Evropě vládl romantismus – univerzální směr (= objevující se ve všech evropských literaturách), zároveň je i životním postojem. Vzniká mezi dvěma velkými revolucemi (1789 – Velká francouzská revoluce, 1848 – rozsáhlý národněosvobozenecký boj mnoha menších utiskovaných národů, tedy i Čechů). Naděje na nové uspořádání svobodné Evropy zůstaly nenaplněny (revoluční zvraty, napoleonské války, policejní režim,...), proto se i v literatuře objevuje nespokojenost člověka, buřičství.

Znaky romantismu:

- důraz na city a fantazii (v předchozím období to byl důraz na rozum)
- protiklad snu a skutečnosti, jedince a celé společnosti
- obdiv k minulosti, mystice, k lidové slovesnosti a k přírodě, popř. do vlastního nitra
- typický hlavní hrdina – často splývá s autorem, je výjimečný, zažívá pocity osamění a odcizení, citové rozervanosti, je neschopný se přizpůsobit, často je vyvrženec společnosti, loupežník, vrah, kat, člověk bez původu, nikdy nezažívá šťastnou lásku, v té mu brání sociální rozdíly nebo jiné osudové překážky, často končí tragicky poté, co se marně pokusí vzbouřit proti systému nebo proti svému osudu
- symbol poutníka, země a vězně
- mezi druhy je oblíbená poezie (zvláště lyrickoepické básně, veršované povídky a romány)

a
proza (především historická povídka a román)

Mácha je mnohdy chybně označován za jediného českého romantika. Bylo jich samozřejmě víc. Mácha ovšem nad nimi vysoce vyniká svými uměleckými kvalitami. Musíme si také uvědomit, že zatímco byl v Evropě v módě romantismus, v Čechách vrcholilo období národního obrození. Naše špatné politické postavení uvnitř monarchie kladlo na umělce zcela jiné cíle. Vyžadována byla podpora vlastenectví a „české otázky“. Nezbyval prostor pro zábavnou literaturu či rozbor lidského nitra.

2. Kontext tvorby:

Karel Hynek Mácha (1810 – 1836) – mnohými označován za nejvýznamnějšího českého básníka. Je pravdou, že ze soudobých českých autorů nikdo nedosahoval jeho uměleckých kvalit (jen několik méně významných dobových literárních kritiků označuje Máchu jako talentovaného, ve své době je známý především u německých čtenářů). Je právem pokládán za zakladatele moderní

české poezie.

Narozen v Praze jako syn mlynářského pomocníka, po matce zdědil hudební vlohy. Známy je i svými výtvarnými počiny.

Vystudoval práva a filozofii, zajímal se o divadlo, ochotnický účinkoval, rád cestoval. V 25 letech nastupuje na místo advokátního praktikanta v Litoměřicích, kde brzy poté umírá jako neznámý bezvýznamný autor, těsně před svatbou s Lori Šomkovou (matkou jeho měsíčního syna) a nedlouho poté, co se v tisku objevily první kritiky Máje, jeho vrcholného díla. Máchova genialita byla doceněna až mnoho let po jeho smrti.

Roku 1939 byly jeho ostatky z litoměřického hřbitova převezeny na pražský Vyšehrad, aby tak symbol českého národa neupadl do rukou Němců (Litoměřice spadaly do zabraných Sudet).

DÍLO:

Zpočátku psal německé básně, pod Jungmannovým vlivem začal tvořit původní českou poezii. Vyjadřovala odpor k poměrům doby, pocity osamělosti a pesimismu, touhu po lepším životě. Ve svých dílech se nechal inspirovat především Williamem Shakespearem, Johannem Wolfgangem Goethem i tehdy módními evropskými romantiky. Svým dílům dával rozličnou podobu, rád experimentoval (v jeho časech to nebylo běžné, předběhl svou dobu). Mnohá díla však zůstala nedokončena (nebyl spisovatelem z povolání).

Známe jsou i jeho prózy: Marinka, Pout' krkonošská, Cikáni, Křivoklad,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: báseň

Literární druh: lyrickoepické dílo (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování, které je významně doplněno o vyjádření citů, pocitů, nálad, které tvoří důležitou součást díla)

Kompozice a umělecké prostředky: složitá kompozice (= sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla), hlavním kompozičním principem je kontrast. Máj obsahuje všechny charakteristické znaky světového romantismu: subjektivismus, tvůrčí fantazii, smysl pro obraznost, motivy tragické lásky a smrti, silnou kontrastnost jevů, řeší vnitřní rozervanost člověka, který nemůže uskutečnit své sny a zároveň zůstává na okraji společnosti, která jej pro jeho odlišnost nechce přijmout. Kritizuje tehdejší společnost, v kontrastu k ní objevuje krásy přírody. Báseň dramaticky stoupá, vrcholí ve 3. zpěvu, poté opět sestup (projevuje se i v rytmu – nejprve zrychluje, poté dochází ke zpomalení, zklidnění).

Dílo se skládá z motta, 4 zpěvů a 2 intermezz (viz děj díla).

Báseň je prosycena mnohými básnickými prostředky:

metaforami (= přenesení významu na základě podobnosti dvou jevů, př. bledá tvář lunny – měsíc je bledý jako lidská tvář), metonymiemi (= přenesení pojmenování na základě záměny celku za část, př. hrdliččin zval ku lásce hlas – nezve nás jen hlas ptáka), personifikacemi (= ožíváním, zosobněním, př. když se neživým předmětům přisuzují lidské vlastnosti či děje – o lásce šeptal mech, jezero zvučelo), zdobnými epitetami (= básnické zdobné přívlastky – př. bělavé páry, růžové nebe), přirovnáními (pomocí jako, př. jako slzy lásky), oxymoróny (= spojení slov protikladného významu, kontrast, zdánlivá nelogičnost, př. umřelé hvězdy svit), gradací (= záměrné stupňování významu, př. temná noc, temnější mně nastává), ...

Všechna slova jsou sladěna v eufonii (= libozvučnost) či kakofonii (záměrná nelibozvučnost, př. řinčí řetězů hřmot) podporovanou opakováním slov, hlásek a celých veršů.

Důležité: Jako jeden z mála českých básníků uplatnil básnické metrum: jamb – jedná se básnickou stopu (část verše), která začíná nepřízvučnou slabikou. V češtině je tento typ stopy ojedinělý, protože většina českých slov začíná přízvučnou slabikou, teprve poté ji vždy střídá nepřízvučná. Máchova tedy tuto zákonitost jazyka musel nějakým „figlem“ obejít. Jeho verše tedy začínají bezvýznamovými jednoslabičnými slovy (byl, je, o, i,...), která přízvuk (= zesílenou výslovnost) ze své podstaty nenesou.

Jazyk díla: velmi promyšlený a pestrý, nutí čtenáře k aktivní účasti, viz bohaté básnické prostředky

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: krajina u Doks, pod Bezdězem (jezero = dnešní Máchovo j.)

Čas díla: bez bližšího časového vymezení, noc před Vilémovou popravou a následující ráno, pak po sedmi letech

Děj: báseň je málo dějová, převažují v ní rozsáhlé lyrické pasáže. Jednoduchý příběh je omezen na několik vydělených scén prostoupených náladově zabarvenými popisy přírody a vnitřními úvahami postav i samotného básníka. Máchu mohl inspirovat legendární příběh tradovaný v okolí Doks o mladém Hynku Schiffnerovi z Dubé, který roku 1774 zabil svého otce, protože mu bránil v lásce k jedné dívce – nepotvrzeno, jen domněnka některých badatelů.

Motto: v úvodu knihy, touha po volnosti v nesvobodném světě:

„Dalekáť cesta má! Marné volání!“

1. zpěv: lyrický popis večerní májové přírody střídá epická linie, která polemicky navazuje na loupežnické příběhy rozšířené v dobové zábavné četbě: člen Vilémovy loupežnické družiny připluje ke skále u břehu jezera, kde Jarmila očekává svého milého Viléma. Posel jí však sděluje, že je Vilém ve vězení a druhý den bude odsouzen za vraždu svého otce, který shodou okolností Jarmilu svedl. Ta spáchá sebevraždu skokem do jezera.

2. zpěv: Vilémův pobyt ve vězení a jeho vnitřní úvahy, zachycuje jeho myšlenky na dětství, otce, loupežnický život. Znázorňuje plynutí času: věčnost přírody v protikladu s pouhou nocí zbývající do poprav. Uvažuje o vině a nevině, o smyslu života a smrti, cítí pocity křivdy a vzdoru, marně se však bouří proti osudu.

1. intermezzo (čti intermeco = mezihra): příroda tvořená sborem duchů očekává smrt Viléma v podobě návratu do lůna matky země

3. zpěv: vrchol díla: Vilém se ráno před popravou loučí s pozemskou krajinou, vyznává se z lásky k přírodě, rodné zemi, je popraven, což působí jako protiklad ke krásám přírody

2. intermezzo: obraz klidné krajiny, loupežníci oplakávají svého mrtvého vůdce

4. zpěv: do děje vstupuje sám básník, ztotožňuje se s ústřední postavou i poutníkem (častý romantický motiv - putování, hledání vlasti či smyslu života), „Hynku! Viléme! Jarmilo!“ – zvolání, kterým končí každá z částí, obsahuje tentokrát i jméno autora. Tento poutník se po letech vrací na místo Vilémovy poprav, zamýšlí se nad tragikou lidského osudu. Vyznává se, že nešťastný příběh milenců je alegorickým vyjádřením jeho vlastního životního pocitu.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Vilém: vězeň, strašný lesů pán – vůdce loupežníků, v mládí vyhnán z domu, žárlivý a pomstychtivý, částečně dochází ke ztotožnění s autorem

Jarmila: téměř o ní nic nevíme, mladá, krásná, ukončí svůj život skokem do jezera

5. Vliv díla:

Máj byl jedinou autorovou knihou vydanou za Máchova života. Vydal jej na vlastní náklady u knihtiskaře Spurného z peněz sehnanych zčásti výpůjčkami od přátel. S jejich pomocí Máj prodával na venkově, kde byla většina knih rychle rozebrána. Celkem vyšlo 600 exemplářů, dnes velmi vzácných, z nichž 100 kusů bylo autorem podepsáno.

Dobová kritika se k Máji stavěla převážně odmítavě, nevytýkala Máchovi nedostatek uměleckého talentu, ale myšlenkovou náplň básně, prý odvádí od vlasteneckých a národních zájmů. Také se jim nelíbilo, že byla potlačena významová stránka básně, a naopak byla zdůrazněna zvuková krása verše. Přesto si jeho tvorba brzy našla své zastánce a následovníky, např. literární skupinu májovci (1958 – Jan Neruda, Karolina Světlá, Vítězslav Hálek,...).

Máj se dočkal také filmové adaptace. V roce 2008 se jí zhostil režisér F. A. Brabec. Výsledek se však setkal s rozporuplnými reakcemi jak veřejnosti, tak odborné kritiky, která sice kladně hodnotila např. vizuální zpracování látky, přesto „nestrávila“ mnohé inovace a především změny

v ději díla. Také výkony některých protagonistů, stejně jako kostýmy, se setkaly s negativními reakcemi. Obsazení nezkušených „neherců“ do hlavních rolí rovněž nepřispělo k vyšší kvalitě filmu. Pozn.: děj filmu i celkové vyznění se opravdu od literárního originálu podstatně liší! Rozhodně ale představuje zajímavý umělecký počín. Především je dokladem skutečnosti, že i díla z 19. st. mohou oslovit současného člověka.

Guy de Maupassant – Kulička

1. Kontext doby:

REALISMUS – převážně 2. polovina 19. století. Rozvíjí se přírodní a technické vědy, které ovlivnily rozvoj celé společnosti i literatury. Spisovatelé chtěli po vzoru přírodních věd také postupovat analyticky - pronikat do nitra člověka, zkoumat příčiny lidského jednání. Protože spisovatelé často zobrazované jevy kritizují, říká se mu "kritický realismus".

Znaky: přesné a všestranné studium společenského života ve všech jeho problémech, zabývá se všemi společenskými vrstvami ve všech situacích, zobrazení běžného průměrného člověka nebo skupiny lidí - typický člověk, který se vyvíjí. Objektivní přístup k tématu, autor nevyslovuje přímo své vlastní názory. Zobrazuje i negativní jevy, autorův názor je viditelný z celkového zpracování. Převažuje zájem o současnost. Pokud se zpracovává historické téma, řeší věčně platné otázky. Odhalování společenských křivd, zla a volání po nápravě, typický literární útvar je román a drama.

Zástupci:

FRANCIE: Honoré de Balzac (Otec Goriot, Ztracené iluze), Gustav Flaubert (Paní Bovaryová)

ANGLIE: Charles Dickens (Oliver Twist, David Copperfield)

RUSKO: N. V. Gogol (Revizor), Lev N. Tolstoj (Anna Karenina, Vojna a mír), Fjodor M. Dostojevskij (Zločin a trest, Bratři Karamazovi)

ČR: Karel H. Borovský (Křest svatého Vladimíra), Božena Němcová (Babička, V zámku a podzámčí)

2. Kontext tvorby:

(1850 – 1893), francouzský spisovatel, představitel realismu.

Maupassant za svůj krátký život dokázal napsat okolo dvou set povídek a krátkých příběhů, tři cestopisy a několik románů.

Dílo:

Povídky:

Kulička

Dům u Tellierů Slečna Fifi Romány:

Miláček

Příběh jednoho života

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: povídka

Kompozice: povídka nečleněná do kapitol, jedna dějová linie

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný jazyk, časté dialogy, přímá řeč, častá přirovnání

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Normandie

Čas díla: doba prusko-francouzské války

Děj:

Z Rouenu - z nadvlády Prusáků - se rozhodne 10 osob odejít do Havru (z různých důvodů). A jak se v dostavníku potkávají tři páry z vyšší společnosti, dvě jeptišky, demokrat a prostitutka. Ta,

kvůli vzhledu nazývána Kulička, během delší cesty než se očekávalo, ostatním nabídne své zásoby. Na noc společnost přespí v hostinci v Tôtes, jenž je pod správou pruského důstojníka. Ten je odmítne pustit na další cestu, dokud se s ním Kulička nevyspí. Ta, protože je velká vlastenka, ho odmítne, a dostavník tak zůstává v Tôtes. Ostatní s ní nejprve souhlasí, ale

nakonec - vždyť tu přece nezůstanou třet - se jí rozhodnou přesvědčit o opaku. Díky dobrému hereckému výkonu a pomoci od jeptišek (musí ošetřovat v Havru nemocné) Kulička nakonec udělá, co jí bylo nařízeno. Prušák je tedy pustí, ale Kulička se od ostatních v dostavníku nedočká vděčnosti, jenom opovržení - je to tentokrát ona, kdo hladoví...

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Alžběta Roussetová (Kulička) - prostitutka, pravá vlastenka, bonapartistka; baculatá, svěží, hodná pan Loiseau - majitel velkoobchodu s vínem, podvodník; bohatství získal prodejem laciného vína; šprýmař, čilý, malý, tlustší, prošedivělé vlasy

paní Loiseauová - vysoká, statná, rázná, rozhodná; vnášela řád a počtářského ducha do jejich obchodu

pan Carré-Lamadon - vážený člověk z vyšší vrstvy společnosti; pevné postavení v bavlnářském průmyslu, majitel tří prádelen; důstojník Čestné legie, člen krajské rady paní Carré-Lamadonová - mladší než manžel; drobná, roztomiloučká, hezká

hrabě Hubert de Bréville - šlechtic, člen krajské rady, vedoucí představitel strany orleanistů (politická frakce ve Francii), bohatý

hraběnka de Bréville - výtečné vystupování, společenská, bohatá

dvě jeptišky - jedna stará s tvářemi pobodanými od neštovic, druhá křehká "demokrat" Cornudet - alkoholik, důvěřivý, dobrosrdečný, ochotný pomoci, neškodný pan Follenvie - majitel hostince v Tôtes

důstojník (Prušák) - pruský důstojník, nadutý, povýšený

5. Vliv díla

Podle předlohy vznikl film.

Alois a Vilém Mrštíkovi - Maryša

1. Kontext doby:

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věčný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy,... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie: Honoré de Balzac (čti onoré d balzak): Otec Goriot, Ztracené iluze,... Guy de Maupassant (čti gí d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor, Mrtvé duše,... Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest,...

Čechy:

Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

Tvorba bratří Mrštíků je považována za vrchol českého kritického realismu (zobrazoval především nedostatky doby, sociální nerovnost, rychlé společenské změny, hospodářskou krizi,...).

Oba byli doslova pohlceni právě vrcholícím realismem, zvláště pak díly velkých ruských autorů, všude je proto propagují, Vilém překládal Puškina, Gogola, Tolstého, Čechova,.... Oba shledávají, že romantismus je již na odchodu, neuspokojuje je.

2. Kontext tvorby:

Maryša je vrcholem tvorby obou bratří.

Alois Mrštík (1861 – 1925) – nejstarší z bratrské čtveřice, námět na hru chtěl původně sám zpracovat jako román, bratr, Vilém Mrštík (1863 – 1912) jej přesvědčil ke spolupráci. Ta se osvědčila, oba se ke společné tvorbě vrací ještě několikrát, např. románovým cyklem Rok na vsi. Mezitím vydávají každý sám za sebe řadu jiných prací, které ovšem dnes nepřevyšují význam Maryši.

3. Formální stránka:

Literární žánr: tragédie

Literární druh: drama

tragédie (= jeden z hlavních dramatických žánrů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra)

Kompozice: 5 dějství (= aktů) – tradiční uspořádání klasické antické tragédie, osvědčený postup:

1. expozice (= úvodní část díla, uvedení do děje): navození základní situace – jednání Lízala (Maryšina otce) a Vávry (budoucího ženicha) o věno, loučení rekrutů (mezi nimi Francek, kterého krásná dvacetiletá Maryša Lízalová miluje)

2. kolize (= zápletka): Maryša odmítá sňatek se starším mlynářem Vávrou (vdovec s dětmi), po vsi se povídá o jeho zlé povaze (údajně umořil svou první ženu, byl na ni hrubý, ani služebnictvo u něj kvůli hrubému zacházení nikdy dlouho nezůstává), Maryša prosí matku i otce, aby si nemilovaného ženicha nemusela brát, ptá se babičky o radu, rozmlouvá s Vávrou, nakonec jako dobře vychovaná křesťanka a dcera souhlasí, ale naznačuje i vzpouru

3. krize (= vyvrcholení): návrat Francka z vojny po dvou letech, v hospodě se dozvídá, že už jeho milá není volná a také to, jak špatně se jí teď daří; setkání s umořenou Maryšou, spory o věno pokračují

4. peripetie (= obrat ve vývoji děje): otec Lízal lituje Maryšu, chce ji vzít zpět domů, Francek ji láká k útěku do Brna, Vávra mu vyhrožuje, v noci na něho střílí, když se od služky dozví, že se s ním Maryša setkala (neví, že ve vsi počestnosti, jako dobře vychovaná žena by od manžela tak hanebně s mužem neutekla)

5. katastrofa (= tragický závěr): Maryšino rozhodnutí – otrávil jedem v kávě nemilovaného muže (ne za to, co prováděl jí, ale za to, že střílel na Francka, nevěděla, jestli přežil), Vávra umírá, Maryša se ihned přiznává

Neoddělitelnou součástí hry jsou velmi rozsáhlé scénické (= jevištní) poznámky. Zahrnují přesný popis krojů, důležitých rekvizit, popis pohybu herců po jevišti, využití lidových písní s živou hudbou,...

Jazyk díla: protože je dílo realistické, trvali oba autoři na přesném ztvárnění vesnice, kostýmů, ale i na slováckém nářečí (přestože hra byla prvně uveřejněna pod jejich režijním vedením na jevišti Národního divadla). Jazyk zde přebírá charakterizační funkci.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: stranou návsi moravské dědiny

Čas díla: v říjnu 1886, neděle po mši (opět vliv realismu – zcela přesné určení)

Děj: autoři se pravděpodobně nechali volně inspirovat skutečným příběhem vražedkyně, který zrovna otrásoval tehdejší společností. Okolnosti, jména i ostatní podrobnosti si však vymysleli sami, ty jsou původní.

Pozn.:

Bratři později napsali další různé závěry hry. V Aloisově verzi je Vávra zastřelen nešťastnou náhodou z pušky a ve Vilémově variantě končí Maryša svůj život skokem ze svahu do strže po hádce s Vávrou. Ani jeden z alternativních závěrů hry se však neuchytil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy v dramatu pocházejí z různých sociálních vrstev. Předsudky a bezcitná moc peněz jsou personifikovány především v jednání Maryšinih rodičů. Jednotlivé postavy nejsou vykresleny schematicky a černobíle. Lízal, Maryšin otec, stejně jako Vávra, její manžel, nejsou jen záporné postavy, lze u nich najít také kladné rysy, když si uvědomí své chyby. Stejně tak i Francek je sice odvážný, ale jeho paličatost jen zhoršuje Maryšino postavení.

5. Vliv díla:

Hra byla soudobou kritikou přijata nejednoznačně. Kritikové měli námitky proti ústřední postavě, její motivaci a také způsobu, jakým se hra dívá na život na vesnici.

Dodnes se však jedná o stále uváděné a známé dílo, v hlavních rolích se vystřídal celá řada amatérských i profesionálních herců. Na její libreto (= slova, text k opěře) byla E. F. Burianem složena opera.

Božena Němcová – Divá Bára

1. Kontext doby:

Knihy vychází r. 1856 – tedy ve 2. polovině 19. st. V evropských literaturách zrovna nastoupil realismus. V české literatuře právě vrcholí období národního obrození – tzv. 3. fáze. Celé 19. st. je charakteristické vysokou oblibou poezie.

Národní obrození:

- velké společenské a kulturní hnutí, kdy se česká národ hlásí o svá práva.

Fáze národního obrození:

1. obranná = defenzivní – konec 18. st. (Josef Dobrovský), cíl: ubránit český jazyk, aby nezanikl, vzkřísit ho, probudit v lidech zájem o českou kulturu

2. útočná = ofenzivní – začátek 19. st. (Josef Jungmann, František Palacký), cíl: jazyk se povedlo vzkřísit, teď je potřeba jej prosadit do vědy a umění, je potřeba v Čechách probudit uspané vlastenectví

3. vrcholná – doba mezi dvěma revolucemi 1830 – 1848, teprve teď vzniká umělecky kvalitní literatura, hlavní cíl: vyrovnat se kvalitou evropským literaturám, dohnat ztracený čas, kryje se s nástupem realismu, proto autory považujeme i za realisty (Erben, Němcová, Borovský).

Evropa prochází velkými změnami. Staré feudální stavovské struktury se mění v moderní občanskou společnost. My jsme stále součástí velké říše, Rakouska (později Rakouska – Uherska) v čele s císařem.

Nejvýraznější feudální přežitky byly odstraněny osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.:

- vydání tzv. tolerančního patentu – povolil náboženskou svobodu některým nekatolickým

vyznáním, zrušení nevolnictví, zavedení povinné školní docházky,...

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věcný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy,... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Honoré de Balzac (čti onoré d balzak): Otec Goriot, Ztracené iluze,... Guy de Maupassant (čti gí d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Nikolaj Vasiljevič Gogol: Revizor, Mrtvé duše,... Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest,...

Čechy:

Karel Havlíček Borovský: Král Lávra,...

Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních

2. Kontext tvorby:

Božena Němcová (?1820 – 1862) se narodila se ve Vídni (datum, původ a další okolnosti zůstávají nejasné). V roce 1821 se Panklovi přestěhovali do Ratibořic (Náchodsko), kam se za nimi v roce 1825 přistěhovala i pětapadesátiletá babička – Magdaléna Novotná.

V sedmnácti letech jí rodiče našli ženicha – Josefa Němce, úředníka finanční stráže (celník), s nímž zplodila 3 syny a dceru. Pro jeho projevy vlastenectví byl nadřizenými bedlivě sledován, v souvislosti s tím byl často služebně překládán a s ním se stěhovala i rodina. Díky tomu Němcová poznala různé kraje (Praha, Domažlicko, Slovensko,...). Na návrh svých přátel si začala zapisovat vše zajímavé, s čím se v jiných krajích setkala (kroje, zvyky, lidové moudrosti, místní jídelníček, specifická kultura,... – např. Obrazy z okolí domažlického).

Manželství nebylo od počátku šťastné. Božena Němcová prožila celý život v ponižující chudobě a často i v hladu. Její povzdech: „Těžko povznést ducha, když starost o chléb vezdejší jej tíží,“ z korespondence ukazuje, že byla nucena opakovaně žádat o pomoc v českých vlasteneckých kruzích. Pohřbena je na Vyšehradě.

DÍLO:

Do literatury Němcová vstupuje povzbuzena přáteli z uměleckých kruhů (Erben,...),

zprvu píše vlastenecké verše, přispívá do různých časopisů. Proslavila se především svou povídkovou tvorbou:

Pan učitel – povídka o mladé dívce, která se strachem nastupuje do vesnické školy. Milý a

vzdělaný učitel je přívětivý, děti ho mají rády, protože dokáže zajímavě vyprávět, učí je slušnému chování i dobrému hospodaření. Po letech se dívka opět vrací, celý kraj se změnil k lepšímu, protože v něm hospodaří dobře vychovaní a vzdělaní lidé – význam dobrého vzdělání a výchovy. V zámku a v podzámčí - naivní závěr volá po vyrovnání sociálních rozdílů na českém venkově. Babička – vzniká po smrti milovaného syna Hynka, idealizované vzpomínky na dětství, popis jednoho roku po příjezdu babičky za rodinou. 2 části: příjezd, popis všedního dne, obyvatel ratibořického údolí, od 8. kapitoly: Staré bělidlo v proměnách ročních období. Konec: babiččina smrt.

Jedněmi z nejčtenějších knih Boženy Němcové jsou především pohádky (= klasický epický prozaický literární útvar se smyšleným dějem, jehož hrdina zpravidla představuje dobro, poctivost, statečnost a další kladné vlastnosti, mohou se objevovat i nadpřirozené bytosti a předměty, symbolika – např. číselná) - Chytrá horákyňě,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: povídka

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

povídka (= kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice: velmi jednoduchá, idealizovaně vypravovaný příběh poukazující na sociální problémy, ale i na předpojatost a nepodloženou pověřivost prostých lidí

Jazyk díla: převážně spisovný, mluvené řeči vesnice se přibližuje v užití místních výrazů, archaismů (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... Němcová se ve svých povídkách představuje jako mistrná vypravěčka.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: vesnice, volná příroda, Nymbursko (tam Němcová zrovna žila)

Čas díla: autorčina současnost

Děj: Bára je dcerou obecního pastýře. Vyrůstá z ní nebojácná mladá žena, která se nebojí plavat ve „škaradém jezírku“ ani v noci sbírat pro pana faráře bylinky.

Všichni chlapi za Bárou blázní, ale žádný by si nedovolil přivést si ji domů do chalupy. Na Báře leží ošklivá pověra, že ji přinesla jako nemluvně polednice. Pověřiví vesničané si k historce každý rád něco přisadí.

Přátelí jen s dcerou faráře Elškou, schovanku pana faráře, která se jí svěří, že se v Praze zamilovala. Doma ji ale chtějí provdat za bohatého správce, kterého nenávidí. Do sňatku ji nutí i panna Pepinka, sestra faráře.

Bára se seznámí s mladým myslivcem, když v myslivně přenocuje, aby pomohla jeho nemocné matce.

Pan správce chce přijít k Elšce na námluvy. Bára jí chce pomoci, převlékne se za strašidlo a pana správce postraší s tím, že má nechat Elšku na pokoji. Vesničané ji poznají a za trest ji zavrou na noc do márnice. Odtamtud ji odvede mladý myslivec, vše končí šťastně – svatbou.

Elška dědí po tetě a může se vdát z lásky za svou lásku, lékaře z Prahy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Divá Bára: dcera pastýře, matka zemřela při porodu. Bára je temperamentní, silná, považují ji za čarodějnici, za „divou“ (matce prý podstrčila polednice své dítě, protože se prohřešila, když v poledne odešla ze světnice), zdánlivě drsná, ale v jádru ušlechtilá a citlivá, odvážná. Představuje nový typ literární hrdinky. Už není jen pasivní ženskou postavou.

Elška: její protiklad, děvče z fary

5. Vliv díla:

Dílo usilovalo o zlepšení postavení ženy ve společnosti, je obrazem autorčiny vlastní povahy. Právě Němcové povídky se staly součástí zlatého fondu/kánonu české literatury.

Svou osobností a myšlenkovou hloubkou své tvorby se stala zdrojem inspirace dalších významných osobností české kultury.

Němcová se stala symbolem ženy – odvážné bojovnice. V dobách pro český národ obzvláště těžkých bylo její jméno vždy znovu vyzdvižováno (např. v době 2. sv. války).

Povídka Divá Bára je jedna z nejnámějších děl autorky, existuje i ve filmové verzi z roku 1949 v režii Vladimíra Čecha.

Jan Neruda – Balady a romance

1. Kontext doby:

Mladá literární generace seskupená kolem Vítězslava Háška a Jana Nerudy – 1858 – almanach Máj – veřejné přihlášení se k odkazu K. H. Máchy:

- Rozpor mezi velkými ideály a nemožností je uskutečnit
- Konflikt ideálů lidské a národní svobody se společenskými předsudky
- Smysl tvorby v otevřenosti k současným problémům a působení na morálku společnosti kritikou nedostatků
- Národní problematika v pozadí za otázkami lidskými

Představitelé:

Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Adolf Heyduk, Rudolf Meyer, Václav Šolc, Karolina Světlá, Jakub Arbes

2. Kontext tvorby:

Jan Neruda (1834 – 1891) český básník, prozaik, novinář, dramatik, literární a divadelní kritik a v neposlední řadě vůdčí osobnost generace májovců, zakladatel českého fejetonu.

Rodiště – Praha

Studia – filozofie a práva

Profese – pomocný učitel, žurnalista Dílo:

Poezie

Hřbitovní kvítí – prvotina – vyjádření zklamání ze současného života, protest proti nespravedlivému majetkovému rozvrstvení společnosti

Písně kosmické – východiskem byly výsledky moderní vědy a dění ve vesmíru; přírodní lyrika se prolíná s vážnými tématy pomíjivosti lidského času; optimismus vyvolaný velkým vědeckým pokrokem

Balady a romance – 18 většinou epických básní; 3 tematické oblasti:

obecně lidské vztahy – Balada dětská, Romance helgolandská, Balada horská český národní charakter – Romance o Karlu IV. , Romance o jaře 1848 biblické a legendární náměty – Balada pašijová

Označení básní jako balad a romance ve vztahu k podstatě pojmu dodržuje pouze částečně

Proza

Arabesky – zachycuje zajímavé typy lidí z okraje pražské společnosti

Povídky malostranské

Žurnalistika

Psal fejetony .

Fejeton (z franc. feuilleton respektive feuille [føj] = lístek), či též poznámka pod čarou, v češtině také tzv. podčárník, je specifický publicistický žánr, obvykle používaný v tisku jako protějšek k hlavním článkům. Vtipně zpracovává zdánlivě nevýznamné, ale zajímavé téma a ukazuje všední věci v novém světle, přičemž je autor hodně subjektivní a vychází z vlastních zážitků.

Pojem fejeton je žánrovým označením pro nový literárně publicistický útvar, který vznikl a rozvinul se na místě novinových fejetonů jako méně rozsáhlý článek, či spíše krátký komentář typický silným subjektivním nádechem a lehkou stylistickou formou, zaměřený na aktuální společenské nebo kulturní téma, často o několika volně spojených tématech. Napsán je lehkým

zábavným slohem, mnohdy satiricky komentující či ironizující trefně vybrané dobové události. Častá je nadsázka, humorné postřehy nebo hyperbola. Žerty hravé a dravé

3. Formální stránka:

Literární druh: lyricko-epické básně

Literární žánr: balada, romance

Kompozice: 18 básní – častá záměna pojmů balada a romance

Jazyk díla: Většina básní je psána velmi honosným a na dnešní poměry archaickým stylem. Autor používá četných básnických přívlastků, přirovnání, apostrof i metafor.

4. Obsahová stránka:

Sbírka se skládá z **18 básní**. Název básně vždy začíná slovem „balada“ nebo „romance“, ačkoli se o daný žánr poezie jedná pouze někdy. (Zaměňuje tedy baladu za romanci a naopak).

Balada pašijová – Satan přináší Bohu svou žalobu. Nestací mu Ježíšova oběť za spasení celého lidstva, požaduje víc. Andělé tedy Ježíšovi přidávají další utrpení (nevděk, zrada). Nakonec Satan požaduje muka největší – aby Ježíš viděl, jak jeho matka lká pod křížem.

Balada horská – Dítě se ptá babičky, jak vyléčit nemocného. Poradí mu, že jitrocelem a jahodníkem. Dítě byliny natrhá a snaží se vyléčit ukřižovaného Ježíše (na kříži v kostele).

Balada dětská – Pro nemocné dítě, jehož matka usnula, si přišla smrtka. Dítě nejprve nechtělo odejít, avšak nakonec matku přece opustilo.

Balada česká – Rytíř Paleček potká lesní ženy. Jedna z nich, Vesna, mu je ochotna splnit jedno přání. Paleček si přeje, aby se mohl probudit každý rok na jaře, když je příroda nejkrásnější. Vždy pouze na osm dní.

Romance o Černém jezeře – Popis jezera uprostřed temných lesů. Autor pod jeho hladinou tuší hrdiny, kteří zesnuli pro vlast.

Romance o Karlu IV. – Králi nechutnalo české víno. Kritizoval jej a přirovnával k českému národu. Nakonec mu však zachutnalo a i český národ si oblíbil. Figuruje zde též postava Buška II. z Velhartic.

Romance o jaře 1848 – Jediná báseň ve sbírce s politickým podtextem. Autor popisuje změny v chování společnosti během uvolnění režimu v revolučním roce.

Romance italská – Ugo Bassi (mnich a republikán) je vydán do Říma během boje o sjednocení a má být popraven. Mnich knězi, který se mu před smrtí vysmívá, říká, že jej Bůh pozná podle rudého praporu a přijme jako svého sluhu.

Romance helgolandská – John navede loď na břeh, aby ztroskotala. Když k ní přijde a chce ji vykrást, z jejích útroby se ozývají prosby o záchranu. Trosečník nabízí půl jmění z loď. John ho nechává umřít, protože chce vše. Ráno, když se k lodi vrátí, zjistí, že muž byl jeho budoucí zeť.

Balada zimní – Čaroděj osvobodil tři muže z šibenice. Na oplátku pro něj mají sehnat polštář (ukraden chudě vdově), víno (ukradeno z kostela) a chléb (Hostie ukradená knězi, když ji nesl nemocnému). Druhého dne jsou všichni čtyři nalezeni mrtví.

Balada stará – stará! – Žena se vrhne i s dítětem do řeky, aby ukázala mlynáři, co jí provedl.

Balada tříkrálová – Tři králové se chtěli po narození vnutit Ježíšovi. Ten jim odvětil, že až ho budou popravovat, nepřijde žádný z nich.

Romance štědrovečerní – Sv. Petrovi ze zdá, že je spolu s celou vesnicí u zrození Páně. Nejhezčí dívka ze vsi líbá Ježíška a Petr se velmi zlobí, když Panna Maria nezakročí.

Balada májová – Mladá dívka prosí svatou Petronilu, aby jí našla chlapce. Je jí jedno jakého, jen aby nebyl zrzavý. Když panna najde právě zrzka, dívka jej ráda přijímá.

Balada rajská – Svatá Alžběta je patronkou věrných žen. Je však smutná, protože za pět set let nenašla jedinou.

Balada o duši Karla Borovského – Dvě dobré duše jsou vpuštěny do ráje, ale třetí – Havlíčkova nejprve ne. Svatý Petr ji přijímá teprve poté, co Borovský řekne jedinou modlitbu, kterou kdy napsal.

Balada o polce – Vypráví o tom, jak do vesnice přijela polka (v básni personifikována jako krásná a veselá dívka) a všichni se roztancovali.

Balada o svatbě v Kanaánu – Na svatbě v městě Kanaánu došlo víno. Přítomen byl však Ježíš s matkou. Když Ježíšovi přinesli vodu, přeměnil ji ve vynikající víno.

Jan Neruda – Povídky malostranské

1. Kontext doby:

Mladá literární generace seskupená kolem Vítězslava Háška a Jana Nerudy – 1858 – almanach Máj – veřejné přihlášení se k odkazu K. H. Máchy:

- Rozpor mezi velkými ideály a nemožností je uskutečnit
- Konflikt ideálů lidské a národní svobody se společenskými předsudky
- Smysl tvorby v otevřenosti k současným problémům a působení na morálku společnosti kritikou nedostatků
- Národní problematika v pozadí za otázkami lidskými

Představitelé:

Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Adolf Heyduk, Rudolf Meyer, Václav Šolc, Karolina Světlá, Jakub Arbes

2. Kontext tvorby:

Jan Neruda (1834 – 1891) český básník, prozaik, novinář, dramatik, literární a divadelní kritik a v neposlední řadě vůdčí osobnost generace májovců, zakladatel českého fejetonu.

Rodiště – Praha

Studia – filozofie a práva

Profese – pomocný učitel, žurnalista Dílo:

Poezie

Hřbitovní kvítí – prvotina – vyjádření zklamání ze současného života, protest proti nespravedlivému majetkovému rozvrstvení společnosti

Písně kosmické – východiskem byly výsledky moderní vědy a dění ve vesmíru; přírodní lyrika se prolíná s vážnými tématy pomíjivosti lidského času; optimismus vyvolaný velkým vědeckým pokrokem

Balady a romance – 18 většinou epických básní; 3 tematické oblasti:

obecně lidské vztahy – Balada dětská, Romance helgolandská, Balada horská český národní charakter – Romance o Karlu IV. , Romance o jaře 1848 biblické a legendární náměty – Balada pašijová

Označení básní jako balad a romance ve vztahu k podstatě pojmu dodržuje pouze částečně

Próza

Arabesky – zachycuje zajímavé typy lidí z okraje pražské společnosti

Povídky malostranské

Žurnalistika

Psal fejetony .

Fejeton (z franc. feuilleton respektive feuille [føɛj] = lístek), či též poznámka pod čarou, v češtině také tzv. podčárník, je specifický publicistický žánr, obvykle používaný v tisku jako protějšek k hlavním článkům. Vtipně zpracovává zdánlivě nevýznamné, ale zajímavé téma a ukazuje všední věci v novém světle, přičemž je autor hodně subjektivní a vychází z vlastních zážitků.

Pojem fejeton je žánrovým označením pro nový literárně publicistický útvar, který vznikl a rozvinul se na místě novinových fejetonů jako méně rozsáhlý článek, či spíše krátký komentář typický silným subjektivním nádechem a lehkou stylistickou formou, zaměřený na aktuální společenské nebo kulturní téma, často o několika volně spojených tématech. Napsán je lehkým zábavným slohem, mnohdy satiricky komentující či ironizující trefně vybrané dobové události. Častá je nadsázka, humorné postřehy nebo hyperbola. Žerty hravé a dravé

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: povídky

Kompozice: soubor 13 povídek z prostředí Malé Strany (Týden v tichém domě, Pan Ryšánek a pan Schlegl, Přivedla žebráka na mizinu, O měkkém srdci paní Rusky, Večerní šplechty, Doktor Kazisvět, Hastrman, Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku, U Tří lilií, Svatováclavská mše, Jak to přišlo, že dne 20. srpna roku 1849, o půl jedné s poledne, Rakousko nebylo rozbořeno, Psáno o letošních Dušičkách, Figurky)

Forma vypravování: ich-forma i er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovná čeština s častými archaismy, přímá řeč, inverzní slovosled.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Malá Strana v Praze

Čas díla: 1. ½ 19. st.

Děj:

Týden v tichém domě

Rozděleno do 25 kapitol. Odehrává se v rámci jednoho týdne. Vyskytuje se v něm velký počet hlavních i vedlejších postav. Ústřední roli zde hraje rodina Bavorových - syn Václav má zobrazovat mladého Nerudu, jeho matka si musí přivydělávat praním u domácích, ale i tak nemá syn na studia. Pracuje proto prozatím v úřadě u pana domácího. K dalším nájemníkům patří slečna Žanýnka (umře na začátku povídky) a slečna Josefínka, o kterou má zájem pan Loukota, avšak jeho láska k ní není opětována. Václav má být později propuštěn z úřadu a vzájemné vztahy jednotlivých postav se postupně zamotávají. Určité rozuzlení přichází na konci, když paní Bavorová vyhraje loterii, čímž její rodina stoupne v očích ostatních lidí z ulice a Václav může dostudovat. Povídka nemá jedno hlavní téma, autor prostě popisuje všední život na Malé Straně.

Pan Ryšánek a pan Šlégl

Kratší povídka, zápletka se odvíjí od dlouholetého nepřátelství pánů Ryšánka a Šlégl. Oba kdysi měli zájem o stejnou ženu, s níž se nakonec oženil pan Šlégl. Bývalí sokové spolu nyní nepromluví ani slovo, ačkoli každý večer navštěvují stejný hostinec. Když jednou Ryšánek onemocní, uvědomí si pan Šlégl, že si na něj po těch letech již vlastně zvykl. Poté, co se Ryšánek uzdraví, mu Šlégl nabídne tabák a začnou spolu opět hovořit.

Povídka naráží na malichernost některých lidských rozepří a na neochotu tyto antipatie překonávat. Vypravěč (autor) zde vystupuje pouze jako nejmenovaný host, jedná se proto o ich-formu, ačkoli to není v některých částech povídky zcela zjevné. Kompozičně je rozdělena na dvě části - první část rozebírá zápletku, druhá postupně směřuje k rozuzlení.

Přivedla žebráka na mizinu

Pan Vojtíšek, slušný a proto oblíbený malostranský žebrák, se potká před chrámem sv. Mikuláše s žebračkou, jež se chce přiživit na jeho popularitě. Vojtíšek ji odmítne a ona o něm ze zlosti začne rozšiřovat klepy, že má na Starém Městě nemovitosti a na chudáka si jen hraje. Drby se brzy rozšíří, Vojtíšek přestane dostávat almužny a přesune se do jiné čtvrti. V zimě ho najdou umrzlého na Újezdě, vyhublého a v chatrném oblečení.

Autor se v této povídce připomíná, jakou sílu mohou mít pomluvy, obzvláště pokud je šíří pomstychtivá osoba.

O měkkém srdci paní Rusky

Podobně jako předešlá povídka se i tato zaměřuje na pomluvy. Hlavní postavou je zde vdova po hostinském paní Ruska, jejíž jedinou zábavou je chodit na pohřby a pomlouvat nebožtíky. Jednou dojde pozůstalým trpělivost a zavolají na ni policii. Od té doby je paní Ruska terčem posměchu. Nepříjemnou situaci vyřeší přestěhováním k Újezské bráně, kudy prochází smuteční průvody a

kde může dále šířit klepy.

Večerní šplechty

Zde Neruda (v povídce pod pseudonymem Hovorka) vzpomíná na svá vysokoškolská studia a schůzky se spolužáky z ročníku, které pořádali na střeše domu U Dvou slunců. Na rozdíl od ostatních povídek tu najdeme velké zastoupení přímé řeči, hovorový jazyk, studentský slang.

Rozhovor mladíků končí, když zjistí, že je celou dobu tajně poslouchala děvčata, za nimiž se ihned vydají.

Doktor Kazisvět

V této povídce hraje hlavní roli maloměšťácký strach z cizinců a jakékoli odlišnosti. Hlavní postava, doktor Heribert, je podivín, jenž odmítá léčit a vůbec stýkat se s lidmi. Ostatní ho nezdraví a nemají ho v úctě. Když však během pohřbu rady Scheplera došlo k nehodě a nebožtík vyklouzl z rakve, zjistil kolemjdoucí Heribert, že je starý pán ještě živý. Pan Kejřík, který měl ze smrti rady prospěch, ho okamžitě nazval Kazisvětem. Tato přezdívka doktorovi zůstala, ačkoli nyní ho již lidé zdravili a vůbec u nich stoupl v ceně. On se však nijak nezměnil a nemocné stále odmítal.

Hastrman

Jediná vsutku pozitivně laděná povídka. Hlavním hrdinou je zde pan Rybář, přezdívaný hastrman kvůli svému zelenému kabátku. Doma si uchovává sbírku kamenů, o které se jeho známí domnívají, že má vysokou cenu. Když se pan Rybář dozví, že se nejedná o drahokamy, zesmutní a rozhodne se sbírky zbavit. Všimne si ho však jeho synovec a ujistí ho, že ho rodina bude mít ráda stále, i když není bohatý ("Strýčku," pravil pan Šajvl hlasem pevným, ale přitom měkkým a uchopil starcovu ruku, "copak nejsme vámi bohati?").

Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku

Krátká povídka s námětem podobným Doktoru Kazisvětovi, ale s tragickým koncem.

Krupař pan Vorel se přistěhoval do Ostruhové ulice a zřídil si v ní malý obchod. Místní jsou však zvyklí na zaběhnutý řád a odmítají k němu chodit nakupovat. Po návštěvě slečny Poldýnky se rozšíří zvěst, že je jeho zboží cítit kouřem - od té doby k němu již nikdo nepřejde. Pan Vorel přestane splácet dluhy a nakonec se oběsí.

U tří lilí

Vzhledem k rozsahu dvou stránek se nejedná o povídku, ale spíše o črtu. Autor si na taneční zábavě vyhlédne jednu dívku, ale když se s ní chce blíže seznámit, přijde pro ni její sestra a dívka odchází. Zanedlouho se však vrací a překvapenému vypravěči oznámí, že důvodem její nepřítomnosti byla smrt její matky.

Romantická a depresivní atmosféra povídky je dotvářena silnou bouřkou, která nabývá v závěru příběhu svého vrcholu.

Svatováclavská mše

Další z povídek psaná v ich-formě.

Neruda vypráví svůj příběh z dětství, když se nechal přes noc zavřít v katedrále svatého Víta, neboť věřil, že zde v noci slouží mši duchové králů. Ze strachu a hladu však v chrámu usne a probudí se až na ranní mši, kde spatří svoji matku a tetu a jde za nimi.

Jak to přišlo, že dne 20. srpna roku 1849, o půl jedné s poledne, Rakousko nebylo rozbořeno

Spíše delší povídka, v níž autor opět v první osobě popisuje, jak chtěl jako čtrnáctiletý spolu s kamarády svrhnout Rakousko. Chlapci měli v úmyslu koupit si za našetřené peníze bambitku a střelný prach od hokynáře Pohoráka a začít revoluci z Prahy. Pohorák však nepřejde na smluvené

místo, revoluce se tedy nekoná. Později se kluci dovědí, že se hokynář na trhu opil a policie ho odvedla. Když po něm chtějí zpět peníze, kterými mu předem zaplatili, Pohorák vše zapře.

Psáno o letošních Dušičkách

Neradostný příběh o slečně Máry, která každý rok nosila smuteční věnce na hroby dvou mužů. Jednalo se o její bývalé nápadníky, rozhazovačné mládence a dobré přátele, mezi nimiž si Máry nemohla vybrat. Když po nich chtěla, ať se nějak vyjádří, řekli oba, že nemohou zradit kamaráda a přebrat mu dívku. Ani jeden z nich o ni dále nejví zájem. Dva roky nato jeden z nich, Jan Rechner, zemřel. Slečna Máry se poté domnívala, že se s ní ožení ten druhý, pan Cibulka, který ovšem zemřel o několik měsíců později. Od té doby chodí slečna Máry vždy o Dušičkách na oba předčasně zesnulé mládence vzpomínat.

Povídka má retrospektivní kompozici stejně jako Jak si pan Vorel nakouřil pěnovku (zde je více výrazná).

Figurky

Po Týdnu v tichém domě nejdelší povídka.

Hlavním protagonistou je koncipient Krumlovský, který si před advokátskými zkouškami hledá klidný podnájem na Malé Straně (autobiografické prvky). Postupně se začíná seznamovat s dalšími obyvateli svého nového domu a pomalu se zapojuje do společenského dění, třebaže zprvu velmi neochotně. Po čase zjišťuje, že ho hašteřiví a hluční sousedé akorát ruší od studia a dochází k závěru, že by se měl vrátit zpět na Staré Město. Ještě před odchodem se však dostane do souboje kvůli své bytné, k níž si dovilil neuctivou poznámku - souboj naštěstí vyhraje.

Vliv díla:

Podle povídky Týden v Tichém domě vznikl celovečerní film, řada povídek byla zfilmována pro Českou televizi.

Edgar Allan Poe – Jáma a kyvadlo

1. Kontext doby:

V 1. polovině 19. st. v Evropě vládne romantismus. V této době se společnost nově vznikajícího měšťanstva začala vzpouzet svazujícím klasicistním i feudálním vlivům a chtěla více svobody. Objevuje se touha po svobodě nejen v životě, ale i v umění, nespokojenost člověka, buřičství, revoluční zvraty.

Ve světové literatuře v této době působí např. Victor Hugo, Alexandr Sergejevič Puškin, Karel Hynek Mácha aj.

Nástupem romantismu v 1. polovině 19. st. vznikla v USA skutečná národní literatura, jejíž představitelé měli sice základ v evropské literatuře, ale nacházeli témata, která byla typická pro americkou kulturu a stali se tak americkými klasiky. Nejvýraznější americkou osobností tohoto období je zakladatel detektivního a hororového žánru, básník, prozaik, literární teoretik a esejista Edgar Allan Poe, autor básní vyznačujících se snovou obrazností a racionálním využitím formálních prostředků. K dalším představitelům amerického romantismu patří např. prozaik Nathaniel Hawthorne, jenž ve svých psychologických románech o problematice hříchu a svědomí – např. Šarlatové písmeno - zobrazil tragický konflikt puritánské morálky s lidskou přirozeností.

2. Kontext tvorby:

Edgar Allan Poe (1809 – 1849) – americký básník, prozaik, esejista, zakladatel americké novely (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou), detektivky, hororu, některá díla lze považovat i za ranou science-fiction.

Narodil se v rodině chudých kočovných herců. Od tří let byl jako sirotek vychováván v rodině obchodníka s tabákem Johna Allana (odtud jeho prostřední jméno). Jeho sestra Rosalie byla mentálně postižená, bratr William brzy propadl alkoholu. Studoval na internátní škole v Anglii, později v USA na univerzitě (jazyky) a na vojenské akademii. Z té byl pro hrubou nekázeň vyloučen a otčímem zanechán zcela bez prostředků.

Vedl velmi rušný život, ustavičně zápasil s dluhy, propadl drogám a alkoholu. Nesmírně miloval svou mladičkou ženu Virginii (jeho sestřenicí; bylo jí 13 let a jemu 27, když se vzali), která mu však o 11 let později zemřela. U jejího smrtelného lože napsal své nejděsivější a nejsilnější povídky. Po její smrti těžce nervově a duševně onemocněl. Utápěl se v alkoholu. Roku 1849 byl nalezen v bezvědomí na ulici. K životu se již neprobral.

Ve svých povídkách se zaměřuje na vraždy, děs a hrůzu, čímž se jako pragmatický redaktor snažil uspokojit literární poptávku své doby. Přestože fantastické, hrůzostrašné, kriminální a dobrodružné příběhy existovaly již před ním, Poe z nich dokázal vytěžit maximum a svými schopnostmi je povýšit na novou úroveň. Poe se živil jako redaktor v době, kdy ještě neexistovali profesionální spisovatelé a autorské právo nebylo respektováno. Např. známé nakladatelství Harpers nebylo ochotno Poeovy povídky vydat ani zadarmo. Většinu života strávil v bídě. Povídky vycházely postupně v několika amerických časopisech od roku 1932. Z děl např.:

Vraždy v ulici Morgue Zlatý Skarabeus

Jáma a kyvadlo a jiné povídky – hororové povídky - hlavní hrdinové = vyšinití a vnitřně rozpolčení jedinci

Havran

3. Formální stránka:

Literární žánr: hororová povídka

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

hororová povídka (= kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice: povídka je vystavena na dialogu mezi vypravěčem a jeho vědomím, dialogu prezentovaném ve formě dramatizovaného monologu. Odehrává se v uzavřeném prostoru. Vyprávění je vedeno v ich-formě (= vyprávění v 1. osobě). V samém úvodu citát: „Dlouho zde řádila bezbožná cháska trýznitelů, nemohoucí se dosytit nevinné krve. Dnes, když je vlast v bezpečí a sluj záhuby rozbořena, tam, kde byla hrozná smrt, vládne život a blaho.“

Jazyk a styl díla: výhradně spisovný, dále se zde vyskytují archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti, př. chřipí, kutna), přechodníky (př. drkotaje). V textu se vyskytují zvolání a důležité vjemy či věci jsou zvýrazněny kurzívou. Zejména nedostatek nadpřirozených elementů v povídce vyvolává hrůzu, místo děje je skutečné, nikoli smyšlené. „Realita“ příběhu je umocněna autorovým důrazem na pocit: kobka je tmavá, nevětraná a plná krys, vypravěč trpí žízní a hladem a kyvadlo s nabroušeným ostřím hrozí jeho rozkrájením.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: vězení v Toledu (Španělsko)

Čas díla: doba není přesně určena, pravděpodobně se jedná o počátek 19. st.

Děj: příběh začíná v soudní síni, kde se setkáváme s trestancem, který je souzen pravděpodobně za kacířství. Soud rozhodne o trestu smrti a hlavní hrdina poté omdlí.

Když se odsouzený probudí, nemá ponětí, kde je. Má zavřené oči, protože se bojí toho, co uvidí. Nakonec se odhodlá, oči otevře a jeho nejhorší obavy se naplní, všude je naprostá tma. Nejdříve nám autor představuje hlavního hrdinu a jeho myšlenky a obavy. Po chvíli se odsouzený zvedne a jde prozkoumat celu, ve které se nachází. Dojde až na okraj, označí si místo kouskem oblečení, poté se vydá dokola a počítá kroky, aby věděl, jak velká cela je. V polovině své cesty upadne a usne. Když se probudí, najde vedle sebe bochník chleba a vodu. Pojí a poté se vydá dál na cestu. Po několika krocích si ale přišlápne oblečení a upadne. S hrůzou zjistí, že jeho část obličeje se

nachází ve volném prostoru, a uvědomí si, že uprostřed je velká jáma, která čeká jen na něj. Vrátil se ke zdi a usne. Když se probudí, leží připoután na zádech a v cele je slabé světlo. Když se rozhlédne, zjistí, že cela je mnohem menší, než se zdálo, a je kruhovitěho tvaru.

Na stěně si všimne obrázku kostry držící kyvadlo místo kopy. Když pohlédne nad sebe, zjistí, že se nad ním podobné kyvadlo houpe. Po chvíli pozorování zjistí, že se pomalu spouští dolů. Po několika dnech pozorování spouštějícího se kyvadla ho napadne potřít si pouta zbytkem jídla. Přítomné krysy neváhají, na pouta se vrhnou a překoušou je. Právě včas, kyvadlo mu už prořezalo oblečení a trochu jej pořezalo.

Hned po jeho úniku se kyvadlo zase zvedá zpět nahoru. Místo toho se stěny začínají rozžhavovat a objevují se na nich rozpálené satanské výjevy a stěny se začínají posouvat směrem k němu. Vězeň se ze zoufalství rozhodne skočit do jámy. V tu chvíli ho ale chytne ruka generála Lasalla a hrdina je zachráněn. S tím je ukončena inkvizice v Toledu.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

trestanec: z textu se nedozvídáme jeho jméno, jedná se o kacíře, který je inkvizičním soudem odsouzen k trestu smrti

5. Vliv díla:

Jáma a kyvadlo je asi nejznámější autorova povídka. Poprvé se objevila v dárkové knize „The Gift: A Christmas and New Year's Present for 1843“ vydané Careym & Hartem. Povídka byla mírně upravena pro květnové vydání roku 1845 newyorského periodika „Broadway Journal“. William Butler Yeats se stavěl kriticky k E. A. Poeovi, nazýval jej „vulgárním“. Konkrétně k dílu „Jáma a kyvadlo“ se vyjádřil takto: „Nezdá se mi, že by mělo literární hodnotu jakéhokoli druhu... Analyzujte Jámu a kyvadlo a naleznete zálibu v nevkusném fyzickém strašení.“ Největší ohlas mělo jeho dílo ve Francii, projevil se např. ve tvorbě Ch. Baudelaira, pro kterého mělo sílu zjevení. Ohlas v Americe byl rozporuplný. Po autorově smrti vyšlo několik životopisů, které jej střídavě zobrazovaly jako bezcharakterního pobudu a opilce, jindy jako aristokrata, kterého ušlapal dav. Teprve ve 20. st. se z neuznaného génia zrodil spisovatel Poe. Na stavbu jeho povídek (hlavně detektivních) navazovaly stovky následovníků. Z jejich kompozice se v naší literatuře inspiroval např. J. Arbes při psaní romanet.

Mnohá z Poeových děl byla nejen zdramatizována, ale i zfilmována a převedena do komiksové podoby.

Mary Shelleyová – Frankenstein

1. Kontext doby:

V 1. polovině 19. st. v Evropě vládne romantismus. V této době se společnost nově vznikajícího měšťanstva začala vzpouzet svazujícím klasicistním i feudálním vlivům a chtěla více svobody. Objevuje se touha po svobodě nejen v životě, ale i v umění, nespokojenost člověka, buřičství, revoluční zvraty.

Ve světové literatuře v této době působí např. Victor Hugo, Alexandr Sergejevič Puškin, Karel Hynek Mácha aj.

Nástupem romantismu v 1. polovině 19. st. vznikla v USA skutečná národní literatura, jejíž představitelé měli sice základ v evropské literatuře, ale nacházeli témata, která byla typická pro americkou kulturu a stali se tak americkými klasiky. Nejvýraznější americkou osobností tohoto období je zakladatel detektivního a hororového žánru, básník, prozaik, literární teoretik a esejista Edgar Allan Poe, autor básní vyznačujících se snovou obrazností a racionálním využitím formálních prostředků. K dalším představitelům amerického romantismu patří např. prozaik Nathaniel Hawthorne, jenž ve svých psychologických románech o problematice hříchu a svědomí – např. Šarlatové písmeno - zobrazil tragický konflikt puritánské morálky s lidskou přirozeností.

2. Kontext tvorby:

Mary Wollstonecraft Shelleyová (1797, Londýn – 1851)

anglická spisovatelka tvořící v období romantismu, která psala mimo jiné gotické romány

Frankenstein (1818) – hororový román o stvoření umělého člověka, situovaný do ruin hesenského hradu v Darmstadtu

Poslední člověk (1826) – pravděpodobně první postapokalyptická sci-fi

3. Formální stránka

Literární žánr: epika

Literární druh: hororový román

Horor - umělecký žánr, jehož cílem je u čtenáře nebo diváka vyvolat pocit strachu a děsu

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování – chronologický (částečně i retrospektivní v části, kde vypravuje netvor).

Kompozice: 24 kapitol a dělí se na tři hlavní části

Jazyk a styl díla: Kniha je psaná spisovným jazykem 19. století. Kniha je vyprávěna v ich formě a to prostřednictvím tří vypravěčů

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Švýcarsko, Anglie, Polární kruh

Čas díla: 19. st.

Děj: Mladý mořeplavec Robert Walton se plaví k severnímu pólu. Jednoho dne vytáhne jeho posádka na palubu zničeného muže, který plaval na ledové kře. Walton hledá přítele, a tak o cizince pečuje. Po týdnech léčby se neznámý trochu uzdraví a s přemáháním začne vyprávět svůj varovný příběh.

Viktor Frankenstein (neboť to byl právě on, koho Waltonova posádka zachránila) pochází z bohaté ženevské rodiny. Jeho zálibou jsou přírodní vědy a proto se je vydává studovat do německého Ingolstadtu. Tam začne pomýšlet na vytvoření umělého člověka. Tráví spoustu času v márnících a celé dny provádí experimenty.

Když se dílo podaří, sám se svého výtvoru zalekne. Stvořil totiž strašlivého netvora. Ten mu navíc po oživení utekl. To vše Viktora zmohlo a s těžkou nemocí ulehl na lůžko. Brzy se o něj začal starat jeho dlouholetý přítel Clerval. Po několika měsících se zmátoří a potěší ho zpráva z jeho rodné Ženevy: má malého bratříčka Viléma.

Spolu s Clervalem se znovu pouští do studia na univerzitě. Teď už ale jen orientalistiku, která mu nepřipomíná jeho hrůzný výtvor. Po dvou letech ale dostane dopis od otce, který píše, že Vilém byl zavražděn. Viktor se tedy vrací do Ženevy. Při prohlídce místa, kde měl být Vilém zavražděn, zahlédl veliký stín monstra a hned mu bylo jasné, kdo je vrah.

Za zločin byla odsouzená nevinná služka a rodina Frankensteinů smutní. Nejhůře nese tuto situaci Elisabeth, Viktorova snoubenka. Viktor zná pravdu, ale nechce ji vyzradit. Chce zničit netvora, ale neví, jak ho najít. Vydává se do Alp, kde si chce odpočinout od těchto myšlenek.

Setkává se zde ale se svým výtvozem. Netvor mu vypráví o dvou letech, které prožil. Několik měsíců žil v nepoužívané kůlně a učil se lidskou řeč i písmo. Obdivoval lidi, ale věděl, že on sám je jiný. Všechny pokusy o kontakt s lidmi skončily špatně a v srdci se mu pomalu usazovala nenávist ke svému tvůrci. Viléma ale nechtěl zabít. Doufal, že dítě vůči němu nebude trpět předsudky, ale mýlil se.

Po Frankensteinovi požadoval stvoření družky, která by byla stejně ohavná a necítila vůči němu odpor. Viktor uznává netvorovy argumenty a slíbí, že mu družku stvoří. Odjíždí proto do Anglie,

aby si doplnil vědomosti, které bude k tvorbě umělé ženy potřebovat. Na cestě ho doprovází věrný Clerval. Od toho se ale Viktor později oddělí a na malém ostrově začne pracovat na svém dalším výtvoru.

Brzy se ale změní jeho pohled na celou věc a rozhodne se, že netvorovi družku nestvoří. Ten mu slíbí pomstu. Viktor ale zničí všechnu dosavadní práci a chce se vrátit zpět k Clervalovi. Toho nalézá mrtvého a je dokonce zatčen za podezření z vraždy. Jeho nevina se sice prokáže, ale opět si poleží několik měsíců v nemoci.

Do Ženevy se vrací jako zničený muž. Přesto se chce ještě naposledy potěšit. Ožení se s Elisabeth. O svatební noci je ale Elisabeth zavražděna a Viktor se vydává za netvorem, kterého chce zničit. Pronásleduje ho až do Arktidy. Když netvora konečně spatří, zlomí se ledy a Viktor je uvězněn na kře, ze které ho nakonec posádka lodi Roberta Waltona zachrání.

Se zdravím Viktora Frankensteinina to vůbec není dobré a Walton mu musí slíbit, že netvora zabije, pokud se to nepodaří jemu. O několik nocí později uvidí Walton ve Viktorově kajutě netvora, stojícího nad mrtvým Frankensteinem. Prosí o slitování a nakonec slíbí, že spáchá uprostřed ledů sebevraždu. Po těchto slovech vyskočí z okna kajuty.

5. Vliv díla:

Podle předlohy vznikla řada filmů, první ještě v éře němého filmu. Dílo Frankenstein bylo inspirací pro další tvůrce hororové literatury i sci-fi.

Robert Louis Stevenson – Podivuhodný příběh doktora Jekylla a pana Hyde

1. Kontext doby:

Dílo vzniklo na konci 19. století v době realismu, kvůli tématu bychom ho měli zařadit k novoromantismu (dvojitý život, romantická touha po svobodě). Na rozdíl od realismu, který se soustředí na kritické poznávání skutečnosti, novoromantismus klade důraz na city. (Novoromantičtí autoři nesouhlasili s tehdejší viktoriánskou společností.) Mezi Stevensonovi realistické předchůdce patří například francouzský spisovatel Honoré de Balzac známý pro svůj cyklus románů Lidská komedie, Gustave Flaubert (román Paní Bovaryová) a Émile Zola (román Zabiják). V Anglii pak působil např. Charles Dickens. Z Ruska bych zmínil Lva Nikolajeviče Tolstoj (román Anna Kareninová) a Nikolaje Vasiljeviče Gogola (komedie Revizor). Z Ameriky bych vyzdvihl spisovatele a dobrodruha Marka Twaina. Stevensonovým současníkem byl významný irský spisovatel Oscar Wilde, jehož jméno si můžeme spojit s románem Obraz Doriana Graye, který se zabývá podobnou problematikou.

2. Kontext tvorby:

Robert Louis (Balfour) Stevenson (1850 – 1894)
skotský romanopisec, básník, spisovatel cestopisů a amatérský hudební skladatel, vedoucí představitel novoromantismu v anglické literatuře.

Dílo:

Klub sebevrahů

Ostrov pokladů

Černý šíp

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: novela s hororovými prvky

Forma vypravování: er-forma (dopis – ich-forma)

Způsob vypravování: chronologický (dopis – retrospektiva)

Kompozice: členění na kapitoly

Jazyk díla: spisovný

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn

Čas díla: 19. st.

Děj: Advokát Utterson chodí pravidelně se svým přítelem Enfieldem na procházky po Londýně, při kterých hovoří o různých věcech. Jednoho dne zjistí, že oba znají jméno oné osoby, na kterou dr. Jekyll odkázal v případě smrti nebo zmizení celý svůj majetek, pana Hyda. Celá tato závěť je ještě podivnější, protože Utterson pana Hyda nikdy osobně neviděl, pouze o něm slyšel. Postupně ale zjišťuje, že údajný dědic Jekyllova nemalého majetku je bezohledný zloduch, který dokonce spáchal vraždu vysoce postaveného sira Danverse Carewa.

Zničehonic se začne Uttersonův přítel dr. Jekyll chovat zvláště. Nechce s nikým mluvit ani nikoho vidět. Po pár měsících se ale všechno zase vrátí do starých kolejí a zdravý Henry Jekyll opět přijímá své přátele. Znenadání umírá jiný Uttersonův přítel, dr. Lanyon. Ještě před smrtí stihl Uttersonovi svěřit obálku s prosbou, aby ji otevřel po jeho smrti. Tato obálka by mohla být klíčem celé záhady.

Pan Utterson si však začne dělat starosti o přítele Jekylla, jenž opět nechce přijímat návštěvy, dokonce nechce do svého pokoje pustit ani svého sluhu Poola. Ten pak Uttersonovi poví, že pro svého pána musí shánět různé léky a že ho už ani nepoznává po hlase. Spolu tak vymyslí plán, jak vniknout do Jekyllovy kanceláře a zatknout pana Hyda, který nejspíš dr. Jekylla zabil. Po tom, co se jim to podaří, nalézají mrtvého Edwarda Hyda, ale po Jekyllovi ani stopy.

Vše objasňuje dopis od dr. Jekylla, vysvětlující celou záhadu. Dr. Jekyll v sobě choval kladnou a zápornou část své osobnosti. Dokázal využít obě, pořád ale žil nudný doktorský život, čímž svou nespoutanější část osobnosti svazoval. Aby ji oddělil, připravil lektvar, přeměňující ho v pana Hyda. Postupně v něm ale začala záporná část převládat a nedokázal se vrátit do původní podoby. Nešťastně tak zavinil i smrt přítele Lanyona, jenž mu pomohl vrátit se do původní podoby. Po Lanyonově smrti už nemá nikoho, kdo by mu sehnal potřebné suroviny, a tak se zamyká a následně spáchá sebevraždu...

Charakteristika postav:

pan Utterson - advokát, přítel pana Enfielda a Jekylla; vysoký a vyzáblý, urážlivý, necitlivý, pochmurný, sebekritický, skromný, čestný

dr. Henry Jekyll - vědec; vynalézavý, ctižádostivý, inteligentní, čestný, vážený, oblíbený, ctižádostivý, citlivý

Edward Hyde - mladší a nespoutanější část dr. Jekylla; menší postavy; v každém vzbuzuje odpor a nechuť; zlý, nečestný, bezcitný

dr. Lanyon - lékař; milý; zpočátku zdravý; přítel Jekylla, postupně jejich přátelství upadá vlivem změny příteleho chování

5. Vliv díla

Vzniklo několik filmů s námětem díla.

Josef Karel Šlejhar – Kuře melancholik

1. Kontext doby:

Autor je ovlivněn naturalismem, který se jinak v české literatuře příliš výrazně neprojevuje. Naturalismus (z latinského natura = příroda) je umělecký směr, který se snaží zachytit nezkreslenou realitu. Vznikl v 70. letech 19. st. ve Francii z klasického realismu. Za jeho tvůrce bývá označován Émile Zola, k dalším naturalistům v literatuře patří např. Guy de Maupassant (čti

gý de mopasán) nebo Gustave Flaubert (čti gustav flóbér).

Naturalistické spisovatele láká pesimismus – lidská bída, smrt i stáří. Tematicky se zaměřují na podmínky lidské existence ve vědecko-průmyslové civilizaci. Podle nich není dobré vytvářet realitu ze snů, vyšší cíle jsou pro ně jen klamnou iluzí. Naturalismus klade velký důraz na detailní popis prostředí i situací a na rozdíl od realismu, ve kterém hlavní postavu představuje průměrný člověk, naturalismus zobrazuje něčím výjimečné osoby (takzvaně „nejbídnejší z bídáků“), stojící buďto na okraji společnosti, nebo na jejím vrcholu. Hlavní postavy jsou určitým způsobem zvláštní, poznamenané, vyřazené. Trpí fyzickou nebo psychickou narušeností.

Naturalismus vylučuje úlohu vůle nebo výchovy člověka na svůj osud. Člověk, a tedy i jeho osud, je předurčen prostředím a vrozenými vlastnostmi.

2. Kontext tvorby:

Josef Karel Šlejhar (1864 – 1914) byl považován za nejsvráznější osobnost české literatury přelomu 19. a 20. st. Přidal se k Manifestu České moderny, jímž se představila nastupující mladá autorská generace.

Pracoval jako technický úředník v cukrovaru, byl sedlákem na zděděném statku, působil i jako učitel. Měl celý život existenční i rodinné problémy.

Psal především povídky, romány. Zabýval se soudobou problematikou lidské surovosti objevující se na venkově v době moderního pokroku.

Jeho dílo je charakteristické hlubokým pesimismem, čtenáře se snaží šokovat děsivými detaily. Postavy v jeho dílech jsou lidskou zlobou nebo vnějšími okolnostmi tlačeny do tragických konfliktů, kde je smrt často jediným východiskem. Nejčastěji píše o životě na vesnici, který je v jeho díle líčen v těch nejhorších barvách. Zobrazuje životy slabých, burcuje společnost.

Dílo Kuře melancholik s podtitulem „Dětský román ještě s jinými zřeteli“ se poprvé objevilo roku 1889 v časopise Hlas národa. Dnes je jedním z autorových nejznámějších děl.

3. Formální stránka:

Literární žánr: povídka

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

delší povídka (na hranici s románem) (román = rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav; povídka = kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice a styl: dílo je jedinečné jak po tematické, tak po formální stránce. Osobitý styl autora je založen na hromadění obrazů prostředí, venkova, zvláštní stavbě vět. Autor využívá kontrasty, nadsázku. Harmonicky líčený přírodní svět rostlin a zvířat ostře kontrastuje s drsným a velmi krutým světem venkovských lidí.

Jazyk a díla: k osobitosti projevu přispívá nářečí, slang i už tehdy neobvyklá hovorová slova

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže nejmenovaný vesnický statek

Čas díla: autorova současnost (konec 19. st.)

Děj: autor sleduje paralelu (= spojení) mezi trpícím dítětem a nemocným kuřetem. Popis surovosti a bezcitnosti venkovanů, kteří si vybíjejí zlost na bezbranném sirotkovi, vyjadřuje autorovo přesvědčení, že se v moderní civilizaci zvyšuje agresivita, již její nositelé rychle uvyknou.

Děj je do jisté míry potlačen ve prospěch jednotlivých statických obrazů venkovského světa.

Ústředními postavami příběhu jsou chlapec a jeho kuře. Jejich obdobné osudy se spojují, stanou se z nich spojenci, přátelé a poslední citliví tvorové v okolním drsném prostředí. Smrtí

matky je dítě připraveno o poslední projevy mateřské lásky. V době příprav pohřbu o něj nikdo nejví zájem. Otec a služebnictvo se k němu chovají lhostejně. Otec, drsný muž, nikdy neměl matku rád, bil ji, choval se nadřazeně. Chlapec osaměle pozoruje na dvorku kvočnu s kuřaty. Jedinou útěchou mu je jedno z nich, slabé, nejmenší.

Otec, majitel statku, se znovu ožení a přivede si novou mladou ženu do domu. Ta si k osiřelému dítěti snaží najít vztah, ale ono ji odmítá, chce být jen s hodnou služebnou Katlou, proto žena začne dítě nenávidět, žárlí na něj, znamená pro ni přítěž. Propustí všechno

služebnictvo, najme nové. Spolu se svou služebnou Pepkou jsou pravým ztělesněním zla. Dítě musí snášet jejich neustálé projevy opovržení a je neoprávněně bito za každou maličkost.

Zpočátku nechápavé dítě si až při následném bezcitném chování ostatních uvědomuje ztrátu své matky a steskem po ní chřadne. Melancholicky pípající kuře se stává jeho věrným kamarádem a zároveň jediným nositelem citu, který všem lidským postavám ve vztahu k dítěti chybí. Chlapec si jej vezme i do postele, ale je zbit, když na to macecha přijde a kuře je hrubě hozeno na zem. Teprve po chvíli vrávoravě utíká ven, chlapec by nejraději utekl za ním, ale nesmí.

Chlapec je odstěhován do kouta kuchyně, nikdo si jej stále nevšímá, nosí nejhorší oblečení, nemá co jíst. Stále s láskou vzpomíná na maminku.

U chlapce propukne smrtelná nemoc, je ponecháno svému osudu. Ostatní na něj pohlížejí s hnusem, je přesunuto do slámy, kde má zemřít. Jediným spojencem je mu opět malé kuře, které setrvává v blízkosti malého chlapce až do jeho smrti a nedlouho po něm samo umírá.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

dítě: malý, citlivý chlapeček

otec: tvrdý pán statku, po smrti první ženy potřebuje novou ženu, hospodyni

nevlastní matka: sobecká, falešná, přivdala se do bohaté rodiny a o majetek se nehodlá s nikým dělit, užívá si svého nového postavení

Katla: starší služebná, hodná, jediná chlapcova opora až do doby, kdy je macechou propuštěna

Pepka: zrzavá, zlá služka, kterou si na statek přivedla nová matka

5. Vliv díla:

Šlejharovo dílo není snadné, je hodně temný, a snad proto si jeho prózy nikdy nenašly širokou čtenářskou základnu; už jeho prvotiny zaznamenaly dvojí ohlas - mladá generace je přijímala s nadšením, starší nad jeho dílo kladla velké otazníky a mluvila o jeho umělecké degeneraci (někteří mu upírali charakter uměleckého díla). Po autorově smrti přestalo být jeho dílo na dlouhou dobu dokonce vydáváno. Dnes jej zahrnujeme mezi základní díla české literatury. Dílo se dočkalo i filmové verze s mírně pozměněným dějem.

Lev Nikolajevič Tolstoj – Anna Karenina

1. Kontext doby:

Reformám, které se prosazovaly v západní Evropě, se Rusko dlouho vyhýbalo a řadu z nich nezavedlo vůbec. Nevolnictví zde bylo zrušeno až roku 1861 a první státní дума (obdoba parlamentu) byla svolána až v roce 1906. Nejvýznamnější ruští realisté se hlásili k tzv. naturální škole (Ostrovskij, Turgeněv, Někrasov, Ščedrin, Gončarov, Dostojevskij, Tolstoj). Zajímali se o odvrácené stránky života, společenskou spodinu, sociální a psychický útlak. Po francouzském vzoru psali fyziologické črty.

2. Kontext tvorby:

Lev Nikolajevič Tolstoj
(1828-1910)

Tolstoj pocházel ze šlechtické rodiny. Hospodařil na svém panství v Jasné Poljaně. Byl pedagogickým reformátorem a stoupencem „volné výchovy“. Od 80. let žil po vzoru mužiků. Pod vlivem myšlenek Petra Chelčického vytvořil učení, jehož základem bylo neodporování zlu a mravní sebezdokonalování. Za své názory byl vyobcován z pravoslavné církve. Proslavily ho

romány **Vojna a mír**, **Anna Kareninová** a **Vzkříšení**.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika (próza)

Literární žánr: společenský román

Kompozice: 8 částí, každá část se dělí na kapitoly

Jazyk díla: spisovný jazyk, archaismy i historismy

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Rusko – Petrohrad, Moskva

Čas díla: 19. století

Děj: Román začíná líčením rodinné krize manželů Oblonských. Dolly Oblonská zjistí, že její manžel udržuje intimní korespondenci s bývalou vychovatelkou dětí, a chce ho proto opustit. Stěpan Oblonskij si je této chyby vědom a snaží se situaci vyřešit tím, že povolá z Petrohradu svou sestru Annu Kareninovou, aby je opět smířila. Dolly seznámí Annu se svou mladší sestrou Kitty Ščerbackou. Kitty si má v této době vybrat ženicha. Zajímají se o ni dva muži: mladý atraktivní důstojník Vronskij a dlouholetý rodinný přítel Konstantin Levin (má mnoho společného s L. N. Tolstým), který ji hluboce miluje. Kitty se ale rozhodne pro Vronského. Vronskij ovšem neměl nikdy v úmyslu si Kitty vzít. Když krátce na to potká na plese v Moskvě Annu Kareninovou, zamiluje se do ní a protančí s ní celý večer. Zdrčená Kitty odjíždí do ciziny, kde si postupně vybuduje nový žebříček hodnot.

Během opojení na plese si Anna uvědomí, co způsobila, a rozhodne se vrátit do Petrohradu k manželovi, kterého nemiluje, a k synovi Serjožovi. Odjíždí ze strachu, aby se do Vronského nezamílovala. Ten ji však pronásleduje a Anna podléhá citům. Celý tento vztah ji postupně ničí. Anna nedovede být pokrytecká, nedovede lhát a přetvařovat se a svůj poměr nechce tajit. Proto ji společnost přísně odsuzuje. Když Anna zjistí, že je s milencem těhotná, řekne vše manželovi a opustí jej. Tím se však musí vzdát svého syna Sergeje. Po těžkém porodu dcerky odjíždí s Vronským do ciziny.

Po návratu z ciziny si postupně Kitty začne vyčítat, že odmítla Levina, protože si uvědomí, že on je ten, koho doopravdy miluje. Díky Stěpanovi se opět setkává s Levinem, který se jí dosud vyhýbal. Levin ji zvláštním způsobem znovu požádá o ruku (jeden z autobiografických prvků), což Kitty nadšeně přijme a po svatbě spolu žijí na Levinově venkovské usedlosti.

Kareninovi stále nejsou rozvedeni. Mezi Vronským a Annou dochází k častým hádkám. Anna má špatné svědomí a trpí odloučením od syna a vyloučením ze společnosti. V důsledku hluboké frustrace začne na Vronského bezdůvodně žárlit. I když Vronský Annu velmi miluje, cítí se být vázán a těžko tuto situaci zvládá. Proto se Anně raději vyhýbá. Jednoho dne, po další hádce s Vronským, její zoufalství vrcholí. Uvědomuje si bezvýchodnost své situace. Vydá se za Vronským, který odjel k matce. Na nádraží se nešťastnou náhodou dozví, že u jeho matky je zároveň i dívka jevící o Vronského zájem. Tento poslední impuls způsobí zlom v její rozvrácené psychice a Anna skočí pod vlak, který právě projíždí kolem. Dřív, než ji vlak stihne usmrtit, si uvědomí, co udělala, a pokusí se ještě uniknout.

Když se Vronský dozví o její sebevraždě, ztrácí smysl svého života a nastupuje jako dobrovolník do války proti Turkům v Srbsku.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Anna Karenina - manželka Alexeje Karenina; vášnivá, energická, touží po lásce; ke svému synovi Serjožovi má silnou citovou vazbu; zamiluje se do Alexandra Vronského, otěhotní s ním, opustí manžela, začne litovat svého rozhodnutí, spáchá sebevraždu

Alexej Alexandrovič Karenin - manžel Anny; chladný konzervativní úředník, lpí na právních a

mravních zásadách, Annu začne za nevěru nenávidět; až když to vypadá, že Anna umírá, jí odpustí Alexandr Vronskij - mileneček Anny; mladý, odvážný, urozený, oslňující, starostlivý, inteligentní; důstojník

Štěpán Oblonský - manžel Dolly, bratr Anny; veselý, oblíbený; kdysi měl aféru s jinou ženou; svoji manželku pořád miluje, snaží si získat zpět její důvěru

Darja Oblonská (Dolly) - manželka Štěpána, věrná přítelkyně Anny; klidná, mírná, na první místo staví rodinu; odpouští milujícímu manželovi nevěru; Annu neodsuzuje za její rozhodnutí

Konstantin Dmitrič Levin - nesmělý, poctivý, pracovitý, upřímný; hledá smysl života; má autobiografické prvky - prezentuje Tolstého názory, zkušenosti a myšlenky; popisuje život na venkově; zamilovaný do Kitty, kterou si nakonec vezme

Jekatěrina Ščerbacká (Kitty) - mladá, krásná, citlivá; touží po lásce, odmítá Konstantina, protože byla zamilovaná do Vronského; to, že si vybral Annu, jí zlomilo srdce; poté projeví city ke Konstantinovi

5. Vliv díla:

Podle literární předlohy vznikla celá řada filmů.

Jaroslav Vrchlický – Noc na Karlštejně

1. Kontext doby:

V 70. a 80. letech 19. století se v české literatuře objevila tzv. škola kosmopolitní – lumírovci (název podle časopisu Lumír (od 1873))

- Návaznost na májovce, bohatá překladatelská činnost
- Využití evropských vlivů ve vlastní tvorbě Představitelé:

Jaroslav Vrchlický Josef Václav Sládek Julius Zeyer

2. Kontext tvorby:

Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912), vl. jménem Emil Frída, český básník, dramatik a překladatel.

- Rodiště – Louny
- Studium – teologie – nedokončil, filozofie
- Profese – vychovatel – pobyt v Itálii – vliv na tvorbu, tajemník na české technice, profesor srovnávacích dějin literatury na Karlově univerzitě.
- Nominován na Nobelovu cenu za literaturu. Dílo

Lyrika

- Poutí k Eldorádu – milostná a přírodní lyrika
- Okna v bouři – psáno v krizi (jednak v tuto dobu – 90. léta – probíhal spor s ruchovci, především však procházel hlubokou manželskou krizí), zklamání, hořkost, rezignace, samota, formalistní – zkouší různé formy, experimentuje, zapomíná na obsah; báseň Za trochu lásky
- Strom života (Co tkví v kořenech) – vlastenecká lyrika, oslava života Epika
- Zlomky epeje – cyklus epických nebo lyricko epických básní – jedno téma – myšlenkový vývoj lidstva, básnická sbírka s historickými náměty, optimistický náhled, lidstvo se vyvíjí k humanitě.

Drama

- Jeho divadelní hry byly psány pro Národní divadlo.
- Trilogie Drahomíra, Bratři a Knížata
- Noc na Karlštejně – komedie z českého prostředí, autor zde použil informaci, že císař Karel IV. stavěl Karlštejn jako hrad, kam nesměly ženy (tato informace mezi lidmi zdomácněla, ale není pravdivá).

3. Formální stránka:

Literární druh: drama

Literární žánr: komedie

Kompozice: 3 dějství

Jazyk díla: spisovný jazyk, v promluvách panovníka velmi květnatý, archaismy i historismy

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: hrad Karlštejn

Čas díla: doba vlády Karla IV. (14.st.)

Děj:

Král Petr přijel na hrad na návštěvu, jeho hlavní zálibou jsou ženy, a tak stále nějaké hledá. Bavorský vévoda Štěpán přijel na hrad z politických důvodů, ženy ho ze začátku nezajímají. Karel IV. má přijet večer, jeho manželka Alžběta, které se po manželovi stýská, se na hrad dostala tajně, setkala se s arcibiskupem Arnoštem, který se rozhodl, že jí pomůže a dal jí pázecí převlek. Alžběta se pak rozhodne, že bude držet stráž u císařových dveří. Petr a Štěpán dostanou podezření, že jedno z páže je žena. Alena, neteř purkrabího, se rozhodne strávit noc na Karlštejně, aby vyhrála sázku se svým otcem a mohla si vzít Peška. Pešek je proti, ale pak souhlasí. Večer přijíždí král Karel. Petr začne hledat dívku, která je převlečená za páže a začne v předsíni královského pokoje dotírat na Alžbětu převlečenou za páže a ta ho odežene. Přijde král a ptá se co se stalo, ale celou situaci zachrání Arnošt. Karel pozná svoji ženu, po dlouhém rozhovoru jí prozradí, že jí hned poznal a vše jí odpustí. Karel chce s Alžbětou odejít pryč z hradu, ale Arnošt je varuje, že Štěpán s Petrem to asi tuší. Pešek řekne purkrabímu, že Alžběta je na hradě, aby měla svědka v sázce se svým otcem. Štěpán ohlásí purkrabímu, že u císařovy ložnice drží stráž žena, purkrabí se myslí, že je to Alena. Alena s Peškem se ukryjí na strážnici, purkrabí se jde přiznat císařovi. Karel IV. ho vyslechne a když zjistí, že purkrabí myslí Alenu a ne císařovnu, oddychne si a nechá ho jít. Štěpán a Petr objeví Peška s Alžbětou na strážnici, chtějí je předvést králi, ti se ale brání, začnou spolu šermovat. V této chvíli drama vrcholí. Král, Arnošt, Pešek, Alena, Štěpán a Petr se setkají na nádvoří. Karel IV. odpouští Aleně a Peškovi. Peška povýší na rytíře a k svatbě jim věnuje dům v Praze. V tom naoko přijíždí Alžběta na koni, dělá, že zabloudila. Císař s ní odjede na hrad Karlík, protože na Karlštejn je přece ženám vstup zakázán.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Karel IV - císař římský a král český, moudrý panovník, milující rodnou zemi i svou ženu Alžbětu - manželka Karla IV., touží po svém muži

Petr, král cyperský – je ochoten podniknout cokoli kvůli ženám a vlnu Arnošt z Pardubic - arcibiskup pražský – moudrý muž, pomáhá císařovně Alena - neteř pana purkrabího, chce dosáhnout souhlasu ke sňatku s Peškem Pešek Hlavně - číšník císařův

5. Vliv díla:

V roce 1973 byl natočen režisérem Zdeňkem Podskalským stejnojmenný filmový muzikál.

Oscar Wilde – Obraz Doriana Graye

1. Kontext doby:

Koncem 19. st. narůstaly společenské problémy (rozdělování sfér velmocemi, aféry, sociální krize vedoucí k radikalizaci dělnictva apod.). Dosavadní úspěšný vývoj vědy a techniky, který umožňoval racionálně optimistický pohled na skutečnost, měl za následek překotný rozvoj civilizace a rychlé životní tempo. Přestaly platit staré hodnoty (např. křesťanský výklad světa), šířil se pesimismus, obavy z budoucnosti, pocit bezvýchodnosti, únava a katastrofické nálady. To vše vedlo k nejistotě (ztracené ideály, žádná jistota) a krizi myšlení a kultury.

Ve 2. polovině 19. st. se ve světové literatuře prolíná mnoho směrů, např. dekadence, symbolismus, impresionismus. Právě Oscar Wilde je typickým představitelem dekadence.

Dekadence:

- název pochází z latinského de cadentia (=čti de kadencia) od slovesa cadere = padat, již název tedy značí úpadek, rozpad; odtud přídatné jméno dekadentní = úpadkový.
- „dekadence“ původně jako pejorativní (= hanlivé) označení uměleckých směrů

navazujících na romantismus se objevilo ve Francii v polovině 19. st. Básníci, spisovatelé a umělci, kteří se postavili proti tehdy vládnoucímu klasicismu, racionalismu a proti obecné víře v pokrok, toto označení nakonec přijali a ke konci 19. st. se dekadence stala mezi vzdělanci téměř módou.

- vychází z pocitů marnosti, prázdnoty a nudy, případně i zklamání a beznaděje jednotlivce, jak je v soudobé filosofii představoval například filozof Arthur Schopenhauer

- v literatuře se dekadentní postoj projevuje zejména pesimistickými náladami, pocity zmaru, morbiditou, mysticismem, erotickou přesyceností, ale i narcismem. Proti představám o výchovném poslání umění, jež by mělo představovat kladné hrdiny a společenské vzory, dekadence zdůrazňovala svébytnost umění, které ničemu jinému neslouží. „Umění pro umění“, francouzsky *l'art pour l'art* (čti *lár pur lár*), se stalo jedním z hesel dekadence, podobně jako představa „čistého umění“. Básníci i umělci si zakládali na novosti a překvapivosti krásy, kterou objevovali právě v postavách osobně rozvrácených, ve věcech starých, zchátralých, v originalitě básnického jazyka a symbolů, které skrývají hloubku a tajemství.

- k životu dekadentů se často vázalo bohémství, satanismus, nevázaný sex, alkohol

- literární dekadence je velmi rozmanitá a v každé z evropských zemí má poněkud jinou povahu Představitelé (pro mnohé autory představovala dekadence jen krátkou životní etapu):

Francie:

Arthur Rimbaud (čti rembó)

Paul Verlaine (čti verlén)

Německo:

Rainer Maria Rilke Thomas a Heinrich Mann Čechy:

časopis *Moderní revue* založený Arnoštem procházkou a Jiřím Karáskem ze Lvovic (do časopisu, který se neomezoval pouze na literaturu, ale publikoval i grafiku, přispíval také Karel Hlaváček a další)

2. Kontext tvorby:

Oscar Wilde (1856 – 1900) - anglický spisovatel irského původu, typický představitel dekadence, se narodil do rodiny předního chirurga, jeho matka Jane byla úspěšnou spisovatelkou. Oscar Wilde studoval filologii v Dublinu a na Oxfordu, kde začal psát verše a seznámil se s dekadentními názory.

Roku 1884 se oženil s Constance Lloydovou, jejíž finanční zázemí mu umožnilo žít v relativním luxusu. V salónech byl velmi oblíbený díky své pohotové schopnosti vytvářet vtipné bonmoty, bajky, krátké příběhy a anekdoty. Vždy působily svou dokonalostí jako předem připravené, autor je ale vždy vymýšlel až na místě a jen málokdy je později sepsal. Proslul jako nejzábavnější společník a bavič všech dob.

Postupně se manželům narodili dva synové. Od roku 1891 se datovalo Wildovo intimní přátelství s lordem Alfredem Douglasem. Čtyři roky poté byl Alfredovým otcem obžalován z homosexuality, která byla v Anglii od r. 1895 ilegální, a byl odsouzen na 2 roky těžkých nucených prací. Jeho žena Constance se od něj odvrátila a změnila sobě a synům příjmení.

Oscar Wilde, který se nechal přejmenovat na Sebastiana Melmotha, se po návratu z vězení potuloval po Evropě. Zemřel v bídě s podlomeným zdravím na meningitidu.

DÍLO:

prózy např.:

Obraz Doriana Graye – jediný román

Šťastný princ a jiné pohádky – soubor pěti kratších pohádek

divadelní hry (duchaplné konverzační komedie vystavěné na vtipné zápletky a ironizující společenské nešvary) např.:

Jak je důležité mítí Filipa Vějíř lady Windermereové Ideální manžel

několik básnických sbírek

3. Formální stránka:

Literární žánr: dekadentní román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: : dílo je psáno chronologicky (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), v er-formě (= vypravování ve 3. osobě), je rozčleněno do 20 nepojmenovaných kapitol, z nichž některé byly k dílu připsány dodatečně a působí místy poněkud neustrojeně (např. kapitola zdouhavě popisující Dorianovy koníčky). Dále se zde objevuje paralelní kompozice (= drobné dějové odbočky: Sibylina rodina, Dorianovi opatrovníci). Předmluva, ve které autor vysvětluje svůj záměr, vyvolala bouřlivé reakce. Vyprávění je proloženo popisy přírody, interiérů a charakteristikami členů vyšší anglické společnosti, jež mají mnohdy ráz zesměšňující karikatury. Jazyk díla: spisovná čeština s hovorovými prvky, přirovnání, lehká ironie a nadsázka, francouzština, archaismy, básnické popisy přírody a interiérů, charakteristiky postav, poutavé dialogy, mnoho podnětných myšlenek - časté citace

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn

Čas díla: konec 19. st.

Děj: začíná v ateliéru malíře Basila Hallwarda, který zde vypráví příteli lordu Henry Wottonovi o svém novém modelu Dorianu Grayovi. Dorian je mladý hoch, který každého okouzlí svou krásou a mravní čistotou. Jediné setkání s Henrym v něm probudí nezdravou sebelásku a Dorian se stále více začne zajímat o svůj zevnějšek a slasti života. Lord mu odhaluje tajemství života: to tkví v mládí – je neocenitelné, nenahraditelné, nevratné. Když Basil dokončí Dorianův obraz, odmítá ho ukázat veřejnosti, protože v něm prý příliš zachytil své nitro a daruje ho Dorianovi. Ten při pohledu na plátno vyřkne přání, aby se všechny jeho hříchy, starosti a vrásky usazovaly na tváři na obraze a ne na jeho vlastní: „Až zjistím, že stárnu, zabiju se. Žárlím na krásu, která neumírá. Kdyby se mohl měnit ten obraz a já mohl být pořád takový, jaký jsem teď.“ Basil upozoruje Henryho špatný vliv na Dorian a pokouší se mu domluvit. Marně.

Dorian se jednoho dne podíval na Basilův obraz a zdálo se mu, že se změnil. Postupem času se obraz mění víc a víc. Dorian však svou krásu neztrácí a poznává, že mu obraz ukazuje pravou podobu jeho duše. To ho vyděsí a odklízí obraz na půdu.

Při návštěvě jednoho zapadlého divadla poznává krásnou sedmnáctiletou herečku Sibylu Vaneovou a zamiluje se do ní. Od té doby navštěvuje každé její představení. Rychle následuje zasnoubení. Právě jméno snoubence však Sibyla své rodině nikdy neprozradí, vždy jej nazývá jen pohádkovým princem. To se nelíbí především jejímu bratrovi, který musí odjet za prací do Austrálie a nemůže dohlédnout, aby proběhla řádná svatba.

Dorian se chce se svou láskou pochlubit oběma přátelům, ale jindy vynikající Sibyla ten večer hraje velmi špatně. Diváci na ni dokonce pokřikují a hromadně odcházejí ještě před koncem představení. Dorianovi se svěřuje, že veškerý cit darovala jemu a na umění už jí nic nezbyvá. On se s ní okamžitě rozchází, protože byl zamilován do velké umělkyně, nová Sibyla už jeho citům nic neříká. Teprve doma si před znetvořeným obrazem uvědomuje, jak dívce ublížil, chce ji odprosit a vzít si ji. Je ale už pozdě. Rozchodem zdrcená Sibyla spáchá sebevraždu, otráví se. Dorian na ni brzy zapomíná.

Následuje několik let, kdy si Dorian užívá s různými ženami, chodí po večírcích, obklopuje se přepychem a se stále větší hrůzou pozoruje svou tvář na obraze, která zestárla a získala zlé, hrubé rysy.

Basil se rozhodne odjet do Paříže, ale těsně před odjezdem navštíví Doriana o jeho 38.

narozeninách, aby mu naposledy domluvil. Dorian ho poklidně vyslechne, přiznává se ke všem svým hříchům i k tomu, jak ničí život lidem ve svém okolí. Vezme Basila nahoru na půdu k obrazu a tam poté, co Basilovi ukáže proměnu obrazu, vezme nůž a chladnokrevně jej zabije. Vraždu se mu podaří úspěšně zatajit a žije si dál svým prostopášným životem plným drog a neřestí. Setkává se také s bratrem Sibyly, který chce z pomsty zabít svůdce své sestry. Dorian ho dočasně přesvědčí, že není ten, koho hledá. Pronásledovatele jej zbaví až náhoda. Je omylem zastřelen, když se připlete do rány jednomu z Dorianových hostů.

Po čase Dorian nepodlehł okušení a nesvedl mladou nezkušenou dívku, jak by to byl udělal dříve. Doufal, že tento dobrý skutek obraz zaznamená, ale marně. Proto se rozhodl dílo zničit. Bere nůž a probodává plátno. Ale místo toho, aby zničil malbu, probodne sebe. Na stěně služebnictvo najde obraz krásného Doriana, na zemi leží mrtvola ohyzdného starce s nožem v srdci, který je poznán jen podle jeho prstenů.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Dorian Gray: pohledný, mladý aristokrat. Úzasně sličný s jemně vykrojenými nachovými rty, přímé modré oči, zvlněné zlaté vlasy. Měl v čisté tváři něco, co lidi káralo. Z nezkaženého a nezkušeného mladíka se Dorian stává necitelný požitkář, lhostejný k osudu ostatních lidí. A to vše pod vlivem lorda Henryho Wottona. Jeho matka, šlechtična, kdysi uprchla s mladíkem bez majetku, ale padl brzy po svatbě. Proslýchalo se, že její otec kohosi najal, aby chudáka vyprovokoval k souboji a tím zabránil nerovnému manželství. Brzy poté matka zemřela a zůstal jen malý Dorian.

lord Henry Wotton: dekadentní aristokrat s pokřiveným názorem na svět. Ve společnosti je však oblíbenou hvězdou. Je to prapodivný člověk, který nikdy neřekne nic mravného, a přitom jak živ neudělá nic špatného. Jeho cynismus je jen póza. Vysoký, ladný, romantický, má obličej s olivovou pletí. Jeho kouzlo je v nebezpečnosti. Je ženatý s krásnou, ale jednoduchou ženou, manželství je bez vášně, když mu žena přijde na nevěru, nijak nezareaguje.

Basil Hallward: umělec, malíř, který je okouzlen a zamilován do Doriana. Už od prvního setkání v jedné módní restauraci cítil, že se mezi nimi jedná o osudové spojení a že se musí denně vídat. Díky němu zažívá nový umělecký začátek, využívá inovativní techniky, je mu inspirací. Má drsný, mohutný obličej s černými vlasy jako uhel. Má intelektuální výraz, je nezávislý a je svým vlastním pánem.

Sibyla Vaneová: herečka, do které se Dorian zamiloval a posléze se s ní zasnoubil. Je velmi naivní a plná romantických ideálů.

James Vane: bratr Sibyly, lehce neotesaný dobrodruh, námořník, touží po pomstě

Vysvětlení názvu díla: obraz se zvláštní schopností zobrazovat proměny stavu duše namalované osoby

5. Vliv díla:

Dílo bylo poprvé uvedeno v časopise v roce 1890 a ihned vyvolalo odmítavé reakce. Kritika tento román zprvu nepřijala – nestoudný, neřestný, nechutný, morbidní, kazí mládež. Přesto se brzy stává jedním ze základních děl anglické literatury.

Francouzský spisovatel A. Gide (Vzpomínky na Wilda) byl inspirován dílem O. Wilda a jeho okouzující osobností. Ovlivnil i autory kolem časopisu Moderní revue. Jeho pojetí kritiky jako umění převzal přední český kritik F. X. Šalda.

V roce 2004 a 2009 bylo dílo zfilmováno a v roce 2006 byl podle jeho předlohy dokonce uveden muzikál.

Émile Zola – Zabiják

1. Kontext doby:

70. – 90. léta 19. století

Naturalismus (z lat. natura = příroda) – krajní směr realismu

Člověk je **omezen a ovlivněn svou biologickou podstatou** (vliv dědičnosti) a **prostředím**, v

němž se vyvíjí nebo v němž žije. Tvůrcem naturalismu je Emile Zola.

Zachycení života nestranně a se všemi podrobnostmi. Člověk je determinován (podmíněn, ovlivněn) společností a sociálním prostředím.

Libuje si v **drsných scénách a ošklivém prostředí.**

Hlavními hrdiny bývají **sobci, suroví opilci, zvrhlí synové a dcery, mravně padlé ženy, kariéristé.** Podávají **obrazy bídy a špíny.**

Základy naturalismu se objevují u **Gustava Flauberta (Paní Bovaryová)** nebo **Guy de Maupassanta (Kulička).**

Nejvýraznějším českým naturalistou je **Karel Matěj Čapek-Chod**, jmenujme např. román Turbina, nebo Antonín Vondřejc. Postavy jeho děl jsou determinovány nešťastnými okolnostmi, jakékoli ideály a vznešené city jsou ironizovány. Pro Čapka-Choda je příznačná znalost prostředí i jazyk různých sociálních vrstev.

2. Kontext tvorby:

Emil Zola (1840 – 1902)

- Francouzský představitel naturalismu
- V díle ukazuje, jak je život člověka předurčen prostředím, v němž vyrůstá a jak ho ovlivňuje dědičnost
- Autor povídek a rozsáhlých románů

Dílo: **Zabiják, Nana, Germinal, Tereza Raquinová, Břicho Paříže**

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: naturalistický román

Kompozice: 13 kapitol

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný, ale v promluvách se často objevuje nespisovný jazyk.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž

Čas díla: 19. století

Děj:

Venkovská dívka Gervaisa přijíždí do Paříže se svými dvěma dětmi a druhem Lantiérem, který je krátce nato opouští, díky své pili si dívka zařizuje skromnou existenci pradleny, uchází se o ni klempířský dělník Coupeau a časem ji přemluví k sňatku, rodině se daří zpočátku dobře, k tragickému zlomu dochází, když muž utrpí v práci těžký úraz, v rekonvalescenci si navykne na zahálku a nechce se mu znovu začít pracovat. Nachází zalíbení v zábavách a pitkách s kamarády, nakonec umírá na otravu alkoholem. Žena ztrácí práci, bezútěšnou situaci řeší rovněž pitím, sleduje osud své dcery Nany, která směřuje k dráze prostitutky.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Gervaisa – pracovitá a obětavá žena, stará se nejen o děti, ale i o umírající matku svého muže; nedokáže svého muže ovlivnit, aby nepil, nakonec sama propadá alkoholu

Coupeau – zpočátku pracovitý, ale po úrazu se nechá ovlivnit svým okolím a stává se z něj alkoholik

5. Vliv díla:

Dílo bylo několikrát zfilmováno.

Světová literatura 20. a 21. století

Douglas Adams – Stopařův průvodce po Galaxii

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí "rozhněvaní mladí muži"
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský "nový román"
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři

Představitelé Isaac Asimov Ray Bradbury Alberto Moravia
Gabriel García Marquez

2. Kontext tvorby:

Douglas Adams (1950 – 2001), anglický spisovatel, dramatik humoristických rozhlasových pořadů a hudebník; vystudoval Cambridge.

V počátcích tvorby se zaměřoval hlavně na psaní a divadelní ztvárnění satirických her, spolupracoval i na scénářích Monthy Pythona.

Angažoval se v ochraně přírody a byl nadšeným obdivovatelem moderních technologií.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: sci-fi román

Kompozice: 5 dílů

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický (občasná retrospektiva)

Jazyk díla: spisovný i obecná čeština

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Země a další planety galaxie

Čas díla: budoucnost

Děj:

Na začátku byla oznámení o demolici. To první se nacházelo ve sklepení stavebního úřadu jistého

města na Zemi. To druhé o pouhé dva světelné roky na příslušném spádovém stavebním úřadu pro planetu Zemi. Že je nikdo nečetl a neprotestoval? Jeho chyba. Demoliční výměr se měl uskutečnit... Přišlo to jako rána z čistého nebe. Dnes se bude bourat dům ve jménu nové komunikace a už se s tím nedá nic dělat. Majitel se sice postavil před demoliční četou, ale jeho přítel ho ukonejšil a odvedl do místní nalévárny, protože zjistil tu strašnou skutečnost, že už brzy nezbude z planety Země více než trocha kosmického prachu, díky rozhodnutí příslušného dopravního stavebního úřadu kdesi v blízkém vesmíru. Přítel ovšem nebyl obyčejný člověk. Vyklubal se z něj protřelý mimozemšťan, který si i s takovouto překerní situací věděl rady...

Knihy také odpovídá na základní otázku Života, Vesmíru a vůbec. Odpověď je 42. V knize ji vypočítala Hlubina Myšlení, největší počítač všech dob. Podle knihy není známo znění základní otázky.

Protože však je tato otázka pro myši velmi důležitá, nechají postavit největší počítač vesmíru, ještě větší než Hlubina Myšlení, planetu Zemi, aby tuto otázku definoval. Průběh řešení pozorují a při tom se maskují tak, že se tváří jako laboratorní zvířata a nechají lidi na sobě dělat pokusy.

Těsně před zodpovězením této otázky je planeta Země zničena demolicí, kterou provedou stvoření zvaná Vogoni, a to z důvodu výstavby nové expresní vesmírné dálnice. Jelikož je tento stavební výměr již přes padesát let vyvěšen na nástěnce ve sklepě jednoho nejmenovaného stavebního úřadu na Alfa Centauri a pozemšťané na něj nijak nereagují, je učiněno zadost tomuto rozhodnutí a planeta Země je demolována pro veřejně prospěšnou mezigalaktickou dálnici. Pozemšťan jménem Arthur Dent zachrání v posledním okamžiku jeho přítel, maskovaný mimozemšťan jménem Ford Prefect, který pochází z planetky poblíž Betelgeuze.

Arthur Dent pak prožije neuvěřitelné dobrodružství, než se dostane do planetárního systému stavitelů planet, kde se již buduje záložní planeta Země.

A tak je jasné, že jsou myši velmi rozzlobené na Vogony, a že se snaží získat mozek pozemšťana, který byl na planetě až do konce. Protože v něm je zakódována otázka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Arthur Dent – pozemšťan

Ford Prefect – vesmírný stopař

Zafod Bíblbrox - muž se dvěma hlavami a třemi rukama, bratranec Forda, který se stal prezidentem Galaxie

Trilian - žena ze Země

Marvin – maniodepresivní robot

Vysvětlení názvu díla:

Podle názvu knihy Stopařův průvodce po Galaxii (jakéhosi bedekru), pro který pracuje cestovatel Ford Prefect.

5. Vliv díla:

Stopařův průvodce byl mimo jiné zpracován do různých podob jako divadelní hra, seriál, počítačová hra či film z roku 2005.

Isaac Asimov – Já, robot

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

– protest proti její krutosti

– patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)

– nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)

– satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocíť ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí ”rozhněvaní mladí muži”
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský ”nový román”
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

Představitelé Isaac Asimov Ray Bradbury Alberto Moravia
Gabriel García Marquez

2. Kontext tvorby:

(1920 – 1992), pocházel z židovské rodiny v sovětském Rusku, v roce 1923 celá rodina emigrovala do USA.

Vystudoval Kolumbijskou univerzitu, stal se doktorem biochemie a začal pracovat jako učitel biochemie na Bostonské univerzitě.

Od roku 1958 se stává profesionálním spisovatelem.

1997 – uveden do síně slávy - Science Fiction and Fantasy Hall of Fame, uděluje Kansas City Science Fiction and Fantasy Society.

Napsal přes 300 vědeckých, vědecko-populárních a sci-fi knih. Je autorem tří zákonů robotiky.

Romány

„Nadace”

„Nadace a Říše“

„Fantastická cesta II, Místo určení: Mozek“

„Roboti a Impérium“

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: povídky

Kompozice: soubor devíti sci-fi povídek – Robbie, Hra na honěnou, Rozum, Chyť toho králíka, Lhář, Malý ztracený robot, Únik, Důkaz, Konflikt nikoli nevyhnutelný

Forma vypravování: er-forma, v částech promluv Susan Calvinové – ich-forma

Způsob vypravování: retrospektivní

Jazyk díla: spisovný jazyk, termíny

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Země i další planety

Čas díla: budoucnost

Děj: Povídky se původně objevovaly v amerických časopisech Super Science Stories a Astounding Science Fiction v letech 1940 až 1950.

Jednotlivé povídky spojuje motiv interakce lidí a robotů a dohromady tvoří příběh Asimovy fiktivní historie robotiky.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Doktorka Susan Calvinová, robopsycholožka Národní americké společnosti pro výrobu robotů, a.s., předního výrobce robotů – spojuje některé povídky.

Po zveřejnění povídek Asimov napsal rámcový příběh, který jednotlivé povídky představuje jako vzpomínky doktorky Calvinové během interview o její životní práci. Především jde o odchylky v chování robotů a využití robopsychologie k jejich odstranění.

Gregory Powell a Michael Donovan - testují prototypy robotů a hledají příčiny jejich poruch.

Robbie (1996; v původní časopisecké verzi 1982): Westonovi pořídili své dceři Glorii chůvu v podobě nevoláního (nemluvího) robota Robbieho. Glorie se ho velmi oblíbila, hrála si s ním na schovávanou a vyprávěla mu pohádky. Její matce se ale nelíbilo, že si Glorie hraje pouze s robotem a ne s ostatními dětmi. Přemluví tedy manžela, aby vzal Glorii do města, a zatím Grace vrátí robota do Národní americké společnosti na výrobu robotů (NAS) a místo něj jí koupí psa. Glorie je však velmi nešťastná. Otec nakonec ze zoufalství domluví prohlídku NAS. V továrně Glorie uvidí Robbieho a rozběhne se k němu. Nevidí však, že se na ni řítí lokotraktor, který nelze zastavit. Robbie se rozběhne na pomoc a Glorii zachrání. Díky tomu se paní Westonová rozhodne, že robot se může vrátit zpět k nim domů.

Hra na honěnou: Mike Donovan a Greg Powell mají na Merkuru testovat nové roboty. Potřebují ale selen, a tak pro něj vyšlou robota Rychlíka. Ten se přiblíží k selenovému jezírku a začne běhat kolem dokola - dodržuje zákony robotiky.

Rozum: Mike Donovan a Greg Powell zkonstruují nový typ robota CHTR-1, jenž dokáže samostatně uvažovat. Robot nemůže pochopit, že ho stvořili lidé, tedy méně inteligentní bytosti než je on sám. Povídka vyšla v češtině i pod názvem „Dedukce“.

Chyť toho králíka!: oba vědci mají „vyladit“ nový typ robota, jenž má na starost dalších 6 robotů. Roboti přestávají pracovat, když je nikdo nesleduje a chovají se podivně.

Lhář!: povídka o robotovi, který umí číst myšlenky. Susan Calvinová se snaží rozluštit tuto záhadu.

Malý ztracený robot: Susan Calvinová a Peter Bogert přilétají na Hyperzákladnu, kde mají vyřešit záhadu zmizení robota, jenž to dostal příkazem.

Únik: na Národní americkou společnost pro výrobu robotů se obrátí konkurence, aby zadali svému robotovi přepočítání rovnic pro motor pro interstelární lety. Jejich vlastní superpočítač se zhroutil, neboť se dostal do konfliktu se zákony robotiky.

Důkaz: v probíhající volební kampani o místo starosty nařkne Francis Quinn svého rivala Stephena Byerleye z toho, že je robot. Je na Byerleym, aby dokázal opak.

Konflikt nikoli nevyhnutelný: robopsycholožka Susan Calvinová je pozvána do kanceláře k Stephenu Byerleymu. Ten má pocit, že stroje řídicí světovou ekonomiku nefungují, jak mají a ona to má vysvětlit.

5. Vliv díla:

Film „Já, robot“

Samuel Becket – Čekání na Godota

1. Kontext doby:

V 50. a 60. letech 20. st. vzniká absurdní drama. V této době končí dobré vztahy mezi SSSR a Západem, které byly nutné za druhé světové války, kdy společně bojovali proti fašismu, nyní nastává doba tzv. studené války, kdy naopak Východ a Západ spolu soupeří ve všem kromě boje. V mnoha zemích probíhá silný národně osvobozenecský boj, dochází k rozpadu koloniální soustavy (osamostatnila se Indie, Pákistán, vzniká Izrael – do dneška nepokoje,...).

Rozvíjí se věda a technika, kosmonautika, jaderná fyzika, objevují se modernější způsoby komunikace,...

Východní autoři – patos, černobílé vidění hrdinů, pompézní scény, politická uvědomělost, zobrazování 2. světové války: satirické a humoristické romány, které útočily nejenom proti

nepříteli, ale i proti vlastním řadám, nástup socialistického realismu v umění.

Západní autoři – střízlivost, nepatetičnost, vystižení psychiky, psychologická studie vnitřního světa hrdinů, nové umělecké postupy, experimentování,...

Absurdní drama:

- absurdita = protismyslnost, nesmyslnost, vnitřní spornost
- zobrazuje skutečnost jako nesmyslnou. Vyjadřuje pocity bezmoci osamocенého člověka a ztrátu schopnosti dorozumění se s ostatními lidmi. Lidský život postrádá smysl.
- ukazuje člověka, jenž je ohrožen mechanismy moderní civilizace, kterou sám stvořil.
- charakteristické je odstranění souvislého děje, opomíjení charakteristiky postav, deformace a devalvace jazyka, který ztrácí svou dorozumivací funkci. Dialog sice umožňuje komunikaci, ale prázdnota frází a „plané tlachání“ znemožňují dorozumění. Postavy se vzájemně ani neposlouchají.
- děj často vychází z poklidné, běžné situace, která se v průběhu vyhroťte až do krajnosti, zprvu neprojevované emoce gradují, v závěru her se většinou vše vrací do základní poklidné situace
- hry jsou laděny tragicky nebo tragikomicky. Časté jsou groteskní prvky a černý humor.

Nejvýznamnější představitelé např.:

Samuel Beckett

Eugène Ionesco: Plešatá zpěvačka,... Friedrich Dürrenmatt: Návštěva staré dámy,... Václav Havel: Zahradní slavnost,...

2. Kontext tvorby:

Samuel Barclay Beckett (1906 – 1989) - irský prozaik a dramatik, patří mezi nejvýznamnější představitele divadla absurdity a groteskna. Jako nadaný student studoval na nejlepších irských školách a také na dublinské koleji sv. Trojice. Vystudoval práva a filologii.

Chvíli učil v severoirském Belfastu, r. 1928 odjel do Francie přednášet angličtinu. V Paříži potkal svého rodáka a mnohem staršího spisovatele Jamese Joyce, jehož neklidný duch mu učaroval. Našel v něm svého velkého učitele. Jenže pak se musel Beckett vrátit do Irska, kde ho čekalo nemilé překvapení - rodinné konflikty. Tak je prožíval, až skončil v psychiatrické léčebně.

Cestoval po Evropě a neúspěšně se pokoušel o vlastní literární tvorbu. Usídlil se nadobro ve Francii, kde konečně vydal svůj první román Murphy (1938). V dobách 2. světové války se skrývá na venkově a píše další román - Watt (1945).

Po ukončení 2. světové války začíná Beckettovo nejpłodnější období. Psal francouzsky, z jeho pera vzniklo mnoho (většinou) pesimistických děl, které kritizovaly nesmyslnost života.

Veleúspěšným dramatem Čekání na Godota (1952) se z neznámého spisovatele stal rázem klasik. Každé jeho další dílo bylo očekáváno s velkým zájmem. Ovšem Beckett si nepřál takovou popularitu, když mu byla r. 1969 udělena Nobelova cena za literaturu, odmítl se zúčastnit slavnostního předání.

3. Formální stránka:

Literární žánr: tragikomedie (absurdní drama)

Literární druh: drama

tragikomedie (= drama vážné tematiky s veselými prvky)

Kompozice: divadelní hra o dvou aktech (= dějstvích, jednáních)

Jazyk díla: atypické neustálé opakování otázek, absurdnost odpovědí, práce se synonymy zdůrazňuje pocit nejistoty, monotónnosti a rozměňování významů. Neomalené vyjadřování umocňují vulgarismy. Účelem slov není sdělovat, jediná funkce ponechaná řeči je zabít čas, ukrátit si dlouhou chvíli. Hra se slovy nahrazuje smysluplnou existenci. Nejčastěji funguje na principu opakování a zrcadlení slov či gest.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže neurčené místo, dekorace se omezuje na jediný strom a venkovskou cestu

Čas díla: neurčitý

Děj: hra zcela v duchu absurdní dramatiky popírá princip dějovosti, ignoruje tradiční dramatickou stavbu.

Dva tuláci Estragon a Vladimír sedí pod stromem na venkovské cestě a vedou rozhovor. Podle všeho čekají na nějakého Godota, který má změnit jejich budoucnost. Zvláštní je, že sami tuláci nemají tušení, kdo ten Godot je, ani jak vypadá. Neví ani, kde mají čekat, jak dlouho nebo jakým způsobem jim má onen muž pomoci.

Jejich dialog je absurdní, bez hlavy a paty. Přeruší ho příchod pána s bičem Pozza, který si na provazu vede svého otroka Luckyho. Zobrazují modelový vztah majetnické, dominantní osoby a jí podřízené, ponížené bytosti. Dvojice tuláků vede s Pozzem další absurdní rozhovor. Na konci prvního jednání se na scéně objeví malý chlapec a oznamuje ostatním, že Godot dnes nepřijde, až zítra.

Se zvláštní dvojicí se setkáváme i ve druhém jednání, scéna i dialog jsou stejné jako v na počátku prvního aktu, ovšem něco je jinak. Pozzo je slepý a najednou on závisí na Luckym. Ten však zase oněměl. Znovu přichází chlapec a znovu oznamuje, že pan Godot nepřijde.

Estragon a Vladimír se tedy rozhodnou přijít až druhý den. Stále ale sedí na místě a nemají se k odchodu.

Bezvýchodné a pasivní čekání je v této hře chápáno jako rezignace na jakýkoli pokus jednat a řídit svůj vlastní život. I diskutovanou možnost sebevraždy zadržuje pouze strach z jejího neúspěšného provedení. Svět je představen jako síť sobě podobných a nezajímavých míst, čas jako sled stejných a nudných okamžiků.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

veškeré postavy záměrně postrádají zevrubnější charakteristiku, nemají jasnou minulost a chybí i motivace jejich jednání. Představují modelové typy lidských charakterů. Jména náležející různým jazykovým oblastem (Estragon – francouzská, Vladimír – slovanská, Pozzo – italská, Lucky – anglická) naznačují všeobecnou platnost zobrazovaného lidského údělu.

Estragon a Vladimír: dva tuláci. Setkají se na venkovské cestě a vedou spolu nelogický dialog. Oba čekají na Godota. Čekají na nějaký vyšší zásah. Sami jsou zoufalí, nedokáží se k ničemu odhodlat. Nevíme o nich vlastně nic.

Godot: „hlavní postava“, sám se ovšem ve hře nikdy neobjeví. Není jasné, kdo to je, ani jak vypadá. Jméno Godot připomíná anglický výraz pro boha: God.

Pozzo: pán s bičem, namyšlený, sadistický, vychloubačný

Lucky: jeho otrok držení na provaze, ponížená osoba, člověk samostatně nepřemýšlející, jen plní rozkazy

Hra má mnoho významových rovin. Chápejme ji jako tragické podobenství absurdity lidského údělu, jako důkaz, že jediným možným smyslem života je nesmyslné očekávání a jediným způsobem, jak si svůj úděl ulehčit, je zabít čas, jenž je mu vymezen. A zabít jej je možno a nutno jakkoliv. Hlavní protagonisté si odrážejí slova jako pingpongové míčky, jejich úkolem není tomu druhému něco sdělit, ale jen zaplnit co nejvíce ubíjejícího času.

Vladimír a Estragon jsou víceméně svobodní. Ve hře se na začátku scházejí, pak zase rozcházejí každý na jinou stranu a nakonec se zase vracejí k sobě. Zajisté mají někdy jeden druhého dost, ale nejsou schopni bez sebe žít. Vladimír a Estragon jsou tuláci a zároveň i klauni, parodují sami sebe i Pozza s Luckym. V celém jejich dialogu nelze přesně rozeznat, která slova mají skutečně sdělnou hodnotu a která jsou vyřčena jen proto, aby zaplnila mlčení.

Čekání na Godota se k divákovi neobrací s jednoznačnou a ucelenou odpovědí, kterou by do hry autor předem zašifroval. Spíše na něj naléhá sérií krutých otázek, na něž se divák může pokoušet hledat odpověď vlastní.

5. Vliv díla:

Premiéra uvedená v Paříži měla během dvou let 500 repríz a stala se událostí roku. Hra byla převedena do více než dvaceti jazyků a Beckett za ni obdržel v roce 1969 Nobelovu cenu. Charakterem práce s jazykem, respektive jeho destrukcí, se Beckett snad nejvíce přibližuje Ionescově Plešaté zpěvačce. Nejslavnější Beckettova hra stačila k tomu, aby se jeho jméno stalo synonymem absurdního divadla vůbec.

Ray Bradbury – 451 stupňů Fahrenheita

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
 - patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
 - nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
 - satirický nebo humoristický pohled
- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
 - snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí ”rozhněvaní mladí muži”
 - experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský ”nový román”
 - magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
 - vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
 - postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
 - rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

Představitelé:

Isaac Asimov, Arthur C. Clark, John Wyndham

2. Kontext tvorby:

Ray Bradbury (1920 – 2012)

americký spisovatel sci-fi

Znaky sci-fi

Děj: v budoucnosti, na jiné planetě, vesmír, či alternativní historie

nové technologie

vesmírné lodě

roboti, androidi, kyborgové...mimozemšťané, popř. setkávání s odlišnými civilizacemi

Autor projektuje budoucnost na základě současných vědeckých poznatků.

Dílo:

„**Mart'anská kronika**“ - cyklus povídek z roku 1950 popisující fiktivní kolonizaci Marsu.

„**451 stupňů Fahrenheita**“ - román - popisuje antiutopickou vizi budoucnosti, ve které vítězí povrchní kultura masových médií nad přemýšlivou společností uznávající hodnotu knih.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: sci-fi román

Kompozice: text je členěn do kapitol

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovná čeština,

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: USA

Čas díla: nespécifikovaná budoucnost

Děj: Děj knihy se odehrává ve velice hektické budoucnosti. Doba je charakterizována neustálým spěchem, většinou za zábavou; lidé nemají čas ani chuť číst knihy a starat se o něco jiného než o vlastní potěšení. Zájem o literaturu postupně upadá a knihy jsou posléze oficiálně zakázány a ničeny.

Hlavním hrdinou je požárník Guy Montag. Požárníci však v této době nejsou těmi, jež požáry hasí. Domy se vyrábějí z ohnivzdorných materiálů a požárníci už nemají co na práci, začínají dělat pravý opak své původní práce. Vyhledávají nelegální přechovavatele knih a vypalují jejich knihovny, často i celé domy. „451 stupňů Fahrenheita (232,8 °C) je teplota při které se papír vznítí a hoří“, píše Bradbury v úvodu. Proto mají požárníci ve znaku právě číslo 451.

Montag svou práci miluje, ale jeho nová sousedka Clarissa McClellanová, dívka pocházející z rodiny podivínů (vzpomínajících na minulost) ho svými řečmi nahlodá a Guy začne přemýšlet o tom, co se v knihách asi tak píše. Při jedné akci Guy ukradne z domu nelegálních přechovavatelů několik knih, vezme je domů a v práci nahlásí, že je nemocný. Velitel Beatty si vše domyslí a přijde k Montagovi domů a vypoví mu minulost hasičů. Také řekne, že když hasič neodolá pokušení a vezme si knihu, nic se mu nestane, pokud ji do jednoho dne spálí. Guy ho sice poslechne, ale nechá spálit pouze jedinou knihu na radu profesora Fabera, kterého kdysi potkal v parku. Beatty se však doví, že Guyovi doma ještě zbývají knihy, a na dalším výjezdu požárníků zastaví před Montagovým domem.

Hrdinu udala jeho žena Mildred a její přítelkyně, jimž předtím četl básničky právě z ukradené knihy. Guy je přinucen zapálit svůj dům a všechno v něm. Avšak poté, co Beatty přijde na jeho tajné spojení s Faberem, je Guy nucen zabít svého šéfa a dát se na útěk. Policie okamžitě vysílá mechanického Ohaře, aby Montaga vystopoval, ale Guy se převléká do Faberových šatů, které navíc polije alkoholem, a daří se mu Ohařovi utéct korytem řeky. Celá honička ovšem běží naživo v televizi a policie si nemůže dovolit neuspět. Pošle tedy Ohaře k místu, kde se každý den prochází nevinný muž, kterého nechá zabít, aby diváci nepřišli o svou podívanou.

Guy se mezitím dostává do lesa ke skupině bývalých vysokoškolských profesorů, kteří putují z místa na místo a pamatují si vědomosti z knih (každý si pamatuje nějakou). Montag, jelikož sám nějaké knihy četl, se k nim přidává.

Po nějaké době propukne válečný konflikt a město plné „benzínových štvanců“ a věčně se bavících lidí je během několika minut zničeno bombardováním. Vzdělanci se vydávají městu na pomoc s tím, co mají – vědomostmi získanými z knih.

5. Vliv díla:

Film byl v r. 2018 zfilmován.

Dan Brown – Šifra mistra Leonarda

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled
- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí ”rozhněvaní mladí muži”
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský ”nový román”
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

Představitelé:

J. K. Rowlingová Paul Coelho

2. Kontext tvorby:

(1964), americký spisovatel přelomu 20. a 21. st.

Původní profesí profesor angličtiny na Phillips Exeter Academy. Zajímá se o kryptografii. Autor bestsellerů, občas využívá motivy z děl jiných autorů (Umberto Eco).

Dílo

Digitální pevnost – hledání klíče ke zničenému kódu k výkonnému počítači amerického Úřadu národní bezpečnosti.

Andělé a démoni – první kniha s hrdinou Robertem Langdonem – tématem pátrání po tajném bratrstvu iluminátů

Pavučina lži - o výzkumu NASA, která údajně našla v arktickém ledu meteorit. Když je objeven, stane se předmětem státního zájmu, a jeho vyzdvižení z ledu provází mimořádná aktivita vědecká, ale hlavně politická.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: text je členěn do kapitol Forma vypravování: er-forma Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovná čeština, kulturně – historické a náboženské termíny

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž, Londýn

Čas díla: současnost

Děj:

Uznávaný profesor náboženské symbologie Robert Langdon je jednoho dne zaskočen zprávou, že

odborník na křesťanství a správce muzea v Louvru byl zavražděn. Langdon je vtažen do velké nebezpečné hry, v níž spolupracuje se správcovou vnučkou Sophií Neveuovou. Podstatou jejich poslání je objevení Svatého grálu a jeho tajemství. Čím blíže jsou ale k cíli, tím se úkol stává nebezpečnější. Grál měl být totiž pod ochranou tzv. Převorství sionského, ale do organizace se dostal zrádce a celý systém se hroutí. Celý příběh končí nenadálým uschováním grálu, ve skutečnosti tedy ostatků Máří Magdalény, a listin, jež prozrazují pravdu o jejím životě. Sophie s Robertem nakonec zjistí, kde se posvátné relikvie nacházejí, ale pro klid světa se je rozhodnou zachovat v klidu a pod obnovenou ochranou Převorství sionského.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Hlavní hrdina – Robert Langdon, profesor symbologie na Harvardské univerzitě Sophie Neveau – policejní kryptoložka, vnučka Jacquese Sauniera

Jacques Saunier – správce Louvru, velmistr Převorství sionského Silas – služebník bratrstva Opus Dei

Biskup Aringarosa – hl. představitel Opus Dei

Učitel – tajemný muž, který předává zprávy Silasovi a Aringarosovi o Svatém grálu

Vysvětlení názvu díla: oba hlavní protagonisté hledají skryté symboly jako vodítka k řešení případu, a to i na obraze Leonarda da Vinci Poslední večeře páně.

5. Vliv díla:

Stejnomený americký film v hlavní roli s Tomem Hanksem.

Paul Coelho – Veronika se rozhodla zemřít

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1998 – tedy v době, která je poznamenána zejména snižujícím se množstvím prodaných/přečtených knih. Prodeje rostou zejména u komerční literatury, často velmi nízké umělecké kvality. Schopnost vnímání kvalitního umění u lidí všeobecně klesá.

Proza zcela nahrazuje poezii. Epika vytlačuje lyriku na okraj zájmu čtenářů.

Celé 20. st. je typické rychlým střídáním uměleckých směrů a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí. Objevuje se tematická i žánrová pestrost. Coelhoova díla se stávají světovými bestsellery = z anglického slova – nejlépe prodávaná, tj. kniha, která se stala velmi populární a ve velkém prodávaná – obecně tak chápeme prodej více než 10 000 svazků jednoho titulu.

2. Kontext tvorby:

Paulo Coelho (čti paulo koeljo, 1947 -) - spisovatel, dramatik, písňový textař brazilských zpěváků, scénárista, novinář. Narodil se v brazilské středostavovské rodině. V mládí koketoval s drogami a magií. V době dospívání musel čelit brutalitě léčení elektrickými šoky na psychiatrické klinice, kam ho jeho rodiče, kteří jeho vzpurnost považovali za příznak šílenství, dali třikrát hospitalizovat. Jako člen ezoterického podsvětí byl uvězněn za údajně podvratnou činnost proti brazilskému diktátorskému režimu a zažil fyzické mučení. V roce 1996 byl jmenován zvláštním poradcem programu UNESCO pro duchovní sblížení a dialog mezi kulturami. Je podruhé ženatý.

V 80. letech 20. st. se přiklonil ke katolicismu, vykonal pouť do Santiaga de Compostela a zážitky z ní zužitkoval ve své první úspěšné knize Poutník – Mágův deník. Celosvětovou proslulost mu ale přineslo až pohádkové podobenství Alchymista vydané v roce 1988, které se stalo největším brazilským bestsellerem všech dob. Dílo Alchymista bylo zapsáno do Guinnessovy knihy rekordů jako nejprekládanější kniha všech dob. Ve svých knihách, jejichž hrdiny jsou převážně lidé hledající změnu v životním stereotypu, nabádá k duchovnímu rozvoji a zodpovědnému přístupu k životu. Píše také fejetony uveřejňované v mnoha světových novinách.

Román Veronika se rozhodla zemřít je prvním dílem trilogie (= volně spjatá trojice literárních

děl) nazvané A dne sedmého... Všechny tři knihy nám ukazují, že veliké změny se dějí během krátké doby. Druhý díl trilogie se jmenuje U řeky Piedra jsem usedla a plakala, třetí pak Ďábel a slečna Chantal.

Coelho je držitelem mnoha brazilských i mezinárodních ocenění, hojně je překládán i do češtiny. Jeho romány jsou vydávány ve velkém nákladu, zájem je i o knihy jeho esejí či citátů.

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)
román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Vyprávěcí postup: chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály)

Typ vyprávěče: er-forma (= vyprávění ve 3. osobě)

Jazyk díla: spisovný

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Slovinsko - hlavní město Ljubljana, sanatorium Villeta

Čas díla: cca jeden týden po 11. 11. 1997

Děj: píše se jedenáctý listopad roku 1997 a Veronika se rozhodla zemřít. Spolykala čtyři balení prášků na spaní. Co jí to dalo práce, než je sehnala. Půl roku jí to trvalo. A důvod? Snad že se jí zdá jeden den jako druhý a ona se na to už nemůže dívat. A hlavně vlastně nežije takový život, jaký by ve skrytu své duše chtěla. Živit se hudbou na klavír. Všichni jí to rozmlouvali, a tak se nakonec stala knihovnicí. Pevná pracovní doba, jistota zaměstnání.

Pokus se jí nepovedl. Probrala se v psychiatrické léčebně Villeta úplně nahá, napojená na mnoho hadiček a připoutaná k lůžku. Celé tělo ji bolelo. Po chvíli přišel doktor. Sdělil jí, že byla čtrnáct dní v kómatu a že jí ty prášky, které spolykala, poškodily srdce, které se maximálně za pět dní zastaví úplně. Do té doby jí budou dávat povzbuzující injekce, aby jí bylo alespoň trochu lépe.

Když jí pustili z lůžka a trošku se vzpamatovala, začala dělat věci, které před tím nikdy nedělala a říkat lidem věty, které se před tím neodvážila vyslovit ze strachu z odsouzení. Teď, když věděla, že umře, jí to bylo jedno. A najednou začala cítit ovát chuť žít. Così se změnilo. Vědomí smrti v ní probudilo touhu po životě. A ne jen u ní. V léčebně všichni pacienti věděli, co Veronika prožila a že brzy umře. Se smrtí se zde setkávali poměrně často, ale ne u takhle mladého a krásného děvčete.

Veronika si každý večer uskutečňovala svůj sen. Hrála na klavír. Nejdříve jen tak pro sebe a později pro schizofrenního Eduarda, zahradu, hvězdy, měsíc a hory v dáli.

Poslední večer před koncem termínu, který jí lékař stanovil, s Eduardem ruku v ruce utekli do centra města. Zašli si do restaurace na honosnou večeři, popili značkové víno a k ránu se zašli podívat na hradby, kde společně usnuli. Brzy ráno je probudil hlídač hradu, který je považoval za bezdomovce a vyzval je k odchodu do městské noclehárny. Eduard se probral jako první. Myslel si, že Veronika již není mezi živými. Najednou se její víčka pohnula a ona otevřela oči. Oba to považovali za zázrak a byli rádi, že mají den života navíc. Mezitím v léčebně zjistili, že jim dva pacienti chybí. Doktor měl o incidentu sepsat hlášení, ale když zjistil, o koho se jedná, tak se usmál a byl rád, že jeho pokus s Veronikou vyšel. Zase má touhu žít. A svůj čin snad už v budoucnu nezopakuje.

Když totiž Veroniku přijímal, tak se rozhodl vyzkoušet na ní svou novou teorii. Každý den jí dával injekci Fenotalu, léku, který dokáže v těle nasimulovat srdeční záchvat, Veronice řekl, že má jen pět dní života, i když byla zdravá. Léčba spočívá v tom, že vědomí smrti podněcuje touhu žít. Teď ho jen trochu trápilo svědomí, že Veronice neřekl pravdu, než s Eduardem utekla.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Veronika: mladá, krásná, nemá problém najít si partnery a přátele. Je nespokojená, neumí naplno prožít svůj život, trpí tím, že se nechává omezovat společností a nedělá to, co by sama nejvíc

chtěla, necítí ani velkou radost, ani velký smutek, jenom nudu a prázdnotu. Její povolání knihovnice, které si zvolila, ji nenaplňuje. Veronika se během šesti dní naučí cítit a žít naplno, plnit si svá vlastní přání a nenechat se utlačovat předsudky společnosti.

Zedka: zralá žena. Má manžela a děti, ale zažila nemožnou lásku ke vzdálenému a nedosažitelnému muži, proto upadla do deprese, a tím přišla do Villette.

Mari: starší žena, bývalá advokátka, přestala vidět smysl v administrativě, právu a zákonech, začala nenávidět tyto zbytečnosti a chtěla změnit svůj život a pracovat pro dobročinnou organizaci. Dostávala ale panické záchvaty strachu, když chtěla změnit svůj stereotyp. Tím přišla do léčebny, manžel se s ní rozvedl a šéf ji vyhodil, aby nepoškodil prestiž firmy.

Eduard: hezký, chytrý, syn velvyslance, schizofrenik, rozumí hudbě. Chtěl se stát malířem, ale rodiče z něj chtěli mít diplomata. Rozhodl se splnit přání rodičům, vzdal se svých snů, a tím se dostal do ústavu.

doktor Igor: lékař, psychiatr, vědec s inovativní teorií léčby sebevrahů

5. Vliv díla:

Dílo vyšlo v roce 1998 v Riu de Janeiru, v roce 2000 ho do češtiny přeložila Pavla Lidmilová a v roce 2009 bylo zfilmováno v hlavní roli se Sarah Michelle Gellar. Rychle si našlo mnoho příznivců, zvláště mezi mládeží.

Deník Anne Frankové

1. Kontext doby:

Dílo vychází roku 1947 v Amsterdamu, autorkou je ale psáno v období 2. sv. války jako její osobní důkaz. Rozhodně nebylo jediné svého druhu, zato je jedním z nejznámějších. Řada autorů popisovala hrůzy války ze svého vlastního pohledu, ani deníková forma není výjimkou. Někteří autoři se do takové formy jen stylizovali (= záměrně upravovali do určitého stylu, snaha zapůsobit na čtenáře), např. francouzský spisovatel Robert Merle: Smrt je mým řemeslem – kniha vycházející z deníkových záznamů velitele koncentračního tábora Osvětim.

2. Kontext tvorby:

Annelies Marie „Anne“ Frank (počeštěně Anna Franková: 1929 – 1945) – dívka z německé židovské rodiny. Proslavil ji její deník, který si za války psala během skrývání v Amsterdamu, kam její rodina uprchla před v Německu sílícím nacismem. Ale i tam se zvyšovalo pronásledování a persekuce Židů. Celá rodina se v červenci 1942 ukryla v tajných místnostech kancelářské budovy firmy Otto Franka. Po dvou letech skrývání byla skupina prozrazena (dodnes se neví kým) a deportována do koncentračních táborů. Anne zemřela na tyfus v táboře Bergen-Belsen. Jejímu otci, který jediný z rodiny přežil a vrátil se do Amsterdamu, byl předán deník jeho mrtvé dcery (nalezen dvěma zaměstnankyněmi firmy v úkrytu) a rozhodl se jej vydat.

Deník si dívka Anne zprvu psala pro sebe, dostala jej ke svým třináctým narozeninám, poté deník sama přepracovává tak, aby mohl být zveřejněn (v rozhlase slyší výzvu člena vlády, aby lidé uchovali své záznamy a vzpomínky jako doklad válečných hrůz, původní zápisník doplňuje trhací blok, vytvořila dokonce pseudonymy pro spolubydlící a pomocníky, aby tak uchovala jejich identitu pro případ prozrazení). Do prvního vydání zasahuje i sám otec, který si nepřeje, aby některé citlivé informace z deníku byly zveřejněny (např. hádky mezi rodiči apod.). Dnes již máme k dispozici kompletní text.

Anne si přála být v dospělosti spisovatelkou.

3. Formální stránka:

Literární žánr: deník

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

deník (= memoárová = vzpomínková literatura)

Kompozice: různě dlouhé deníkové záznamy (od několika řádků po několik stran), s různými

časovými odstupy (podle volného času a chuti psát – někdy záznamy každého dne, jindy 2 týdny bez záznamu). Každý zápis začíná datem, mnohdy se vyskytuje i oslovení „drahá Kitty“ (Kitty byla smyšlenou autorčinou přítelkyní, jedinou, které se mohla svěřovat, ač byla ve stísněném prostředí se svými blízkými, měla pocit, že jí mnohdy nikdo nerozumí). Dílo je psané ich-formou (= vyprávění v 1. osobě) - vysoká míra emocionality, autentičnosti. Deník je neukončený (autorka byla i s ostatními ukrývajících se osobami deportována do koncentračního tábora, deník zůstal na místě, údajně byl nalezen v hromádce časopisů). Z původní nizozemštiny přeložen do mnoha jazyků.

Jazyk díla: na třináctiletou dívku vyspělý, kvalitní, pestrý, spisovný (proto i jazyk byl předkládán jako jeden z důkazů doprovázejících dohady o autentičnosti díla)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: začátek díla ještě „na svobodě“, poté především úkryt uprchlíků – zadní trakt firemní budovy Opekta

Čas díla: autorčina současnost (deníkové záznamy uvádějí přesně 12. 6. 1942 – 1. 8. 1944) Děj: záznamy zachycují i období před úkrytem, deník (vlastně jen zápisník např. na autogramy, se zámečkem, který dívka dostala k narozeninám) zachycuje různé události. Někdy jen třináctiletá Anne popisuje sebe, svou rodinu, přátele, školu a místa, která by ráda navštívila, jindy popisuje průběh dne, pravidelné činnosti,...

První zápisky ukazují, že život Anne byl v mnoha ohledech stejný jako život ostatních dívek jejího věku. Působí jako postřehy náctileté dívky inspirované četbou dívčích románů.

Dostává ve škole tresty za vyrušování, tráví čas s kamarádkami. Právě absolvovala první rok židovského lycea.

Otec Anne v důvěrném rozhovoru sdělí, že se bude muset sbalit a opustit domov. S matkou již několik měsíců připravovali úkryt, kam postupně přinášeli zásoby pro přežití. Pak jsou zmíněny změny, které přišly po německé okupaci, neustálý útisk (např. přehled omezení, která zasahovala do života židovské populace).

Rodina se nenápadně po nezbytných přípravách přesídlila do místností nad a za prostory firmy. Vchod byl zakryt regálem. O utečencích věděli jen důvěryhodní přátelé, zaměstnanci firmy, kteří je průběžně zásobovali potřebným. Riskovali tak nejen své životy. V původním bytě nechali Frankovi záměrně nepořádek, aby vyvolali dojem rychlého útěku za hranice. Skrýš v budově firmy měla i tu výhodu, že Otto Frank mohl podnik ze zákulisí i nadále řídit.

Brzy se k Frankovým (otec, matka, sestra Margot a Anne) připojila rodina van Pelseových: Hermann, Auguste a šestnáctiletý Peter, potom ještě zubař Fritz Pfeffer. Celkem tedy 5 dospělých a 3 děti.

Anne trávila většinu času čtením a učením, popř. uklízela, pomáhala s vařením, sestavováním provizorního nábytku apod. Atmosféra v úkrytu brzy houstne, obyvatelé se bojí každého zvuku, nesmí se nijak prozradit, ani svícením. Nejhorší je přečkat den, kdy se ve firmě pohybují za běžného provozu zaměstnanci. Všichni se snaží po dva roky chovat „normálně“. Pořádají společné oslavy, jsou zásobováni informacemi zvenčí. I triviální činnosti nabývají v úkrytu nebývalého významu (Anne trpí nedostatkem teplého oblečení, přesto s pletením vesty nespíchá, aby jí činnost vydržela co nejdéle).

Každý z ukrytých má své „slabosti“ (zubař chce mít stůl sám pro sebe, paní van Pelseová lpí na svém nádobí a přiborech, Anne se cítí nepochopená, pře se s matkou,...). Na mnoha místech popisuje Anne spory mezi obyvateli, řadu trapných i veselých příhod, hádek, osočování, ale i blízkost (začíná se sblížovat s Peterem, i když si je vědoma, že toto citové vzplanutí vzniklo jen „z nouze“). Často opakuje: „Nikdo mi nerozumí! Nikdo mě nevidí!“ Lidé pasivně čekají: na policii, na smrt nebo na zázrak – na konec války.

Vysvětlení názvu díla: původní název: Zadní trakt, podtitul Deník Anne Frankové – podle umístění uprchlíků v zadní části firemní budovy

5. Vliv díla:

Deník se stal jedním z nejznámějších autentických záznamů z 2. sv. války. Jeho velký vliv a emocionalita možná pramení i v tom, že jej psala tak mladá dívka, která navíc válku nepřežila. Ihned však byla zpochybňována jeho věrohodnost. Odpůrci namítali, že je dílo na tak mladou autorku vyspělé, že je psáno dvojím písmem, vpisky jsou psány propisovací tužkou, která se na trhu objevila až po válce apod. Vše ale objasnil otec – vpisky jsou jeho rukou doplněné po válce, aby označil, jaké pasáže mohou být uveřejněny (nakonec musel o pravosti deníku rozhodnout až soud – už nikdy nesmí být napadena jeho pravost). Zápisky jsou psány dvěma osobami, což jasně vysvětlil otec autorky jako vlastní zásahy. Někteří vidí problém i ve vyspělosti stylu, který prý neodpovídá věku a literárním zkušenostem/nezkušenostem autorky. Brzy po prvním vydání se stala kniha senzací. Podle některých kritiků je příliš úzce zaměřená, jiní jí však oceňují jako neocenitelný důkaz, autentický záznam doby zachycující včetně společenskými osobní změny (průběh puberty mladé dívky vyrůstající v nedobrovolném vězení).

Dílo bylo kvalitně zfilmováno (2 ceny americké filmové Akademie - Oscar). Film plně odpovídá knize do chvíle, kdy deníkové záznamy končí, film dále odhaluje osudy rodiny po zatčení.

Francis Scott Fitzgerald – Velký Gatsby

1. Kontext doby:

- v 1. polovině 20. století se rozvíjí literatura tradiční a experimentální
- 1. Proud realistický
 - autoři se obracejí k realismu
 - používají klasické umělecké prostředky – zaměřují se na psychický a citový život
 - Hemingway, Feuchtwanger, Galsworthy, Fitzgerald, Remarque, Dreiser
- 2. Proud experimentální, moderní
 - jiní autoři experimentují, např. ve způsobu vyprávění a zpracování námětu (Faulkner, Babel, Proust), složitými odkazy k literární tradici (Joyce) nebo míšením realistických prvků s fantastickými (Bulgakov)
 - ubývá dějovosti, prolínání časových a významových rovin, složitá symbolika
 - experimentování s jazykem
 - nejde o zobrazení reality, ale o konfrontaci vnitřního světa s okolím (Kafka)

Po skončení 1. světové války se k otřesným zážitkům, které prožili na vlastní kůži, vrátili další autoři – Rolland (Petr a Lucie), Remarque (Na západní frontě klid), Hemingway (Sbohem, armádo) nebo Hašek (Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války)

2. Kontext tvorby:

(1896 – 1940), americký spisovatel, scénárista, zachycoval uvolněnou atmosféru „zlatých dvacátých let.“

Dílo: próza

„Na prahu ráje“ – proměna názorů americké společnosti po 1. světové válce – konzumní způsob života

„Něžná je noc“ – příběh psychiatra, který se sblíží se svou pacientkou

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: 9 kapitol

Forma vypravování: ich – forma

Způsob vypravování: chronologický (v některých pasážích retrospektivní)

Jazyk díla: spisovný jazyk, častá přirovnání. Velkou váhu dává na barvitý popis věcí, převážně Gatsbyho majetku. Dialogy jsou z většiny krátké a jednoznačné, myšlenky vypravěče jsou oproti tomu zdouhavě vysvětlovány.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: východním pobřeží USA, přesněji v New Yorku na Long Islandu, a to v době po 1. světové válce.

Čas díla: 20. léta 20. st.

Děj: Příběh se odehrává několik let po první světové válce ve Spojených státech amerických, když se mladý muž Nick Carraway přestěhuje ze západního pobřeží do New Yorku, aby zde mohl obchodovat na burze. Sprátně se se svým novým sousedem Jayem Gatsbyem, jenž - jak zjistí - je velmi proslavený díky večírkům, které každý týden pořádá. Gatsby požádá Nicka o seznámení se svou starou láskou, Daisy, jež je blízce příbuzná s Nickem. Daisy se ocitá v rozpacích, když Gatsbyho znovu uvidí, jelikož je již několik let vdaná. Uchvátí ji však Gatsbyho obří majetek. Nick brzy přijde na to, že Daisyino manželství příliš nefunguje a že ji její manžel Tom už nějakou dobu podvádí s ženou jménem Myrtle. Gatsby požádá Daisy, aby opustila Toma a zůstala navždy s ním. Jednoho dne, po hádce mezi Gatsbym a Tomem, odjede však Daisy v Gatsbyho autě domů a nešťastnou náhodou srazí Myrtle.

Gatsby ale vezme vinu na sebe. Wilson, manžel Myrtle, se chce pomstít, zastřelí Gatsbyho a poté spáchá sebevraždu.

Celá kniha končí Gatsbyho pohřbem, kam se, ačkoliv měl za života Gatsby stovky přátel, nedostaví nikdo kromě Nicka a Gatsbyho otce. Nick znechucený společenskou smetánkou odjíždí zpátky domů na západ.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Jay Gatsby - velmi bohatý mladík, jehož minulost nikdo pořádně nezná; ke svému bohatství přišel díky pašování alkoholu v době prohibice; je velmi ctižádostivý, silně optimistický, ale ne vždy úplně upřímný; celý život dokázal jít za svým cílem

Nick Carraway - vypravěč; přestěhoval se do New Yorku za účelem výdělku; velmi tolerantní a čestný; mnoho lidí mu sděluje svá tajemství; v milostném příběhu má roli prostředníka Daisy Buchananová - manželka Toma, sestřenice Nicka; krásná, i když trochu povrchní mladá žena; její prioritou je luxus a majetek; často se přetvařuje a zcela úplně neví, co chce; její postava byla vytvořena podle vzoru Fitzgeraldovy ženy Zeldy.

Tom Buchanan - bohatý arogantní muž, manžel Daisy; na spoustu věcí má rasistický nebo sexistický názor

Myrtle Wilsonová - milenka Toma a žena Wilsona, který vlastní čerpací stanici; velmi chudá, ale ve společnosti Toma se raduje z jeho peněz

5. Vliv díla:

V roce 2013 byl natočen stejnojmenný film s Leonardem di Capriem v hlavní roli.

John Green – Hvězdy nám nepřály

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)

- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí ”rozhněvaní mladí muži”
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský ”nový román”
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

2. Kontext tvorby:

John Michael Green (1977) je americký spisovatel a vlogger, autor knih především pro mládež. Většina jeho knih se stala bestsellerem.

DÍLO: próza

Hledání Aljašky

Papírová města

Příliš mnoho Kateřin

Sněží, sněží

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: 25 kapitol

Forma vypravování: ich – forma

Způsob vypravování: chronologický (v některých pasážích retrospektivní)

Jazyk díla: spisovný jazyk, expresivní výrazy, metafory

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Indianapolis (USA), Amsterdam

Čas díla: 21. století

Děj: Hazel Grace diagnostikovali ve třinácti letech rakovinu štítné žlázy, teď je jí šestnáct a rakovina je v posledním stádiu. Nikdo neví, jak dlouho bude žít, ale vědí, že smrt je nevyhnutelná.

Hazel Grace tráví dny sledováním nekonečného pořadu Amerika hledá topmodelku a čtením dokola její oblíbené knížky Císařský neduh od holandského spisovatele Petera Van Houtena. Začne z donucení rodičů chodit do podpůrné skupiny, kde se schází lidé s rakovinou. Tam se seznámí s okouzujícím Augustem Watersem, neboli Gusem, s klukem, jenž vyšel z boje s rakovinou s amputovanou nohou.

Hazel začne trávit s Gusem hodně času. Baví se například sledováním filmů, hraním videoher a jinými naprosto běžnými činnostmi. Gus jednoduše probudí v Hazel znovu chuť žít. Hazel si ale plně uvědomuje, že brzy umře, a proto se zpočátku bojí do Guse zamilovat, neboť má obavy, že mu její smrt zlomí srdce. Gus ji ale neustále přesvědčuje, že by si tu krásu zamilovanosti měli užít právě proto, že oba dobře vědí, jak málo času jim zbývá.

Zažívají tedy spolu spoustu dobrodružství i krásných chvil. Například se spolu jedou podívat do Holandska, kde navštíví Petera Van Houtena - autora Hazeliny oblíbené knížky a podívají se do muzea Anny Frankové. Užívají si nádherné chvíle jejich malé věčnosti a nic jim nechybí.

Augustus ale těsně před jejich odjezdem do Holandska navštíví lékaře, kde zjistí, že se mu rakovina vrátila, a to v úplně té nejhorší fázi, v jaké by mohla být. Je zřejmé, že zemře dřív než Hazel. Gus ale Hazel v Holandsku nic neřekne, protože ji nechce připravit o skvělý pocit, který

jí dal už jen tím, že je s ní...

Poté když vyjde pravda o Gusově stavu najevo, je Hazel opět úplně na dně, je našťvaná na rakovinu a na život vůbec, ale Gus si ještě snaží užít s ní poslední dny jejich společného života. Když už je to s Gusem velmi vážné, uspořádají společně s kamarádem Isaacem na Gusovo přání nácvik jeho pohřbu. Osm dní poté umírá...

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Hazel Grace Lancasterová - mladá šestnáctiletá dívka, jež čelí své nemoci; má rakovinu štítné žlázy, tvoří se jí metastázy v plicích a jak sama říká, snaží si na rakovinu zvyknout; její nemoc není vyléčitelná a lékaři ji udržují při životě jen díky léku Phixilaphoru; podle její matky upadá do depresí, a proto musí začít navštěvovat podpůrnou skupinu pro lidi s rakovinou; předčasně ukončila střední a dálkově studuje vysokou školu; má drobnou postavu a krátké vlasy; je prý podobná herečce Natalii Portmanové

Augustus Waters (Gus) - sedmnáctiletý kluk, vyléčený z rakoviny, kvůli níž má amputovanou nohu; předtím hrál závodně basketbal; hezký, a jak Hazel říká, sexy; má modré oči a tmavé vlasy; nechybí mu smysl pro humor a rád si střílí i ze své nemoci; má rád metafory a ve všem hledá hluboký smysl

Isaac - nejlepší Augustův kamarád; má vzácnou rakovinu oka; jedno má vyoperované a zanedlouho mu vyoperují i to druhé, aby zabránili dalšímu šíření nemoci; přivede Augusta do podpůrné skupiny

Petera Van Houten - autor Hazeliny oblíbené knížky; alkoholik; když ho Hazel navštíví, absolutně zničí její představy o něm
rodiče obou hlavních hrdinů

5. Vliv díla:

Podle literární předlohy byl v roce 2014 natočen americký film.

Christiane F. My, děti ze stanice ZOO

(autoři Kai Hermann a Hoerst Rieck)

1. Kontext doby:

Kniha z roku 1978 – období, kdy se i do literatury dostávají dříve tabuizovaná témata (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná). Svým zaměřením a masovým rozšířením nemá ve své době konkurenci.

2. Kontext tvorby:

Tato kniha je svým způsobem velmi specifická. Jedná se o zachycení výpovědí narkomanky Christiane, není však autorkou knihy. Je jen její hlavní postavou. Autory jsou ve skutečnosti dva novináři, Kai Hermann a Hoerst Rieck. Oba zkušené spolupracovníci významných světových novin (Time, Star,...), autoři několika filmových scénářů. Vydání knihy z nich ve své době udělalo mediální hvězdy. Žádným svým dalším počinem již nepřekonali úspěch této své knihy. Necht' si každý udělá obrázek o autentičnosti výpovědí, my ke knize musíme přistupovat s odstupem jen jako k uměleckému dílu!

3. Formální stránka:

Literární žánr: reportážní román, deníková forma

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Kompozice: text je členěn do 15 kapitol; autoři průběžně prokládají samotné výpovědi dívky Christiane výpověďmi jiných osob a informacemi o hlavní postavě. Chtějí těmito důkazy zvýšit autentičnost vyprávěného příběhu. Kompozice (= sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla) je tedy následující:

1. Část ze spisu žákyně Christianne F. – je obžalovaná z držení a konzumace omamných látek, z prostituce.
2. Rozsudek: přečin – získávání omamných látek, jejich přechovávání (spis ji popisuje jako nadprůměrně inteligentní).
3. V ich-formě (= vyprávění v 1. osobě): v šesti letech hrdinky se rodina stěhuje ze statku do Berlína, nadšení rychle opadlo – malý byt, starý nábytek, panelové sídliště zapáchající močí, bez možnosti hraní, bez zeleně. Ona byla za tu hloupou malou z vesnice, ostatní ji šikanovali. Doma měla hodně zvířat (i milovanou dogu). Otec byl nezaměstnaný, stále častěji dostával záchvaty vzteku. Úspěšně podnikat v oblasti seznamovací kanceláře se mu nepodařilo. Děti byly často zmláceny pro maličkosti. Matka se otce bála, opíjel se, utrácel její peníze (jediná pracovala). Teprve v dospělosti Christiane pochopila: otec v životě nic nedokázal, byl nešťastný, proto se vybíjel na bezbranných členech rodiny. Přátelé dokonce nesměli vědět, že je ženatý a má děti (styděl se za svou neschopnost). Dívka brzy přišla na to, jak na sídlišti přežít: prosadit se, být drzá, šikanovat, aby se jí ostatní děti bály. V deseti letech začala krást v obchodech. Nudila se na nevybaveném sídlišti, vyváděla lumpárny. Po dalším otcově výstupu (bil dcery i matku, kterou chtěl utopit ve vaně) se matka rozvedla, našla si mladšího přítele Klause. Christiane ho vnímala jako překážku mezi ní a matkou. Stále neměli peníze. Dívka už ve dvanácti letech nosila podpatky, líčení, vyzývavé oblečení, matka na ni neměla čas, odcizili se. Sestra se přestěhovala zpět k otci. Ani v nové škole se o problematickou žákyni nikdo nestaral, neschopní učitelé byli neteční, nezajímali se o žáky a jejich problémy. Christiane zaujala spolužačka Kessi – kouří, pije, má staršího krásného přítele, od ní se naučila chodit za školu, navštěvovali spolu hudební klub. Přidali se k partě starších, kouřili hašiš, brali LSD (Ch. bylo 12 let!), brzy přišly první milostné zážitky. Konečně cítila, že někam patří. Byla opilá každý den, rodiče nic netušili.
4. Zpověď Christianiny matky: krátká vzpomínka na život, vyčítá si, že se o závislosti dcery nedozvěděla dřív.
5. V ich-formě: Christiane si našla novou partu, každý den byla na drogách. Ve třinácti letech poprvé na koncertě vyzkoušela heroin.
6. Zpráva faráře pro práci s mládeží: zpráva o stavu místní mládeže, o masovém rozšíření lehkých i tvrdých drog, problém vidí ve špatné sociální situaci rodin, v nezaměstnanosti, mládež nemá na přeplněných sídlištech možnost vyžití.
7. V ich-formě: Christiane propadá drogám stále víc, heroin si píchá několikrát denně, krađe, ze špinavé jehly dostala svou první žloutenku. Její přítel Detlef se začal prodávat na stanici ZOO, ale nestačil vydělávat na spotřebu obou, prostituovat začala tedy i Christiane. Oba byli agresivní, vyzáblí, neschopní cokoli pozřít – nesli znaky těžké závislosti. Teprve pak na to přišla matka, donutila je k domácímu odvykání, ale po měsíci už oba zase naplno fetovali.
8. Zpověď Christianiny matky: uvědomuje si, jak byla naivní, dává úřadům i lékařům za vinu, že jí neuměli pomoci, cítila bezmoc, když ji všude s lítostí odmítli s tím, že pro děti neexistuje žádné státní odvykací zařízení.
9. V ich-formě: Christiane začínají na předávkování umírat přátelé, sama nemá závislost pod kontrolou. Je „čistá“ během prázdnin na venkově, ale když přijede zpět, dozví se o smrti dalšího z přátel, hned začne zase brát tvrdé drogy. Už si ani nemůže vybírat zákazníky, potřebuje jich co nejvíce. Policie ji „sebrala“ už třikrát, jako mladistvou ji zase pustili.
10. Vrchní kriminální policejní rada: zpráva o vzrůstajícím počtu narkomanů v Berlíně a o bezmocnosti policie.
11. Referentka pro toxikomanii: zpráva z výslechů Christiane, policie má jediný cíl: vysledovat a zatknout prodejce a výrobce, samotní narkomani ji nezajímají.
12. V ich-formě: Christiane si uvědomuje, že má jen 2 možnosti: předávkování nebo

odvyknutí. Dobrovolně nastupuje do placeného nestátního zařízení. I z něj brzy utíká a matka ji odepisuje jako ztracený případ (už ví vše i o její prostituci). Dívka se stěhuje k otci, i jeho podvádí, hraje hodnou, ale stále utíká a bere drogy.

13. Psycholog: zpráva o masovém rozšíření tvrdých drog mezi děti, bezvýchodnost řešení drogové situace.

14. V ich-formě: Christiane opět dobrovolně nastupuje do léčebny, tam ji ale vůbec neléčí – nevěděli jak. Opět utíká. Po 7. neúspěšném odvykání se rozhodne pro sebevraždu, předávkuje se („zlatá rána“), ale přežívá i to. S Detlefem začala drogy i prodávat. Opět ji zatkla policie. Matka ji odváží k příbuzným, alespoň dokončuje základní školu. Našla si nové přátele. Drogy užívá „jen“ lehké.

15. Doslov – po 20 letech: Detlef je po propuštění z vězení „čistý“, má novou přítelkyni a práci. Christiane nedokončila ani učiliště, peníze z úspěšné knihy ji vrátily zpět k drogám, zažila několik lásek, pak se jí narodil syn, přítel ji opustil. Pokračuje v protidrogovém programu. Jazyk díla: řeč Ch. je nespisovná, hovorová, odpovídající věku a vzdělání, autentičnost zvyšuje i použitý slang

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Berlín

Čas díla: autorčina současnost (70. léta)

Děj: viz výše

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Christiane: inteligentní, v knize je pojata jako šikovná perspektivní dívka, která díky okolnostem začala brát ve dvanácti letech drogy, využívá svého dívčího vzhledu, aby měla více zákazníků, citově nevyrovnaná, v knize nikdy nezazní její plné jméno Christiane Vera Felscherinow, ani jména jejích kamarádek či rodičů (důvodem byla ochrana jejich totožnosti při vydání knihy)
Vysvětlení názvu díla: stanice byla místem, kam Christiane chodila s ostatními prostituovat.

5. Vliv díla:

Roku 1978, ve věku šestnácti let, vypovídá Christiane F. v jednom procesu jako svědkyně. Její výpověď zaujala dva reportéry, kteří chtěli interview. Z dvou hodin vyprávění se staly dva měsíce a posléze autobiografické dílo, které v jistém slova smyslu zvrátilo tehdejší názory západoněmecké společnosti na mladistvé, kteří jsou závislí na drogách. Ze seriálu časopisu se stala kniha, která byla později zfilmována. Christiane měla na této knize zájem, protože stejně jako všichni narkomani si přála, aby už konečně bylo prolomeno mlčení o drogové závislosti dospívajících. Všichni členové narkomanské party, kteří dosud žijí, tuto knihu podpořili. Rozbory této knihy se vesměs zabývají obsahovou stránkou díla, málokdo se však pozastavil nad tím, že se jedná jen o přepis výpovědi dívky, její matky a přátel, o kterých se ve skutečnosti příliš mnoho neví.

Knihou vyvolala obrovský ohlas, byla okamžitě přeložena do mnoha jazyků.

V české literatuře se tématem drog zabývá např. úspěšný román Memento spisovatele a publicisty Radka Johna. I u nás se před revolucí sice o závislých vědělo, ale nemluvilo. I toto dílo chtělo především informovat, ukázat problém, probudit zájem veřejnosti i nečinných úřadů.

Ernest Hemingway – Stařec a moře

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora řadíme k tzv. ztracené generaci – američtí autoři (pozn. Erich Maria Remarque byl Němec), kteří během války ztratili své ideály, iluze, mnohdy do ní narukovali dobrovolně, nezažili nic kromě studií a zabíjení, po válce se nemají kam vrátit, nejsou stejní jako před odchodem, nemají, kde navázat. V úvodu knihy Na západní frontě klid se objevuje motto ztracené generace:

„Tato kniha nechce být ani obžalobou ani vyznáním, chce se jen pokusit vydat svědectví o

generaci zničené válkou, i když unikla jejím granátům.“

Z významných světových autorů se ke ztracené generaci řadí např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid, Tři kamarádi, Černý obelisk,... John Steinbeck: Hrozny hněvu, O myších a lidech,..., F. S. Fitzgerald – Velký Gatsby

2. Kontext tvorby:

Ernest Hemingway (1899 – 1961) - americký prozaik a publicista. Vyrůstal v rodině lékaře, který vlastním příkladem a nadšením záhy v synovi vzbudil lásku k přírodě, lovu a sportu. Už během studia na střední škole se pokoušel o verše, povídkové črty a sloupky do novin. Po absolvování školy se stal novinovým reportérem.

Hned po vypuknutí 1. světové války odjel do Itálie, kde vstoupil jako dobrovolník do ambulantních sborů Červeného kříže. Zde byl těžce raněn. Jako reportér se zúčastnil španělské občanské války. Po 2. světové válce pokračoval jako zahraniční zpravodaj, dopisovatel.

Stále více se věnoval literatuře. Stal se členem skupiny amerických intelektuálů – ztracené generace. Jeho zkušenosti, mnohdy trpké a bolestné, ho nutí zahloubávat se nad motivy lidské statečnosti a nezdolnosti.

Ovlivněn válkou vyhledával Hemingway nebezpečí, měl zálibu v nebezpečných sportech a lovu. Ve svých dílech své hrdiny stavěl do nebezpečných situací, kde pak prokazovali čest a odvahu. Tak hledal pravdu o člověku v mezní situaci. Je nositelem Pulitzerovy ceny (1953) a Nobelovy ceny za literaturu z roku 1954 (tu získal za své dílo Stařec a moře), kterou však nemohl převzít kvůli zraněním způsobeným předešlou leteckou nehodou.

Poslední roky života strávil na Kubě. Roku 1961 se zastřelil, někdy je jeho smrt vysvětlována jako nehoda při čištění hlavně, jeho přátelé se však shodli na tom, že pravděpodobně spáchal sebevraždu, neboť trpěl depresemi.

DÍLO:

Většina děl Ernesta Hemingwaye byla inspirována osobními zážitky, styl jeho psaní je úsečný, díla nemají citové zabarvení. Postavami jeho románů, povídek a novel jsou často muži, kteří vedou nebezpečný způsob života (vojáci, rybáři, lovci, toreadoři,...). V některých svých dílech vystupuje pod pseudonymem Nick Adams. Často se objevují autobiografické prvky (= autor čerpá z vlastních životních zkušeností):

Sbohem armádo, Komu zvoní hrana, Muži bez žen,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: chronologický postup (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), novela není členěna do kapitol. Děj směřuje přes pozvolný úvod a jednoduchou zápletku k hlavnímu tématu, tzn. k souboji s rybou a žraloky, kde autor rozvíjí hlavní myšlenku díla. Umělecká síla tkví právě v prostotě zpracování.

Typ vypravěče: er-forma (vyprávění ve 3. osobě)

Jazyk díla: spisovný, k oživení děje a obrazu prostředí jsou v překladu ponechány španělské výrazy, převažují monology starce a krátké věty. Autor používá metafory, přirovnání, personifikaci atd.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: nejmenovaná kubánská vesnice poblíž Havany; chatrč starce, loďka na moři

Čas díla: nejspíše 40. léta 20. st.

Děj: starého rybáře Santiaga už celých 84 dní provází smůla. Nepovedlo se mu chytit žádnou větší rybu. Kvůli jeho neúspěchům na moři ho navíc musel opustit jeho mladý přítel, chlapec Manolin,

jemuž otec poručil jezdit rybařit s úspěšnějšími rybáři. Jednoho dne se Santiago rozhodne, že zkusí štěstí a vypluje dál na širé moře, kde bude mít větší šanci na dobrý úlovek. Až do úsvitu žene loďku směrem od pobřeží, dokud i nejbližší čluny kolegů nevidí jako malé tečky na obzoru. Teprve poté ponoří do hlubin návnady, kterých se však kromě malého tuňáka žádná ryba ani nedotkne.

Stařec už ztrácí naději, když vtom se na jednu udici chytne ryba takovou silou, že málem chatrnou loďku překotí. Zkušený rybář hned pozná, že jde o obrovskou rybu, kterou nejde zabít jednoduše – naváže tedy na udici záložní kotouče šňůry a čeká, až se ryba, která usilovně táhne loďku směrem od pobřeží, unaví, aby ji mohl harpunovat. Protože nemůže přivázat šňůru k loďce, aby se nepřetrhla, začíná být Santiago, který šňůru drží svými zjizvenými rukama, po pár hodinách unavený a vysílený. Když začíná padat tma, marlin, velká mečounovitá ryba, stále táhne stejnou rychlostí a stařec začíná pomalu upadat do mdlob. Sní tedy tuňáka, kterého chytil předtím, a doplní síly vodou, které ale nemá nazbyt.

Souboj starce a ryby pokračuje až do rána a i další den. Ani tak velká ryba ale nemůže táhnout loďku věčně, a tak když začne pod loďkou kroužit a snaží se zbavit háku, svitne konečně starci naděje. Po dlouhém a vysilujícím boji se starci konečně podaří rybu zabít harpunou, a když vidí její ohromné rozměry, je mu ihned jasné, že jde o největší rybu, jakou ve svém životě chytil. Právě kvůli jejím rozměrům a hmotnosti však nemůže rybu naložit na loďku, a tak ji přiváže k boku, nastaví plachtu a vyrazí směrem, ve kterém doufá svůj domov, Havanu.

Stařec má konečně příležitost si odpočinout, ale ne nadlouho – po pár hodinách zaútočí na Santiagovu rybu žraloci, kteří jsou přivábeni vůni krve. Stařec se ale nevzdává a oba žraloky, kterým se podaří velkou část ryby ukousnout, zabije harpunou. Už v tu chvíli je mu ale jasné, že to nebyli poslední žraloci, které potkal. A má pravdu, po několika hodinách se mrtvá ryba opět stane terčem útoku žraloků, které se starci opět povede zabít, avšak při útoku ztratí svou harpunu. Nemíní se však vzdát, a tak k pádlu přiváže nůž a očekává útok dalších predátorů. Ten přijde po chvíli a Santiago svou rybu, z níž už polovinu sežrali žraloci, usilovně brání. Nůž však není stavěný na prolamování žraločích lebek, a tak se rychle zlomí a stařec je najednou bezmocný. Další žraloky se snaží umlátit kyjem, jež má na usmrcování ulovených ryb, ale je to jako boj proti větrným mlýnům – žralokům starcovy zoufalé údery nepůsobí žádnou bolest a z ryby ohlodají poslední kousky masa.

Santiago konečně dorazí do noční Havany, ale pouze s kostrou obrovské ryby. Dobelhá se do své chatrče, kde okamžitě upadne do hlubokého spánku, ze kterého ho probere až Manolino, který o něj měl strach. Chlapec brečí, zatímco mu stařec vypráví příběh uplynulých tří dnů. Kolem starcovy loďky se zatím shromáždí dav, který obdivuje kostru obrovské ryby, která se povaluje na pláži.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

stařec Santiago: jedna z charakteristických hemingwayovských postav, typ samotáře odloučeného od společnosti, odvážný kubánský rybář s pevnou vůlí. Smysl života vidí v rybaření, je velmi vytrvalý, ovládá schopnost přetrpět každodenní stereotyp. Santiago je sice starý, zato velmi silný člověk, se svým velkým úlovkem se jakýmsi způsobem ztotožňuje. Stařec sám sebe charakterizuje jako podivného, protože i když už je velmi starý, jeho oči mají stále zvláštní jiskru veselosti.

chlapec Manolin: starcův nejbližší přítel, jezdí s ním rybařit, pomáhá mu a stará se o něj, hodný, ochotný, citlivý, obětavý, starce má rád

5. Vliv díla:

Tato novela byla původně publikována v časopise Life, zaznamenala velký ohlas a rázem byla zařazena mezi autorova vrcholná díla. První dva dny se prodalo přes 5,2 milionu výtisků. Hluboce dojemný příběh o starém rybáři je chápán jako epická metafora o životě. Její podstatou však není skeptické přesvědčení o marnivosti všeho počínání, jak by mohlo naznačovat prvoplánové čtení závěru novely. Ve skutečnosti jde o oslavu síly, schopnosti maximálního vzepětí, o oslavu lidské statečnosti. Boj s překážkami se ukazuje být důležitější hodnotou než jejich případné překonání, ovšem za důležitého předpokladu, že tento souboj byl veden čestně a s plným nasazením.

Hemingwayův osobitý styl měl řadu více či méně úspěšných napodobitelů, ale i skutečných pokračovatelů. Hemingwayova úsečnost a náznakovost ovlivnily např. dílo Josefa Škvoreckého, který pracoval s hemingwayovskou metodou „nic neříkajících“, zdánlivě banálních dialogů. Stopy zanechala i v rané tvorbě Arnošta Lustiga a mnohých jiných.

Hemingway byl mistrem především krátkých prozaických útvarů, jeho úsporný styl se stal pojmem v moderní světové literatuře.

John Irving – Pravidla moštárny

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocíť ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)

- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí „rozhněvaní mladí muži“

- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský „nový román“

- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)

- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce

- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.

- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

2. Kontext tvorby:

(1942), Americký spisovatel 2. ½ 20.st. a počátku 21. st., profesor anglické literatury 19. století na univerzitě v Massachusetts.

V 11 letech pohlavně zneužitý starší ženou – motiv se několikrát objevuje v jeho díle. První 3 knihy – bez většího ohlasu.

Dílo

„Svět podle Garpa“ - líčí život a názory fiktivního spisovatele T. S. Garpa. Jako syn excentrické Jenny Fieldsové, která si usmyslela mít dítě bez manžela, dospívá Garp pod jejím vedením v dosti svéráznou osobnost. Po maturitě odjíždějí s matkou do Vídně, oba se stejným cílem: začít psát. Garp se chce stát spisovatelem, aby se mohl oženit s Helenou, ochotnou vzít si jedině spisovatele...

„Dokud tě nenajdu“ – kniha o hledání otce i vlastního místa ve společnosti

„V jedné osobě“ - řeší problematiku homosexuality

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román Kompozice: členění do kapitol Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný jazyk, obecná čeština, vulgarismy, lékařská terminologie

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: – stát Maine – sirotčinec St. Cloud's a městečko Cape Keneth

Čas díla: 40. – 50. léta 20. st.

Děj:

Životní příběh sirotka Homera Wellse, který se od tamějšího lékaře (potratáře a porodníka) dr. Larche naučil všechno z jeho řemesla. Homer poté potká přátele a spolu s nimi odjíždí do jabloňových sadů na Mořské vyhlídce, kde jako ředitel prožívá velkou část svého života. Po smrti doktora Larche se ale vrací do St.Cloud's a vykonává jeho funkci.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Homer Wells – sirotek, kterého se nepodařilo umístit k adopci, stává se pomocníkem Dr. Larche
Dr. Larch – člověk citlivý k problémům sirotků a žen

Candy – dívka, do které se Homer Wells zamiloval
Wolly – přítel Candy – za války zraněn - ochrnu

Vysvětlení názvu díla: Název Pravidla moštárny připomíná papír s pravidly, který byl každoročně rozvěšován v moštárně a skoro všemi ignorován. Většina česáčů ani neumí číst. Ale v moštárně platila pravidla pana Rose. Candy s Homerem si udělali také vlastní pravidla. V moštárně bylo tolik pravidel, kolik tam bylo lidí. Pravidla nejsou vždy dobrá. Kdyby se dr. Larch řídil pravidly a nedělal potraty, trpělo by mnoho žen.

5. Vliv díla:

V roce 1999 byl podle scénáře samotného autora natočen film v hlavní roli s Tobym Maguirem.

Jack Kerouac – Na cestě

1. Kontext doby:

Beat Generation – 60. léta 20. století – vliv války ve Vietnamu a tzv. studené války

- literární směr se týkal víceméně pouze USA, ačkoliv s jistým zpožděním zasáhl v menší míře i Evropu. Tato literatura výrazně přispěla ke vzniku hnutí hippies. Ovlivnila myšlení mnoha mladých lidí a posunula jejich vnímání na určitou dobu doleva, což ve svých důsledcích vedlo ke skutečně masovému hnutí.
- Nová témata – alkoholismus, drogová závislost, sexuální promiskuita, homosexualita, policejní represe, odmítání války ve Vietnamu
- Intuitivní pochopení podstaty života
- Jazyk - používání i vulgarismů

Představitelé:

- Charles Bukowski
- Henry Miller
- Allen Ginsberg
- Lawrence Ferlinghetti

2. Kontext tvorby:

Jack Kerouac (1922 – 1969)

- Americký prozaik, zachytil odklon mladé generace od konzumního života jejich rodičů v 50. a 60. letech

Dílo:

„**Dharmoví tuláci**“ - tato kniha velice ovlivnila hnutí hippies. Lidé z tohoto hnutí často cestovali s ruksakem na zádech, kde měli prakticky pouze tuto knihu. V tomto díle se střetávají myšlenky západní civilizace reprezentované křesťanstvím a myšlenky východní civilizace reprezentované buddhismem. Autor a po něm i mnozí další hledali ve východním učení cestu z

našeho světa.

Osamělý poutník

Říjen v železniční zemi – tzv. reportáže ze silnice, tj. z jeho cest

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika

Kompozice: 5 částí

Forma vypravování: ich-forma (Sal Paradise – autorovo alter ego)

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk a styl díla: Často nespisovný jazyk včetně vulgarismů – přiblížení mluvy obyčejných lidí

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Amerika

Čas díla: 60. léta 20. st.

Autobiografické dílo; kniha o putování spisovatele Sala Paradise a Deana Moriartyho napříč Amerikou.

Dílo – reakce americké mladé generace na puritánská společenská pravidla, která brání otevřené komunikaci a vyjadřování citů. Cesta se stává prostředkem ke svobodě. Dílo psáno technikou proudu vědomí.

Děj: Román Na cestě popisuje příběh hlavního hrdiny Sala Paradise. Na začátku knihy se seznámil s řadou přátel včetně svérázného Deana Moriartyho, který ho provází takřka celým příběhem.

Knihy je rozdělena do pěti kapitol, ve kterých jsou popisovány cesty Sala do různých končin USA, jeho setkání se starými, ale i novými přáteli, životní trable a radosti, které prožíval.

V první kapitole se poprvé vydává na cesty. Vydal se do Denveru, odkud po pár dnech jel do San Franciska, pak do Los Angeles a nakonec domů, do New Yorku.

V kapitole druhé se Sal vydal s tetičkou za příbuznými do Virginie, kde se potkal s Deanem, se kterým později odcestoval na jih do New Orleans, pak do Kalifornie do San Franciska, kde se spolu poněkud rozhádali a Sal odjel domů.

V kapitole třetí Sala opět popadly choutky po cestování a tak se vydal znovu do Denveru. Tam to ovšem nebylo ono, tak se jel udobřit s Deanem do San Franciska. Ten zrovna neprožíval dobré období, ale byl rád za Salovu přítomnost. Napadlo je, že by se vydali do Itálie, ale nakonec skončili u cesty „pouze“ domů do New Yorku, kam to však vzali přes Denver, Chicago, Detroit až byli konečně v New Yorku.

V kapitole čtvrté měl Sal dost peněz z prodeje knihy, kterou napsal, a tak se vydal přes řadu měst do Denveru, kde se opět setkal s řadou starých přátel. Tam Sala napadlo, že by se vydal do Mexika se Stanem, kterého potkal právě nedávno na cestě do Denveru. Když za nimi pak přijel i Dean, bylo vše jasné. Tihle tři se vydali do Mexico City. Cesta byla dlouhá a plná zážitků, zastavili se v San Antoniu, Gregorii až konečně dorazili do Mexico City. Tam ovšem Sal onemocněl, navíc mu Dean oznámil, že odjíždí zpět do New Yorku a tak tam zůstal jen se Stanem.

V kapitole páté je popisován Deanův a později i Salův návrat z Mexika domů do New Yorku. Sal si v New Yorku našel dívku, Dean se přestěhoval za svou bývalou manželkou do San Franciska. Na konci knihy přijíždí Dean za Salem do New Yorku, ale loučí se za poněkud zvláštních okolností, kdy Sal odjíždí v autě starého přítele, který Deanovi zakázal nastoupit. A tak Sal mává ze zadního okýnka Deanovi a naposled se s ním vidí.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Sal Paradise:

Hlavní postava celého příběhu, který procestoval téměř celé území USA a se svými přáteli zažil několik dobrodružství. Pocházel z New Yorku, kde bydlel se svojí tetičkou. Je spisovatel na volné noze. Napsal román, ze kterého získal peníze a použil je na cestování. Byl svědomitější než například Dean, ale nechal se snadno strhnout.

Dean Moriarty:

Nejlepší Salův přítel, se kterým prožil řadu dobrodružství, ale i trablů. Měl přítelkyně Marylou a Camillu, které podle nálady střídal. Camilla se později stala jeho manželkou, ovšem potom si našel další dívku v New Yorku, Inez, se kterou se vzal. Ovšem sotva, co si Inez vzal, tak se sbalil a odjel zpět ke Camille. Celkem měl 4 děti a byl věčně bez peněz. Svérázný, lehkomyšlný, do všeho šel po hlavě, dětství strávil v polepšovně.

Marylou:

Krásná dívka, přítelkyně Deana, se kterým se však později rozhádala tak, že už se neviděli. Zájem o ni měl chvíli i Sal, ovšem Marylou šla hlavně po penězích a lepším životě.

Camille:

Druhá přítelkyně Deana, která se později stala jeho manželkou. Bydlela v San Francisku. Dean se s ní sice rozvedl, ale nakonec s k ní opět vrátil. Celkem mu porodila dvě děti. Byla milá, dobře vychovaná, starostlivá.

5. Vliv díla:

Knihy ovlivnila generaci mladých lidí 60. let. Podle předlohy vznikl i film.

Jack London – Bílý tesák

1. Kontext doby:

Dílo amerického spisovatele Jacka Londa řadíme do období realismu, který ovládl literaturu 2. poloviny 19. st.

Realismus:

- název z latinského realis = skutečný, věčný, realita = skutečnost
- vliv rozvoje přírodních věd a techniky, filozofie (skutečné je jen to, co lze dokázat smysly, popř. jasnými vědeckými důkazy), snaha uplatnit přísné vědecké postupy i v umění, literatura je chápána jako vědecká analýza skutečnosti, proto musí podávat pravdivý obraz společnosti, bez romantické idealizace, autoři přesně studují život společnosti a nitro člověka

Další znaky:

- typizace – na jednotlivém je zobrazeno obecné, literární hrdina se proměňuje, už to není rozervaný romantik s nešťastným nenaplněným osudem a tragickým koncem, je to člověk skutečný, který více odpovídá realitě, vyvíjí se
- objektivní přístup ke skutečnosti – vševědoucí autor není součástí děje, stojí jakoby nad příběhem, snaží se být co neobjektivnější (nezapojuje vlastní pocity, názory,...)
- kritika – nejčastěji jsou kritizovány nedostatky ve společnosti, někdy se proto užívá název kritický realismus, proto se většina děl odehrává mezi chudinou, kde je nedostatků nejvíce, zvláště těch sociálních, které nakonec vedou i k úpadkům lidským
- nové výrazové prostředky – hovorová řeč, nářečí, archaismy (= zastaralá slova, dnes již nepoužívaná, nahradila je slova nová, pojmenovávají stále existující skutečnosti),... – aby co nejvěrněji napodobily mluvu nižších vrstev společnosti

Představitelé:

Francie:

Guy de Maupassant (čti gý d mopasán): Miláček, Kulička

Anglie:

Charles Dickens: Oliver Twist, David Copperfield,...

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Zločin a trest, Idiot, Bratři Karamazovi, ... Nikolaj Vasiljevič

Gogol: Revizor, Mrtvé duše,...

Čechy: Božena Němcová: Babička, Divá Bára,...

2. Kontext tvorby:

Jack London (1876 - 1916) – žil od mládí dobrodružným životem. Vyzkoušel několik povolání - byl námořníkem, zlatokopem, členem pobřežní rybářské hlídky i pirátským lovcem ústřic. Procestoval celé Spojené státy americké jako tulák - hobo.

V době zlaté horečky se vydal na Aljašku, kde sice nezbohatl, ale později využil zkušeností ze severu ve svých povídkách a knihách. Rovněž byl žurnalistou.

Rád četl tehdy velmi oblíbenou dobrodružnou literaturu, kterou později začal i sám psát. Zpočátku však úspěch neměl – jeho styl psaní byl drsný a nezvyklý. Postupně se prosadil, nejprve povídkami z Aljašky a později i romány.

I přes vysoké příjmy neustále trpěl nedostatkem financí. Propadl alkoholu, díky němuž měl nemocná játra a ledviny, bolesti léčil morfiem, kterým se předávkoval. Podle některých spáchal sebevraždu.

Byl velmi plodným autorem – přes 80 drobných i větších próz. I v Evropě se stal jedním z nejčtenějších kultovních autorů dobrodružné literatury. Náměty do svých děl čerpal z vlastních zkušeností. Jeho příběhy jsou uvěřitelné, velmi napínavé, s dobře vykreslenými charaktery postav. Lze je zařadit do dobrodružné literatury pro mládež i pro dospělé čtenáře.

Zážitky ze zlatokopecké kariéry zužitkoval např. v románech **Volání divočiny** a **Bílý tesák**.

3. Formální stránka:

Literární žánr: dobrodružný román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Kompozice: 5 částí

Forma vypravování:

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk a styl díla: spisovný jazyk, téměř bez přímé řeči

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Aljaška

Čas díla: 19. st. – doba zlatokopecké horečky na Klondiku

Děj:

První část

Dva muži, Bill a Henry, a jejich šestičlenné psí spřežení putují nehybnou zasněženou krajinou, pronásledováni hladovou vlčí smečkou. Snaží se dopravit rakev s lordem Alfredem do Fort McGurry. Vychytralá narezlá vlčice v noci přichází k tábořišti a postupně odláká tři psy do lesa. Při pokusu odlákat i čtvrtého, se Bill rozhodne vlčici zpacifikovat a vydá se s puškou do lesa, přestože zbývají pouhé tři náboje. Bill se však již nevrátí a Henry nakonec zůstává sám. Vlci se každou noc stávají odvážnějšími a přibližují se k ohnivému kruhu kolem Henryho, aby svůj lov dokončili. Vyčerpaného Henryho v poslední chvíli zachraňuje skupinka mužů, která pátrá po lordu Alfredovi.

První část stojí poněkud mimo zbytek knihy, mohla by vystupovat i jako samostatná hororová povídka. K osudu Henryho ani lorda Alfreda se již v dalším textu London nevrací, avšak v duchu naturalismu seznamuje čtenáře s drsným životem na severu.

Druhá část

Vyrušená vlčí smečka se musí vzdát kořisti, naštěstí brzy narazí na několik losů a období hladu končí. Smečka se postupně rozpadá na menší skupinky, až nakonec s vlčicí zůstávají jen tři vlci - starý jednooký vlk, mladý vůdce smečky a tříroček. Svedou o vlčici souboj, který přežije zkušený Jednooký a získává si tak přízeň vlčice. Dál putují spolu krajinou, dokud vlčice nepocítí potřebu najít úkryt, kde by vrhla mláďata.

Mezi štěňaty je jedno šedé, silnější, živější a zvědavější než ostatní, které jako jediné z vrhu přežije další období hladu. Šedý vlček zkoumá okolní svět a seznamuje se se zákonem masa: žer, nebo

budeš sežrán.

Třetí část

Zatímco druhá část popisuje život v divočině, ve třetí části je šedý vlček nucen naučit se, jak žít mezi lidmi a s ostatními psy.

Jeden z indiánů pozná ve vlčici Kiču - poloviční fenu psa a poloviční vlčici, která patřila jeho bratrovi, než utekla mezi vlky. Šedý bobr odvádí Kiču i její štěně, pojmenované Bílý tesák, do indiánského tábora u řeky Mackenzie. Bílý tesák je překvapen náhlou podřízeností své matky, považuje proto lidi za mocné bohy a učí se být poslušen jejich vůli.

Vlčí původ štěněte však vyvolává v ostatních psech nedůvěru a do čela nepřátel Bílého tesáka se postaví stejně starý Lip-Lip. Neustálé pronásledování a rvačky s ostatními nutí Bílého tesáka být chytrějším, obratnějším, lstivějším a současně zlostnějším a divočejším. V indiánském táboře zůstává zpočátku jen proto, že čeká, až se jeho matka, kterou byl Šedý bobr nucen prodat, vrátí zpět. Přílišná závislost na bozích mu však již nedovoluje uposlechnout volání divočiny a stává se z něj tažný pes. Vzdává se svobody výměnou za jídlo, ochranu a společnost, svému pánovi ale slouží z povinnosti, nikoli z lásky.

Čtvrtá část

V létě roku 1898 se Šedý bobr vydává do Fort Yukonu prodávat kožešiny zlatokopům. Bílý tesák poprvé vidí bílé muže, kteří se mu zdají být mnohem mocnějšími bohy než indiáni. Jejich psi jsou však slabí a Bílý tesák se baví vyvoláváním rvaček, které obvykle končí smrtí vyprovokovaného psa. Psí šarvátky vzbudí zájem Hezouna Smithe, zbabělého a ošklivého muže, jenž se snaží divokého Tesáka získat. Šedý bobr jeho nabídkám odolává, ale vytrvalý Smith z něj udělá alkoholika a nakonec vlka koupí za pár lahví whisky.

Hezoun Smith Bílého Tesáka psychicky a fyzicky týrá, aby stvořil nejuživějšího psiho zápasníka. Stane se z něj zkušený zabiják, až jednou při zápasu s buldokem Čerokim mu poprvé hrozí téměř jistá smrt. Zachraňuje ho důlní inženýr Weedon Scott a polomrtvého psa od Smitha kupuje.

Trpělivému Weedonovi se časem podaří získat Tesákovu důvěru. Stává se jeho „učitelem lásky“.

Pátá část

Poslední část popisuje spokojený život Bílého Tesáka na kalifornské farmě v údolí Santa Clara patřící Weedonovu otci, soudci Scottovi. Jeho posledním úkolem je potlačit své lovecké pudy a naučit se vycházet s ostatními domácími zvířaty. V závěru zachraňuje soudce Scotta před uprchlým zločincem Jimem Hallem a přestože je po střetu těžce zraněn, přežívá. Kniha končí v romantickém duchu, když Tesák ukazuje Weedonovi svá štěňata, která má s ovčáčkou fenou Collie.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Bílý tesák – silný, odvážný, chytrý, jeho vztah k lidem je ovlivněn špatným zacházením

Kiča – matka Bílého tesáka – napůl pes, napůl vlčice

Jednooký – vlk – otec Bílého tesáka

Šedý bobr – indián, majitel psí smečky

Hezoun Smith – pořádá psí zápasy, se psy zachází krutě

Weedon Scott – laskavý člověk, snaží se obnovit důvěru Bílého tesáka k lidem

5. Vliv díla:

Podle literární předlohy byla natočena celá řada filmů.

Vladimír Nabokov - Lolita

1. Kontext doby:

Knihy vychází r. 1955. Celé 20. st. je typické rychlým střídáním uměleckých směrů a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí. Autora neřadíme do žádného konkrétního literárního směru. Je ale typickým příkladem novot v umění. V literatuře zcela otevřeně ukázal tabuizované téma (= téma vyloučené z komunikace, nevhodné, nepřijatelné), za což nebyl mnohými ve své době pochopen.

2. Kontext tvorby:

Vladimír Vladimirovič Nabokov (1899 – 1977) – pocházel z dobře situované šlechtické rodiny, což mu umožnilo získat kvalitní vzdělání (naučil dobře anglicky a francouzsky). V roce 1919 z Ruska s celou rodinou emigroval. Od roku 1937 žil v Paříži a živil se jako učitel jazyků, překladatel a instruktor tenisu. Roku 1940 se Nabokov uchýlil před německou okupací do USA. Byl velmi uznávaným znalcem motýlů. Posledních 17 let života prožil ve Švýcarsku. Jeho díla byla v rodném Rusku z politických důvodů zakázána.

Často se zabýval problematikou odcizení a problémy ruských politických a intelektuálních emigrantů. Ve svých (zejména pozdějších) dílech často využíval parodii (= zesměšňující napodobení) a ironii (= zesměšnění užitím slov v opačném významu). Jeho literární dílo má i výraznou a kritiky dosud neprávem opomíjenou filozofickou rovinu.

Román Lolita byl poprvé vydán v Paříži v angličtině, později byl autorem přeložen do ruštiny a mnoha dalších jazyků. Je jeho nejznámějším dílem, zároveň i nejkontroverznějším. Ve své době byl považován za pornografii (přestože fyzický kontakt mezi mužem a dítětem popisuje jen v náznacích, spíše v psychologické rovině).

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice a styl díla: autor používá ve své době velmi inovativní styl. Kompozičně se dílo skládá ze dvou částí a 69 kapitol. Autor často do vzpomínek hlavního hrdiny vstupuje a oslovuje čtenáře – např. s tím, aby pochopili, že své posedlosti po Lolitě opravdu lituje. Když v poslední části knihy poslouchá hlasy hrajících si dětí, uvědomí si, že Lolitu připravil o dětství.

Jazyk díla: typické jsou časté slovní hříčky, humor, dvojsmysly.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: americké maloměsto, cesta napříč Amerikou

Čas díla: 1947 - 1952

Děj: kniha začíná tím, jak si hlavní hrdina Humbert Humbert (čti anglicky hambert), literární vědec, hraje se jménem Lolita. Je přesvědčen, že jeho posedlost po mladých děvčatech, „nymfičkách“, jak jim říká, pramení v minulosti, kdy mu na tyfus zemřela jeho první mladá láska. Po neúspěšném manželství se stěhuje do Ramsdale, aby mohl dopsat svou vědeckou práci. Pronajme si pokoj v domě ovdovělé Charlotte Hazeové (čti šarlot hejzové). Z nabízeného bydlení není nadšený, přesvědčí jej až setkání s dvanáctiletou dcerou paní domácí, Dolores (řekají jí i Dolly, Lolita, Lola, Lo, L.), do níž se ihned zamiluje.

Charlotte se do svého nájemníka zamiluje, a když Lolita odjede na letní tábor, dává Humbertovi na výběr: sňatek nebo odchod. Muž chce i nadále žít po boku Lolity, proto se sňatkem neochotně souhlasí. Žena netuší, že je muži pro smích, on jí má za tlustou krávu (obdivuje její dceru), ovšem do té doby, dokud si nepřečte jeho tajný deník. Rozhodne se s Lo před mužem utéct a všem říct o

jeho zvrhlosti. Rozrušená přebíhá ulici, srazí ji auto a ona na místě umírá.

Humbert vyzvedne Lo z tábora, předstírá, že je její matka v nemocnici. V hotelu se setkávají se zvláštním mužem (později se dozvíme, že je jeho jméno Claire Quilty – čti klér kvilty).

V naději, že bude moci Lo v tichosti zneužít, použije Humbert prášky na spaní. Ty však nemají na jeho nevlastní dceru účinek, k sexu přesto dojde. K mužovu překvapení je to on, kdo je sveden. Navíc se zdá, že není prvním dívčíným milencem. Brzy musí říct dívce pravdu o smrti její matky. Oba cestují napříč Amerikou, z motelu do motelu. Humbert dívce vyhrožuje (bude-li mluvit o jejich sexu, skončí v polepšovně). Sexuální služby si od ní kupuje za komiksy, sladkosti a jiné drobnosti. Ví, že Lolita ho jen využívá, jeho city nesdílí.

Usazují se v novém domově, kde Lo začíná zase chodit do školy. Humbert je rodič přísný a majetnický, zakazuje Lo mimoškolní aktivity, především styk s chlapci, žárlí na ni. Obyvatelé městečka jej považují za přísného milujícího starostlivého otce.

Když Lolita žadoní o účast ve školním divadelním představení, otec souhlasí jen výměnou za další sexuální služby. Neví, že autorem hry je Claire Quilty, který byl unesen Lolitiným výkonem. Těsně před premiérou se Lo s otcem pohádá, Humbert ustupuje a na přání dcery okamžitě odjíždí z města.

Tentokrát jsou na své cestě sledováni. Humbert je čím dál tím víc paranoidní, dceru podezřívá z plánování útěku a z tajného spojení s jejich pronásledovatelem. Když Lo onemocní, je hospitalizována v nemocnici. Když ji otec přijde navštívit, Lo už tam není. Sestra mu sdělí, že ji vyzvedl strýček. Humbert se pouští do zoufalého pronásledování únosce. Marně.

Po třech letech se mu objeví ve schránce dopis. Těhotná sedmnáctiletá vdaná Lolita ho prosí o peníze. Humbert ji navštíví, za velký obnos z ní vymámí jméno únosce – Quilty ji odvezl, aby z ní udělal pornoherečku. Ona s ním dobrovolně odjela, ale pak odmítla hrát v jeho filmech, tak se jí zbavil. Současný manžel o její minulosti nic neví.

Humbert se Lo omluví za minulé hříchy, navrhne jí, aby se k němu vrátila. Ona to odmítá. I když už není onou nezkušenou nymfičkou, stále ji miluje. Humbert jede do Quiltyho rezidence, svému sokovi se pomstí zastřelením. Cestou z místa činu bláznivě jede autem, proto je zatčen. Závěrem svého vyprávění se loučí s Lolitou, čtenářům vysvětluje, že kniha, kterou drží v ruce, jsou jeho paměti, jež nesmějí být vydány dříve, než Lo zemře.

Ve fiktivní předmluvě knihy stojí, že Humbert zemřel ve své cele na infarkt těsně po dokončení svých pamětí. Lolita zemřela při porodu na Štedrý den i se svou novorozenou dcerou. Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Humbert: Nabokov jej popsal jako domýšlivého a krutého ubožáka, odporného jedince, neustále racionálně obhajuje své zruďné chování, teprve v závěru knihy lituje svých činů a zničeného dětství malé Lolity. Vše omlouvá velkou láskou, i když si je vědom, jak je dívce odporný. Je sobecký, žárlivý, majetnický

matka Charlotte Hazeová: vdova z maloměsta, znuděná, obyčejná, dceru chce poslat do internátu, aby se o ni nemusela starat, uvědomuje si také, že na výchovu tak temperamentní dívky nestačí

Dolores: dvanáctiletá dívka, kterou matka považuje za problém, nevinnost a zároveň svádění a otevřenost se neustále střídají. Je si vědoma svého vlivu na muže, využívá toho. Sama ale přesně neví, co chce. Místy působí ztraceně, jindy zase neuvěřitelně sebevědomě.

5. Vliv díla:

Dílo nechtělo žádné americké nakladatelství vydat, bylo označeno za pornografii. Proto

1. vydání v Paříži. Román byl ve své době považován díky obsahu za velmi kontroverzní a šokující. Téma, nad kterým se dnes již nepozastavujeme, bylo ve své době tabu. Po svém vydání se toto dílo stalo klasikou. Pojmenování „lolita“ se stalo součástí jazyka jako označení sexuálně přitažlivé mladé dívky. Také označení „nymfička“ se vžilo pro mladou chtivou dívku.

Někteří nenahlíží na román jako na dílo, ve kterém dospělý „úchylný“ muž svede dítě, ale jako na knihu, ve které je slabý muž zneužitý zkaženým dítětem (Lo opravdu nebyla k Humbertovu překvapení nezkušenou, neustále jej provokovala, využívala sexu k dosažení svého). Šok z díla pramení i v uvědomění, že jsme my, čtenáři, postupem času začali sexuální zneužívání dítěte,

keré román otevřeně popisuje/naznačuje, přehlížet, že jsme dokonce byli svedeni k účasti na tomto trestném činu (Humberta neodsuzujeme za naprosto nepřipustnou věc). Román byl dvakrát úspěšně zfilmován a stal se jedním ze základních děl literatury 20. st.

George Orwell – 1984

1. Kontext doby:

Román z roku 1949 – jedno ze základních literárních děl 20. st. Autora nepřirazuje k žádnému konkrétnímu literárnímu směru, kterých v té době panovalo v umění mnoho.

2. světová válka (1939 – 1945) byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách. Ovlivňovala světové dějiny i politiku – do popředí se dostaly dvě supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz.

Státy střední a jihovýchodní Evropy většinou na konci války osvobodila Rudá armáda. V těchto zemích začal Sovětský svaz postupně upevňovat svůj vliv, v letech 1946 – 1948 zde vznikaly tzv. lidově demokratické režimy. Ve snaze oslabit sovětský vliv vyhlásily USA tzv. Marshallův plán hospodářské pomoci evropským zemím. Jeho odmítnutí některými zeměmi mimo jiné dovršilo rozdělení Evropy tzv. na Východ a Západ; začala studená válka (= stav politického a vojenského napětí mezi komunistickými státy a jejich spojenci na straně jedné a USA a jejich spojenci na straně druhé) doprovázená zbrojením a vznikem vojenských bloků. Období studené války se protáhlo až do počátku 90. let 20. st., kdy padly komunistické režimy ve střední a jihovýchodní Evropě a rozpadl se Sovětský svaz.

2. Kontext tvorby:

George Orwell (1903 – 1950, vlastním jménem Eric Arthur Blair) – anglický prozaik, novinář, esejista. Narozen v Indii, která byla tehdy součástí britského impéria. Od jednoho roku však vyrůstal v Anglii v Oxfordshiru, podle místní říčky Orwell si později zvolil svůj umělecký pseudonym.

V roce 1922 začal pracovat pro Indickou imperiální policii v tehdejší Britské Indii (v Barmě). Zde tkví počátky jeho nenávisti k imperialismu a zde se také začal klonit k levicové politice.

V roce 1927 se vrátil zpět do Anglie, začal psát eseje a pracovat jako novinář. Nějakou dobu žil „na ulici“ jako tulák a pohyboval se mezi spodinou. Své zážitky zúročil například v knize Na dně v Paříži a Londýně. Politické události v Evropě se ho silně osobně dotýkají a tak se stává socialistou, antifašistou a kritikem všech nedemokratických politických tendencí.

George Orwell vedl dobrodružný a pohnutý život v Anglii, Francii, byl dobrovolným vojákem ve španělské občanské válce. Živil se i jako učitel, knihkupecký pomocník, psal recenze, reportáže a romány. Během 2. světové války byl činný jako redaktor v BBC. Sám se jí ale kvůli vleklé tuberkulóze neúčastnil. Zemřel na ni ve věku 46 let.

DÍLO:

Proslavil se zejména svými antiutopiemi (= vypodobnění fiktivní společnosti, která se vyvinula špatným směrem, má zásadní nedostatky – zde totalitní formu vlády, omezování osobní svobody apod., občané antiutopického světa jsou obvykle neskrývaně utlačováni politickým systémem). Vizionářsky tak nastínil budoucí vývoj v nedemokratických státech.

Knihy Farma zvířat a 1984 jsou podobenstvím autorovy doby 30. a 40. let 20. st., států, ve kterých se začínají v Evropě prosazovat totalita a rasismus. Zároveň jsou pesimistickými prorockými vizemi varujícími před budoucím vývojem. Zobrazují svět strachu, lidského ponížení, likvidaci lidství, krutost vládnoucích.

Jeho knihy a eseje se netýkají jen politiky, ale komentují život své doby a zabývají se sociálními tématy. Všeobecně je považován za jednoho z nejlepších anglických esejistů.

V komunistickém Československu stanul na seznamu zakázaných autorů, jeho knihy nemohly

oficiálně vycházet. V češtině je tedy vydávala jen exilová nakladatelství.

3. Formální stránka:

Literární žánr: antiutopický román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice: rozdělení do 3 částí a podkapitol, na závěr přidal autor Dodatek – principy newspeaku, oficiálního jazyka Oceánie, který byl vytvořen pro ideologické potřeby anglického socialismu – režimu v zemi. Kompozice (= sestavení, způsob uspořádání a organizace tematických složek literárního díla) je záměrně velmi jednoduchá, o to sugestivněji (= podmanivěji) působí obsah.

Jazyk a styl díla: autor klade zvláště na jazyk díla velký důraz, vytváří nový jazykový systém, newspeak, který má postupně nahradit oldspeak, současnou spisovnou angličtinu ve všech oblastech použití – hovorová, umělecká, odborná, ... Newspeak má potlačit všechny nepovolené způsoby myšlení, odstraňuje všechny dvojsmysly, zmenšuje slovní zásobu = omezuje myšlení, udává jasná gramatická pravidla. I jazyk má sloužit ideologii Strany. Autor tím zdůrazňuje sílu jazyka a jeho možnosti politického zneužití v současném světě.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn ve státě Oceánie

Čas díla: 1984

Děj: svět je neustále ohrožován „udržovací“ válkou tří zneprátených zemí – Oceánie, Eurasie a Estasie. Nikdo už ani neví, kdo je s kým právě spojenec a proti komu se bojuje. Bombardování je na denním pořádku. I přes uklidňování médií životní úroveň stále klesá. Oceánii vládne Velký bratr, postava s nejasnou identitou, jehož portréty jsou všudypřítomné spolu se třemi základními hesly vládnoucí Strany: Válka je mír, Svoboda je otroctví a Nevědomost je síla. Ve státě panuje velmi agresivní forma totality prováděná čtyřmi ministerstvy: Ministerstvo míru, lásky, pravdy a hojnosti. Jediná povolená ideologie (= soustava myšlenek, názorů, teorií představující náhled na svět a společnost) je Angsoc (anglický socialismus). Myšlení lidí je kontrolováno uměle zaváděným jazykem newspeakem. Strana pomocí všudypřítomného videosystému a odposlechům řídí a kontroluje i soukromý život občanů – soudruhů. Ke sledování myšlenek slouží ideopolicie. Nejtěžším zločinem, za který okamžitě následuje trest smrti a vymazání existence – vaporizace, je ideozločin – provinění se špatným myšlením.

Lidé jsou „tvarováni“ už od dětství v organizaci Zvěďů, pro malé děti jsou největší zábavou účast na popravě nestraníků a hry na válku.

Asi 85 % obyvatelstva tvoří proléti – žijí v podmínkách horších než zvířata, slouží jen pro tvrdou práci, Strana je tolik nekontroluje, jejich životní potřeby jsou redukovány na sex, alkohol a státní loterii (jako všechno je ovlivněná a zmanipulovaná Stranou).

Winston pracuje na Ministerstvu pravdy, které paděláním a pozměňováním informací v tisku falšuje historii ku prospěchu Strany. Nová pravda je pak obyvatelstvu předkládána tak dlouho a intenzivně, dokud jí neuvěří. Právě v prolétech vidí naději na pád režimu, neboť zatímco Strana u svých členů systematicky likviduje rodinný život a kontroluje i sexuální aktivitu, spodní vrstvy obyvatelstva se nekontrolovatelně množí.

Winston Smith, hlavní postava, postupně odhaluje děsivé principy fungování diktatury, nepřichází ale na to, proč Strana tolik lpí na moci. Jeho protistranické myšlení je brzy odhaleno, je i se svou tajnou milenkou Julií zatčen a fyzicky i duševně týrán v podzemí Ministerstva lásky. Nakonec řekne vše, co ví a i mnohem víc. Chce umřít, ale to mu vězňové nedopřejí. Dojde mu, že jim nejde o informace a následný trest vězně, ale o jeho ponižení, úplné pokoření, úplnou změnu jeho myšlení. Na svobodu je propuštěn se zcela přeprogramovaným myšlením, je oddaným milovníkem Velkého bratra, dostane zpět svou práci. Dokonce se setkává s Julií, která je Velkému

bratrovi stejně oddaná jako on. Teprve poté je opět předveden k soudu, kde vše přiznává a všechny udává a pokojně přijímá svůj trest – kulku do hlavy.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Winston Smith: v zásadě jediná hlavní postava, ostatní lidé jen sporadicky vstupují do jeho života. 39 let, kdysi byl ženatý s Katherine – nudná, hloupá, schválená Stranou, když nemohli počít dítě, Strana jim povolila odluku, rozvod nebyl v zemi povolen. Smith má stále vtíravý pocit, že něco v zemi není v pořádku, jen matně si vzpomíná na svou minulost, na staré časy. Proviní se – koupí si deník, do kterého si otevřeně píše všechny své myšlenky, i ty protistranické. Pátrá po minulosti, chce pravdu.

Julie: Smithova milenka, spolupracovnice z Ministerstva, utajovaný vztah s ní byl jistým typem vzpoury proti režimu, fyzická slast byla zakázaná, Winston si dokonce pronajal pokoj na schůzky – ubohá špinavá místnost zdánlivě nehlídaná Stranou představující ostrůvek svobody. Oba ví o protizákonnosti svého jednání, bojí se odhalení, ani pečlivá příprava schůzek je neuchrání od prozrazení. Nikdy si totiž nejsou jisti, komu mohou skutečně věřit.

O'Brian: tajemná postava, se kterou se čas od času Winston setká, má z něj pocit, že sdílí jeho protistranické myšlenky. Na tajné schůzce ve svém bytě věnuje Winstonovi knihu největšího odpůrce Strany Goldsteina. Nakonec vyjde najevo, že je vyšetřovatel, v podzemí vede Winstonovy výslechy a mučení.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje k času děje, v anglickém originále rozepsaný Nineteen Eighty-Four, pracovním názvem Poslední člověk v Evropě (pozn. 1884 – autorova „daleká“ budoucnost)

5. Vliv díla:

Román navázal ideově na Farmu zvířat (vyšla o 3 roky dříve), kterou za války odmítlo vydat 20 vydavatelů z obav před hněvem sovětského spojence. Stejně tak i tento román varuje před nadcházejícím vývojem společnosti.

Dílo bylo v komunistickém Československu na seznamu zakázaných knih, šířilo se pouze tajně. Přesto si rychle našlo mnoho stoupenců.

Symbolicky v roce 1984 měl premiéru stejnojmenný snímek režiséra Michaela Radforda. Jedná se již o druhé filmové ztvárnění slavného románu. Autoři se vcelku přesně

drželi knižní předlohy, jen některé detaily se liší (např. počet ministerstev, oslovování členů Strany, navíc by se do filmové podoby obtížně převáděl výklad mnoha pravidel Strany a zákonitostí života Oceánie).

George Orwell – Farma zvířat

1. Kontext doby:

Román z roku 1945 – jedno ze základních literárních děl 20. st. Autora nepřirážujeme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru, kterých v té době panovalo v umění mnoho.

2. světová válka (1939 – 1945) byla největším ozbrojeným konfliktem v lidských dějinách. Ovlivňovala světové dějiny i politiku – do popředí se dostaly dvě supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz.

Státy střední a jihovýchodní Evropy většinou na konci války osvobodila Rudá armáda. V těchto zemích začal Sovětský svaz postupně upevňovat svůj vliv, v letech 1946 – 1948 zde vznikaly tzv. lidově demokratické režimy. Ve snaze oslabit sovětský vliv vyhlásily USA tzv. Marshallův plán hospodářské pomoci evropským zemím. Jeho odmítnutí některými zeměmi mimo jiné dovršilo rozdělení Evropy tzv. na Východ a Západ; začala studená válka (= stav politického a vojenského napětí mezi komunistickými státy a jejich spojenci na straně jedné a USA a jejich spojenci na straně druhé) doprovázená zbrojením a vznikem vojenských bloků. Období studené války se protáhlo až do počátku 90. let 20. st., kdy padly komunistické režimy ve střední a jihovýchodní Evropě a rozpadl se Sovětský svaz.

2. Kontext tvorby:

George Orwell (1903 – 1950, vlastním jménem Eric Arthur Blair) – anglický prozaik, novinář, esejista. Narozen v Indii, která byla tehdy součástí britského impéria. Od jednoho roku však vyrůstal v Anglii v Oxfordshiru, podle místní říčky Orwell si později zvolil svůj umělecký pseudonym.

V roce 1922 začal pracovat pro Indickou imperiální policii v tehdejší Britské Indii (v Barmě). Zde tkví počátky jeho nenávisti k imperialismu a zde se také začal klonit k levicové politice.

V roce 1927 se vrátil zpět do Anglie, začal psát eseje a pracovat jako novinář. Nějakou dobu žil „na ulici“ jako tulák a pohyboval se mezi spodinou. Své zážitky zúročil například v knize Na dně v Paříži a Londýně. Politické události v Evropě se ho silně osobně dotýkají a tak se stává socialistou, antifašistou a kritikem všech nedemokratických politických tendencí.

George Orwell vedl dobrodružný a pohnutý život v Anglii, Francii, byl dobrovolným vojákem ve španělské občanské válce. Živil se i jako učitel, knihkupecký pomocník, psal recenze, reportáže a romány. Během 2. světové války byl činný jako redaktor v BBC. Sám se jí ale kvůli vleklé tuberkulóze neúčastnil. Zemřel na ni ve věku 46 let.

DÍLO:

Proslavil se zejména svými antiutopiemi (= vypočtení fiktivní společnosti, která se vyvinula špatným směrem, má zásadní nedostatky – zde totalitní formu vlády, omezování osobní svobody apod., občané antiutopického světa jsou obvykle neskrývaně utlačováni politickým systémem). Vizionářsky tak nastínil budoucí vývoj v nedemokratických státech.

Knihy Farma zvířat a 1984 jsou podobenstvím autorovy doby 30. a 40. let 20. st., států, ve kterých se začínají v Evropě prosazovat totalita a rasismus. Zároveň jsou pesimistickými prorockými vizemi varujícími před budoucím vývojem. Zobrazují svět strachu, lidského ponížení, likvidaci lidství, krutost vládnoucích.

Jeho knihy a eseje se netýkají jen politiky, ale komentují život své doby a zabývají se sociálními tématy. Všeobecně je považován za jednoho z nejlepších anglických esejistů.

V komunistickém Československu stanul na seznamu zakázaných autorů, jeho knihy nemohly oficiálně vycházet. V češtině je tedy vydávají jen exilová nakladatelství.

3. Formální stránka:

Literární žánr: alegorický román, bajka

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), alegorická bajka (= smyšlený příběh s mravním ponaučením, v němž zvířata jednají jako lidé, zde navíc alegorická – jinotajná – není to přeci prostý příběh o zvířatech, ve vypravování je skrytý hlubší význam, autor chtěl dílem sdělit víc, nese skrytý podtext)

Kompozice: text je členěn do kapitol, vypravěč v 3. osobě (= vyprávění ve 3. osobě), postup chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály)

Jazyk a styl díla: spisovný, doplněný hovorovými výrazy, objevují se i termíny (= odborné názvosloví) – př. animalismus = disciplína o kontaktu se zvířaty, apatie = nezájem. V celém díle hraje důležitou úlohu personifikace (= zosobnění, oživení, věci, zde zvířatům, se přiřkne čistě lidská vlastnost či činnost)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: malá fiktivní farma v Anglii, kterou vlastnil pan Jones (= totalitní doupě), tzv. panská farma

Čas díla: nejspíše 30. a 40. léta 20. století

Děj: příběh se odehrává na poměrně malé farmě, kterou vlastní pan Jones. Na farmě jsou mimo pana Jonese také psi, kočky, prasata, ovce, krávy, koně, osel, myši, holubi, kozy a kachny.

Jednoho dne se pan Jones opil a zapomněl zvířata zavřít. Ta se sešla ve stodole a prase Major

vyprávělo o revoluci, která jednou přijde. Naučil dokonce zvířata zpívat píseň Zvířata Anglie. Za několik dní zemřel, ale po jeho smrti se zvířata vzbouřila a vyhnala pana Jonese z farmy. Tím začala revoluce. Potom prasata oznámila, že umí psát a číst a že přejmenují Panskou farmu na Farmu zvířat a napsala na vrata sedm přikázání:

- Každý, kdo chodí po dvou nohách, je nepřítel
- Každý, kdo chodí po čtyřech nohách nebo má křídla, je přítel
- Žádné zvíře nebude chodit oblečené
- Žádné zvíře nebude spát v posteli
- Žádné zvíře nebude pít alkohol
- Žádné zvíře nezabije jiné zvíře
- Všechna zvířata jsou si rovna.

Ovce si to nedokázaly zapamatovat, a tak je prasata musela naučit jednodušší přikázání, které znělo: 4 nohy dobré, 2 nohy špatné.

Zvířata se pustila do prací na statku, jen prasata toho moc nedělala. Přesto jim vše šlo mnohem lépe než dříve. Podařilo se jim také v bitvě u kravína odrazit první útok lidí.

Za čas se narodila štěňata, ale hned po odkojení si je vzalo prase Napoleon na výchovu. Prase Kuliš nenakreslil nákres větrného mlýna. Napoleon byl proti stavbě už od začátku, ale Kuliš měl navrch. Když měl nákres hotový, na pravidelném nedělním shromáždění mělo dojít k hlasování o jeho stavbě. Kulišovo nadšení zvířata uchvátilo, avšak před zahájením hlasování Napoleon náhle přivolal devět psů – dorostlých převychovaných štěňat – a vyhnal Kuliše z farmy pryč. Zvířatům se to nelíbilo, ale bála se psů, a tak nic neříkala. Poté Napoleon rozhodl, že se mlýn začne stavět. Stavba byla obtížná, ale zvířata dělala, co mohla. Téměř dokončený mlýn shodila vichřice. Napoleon však prohlásil, že viníkem je Kuliš, který se uchýlil na sousední farmu a organizuje sabotáže. Následně byly veškeré nezdary přičítány Kulišovi. Řada zvířat byla obviněna ze spolupráce s ním a odsouzena k smrti.

Napoleonův pomocník, prase Pištík, měnil postupně přikázání. Zvířatům to připadalo divné, ale Pištík jim říkal, že se pletou, že mají špatnou paměť. Nakonec zvířata uznala, že má pravdu. Mezitím došlo k dalšímu útoku lidí, při němž byl opět zničen téměř hotový mlýn.

Prasata postupně soustřeďovala větší a větší moc, až nakonec vládla v čele s diktátorem Napoleonem stejně přísně jako lidé. Přeučila ovce jejich přikázání na: 4 nohy dobré, 2 lepší a začala chodit po dvou. Sedm přikázání nakonec změnila v jedno: Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.

Příběh vrcholí hostinou, na které jsou společně prasata a lidé – delegace sousedních farmářů. Ostatní zvířata hostinu sklesle pozorují oknem. Lidé obdivují přísný režim, jaký prasata ostatním zvířatům nastolila a Napoleon slavnostně oznamuje přejmenování na Panskou farmu. Zvířata shledávají, že již nelze odlišit prasata od lidí. Tak autor uzavírá dějinný cyklus diktatura – revoluce - diktatura.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Prasata (v některých překladech vepři):

Major: K. Marx/V. I. Lenin

Napoleon: J. V. Stalin, podlý, vychytralý, krutý, bezohledný diktátor

Kuliš: L. Trockij (soupeřil po revoluci o moc se Stalinem, zasazoval se o industrializaci a elektrifikaci Sovětského svazu. Byl vyhnán Stalinem ze země, usadil se v Mexiku, kde byl zavražděn agentem Stalinovy NKVD)

Pištík: propaganda, mistrně dokáže manipulovat s ostatními zvířaty, překrucuje a mění pravdu, pozměňuje fakta, špiní nepřátele, mlží a lže

Psi: představují tajnou policii, která slepě plní rozkazy svého stvořitele - Napoleona. Psi jsou věrní a poslušní svému pánovi.

Koně – Boxer a Lupina: představují pracující lidi, poslušné dřiče, kteří by pro myšlenku budování vlastního státu, kde jsou si všichni rovni, obětovali vlastní život

Ovce: tupý dav, bez přemýšlení opakují naučené fráze, nemají názor, nechtějí ho mít, neptají se. Svým sborovým, hlasitým opakováním frází přehluší jakýkoli hlas odporu, protinázor. Jde o

ideální materiál pro totalitní vládce

Osel Benjamin: představitel pasivního intelektuála, který zná pravdu a tuší důsledky, ale nevidí žádné východisko. Svou aktivitu považuje za zbytečnou, protože ovce přehluší jakýkoli vzdor a psi zničí kohokoli, kdo se postaví pánovi. Zůstává sám sebou, je nezmanipulovatelný.

Havran Mojžíš: představuje víru (křesťanství), které v totalitní společnosti ztrácí své místo, přesto se nedá zahubit

Slepice: jsou prvními rebely proti Napoleonovi. Ten totiž požadoval, aby snášely více vajec, která by se prodala lidem. Slepice na protest všechna vejce rozbíjela pádem z výšky. Napoleon nařídil odeprání stravy, což stálo 9 slepic život. Historikou o nemoci pak bylo vysvětleno jejich úmrtí.

Lidé: představitelé kapitalistů, vykořisťovatelů.

5. Vliv díla:

Autor přináší obraz totalitní společnosti – jeden druh zvířat (= lidí) tyranizuje druhé. Příběh zvířat je podobenstvím o pořádku nastoleném násilnou revolucí. Ač se společnost zpočátku řídí příkázáními, z nichž 7. hlásá rovnost zvířat, nastává postupně proměna. Společnost rovných je ovládána hrstkou ještě rovnějších – prasaty (oslovují se soudruzi). Dílo apeluje na nečinnost, předznamenává budoucí vývoj v komunisty ovládaných státech světa, a to již roku 1945. převratu 1948 se George Orwell dostal na seznam zakázaných autorů a jeho díla tedy nemohla v Československu vycházet. Podruhé tedy kniha vyšla v roce 1981 jako Zvířecí statek u exilového nakladatelství Index v překladu Jiřího Komárka. Rovněž byla přepisována formou samizdatu. Dílo zaznamenalo obdobný dopad jako Orwellův román 1984.

Erich Maria Remarque – Na západní frontě klid

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora připodobňujeme k tzv. ztracené generaci – američtí autoři (pozn. Remarque byl Němec), kteří během války ztratili své ideály, iluze, mnohdy do ní narukovali dobrovolně, nezažili nic kromě studií a zabíjení, po válce se nemají kam vrátit, nejsou stejní jako před odchodem, nemají, kde navázat. Z významných světových autorů ke ztracené generaci řadíme např.:

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo, Komu zvoní hrana, Stařec a moře,... John Steinbeck: Hrozny hněvu, O myších a lidech,...

2. Kontext tvorby:

Erich Maria Remarque (vlastním jménem Erich Paul Remark: 1898 – 1970) – narozen v Německu, měl dva bratry a dvě sestry. Studoval na učitelském ústavu. Roku 1916 dobrovolně odešel ihned po ukončení školy jako osmnáctiletý do první světové války, na západní frontě byl brzy vážně raněn a konec války prožil v lazaretu.

Po návratu z války měl problémy začlenit se do normální společnosti. Vystřídal řadu povolání, nejprve chtěl být hudebníkem a později malířem. Pracoval též jako učitel, automobilový závodník, účetní, obchodní cestující, novinář aj. Cestoval po Itálii, Švýcarsku, Balkáně a Turecku. Všechny tyto zkušenosti zúročil během psaní – autobiografické prvky. V roce 1925 se oženil, manželství však trvalo pouze 7 let. Skončilo v roce 1931, kdy emigroval do Švýcarska. V témže roce byl nominován na Nobelovu cenu míru.

Do svých třiceti let byl Remarque naprosto neznámým a dosud neúspěšným literátem. V této době vydal několik povídek. Prosadit se mu ale podařilo až vydáním knihy Na západní frontě klid, což mu zajistilo celosvětový úspěch. Již rok na to ji zfilmoval režisér Lewis Mileston. Během tří let se prodalo tři a půl milionu výtisků. Román vychází roku 1928. Čerpá z autorových zážitků. Přestože se narodil v „kolébce fašismu“, popisuje ho jako „rakovinu tohoto století“.

Ihned po nástupu nacismu v Německu se dostal na index zakázaných autorů a v roce 1938 byl zbaven německého občanství. Nacistická propaganda ho označila za „literárního zrádce“ a jeho

knihy byly veřejně páleny, protože jeho popis války byl pro režim krajně nevhodný. Roku 1939 emigroval do New Yorku, kde získal americké občanství. Během druhé světové války zemřela jedna z jeho sester v koncentračním táboře, což ho později podnítilo k napsání knihy Jiskra života. Po válce žil střídavě v USA a Švýcarsku. Do vlasti se po válce nikdy nevrátil. Remarque umírá na srdeční chorobu 25. září 1970 ve švýcarském Locarnu.

Z dalších autorových děl:

Cesta zpátky – volné pokračování Na západní frontě klid, o osudech lidí po návratu domů, o koncích frontových přátelství, zážitky z války vedou k vnitřní prázdnotě a vykořeněnosti

Tři kamarádi

Čas žít, čas umírat

Černý obelisk

3. Formální stránka:

Literární žánr: protiválečný román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), podtyp válečný, někdy řazen mezi tzv. generační romány (= popisují osudy jedné generace, román není jen o Pavlovi, ale o všech mladých lidech, kteří byli poznamenáni válečným konfliktem)

Kompozice: v úvodu knihy se objevuje motto ztracené generace:

„Tato kniha nechce být ani obžalobou ani vyznáním, chce se jen pokusit vydat svědectví o generaci zničené válkou, i když unikla jejím granátům.“

Vyprávění začíná v okamžiku, kdy jednotka odpočívá nedaleko fronty. Jejich útvar je vystřídán a oni jsou v „barácích“. V retrospektivních (= skok, návrat v ději do minulosti) kapitolách jsou líčeny zážitky z výcvikového tábora, válečné hrůzy samotné fronty, vzpomínky na domov. Napínavé dějové pasáže jsou střídány kratšími reflexivními pasážemi (vzpomínky, přemítání, náhled do nitra hrdiny, psychické změny mladého člověka odvedeného do války).

Forma vyprávění: ich-forma (= vyprávění v 1. osobě) pro docílení autentičnosti a pro zvýšení emocionalitu díla, pouze v samém závěru díla autor přechází do er-formy (= vyprávění ve 3. osobě) – stručná zpráva o tom, že Pavel padl jednoho klidného dne v říjnu 1918, v době, kdy zpráva z fronty hlásila: „Na západní frontě klid.“ O válečných hrůzách je vyprávěno někdy až dokumentárním, reportážním způsobem.

Jazyk díla: spisovný, doplněn o hovorové a slangové výrazy, autentický, přispívá k důvěryhodnosti příběhu

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Německo, Francie, fronta, výcvikový tábor i dovolená doma

Čas díla: 1916 - 1918

Děj: Pavel Bäumer se se svými kamarády z gymnázia nechal ovlivnit zfanatizovaným učitelem tělocviku a přihlásil se dobrovolně do armády. Před odchodem na frontu museli absolvovat desetitýdenní tvrdý výcvik, během kterého Pavla a jeho kamarády šikanoval desátník Himmelstoss. Po výcviku nastupují všichni rovnou na frontu a hned při prvním boji umírá přítel František Kemmerich.

Pavel zůstává se svými spolužáky - Tjadenem, Westhusem, Kroppem, Müllerem a Katczinským - kteří se pro něj stávají jedinými lidmi, kterým důvěřuje a říká kamarádi. Po boji utrpěla jejich rota velké ztráty a byla doplněna o rekruty, mezi nimiž byl i nenáviděný desátník Himmelstoss, kterému se všichni už dlouho chtěli pomstít.

Následující den museli opravovat zákopy. Dostávají se pod ostrou palbu, přichází tak o mnoho mužů. Vedle Pavla je postřelen rekrut a pomalu umírá. Katcza přemýšlí o tom, zda ho nemá raději zastřelit a ušetřit jej tak před pomalou a bolestivou smrtí. Nakonec jej ale zastřelit nemůže, protože

se kolem začínají sbíhat vojáci.

Vrátili se zpátky do relativního klidu za frontu, kde je čekalo malé rozptýlení. Himmelstoss byl opravdu přidělen k jejich rotě, a tak se mu Tjaden s Westhusem rozhodli pomstít se vší parádou. Nakonec za to dostanou 3 dni vězení. Opět nastupují na frontu. Čas strávený v zákopech začal být nesnesitelný – někteří rekruti dostávají záchvaty a chtějí utéci, Pavel s Katczou je pochyťávají a zachraňují jim životy. Pomalu jim také dochází jídlo. Všichni čekají pod neustávající palbou na útok. Ten přichází až po dlouhých třech dnech. Francouzi jsou zaskočeni a ustupují o několik set metrů. Role se pak obrací a dopředu postupují Francouzi. Po několika dnech jsou chlapi vystřídání. Na základnu se z roty o 150 vojácích vrací pouze 32. Pavel a jeho zbylí kamarádi se usmířují s Himmelstosse, protože pomáhal přenášet umírajícího Westhuse. Nakonec jim Himmelstoss nabídne práci v kuchyni.

Zanedlouho dostává Pavel dovolenou na sedmáct dní. Když ale dorazí domů, nemůže se za žádnou cenu odreagovat, pořád myslí na své kamarády a na frontu a k tomu všemu je jeho matka těžce nemocná.

Pavel se po dovolené vrací do výcvikového tábora, kde nikoho nezná. Čas tráví většinou o samotě a přemýšlí. Na starost dostal hlídání zajatých Rusů. Při službách ale pouze odpočítává čas, než se vrátí za kamarády na frontu. Za několik dní ho ještě dojde navštívit otec se sestrou, kteří mu oznámí, že matka má rakovinu. Pavel se je snaží rozveselit, ale sám nemá dost sil, aby někoho utěšoval.

Opět vyráží na frontu. Na prvním průzkumu po dovolené dostává opravdový strach, není si docela jistý, zda postupuje správným směrem. Sklouzne proto do nedalekého trychtýře a snaží se zorientovat. Ale prudká neutuchající palba ho zde uzamkne. V kráteru leží ještě 2 dny i s tělem francouzského vojáka, kterého sám ubodal. Nakonec našel své kamarády a zjistil, že dostali za nový úkol hlídat prázdnou vesnici. Žijí si dobře, jídla a pití mají konečně dostatek. Ale to se brzy změní.

Po několika týdnech dostávají rozkaz napochodovat zpět k útvaru. Při francouzském útoku utrpí jednotka velké ztráty a Pavel a Kropp jsou postřeleni. Kroppovi amputují nohu. Umírá další jeho přítel – Müller. A měsíce ubíhají, umírání pokračuje.

Léto 1918 je nejkrvavější a nejtěžší, všichni už tuší, že Němci válku prohrají. Už nemají šanci útočit proti nové velké ofenzivě, nemají dostatek lidí ani munice. S Katczinským umřel poslední Pavlův opravdový přítel. A stal se z něj už jen tupý robot, který dělá, co má přikázáno. Nakonec i on padl.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Pavel Bäumer: devatenáctiletý student gymnázia, který se dostává na bojiště první světové války naprosto nepřipraven. Z Pavla se díky válce stává člověk nevyzpytatelný, nenávidný a kamarádský pouze ke svým spolubojovníkům. Uvědomuje si, že každou chvíli může být mrtev a jediné, co může proti tomu dělat, je zabít své nepřátele. Pavel prochází těžkými fyzickými i psychickými zátěžemi války, které ještě umocňují velmi špatné zprávy z domova. Je kladnou postavou, protože neublížíje úmyslně nikomu, je do jisté míry přátelský a bojuje jen proto, že musí.

Vysvětlení názvu díla: v originále Im Westen nichts Neues = Na západě žádné novinky, nic nového, vysvětlení viz výše. Citace: „Padl v říjnu 1918, v den, jenž byl na celém bojišti tak tichý, že se zpráva vrchního velitelství omezila na větu: Na západní frontě klid.“

5. Vliv díla:

Autorova díla tematicky souznějí s díly amerických autorů tzv. ztracené generace (Ernest Hemingway, Francis Scott Fitzgerald).

Veleúspěšnému autorovi jsou někdy kritikou vyčítány některé nedostatky: využíval postupů triviální (jednoduché) literatury, často opakoval motivy, uměle konstruoval dějové konflikty a nevyhnul se ani laciné sentimentalitě (hře na city).

Po vydání románu Na západní frontě klid se Remarque rázem stal jedním z nejčtenějších autorů 20. st. Kniha se již rok po svém vydání dočkala filmového zpracování. V 60. letech 20. st.

následovalo další. Necelý rok po svém vydání byl román přeložen do 12 jazyků, brzy následovaly další. Žádná z jeho dalších knih už nedokázala překonat úspěch tohoto románu.

Romain Rolland – Petr a Lucie

1. Kontext doby:

1. pol. 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Z významných světových autorů si můžete vybrat např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid Ernest Hemingway: Sbohem, armádo

Z českých autorů reagujících na 1. sv. válku např.:

Jaroslav Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války Jaromír John: Večery na slavníku legionářská literatura

V dílech stále ještě doznívá realismus předchozího období, který si zachoval kritické jádro, ale postoupil i dál, popisuje duševní a citový život člověka.

2. Kontext tvorby:

Romain Rolland (čti romén rolán) (1866 – 1944) byl vynikajícím znalcem hudby, vzděláním historik. Byl autorem vědecky i umělecky pozoruhodných životopisů Beethovena,

Michelangela, Tolstého nebo Gándhího (byl jeho přítelem). Živil se jako dramatik, esejista, hudební a literární kritik.

Vyvrcholením jeho tvorby před 1. sv. válkou byla románová epopéj o deseti dílech Jan Kryštof s ústřední postavou nadaného hudebníka (pravděpodobně se nechal volně inspirovat životem Ludvíga van Beethovena). Už v tomto díle se zamýšlí nad vztahem Francouzů a Němců, dotýká se německého militarismu. Především za toto dílo a „jako projev vysoké pocty za vznešený idealismus jeho literárních prací a za sympatii a lásku k pravdě, s nimiž líčil různé typy lidí,“ byl oceněn roku 1915 Nobelovou cenou za literaturu.

Své humanistické a pacifistické názory projevoval jednak prací v nově vzniklém Červeném kříži, finančními dary, ale i ovlivňováním veřejného mínění svými četnými pracemi.

Dlouholetá práce na Janu Kryštofovi jej natolik svazovala, že po dokončení díla toužil napsat něco méně rozsáhlého. Právě v této době vzniká mimo jiné i kratší próza Petr a Lucie.

I po okupaci Francie Německem během 2. sv. války i nadále propagoval Sovětský svaz a jeho socialistickou formu vlády, kritizoval fašismus a jeho představitele i Mnichovskou dohodu.

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: chronologicky postupující děj (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály) je často proložen úvahovými pasážemi, lyrickými prvky, básnickými prostředky, toto vše nad dějem rozsahově převažuje. Novela založená na mnoha kontrastech:

hrůzy války x láska a vysněný svět milenců problémy války x rozvíjející se láskyplný cit platonická láska x předtucha smrti (život x smrt) Typ vypravěče: er-forma (= vyprávění ve 3. osobě)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Paříž

Čas díla: období 1. sv. války (od středy večer 30. 1. do Velkého pátku – den ukřižování Ježíše Krista, 29. 3. 1918 – tedy dva měsíce)

Děj: autor se nechal volně inspirovat skutečnou událostí, bombardováním Paříže na Velký pátek 1918, mezi oběťmi byli i autorovi přátelé.

Novela popisuje setkání Petra a Lucie v pařížském metru, kam se lidé utíkají schovat při náletu (nestačí se ani oslovit), pak znovu ve městě (opět si nepromluví, jen vyzývavě úsměvy). Teprve při třetím setkání Petr Lucii osloví – sblížení, vzájemná náklonnost a rodící se láska. Prožívají chvíle štěstí, aniž by si připouštěli nebezpečí války (její nesmyslnost, utrpení). Uvažují o svém životě.

Petr má do půl roku odejít na frontu (díky Lucii se mu daří nebýt tak závislý na bratru Filipovi, který do války narukoval dobrovolně), ale snaží se na to nemyslet.

Jsou tak zamilovaní, že si slíbí, že v kostele uzavrou na Velký pátek sňatek – i když si uvědomují, že je to ze sociálních důvodů nemožné (v kostele: „Veliký příteli, před tebou se s ním snoubím. Spoj nás! Vidíš naše srdce!“). Tragicky poté hynou při varhanním koncertu v chrámu ve vzájemném objetí za náletu. Zřítíl se na ně pilíř.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Petr Aubier: 18 let, student, mírně rozmazlený syn váženého soudce, nechápe smysl války, zastává protiválečný postoj (odmítá válku, ale nesnaží se jí vyhnout), nemůže najít smysl života, nikdy nepoznal nedostatek, vkládá všechny naděje do vztahu s Lucií, idealizuje si svět, ovlivňuje její nábožensky založená matka. Během těch dvou měsíců se osobnostně vlivem Lucie mění, dospěl. Lucie: pochází ze zcela odlišného prostředí, chudá dcera dělnice v továrně na výbušniny, malířka kýčovitých kopií slavných obrazů (ty se Petrovi nelíbí), má zcela odlišný pohled na svět než Petr, protože se od mala musí živit prací. Láska je pro ni smyslem života. Lucie je něžná, citlivá, prostá dívka.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje ke jménům ústřední dvojice, někdo v příběhu může spatřovat podobnost s tragickým koncem jiné osudové literární dvojice, Romea a Julie. Oni také pocházeli každý z jiného prostředí, jejich láska by pravděpodobně neměla budoucnost. Tragika ovšem u obou párů vychází z něčeho jiného, zde do osudů hrdinů náhle zasáhne válka.

5. Vliv díla:

Zoufalý protest proti válce, proti zbytečným ztrátám životů nevinných lidí, odsuzuje nesmyslnost války. Lidské srdce a láska jsou silnější než nesmyslné zabíjení.

Nastiňuje i problém sociálních nerovností mezi lidmi (rozdíly poměrů rodin obou protagonistů), nesmyslnost jejich vztahu bez budoucnosti – jak by asi na Lucii reagovala Petrova rodina, kdyby se s ní oženil.

Dílo si ihned našlo své čtenáře, dodnes je populární, o čemž svědčí množství dalších vydání, jeho dramaturgie či převedení do podoby moderní rockové opery.

Současnému konzumnímu čtenáři by snad mohly vadit četné úvahové pasáže s lyrickými prvky, které ale svou kvalitou jistě vhodně doplňují epický rámec.

Joanne Rowlingová – Harry Potter a kámen mudrců

1. Kontext doby:

Kniha vychází r. 1997 – tedy na samém konci 20. st., které je poznamenáno zejména snižujícím se množstvím prodaných/přečtených knih. Prodeje rostou zejména u komerční literatury, často velmi nízké umělecké kvality. Schopnost vnímání kvalitního umění u lidí všeobecně klesá. Próza zcela nahrazuje poezii. Epika vytlačuje lyriku na okraj zájmu čtenářů. Celé 20. st. je typické rychlým střídáním uměleckých směrů a literárních skupin, jejichž kvalita je proměnlivá. Také doba trvání jednotlivých stylů se různí.

Knihu řadíme do žánru fantasy literatury: žánr používaný nejen v literatuře, ale i ve filmu či ve výtvarném umění. Původ lze spatřovat ve starých mýtech, rytířských eposech a v pohádkových příbězích. Klasická fantasy se rozvíjí od druhé poloviny 19. st. (Jules Verne,...), ve 20. st. pak zaznamenává masivní nárůst především díky dílům některých světoznámých autorů, např.:

J. R. R. Tolkien: Pán prstenů, Hobit,...

T. Lewis: Letopisy Narnie, ...
M. Ende: Nekonečný příběh, ...
T. Pratchett: Zeměplocha, ...
S. Meyerová: Twilight sága (Stmívání), ...
L. J. Smithová: Upíří deníky, ...

Žánr fantasy je založený zejména na užití magie či jiných nadpřirozených prvků (nadpřirozené bytosti, kouzelné předměty, speciální schopnosti hrdinů, ...). Žánr je příbuzný sci – fi literatuře (= vědeckofantastické) – tam se ale zapojuje prvek vědecký, nejčastěji stroj, vynález, výrobek, ...

Děj se odehrává v „druhotném, fikčním“ světě, v jakési „alternativní“ realitě, která je většinou nezávislá na našem reálném prostředí. Někdy je s ním propojen zvláštním průchodem/průchody, které hrdina mnohdy objevuje jen náhodou.

Fantasy, zvláště v anglicky mluvících zemích, rozlišuje mnoho podtypů. Harryho Pottera lze zařadit takto:

současná fantasy: z našeho času, a zároveň pohádková fantasy: kouzla, nadpřirozené bytosti známé z pohádek. V každém dalším díle série se stále více prosazuje tzv. temná fantasy (strašidelné prvky, boj o život, ...).

Další typy fantasy (už ne Harry Potter):

meč a magie: fyzická akce a napětí ve spojení s magií (př. Barbar Conan)

hrdinská (vysoká) fantasy: většinou o výpravě hlavního hrdiny – bojovníka

humorná fantasy: fantastický svět většinou slouží jako kulisa, ve které se odehrávají podivné, směšné příběhy

temná fantasy: hororové prvky, nebezpečné nadpřirozené bytosti (upíři, vlkodlaci, mumie, ...)

Rowlingová se stala jednou z nejdůležitějších spisovatelek 20. st., podařilo se jí oslovit různé věkové kategorie, nejprve dětskou, která rostla spolu s jejími hrdiny, navíc v době, kdy byla obliba fantasy žánru na vzestupu.

2. Kontext tvorby:

Jedná se o první ze série světově proslulých knih o čarodějnickém učni. Britská autorka Joanne Rowlingová ji vydala coby nezaměstnaná chudá žena, kniha jí přinesla okamžitý úspěch a velké jmění. Knihy byly vydávány pod pseudonymem „J. K. Rowling“ – nebylo totiž zvykem, aby čtenáři kupovali fantasy od ženy - spisovatelky, proto vydavatel navrhl pseudonym J. jako Joanne, K. jako Kethleen – křestní jméno babičky + Rowling – to vše evokovalo jméno mužského autora. Po úspěchu prvního dílu napsala 6 dalších pokračování a 3 doplňkové knihy: Famfrpál v průběhu věků, Fantastická zvířata a kde je najít, Bajky barda Beedleho.

Žádné další autorčino dílo nepřekonal úspěch kouzelnické ságy.

V současnosti se autorka věnuje psaní detektivek, které zprvu vydávala pod pseudonymem Robert Galbraith.

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) Literární útvar: fantasy román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav), podtypy: současná, pohádková, temná fantasy, celou sérii pak můžeme zařadit do tzv. vývojového románu (sleduje život hlavního hrdiny), částečně i do romanticky laděného románu (vývoj vztahů mezi hrdiny)

Kompozice: 17 kapitol: 1.: Chlapec, který zůstal naživu, poslední: Muž se dvěma obličejí. Poměrně zdařile vygradovaný děj, i když je kniha jen začátkem série, může existovat sama o sobě. Jednoduchá, přesto jasně promyšlená kompozice plně odpovídá potřebám čtenáře věku Harryho. Pozn.: V tiráži je uvedeno, že se jedná o četbu pro čtenáře od 9 do 99 let. Devítiletý čtenář může být jedenáctiletým Harrym a jeho příběhem okouzlen, pokud by ale stejně staré dítě četlo najednou

i ostatní, náročnější, temnější díly, vyvstávají o vhodnosti takové literatury vzhledem k jeho věku velké pochybnosti.

Vyprávěcí postup: chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály)

- začíná den po smrti Harryho rodičů, končí začátkem prázdnin

Typ vypravěče: vševědoucí, er – forma (= vyprávění ve 3. osobě)

Vztah dějových linií: soubor rámcových příběhů (úvodní motiv = závěrečný motiv – domov o prázdninách, stále se opakuje, každá kniha = 1 školní rok), příběh je jen částečně ukončený, čtenáře připravuje na další díly

Jazyk díla: původně britská angličtina (překlad do mnoha světových jazyků) je jedním ze základních kamenů celého díla. Jazyk je pestrý, živý, nápaditý, vynalézavý, převážně spisovný (pokud typ postavy nevyžaduje jinak), čtenáři je velmi dobře přijímán. Pro svou originalitu se ale stal překladatelským oříškem.

Český překladatel Pavel Medek si k práci na některých dílech přizval bratra Vladimíra. Jejich překlady sklízí mezinárodní ocenění a uznání především za svižnost projevu, práci se stylovými rovinami (jiný je jazyk dětí, jiný dospělých, jiná je Hagridova nespisovnost, v rámci korektnosti se dobře vyrovnává se všemi slovními hříčkami a úskalími). Do některých jazyků vůbec překladatelé nepřeložili mnohá vlastní jména, zatímco český překlad tím získává na hodnotě. Tvůrci často stáli před rozhodnutím, zda některé jméno ponechat v originále, nebo jej přeložit. Češi by tak ale byli ochuzeni o jejich zvukomalebnost a výmluvnost – tzv. mluvící jména, př.:

Brumbál místo Dumbledore, Bradavice místo Hogwarts, Zmijozel, famfrpál,...

Naopak některá jména zůstávají v originále: Weasley znamená v angličtině lasička, celá rodina je lasičkovitě zrzavá, navíc v angličtině je to i nadávka, ponížení nositele.

Odborníkům naopak zásadně vadí chybné skloňování jmen s latinskou koncovkou –us. U novějších slov a novotvarů by se to dalo ještě akceptovat (Mundungus), ale jména očividně latinského původu, jako jsou Lucius a Sirius, působí ve tvarech „s Lucusem“ a „pro Sิริuse“ nepatřičně.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Kvikáلكov, Londýn, Bradavice a jejich okolí

Čas díla: autorčina současnost

Děj: jedenáctiletý na první pohled obyčejný sirotek Harry Potter žije nepříliš šťastný v Kvikáلكově u tety a strýce - pana a paní Dursleyových. Život mu neznepříjemňují pouze oni, ale také jeho stejně starý protěžovaný bratranec Dudley.

Několik dnů před Harryho jedenáctými narozeninami mu začínají přicházet podivné dopisy. Strýc Vernon pozná, že jde o poštu ze Školy čar a kouzel v Bradavicích, a protože nechce, aby se Harry dostal do kontaktu s kouzelnickým světem, všechny dopisy zabaví, vezme celou rodinu a odjede s ní na opuštěný ostrov. O půlnoci na Harryho jedenácté narozeniny 31. července je však znenadání navštíví klíčník a šafář z Bradavic Hagrid a oznámí překvapenému Harrymu to, co se mu snažily sdělit dopisy - že má od září nastoupit do prestižní Školy čar a kouzel. Harry se zároveň dozvídá, že je čarodějem, a také pravdu o smrti svých rodičů, kteří nezemřeli při autonehodě, ale že je zabil zlý čaroděj lord Voldemort. Postupně také zjišťuje, že je ve světě kouzelníků slavný - Voldemort se totiž snažil zabít i jeho, to se mu ale nepodařilo a Harry se tak stal prvním, kdo přežil smrtící kletbu. Voldemort přitom navíc ztratil většinu své síly, čímž se světu kouzelníků značně ulevilo.

Ráno Harry s Hagridem navštíví Příčnou ulici, kde si Harry vybere v Gringottově skřeti bance peníze zděděné po rodičích, nakoupí si školní potřeby a od Hagrida dostane sovu Hedviku. Na nádraží King's Cross projde na nástupiště devět a tři čtvrtě, kde nasedne na Bradavický expres. Seznámí se zde se zrzavým chlapcem Ronem a s nadanou čarodějkou z mudlovské rodiny Hermionou. Setká se také se svým pozdějším nepřítelem, blondatým povýšeným chlapcem Dracem Malfoyem, když odmítne jeho „pomoc“ při výběru přátel.

Ve škole jsou prváci Moudrým kloboukem zařazeni do jednotlivých kolejí. Už při oslavě zahájení školního roku si Harry všimne profesora Snapea, ředitele Zmijozelu.

Školní rok rychle začíná, Harry se seznamuje s novými spolužáky, učiteli, zajímavými předměty. Poté co Hermionu napadne horský trol a Harry s Ronem ji zachrání, se stane jejich nejlepší kamarádkou. Postupně se stanou nerozlučnou trojicí. Harry se také vyznamená v oblíbeném kouzelnickém sportu famfrpálu.

Na základě vlastního pátrání Harry s přáteli usoudí, že se někdo snaží v Bradavicích ukrást kámen mudrců, zázračný předmět, který dokáže vyrobit zlato a elixír života. Jeho hlavním podezřelým je profesor Snape, ale když se s pomocí Rona a Hermiony dostane až do komnaty, kde je kámen uložen, zjistí, že jej chce ukrást nenápadný koktavý profesor obrany proti černé magii Quirrell. Ten jej chce předat svému pánovi, kterým je právě vrah Harryho rodičů, lord Voldemort, který se tak snaží vrátit k moci. Harrymu se kámen nakonec podaří zachránit a tak návrat Voldemorta odložit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: Zde pozor! V knize se o vnějším vzhledu postav moc nedozvíme.

Harry Potter: jedenáctiletý chlapec s brýlemi, sirotek, statečný, přátelský, chytrý, svých úspěchů by ale nedosáhl bez věrných přátel

Ronald Bilius Weasley: vysoký, hubený, pihovatý, s velkýma rukama a nohama a dlouhým nosem, má rudé vlasy stejně jako všichni Weasleyovi

Hermiona Grangerová: v době svého nástupu do školy je popisována jako nepřiliš půvabná dívka, má husté, střapaté, hnědé vlasy a dost velké přední zuby

Tom Riddle: v díle vystupuje jen okrajově, jeho postava se rozvíjí až v pokračováních, „vol de mort“ znamená francouzsky „krádež smrti“ nebo „let smrti“ – jeho cílem je totiž získat nesmrtelnost, mělo by se správně vyslovovat „voldemór“. Původní anglické příjmení Riddle znamená hádanka. Český překlad kvůli zachování slovní hříčky mění na Riddle!

Vysvětlení názvu díla: jméno titulní postavy ve spojení s kouzelným předmětem, který se snaží ředitel Bradavic Brumbál uchránit před hlavní zápornou postavou.

5. Vliv díla:

Sága se stala fenoménem celé generace dětí i dospělých. I díky tomuto dílu přibývá čtenářů, i když to je částečně způsobené i velmi nadstandardně zvládnutým marketingem. Vliv se objevuje především ve filmovém průmyslu, rychle zareagovali i tvůrci počítačových her,... Celkově stoupl zájem čtenářů o žánr fantasy.

Přestože je román řazen mezi dětskou literaturu, zabývá se velmi vážnými tématy – hodnoty přátelství, ale i smrtí, osiřením, vztahy mezi lidmi,...

Patric Ryan – Jak jsem vyhrál válku

1. Kontext doby:

2. polovina 20. století

Konec 2. světové války – politické rozdělení světa na 2 bloky – kapitalismus x socialistické státy
Doba tzv. studené války

Světová literatura 2. poloviny 20. století, která zahrnuje mnoho různých tendencí:

- angažovaná próza: vyjadřuje nespokojenost s nedostatky doby, krize vztahů mezi lidmi, pocit ohrožení, úzkosti

a odcizení

- beatnická generace: snaha distancovat se od ideálů společnosti, kariérismus, projev negativismu, revolty

a výsměchu tradičním hodnotám a morálce

- neorealismus

- experimentální próza: absurdní literatura, drama, francouzský nový román

- magický realismus: návrat ke starým mýtům a legendám

- vědeckofantastická literatura: katastrofické vize, fikce

- postmodernismus: reakce na modernismus, mísení žánrů, komplikovaná kompozice a prolínání

jak časových,
tak dějových rovin

- populární (komerční) literatura: snaha přiblížit se nenáročnému čtenáři, bezcenná bezmyšlenkovitá díla (asi jako telenovely)

Literatura reagující na 2. sv. válku:

- ukázka odvahy vojáků: Boris Polevoj, Alexandr Fadějev, Michail Šolocho

- satirické zobrazení: P. Ryan, J. Heller

- literatura s židovskou tematikou: R. Merle, W. Styron

- česká válečná literatura: J. Drda, J. Weil, J. Otčenášek, A. Lustig, L. Fuks

Joseph Heller (1923–1999)

- americký spisovatel, satirický novelista

- roku 1975 profesor literatury City College

- v jeho dílech se odráží vlastní zkušenosti

- píše o 2. sv. válce (označen jako jeden z nejlepších satiriků po 2. sv. válce)

- projevem kritiky je černý humor, ironie až satira

Hlava XXII, Gold za všechny peníze

William Styron (1925–2006)

- americký prozaik

- účastník 2. sv. války (boje v Tichomoří)

- pracoval jako nakladatelský redaktor

- držitel Pulitzerovy ceny

Sophiina volba – o ženě, která je v koncentračním táboře nucena vybrat si jedno ze svých dětí a druhé

poslat na smrt

Michail Šolocho (1905–1984)

- sovětský spisovatel píšící o občanské válce

- člen komunistické strany

- účastník 2. sv. války – válečný dopisovatel deníku Pravda

- držitel Leninovy ceny a Nobelovy ceny

Tichý Don – románová čtyřdílná epopej, líčení donských kozáků

Rozrušená země, Osud člověka

Robert Merle (1908–2004)

- francouzský romanopisec, dramatik a překladatel

Malevil – utopický sci-fi román

Dědictví otců – 13dílná historická saga

Smrt je mým řemeslem – román s tematikou koncentračních táborů

2. Kontext tvorby:

Patric Ryan (1916 – 1989)

Anglický prozaik a novinář irského původu

Během druhé světové války sloužil v britské armádě, zúčastnil se akcí v Severní Africe, Itálii a Řecku.

Po válce se Ryan přestěhoval do Leedsu a během padesátých let pracoval jako manažer v továrně. Svoje zkušenosti ze života v Yorshiru později popsal v humorných pamětech How I Became a Yorkshireman.

Později se stal vrchním poštmistrem v Harrogate.

V šedesátých letech začal Ryan psát pro humoristický a satirický časopis Punch.

3. Formální stránka:

Literární žánr: satirický román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování: chronologický

Kompozice: 20 kapitol, z nichž každá začíná citací nějakého generála druhé světové války a je samostatným příběhem.

Jazyk díla: spisovný doplněný vojenským slangem a občasnými vulgarismy.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Anglie, severní Afrika, Itálie, Řecko a v závěru i v Německu

Čas díla: 2. světová válka

Děj: Jednotlivé příběhy vypráví poručík Ernest Goodbody, velitel 12. čety Čtvrtého mušketýrského pluku, který se do armády dostal díky své přehnané aktivitě a pečlivosti. Je označován jako anglický Švejk nebo také donqijotská postava, protože působí jako popleta a zmatkář, který své rotě spíš škodí. Byl odvelen, aby sloužil vlasti. Rád by byl u rozvědky, ale byl přidělen k motorizované pěchotě. Když jednou drží hlídku, vyslechne hádku dvou důstojníků o to, kdo z nich má lepší zubní protézu – jedna je erární, jedna civilní. Goodbody má být soudcem, s oběma praštit a spor rozřešit. Za to, že obě rozbil, dostal týdenní trest. Goodbody se stal nováčka velmi rychle důstojníkem, protože dřív pracoval jako účetní a odhalil mnoho nejasností ve vojenských účtech. Aby neodhalil další, byl odeslán na důstojnický kurs. Ve druhé světové válce projde postupně několika frontami a státy – postupně naprosto vážně vypráví o Africe, Itálii, Řecku, Francii a Německu. Čtenář brzy pochopí, že jeho vážné líčení a chování má komické následky, jeho četa z něj má jen legraci. Když v Řecku Goodbodyho četa obsadila město Dolia, panovalo prozatímní příměří s povstalci ELAS. Místní obyvatelé si za vojáky chodili stále na něco stěžovat a jednou jim Goodbody odpověděl slovy: „Takhle se prostě kriket nehraje.“ Lidé nevěděli, o co jde, a tak jim dal poručík rozsáhlou přednášku o kriketu. Sáhodlouhou přednášku potom zopakoval ještě několikrát, takže už se nikdo na nic neptal. Při odjezdu z města vojáci viděli, že místní hrají kriket. Jedna z příhod vypráví o tom, jak k vojákům na loďce připluly prostitutky z pevniny. Goodbody je od své čety okamžitě izoloval, protože nemohl dopustit, aby si s nimi užívali. Dokonce se zdá, že boj s lehkými ženštinami trápí Goodbodyho víc než boje na válečném poli. V několika historkách se objeví voják Clapper, který řeší nevěru své ženy. Goodbody je jeho věrným pomocníkem, vždy ochotně poradí, jak ženě v zahýbání zabránit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Ernest Goodbody: poručík britské spojenecké armády; velký nadšenec, je přesvědčen o svém umu, o svých nápadech a hlavně o oblíbě u své jednotky. Striktně se řídí armádními příručkami, velí své jednotce v Africe, Itálii a Řecku, vykládá si špatně rozkazy, ale jeho rozhodnutí končí často úspěchem, proto je nadřízenými považován za schopného velitele a hrdinu. Svým vojákům je pro smích, dělají si, co chtějí a díky tomu v boji přežívají.

5. Vliv díla:

Podle knihy byl natočen film a byla také převedena do podoby divadelní hry.

Antoine de Saint – Exupéry – Malý princ

1. Kontext doby:

1. polovina 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Z významných světových autorů si můžete vybrat např.:

Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid Romain Rolland: Petr a Lucie

Ernest Hemingway: Sbohem, armádo

Z českých autorů reagujících na 1. sv. válku např.:

Jaroslav Hašek: Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války Jaromír John: Večery na slamníku legionářská literatura

V dílech stále ještě doznívá realismus předchozího období, který si zachoval kritické jádro, ale

postoupil i dál, popisuje duševní a citový život člověka. Do literatury vstupuje mnoho nových směrů, mnohé z nich měly jen krátké trvání, přesto se ve své době výrazně projevovaly (existencialismus, surrealismus,... - Antoine de Saint-Exupéry se nehlásil k žádnému z nich). Světová literatura v 1. polovině 20. st. byla tematicky i žánrově velmi pestrá. Řadu podnětů k tvorbě přinesly přírodní a společenské vědy. Do popředí zájmu spisovatelů se dostala existenciální problematika, zmizela tabu a tradiční typ vyprávění (chybí vševědoucí vypravěč, tradiční realismus je konfrontován s destruktivními metodami). Experimentuje se s jazykem i s formou (fragmentárnost, prolínání významových rovin, subjektivní vnímání času; podtext předpokládá spolupráci čtenáře).

2. Kontext tvorby:

Antoine de Saint-Exupéry (čti antua d sentexypéry = Antoine Marie Jean-Baptiste Roger, hrabě de Saint Exupéry - 1900 – 1944) - francouzský prozaik, publicista, pocházel z aristokratické rodiny. Studoval ve Švýcarsku a v Paříži. Od mládí se zajímal o letectví. Leteckou způsobilost získal během vojenské služby. Letectví se věnoval celý život. Jako pilot podnikl četné cesty po celém světě. Konal přednášková turné, psal reportáže.

Literární a publicistické činnosti se věnoval již od dvacátých let. Za 2. světové války, do které se Antoine de Saint-Exupéry sám přihlásil, zahynul při průzkumném letu, pravděpodobně nad Středozezemním mořem nedaleko Korsiky.

DÍLO:

- psal humanistické příběhy, k nimž čerpal náměty ze svých zkušeností pilota a ředitele letišť (např. když byl při jedné havárii vážně zraněn). Svět vidí pohledem člověka žijícího v blízkosti ohrožení. Jeho příběhy jsou prostoupeny filozofickými úvahami o smyslu lidského života. Z děl např.: Letec, Noční let, Země lidí, Válečný pilot, Malý princ, Citadela,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: próza

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

Literární útvar: filozofická pohádka

Kompozice: v úvodu díla je napsána omluva dětem, že dílo autor věnoval dospělému Léonu Werthovi: „Mám závažnou omluvu: ten dospělý je můj nejlepší přítel. Mám ještě jednu omluvu: ten dospělý dovede všechno pochopit, dokonce i knihy pro děti. A mám ještě třetí omluvu: ten dospělý bydlí ve Francii, trpí tam hladem a zimou. Velice potřebuje, aby ho někdo potěšil. Nestačí-li tyhle všechny omluvy, rád věnuji knihu dítěti, kterým kdysi ten dospělý byl. Všichni dospělí byli nejdříve dětmi. (Ale málokdo se na to pamatuje.) Opravuji své věnování: Léonu Werthovi, když byl malým chlapcem.“

Významnou součástí knihy jsou i četné autorovy charakteristické ilustrace.

Dílo je na počátku a na konci psáno chronologicky (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály) v ich-formě (= vyprávění v 1. osobě); části, ve kterých princ navštěvuje jednotlivé planety, jsou psány retrospektivně (= skok, návrat v ději do minulosti) v er-formě (= vypravování ve 3. osobě). Kniha je rozdělena do 27 krátkých kapitol, které jsou číslovány římskými číslicemi. Jazyk díla: spisovný jazyk, přímá řeč, vnitřní monology (vedou k zamyšlení), obrazná pojmenování – metafora (stará opuštěná skořápka – tak se vypravěč vyjádřil o princově mrtvém těle), přirovnání (klesl pomalu, jako padá strom), personifikace, hyperbola (nekonečná poušť), oxymorón (jste krásné, ale prázdné), symboly (liška = chytrá, růže = krásná, pyšná) atd.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Země – saharská poušť, jednotlivé planety, které Malý princ navštěvuje (např. B612)

Čas díla: počátek 20. st.

Děj: kniha vypráví o pilotovi, jenž havaroval se svým letadlem na saharské poušti. Na poušti se

setká s malým princem. Ten přicestoval z daleké planetky B 612. Princ z ní uprchl, neboť zapochyboval o lásce květiny (růže), kterou miloval.

Malý princ vyprávěl pilotovi o planetách, které zatím navštívil. Zvláště některé návštěvy byly dost krátké, přesto prince dokázaly velmi rozesmutnět. Mnohdy odcházel velmi zmatený z odpovědí, které vyslechl. Obyvatelé těchto planet představovali pokřivené lidské charaktery:

- rozkazovačný král, který chtěl všemu vládnout
- domýšlivec, jenž chce být stále obdivován
- pijan, který pije, aby zapomněl, že se stydí za to, že pije
- businessman, jenž stále počítá hvězdy
- zeměpisec zase neustále vyzvídal, co kde malý princ viděl, aby si vše mohl zaznamenat
- na šesté planetě se malý princ setkal se smutným pracovitým lampářem, který stále zhasínal a rozsvěcel pouliční lampu, planeta totiž byla malá a točila se stále rychleji, a tak tam den trval jen minutu

- princovo putování skončilo na sedmé planetě - Zemi. Zde se setkal s liškou, jež ho zasvětila do tajemství hlubokého citu („vidět srdcem“) a přivedla jej k poznání, co pro něho květina znamená. Prostřednictvím lišky princ poznal, co je skutečné přátelství, jak proniknout k podstatě věcí. Díky ní také pochopil, že co je důležité, je očím neviditelné, že jen srdcem správně vidíme. Po setkání s výhybkářem věčně spěchajících vlaků a obchodníkem prodávajícím pilulky utěšující žízeň pochopil malý princ nesmyslnost lidského spěchu a honby za náhražkami.

Během princova vypravování došla pilotovi voda. Princ pomohl žízňícímu letci najít studnu. Poté letec-vypravěč dokončil opravu stroje. Malý princ byl stále smutnější, protože toužil po návratu domů. Jeho planeta byla příliš daleko. Princ pilotovi řekl, že jeho cesta je těžká, a proto s sebou nemůže vzít své tělo.

V písku se zableskl had, se kterým si princ dohodl, že jej jeho kousnutí nebude bolet a že nebude dlouho trpět. Žlutý had jej uštknul do kotníku, a tak se cestou smrti vrátila princova duše na planetu ke květině, za níž se cítil být odpovědný.

Pilot se v pořádku vrátil domů a po šesti letech vzpomíná na svého malého přítele, kterého už nikdy více nespatriil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

malý princ: velmi citlivý a vnímavý; hodný, bezelstný, nezkažený, mladý, nevinný, křehký; má rád západy slunce; zpočátku pochybuje o ryzosti lásky jeho květiny, je zklamaný lidskými charaktery, později nachází skutečný smysl života (láska, přátelství); nechápal svět dospělých (zloba zášť, faleš, chamtivost)

princova květina: marnivá a nafoukaná, ke své obraně má čtyři trny

pilot: dospělý vypravěč příběhu, trochu samotář a snílek obyvatel cizích planet:

král: pořád si potřebuje dokazovat svoji nadřazenost, je panovačný

domýšlivec: samolibý, slyší jenom samou chválu na svoji osobu

pijan: osamělý, utápí se v alkoholu a je proto nešťastný; jeho životem je pro něj alkohol

businessman: stále velmi zaneprázdněn, zakládá si na preciznosti a přesnosti, na nic nemá čas

zeměpisec: sobecký, myslí si, že je nejdůležitější na světě

lampář: pracovitý, ale smutný; věrný příkazu

obyvatelé planety Země:

liška: moudrá, přátelská; pozitivně ovlivnila myšlení malého prince, pomohla mu najít skutečný smysl života, chce, aby si ji malý princ ochočil, trochu znuděná

výhybkář a obchodník s pilulkami na žízeň: reprezentují spěch a honbu za náhražkami = pro malého prince nesmyslné, zbytečné, bezcenné

had: jeho uštknutí navrací malého prince zpět na svoji planetu, poradí mu, jak ho písku najít, až bude chtít být uštknut

5. Vliv díla:

Malého prince se prodalo se přes 200 milionů výtisků. Kniha byla přeložena do 190 jazyků (autor ji sám ilustroval) a řadí se mezi 50 nejprodávanějších knih světa. Vzniklo několik audio nahrávek,

roku 1974 byl natočen film (i v animované verzi) a roku 2002 byl uveden muzikál. Interpretace díla není tak snadná, jak se na první pohled zdá. Dítě v příběhu může vidět něco jiného než dospělí lidé. Pro někoho může představovat hravý příběh, pro jiného hlubokomyslné zamyšlení. Někdy je nazýváno filozofickou pohádkou pro dospělé.

Andrzej Sapkowski – Zaklínač I. Poslední přání

1. Kontext doby:

Po 2. světové válce rozvoj nových směrů a žánrů.

Fantasy literatura:

- Žánr užívající magii či jiné nadpřirozené prvky (bájně bytosti, bohové, často s vzezřením a chováním netypickým pro lidi).
- Svět (nazývaný často „druhotný svět“ nebo „alternativní realita“) – většinou nezávislý na našem, v některých případech je s naším nějak spojený (Letopisy Narnie) či se děj odehrává přímo v našem nějak pozměněném světě (žánr alternativní historie a současné fantasy).
- Původ žánru fantasy lze spatřovat především v lidové tvořivosti a lidské fantazii. Z literárních žánrů pravděpodobně zastupuje dřívější typy jako např. mýty a báje, pohádky, středověké legendy a rytířské eposy.
- Klasické fantasy – vznik – 2.1/2 19. století (George MacDonald a lord Dunsany), masivnější nástup přišel s díly **J.R.R. Tolkiena** a **R. E. Howarda** v 1.1/2 20. století.
- Pán Prstenů – jeden z pilířů žánru.

2. Kontext tvorby:

Andrzej Sapkowski (1948) – polský spisovatel, který je považován za jednoho z nejlepších autorů fantasy. Je velice populární nejen v Polsku, ale také v České republice, Slovensku, Rusku, Německu, v Portugalsku, Francii, Švýcarsku a obrovskou popularitu si vydobyl ve Španělsku. Jeho nejznámějším dílem jsou povídky a navazující sága o zaklínači Geraltovi z Rivie a princezně Ciri. Tato část jeho díla byla i zfilmována a byly vytvořeny i počítačové hry.

DÍLO:

Povídky o Zaklínači:

Zaklínač – Stříbrný meč

Zaklínač – Věčný oheň

Zaklínač – Meč osudu

Zaklínač I – Poslední přání

Zaklínač II – Meč osudu

Fantasy cyklus o Zaklínači

Krev elfů

Čas opovržení

Křest ohněm

Věž vlaštovky

Paní jezera

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: fantasy povídky

Kompozice: 7 povídek

Jazyk a styl díla: spisovný, časté archaismy, názvy fantastických bytostí

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: fantastický svět

Čas díla: neurčen

Děj: Cesta, z níž není návratu

Čarodějka Visenna spolu s rytířem Korinem, kterého potkala zraněného na cestě, přijíždí do osady Klíč, kterou sužuje černokněžník Fregenal. Ten stvořil kostěje a najal bandu loupežníků složenou z lidí, vranů, elfů a bobolaků. Visenna s Korinem a rolníky na kostějovce plánují zaútočit, ale k boji nedojde, protože bobolak Kehl se stal vůdcem tlupy loupežníků, domluvil se s lidmi na příměří a s tlupou odešel. Visenna poté pustí na svobodu Fregenala pod podmínkou, že jim pomůže zabít kostěje. Fregenal je ovšem zradí a naláká je do pasti. Moc k užítku mu to ovšem není, protože ho následně zabije sekera kováře Mikula. Viseně se následně podaří kostěje zabít, ale ten ještě předtím smrtelně zraní Kehla, který se vrátil jim pomoci. Kehl na svá zranění umírá a Visenna s Korinem odjíždějí pryč.

Hlas rozumu

Jedná se o rámcový příběh, který uvozuje všechny příběhy (s výjimkou Cesty, z níž není návratu). Postupně se dozvídáme o Geraltově zotavování ve Svatyni Melitelé, které podstupuje kvůli zraněním, utrženým při souboji se strigou. Do Svatyně Melitelé následně přijíždí bard Marigold, Geraltův starý přítel a společně vzpomínají na svou výpravu na konec světa - do údolí Dol Balthanna. Dozvídáme se také o snaze čarodějky Yennefer vyléčit svou neplodnost a také o počátku jejího vztahu se zaklínačem. Ještě před odjezdem ovšem musí Geralt svést souboj s rytířem Taillosem, který ho vyzval. Rytíř Tailles z Dornaldu ho musí poznamenat fyzickou stopou tímhle soubojem. Geralt ho nesmí uhodit vlastním mečem a prohrát, jinak by byl potrestán. Zaklínač při jednom z úderů trefí Taillesův meč a odrazí se do jeho tváře, která ho poznamená jizvou. Geralt neporušil pravidla, poněvadž se rytíř uhodil sám. Geralt souboj vyhrává a spolu s Marigoldem odjíždí pryč. Při jejich odjezdu jedna z novicек upadne do transu a předpoví Geraltovi budoucnost.

Zaklínač

Zaklínač Geralt z Rivie přijíždí do temerského města Wyzima, kde zakletá dcera krále Foltesta v podobě strigy již dlouho zabíjí občany města. K odčarování princezny je nutno strávit jednu noc v její blízkosti a přežít. Tento nelehký úkol se Geraltovi podaří splnit a princeznu odčarovat, za což od krále Foltesta získá odměnu v podobě tří tisíc orénů.

Zrnko pravdy

Při své cestě objeví Geralt dvě mrtvá těla. Stopy ho zavedou až ke stavení, kterému vládne prokletý loupežník Nivellen. Avšak není to pravý netvor, neboť dokáže se dotknout stříbra. Prokletí se chce ale zároveň nechce zbavit, poněvadž díky prokletí má nadlidské schopnosti, ale má strach, že by se mohl stát pravým netvorem. Geraltovi vypráví o svém osudu, jak se stal vůdcem loupežníků a jak přišel ke svému prokletí. Jednou při přepadení jednoho chrámu ho proklela jakási kněžka za znásilnění. Dále vypráví zaklínačovi o tom, jak se pokoušel zbavit prokletí a to jako v pohádce - polibkem/láskou krásné panny. Nivellenův otec nashromáždil malé jmění, takže otcové rádi přiváděli jejich dcery k Nivellenovým branám. Kletby ho sice nezbavily, ale sám Nivellen o její zlomení nakonec ztratil zájem. Žádná z jeho nápadnic s ním ale nakonec nezůstala, až na tu poslední Vereenu, o které si myslí, že je rusalka. Z Vereeny se ovšem vyklube bruxa, extrémně nebezpečný druh upíra. Vereena se pokusí zabít Geralta a při následném souboji je zabita Nivellenem. Tím, že Nivellen zabije dívku, kterou miloval, ze sebe strhne prokletí a stane se znovu člověkem.

Menší zlo

Geralt ve městečku Blaviken v krčmě potkává svého starého přítele fojta Caldemeyna. Radí zaklínačovi, aby svůj úlovek kikimoru prodal tamnímu mágu Irionovi. Přichází k věži čaroděje a Caldemeyn klepadlu ve tvaru ryby řekne, že s ním je Geralt z Rivie. Klepadlo odvětí negativně. Geralt se sám představí klepadlu a Irion ho pozná podle hlasu. Potom co vstoupí do věže pozná,

že je to jeho starý známý mág Stregobor. Ten se mu svěří, že se ho snaží zabít Renfri, bývalá princezna stížená tzv. Kletbou černého Slunce, spolu se svojí tlupou. Renfri Stregobora pronásleduje, protože ten se jí dříve kvůli její kletbě snažil zabít a měl na svědomí i její vyhnání z domova. Renfri přišla o svůj život princezny a stala se loupežnicí a vražedkyní. Geralt, přestože se do celé věci nechce míchat, se nakonec musí rozhodnout. Jelikož se Stregobor zavřel ve své věži, do které se nikdo nedostane, plánuje Renfri začít vraždit obyvatele ve městě a tím přimět Stregobora se vzdát. Geralt proto svede boj se členy její tlupy, všechny zabije a poté v souboji usmrtí i Renfri. I přesto, že zachránil obyvatele města, je mu připsána přezdívka Řezník z Blavikenu, a je na vždy vyhnán z města.

Otázka ceny

Královna Cintry, Callanthé, pozve Geralta na námluvy své dcery, princezny Pavetty. Geralt zde má zajistit, aby se Pavetta provdala s nějakým šlechticem ze Skellige, jelikož by tento sňatek byl pro Cintru výhodný. Geralt se snaží Callanthé vysvětlit, že není nájemný vrah, nýbrž zaklínač, ale Callanthé tento fakt nebere na vědomí a tvrdí, že je to pouze otázka ceny. Na hostinu přijde i Ježek z Erlenwaldu, rytíř, který má díky prokletí od svítání do půlnoci tvář ježka a od půlnoci do svítání normální lidskou podobu. Ježek si dělá nárok na Pavettu, protože před patnácti lety zachránil jejímu otci, králi Roegnerovi život. Roegner mu za odměnu slíbil, že mu dá to, co nečeká a co nalezne doma po svém příjezdu. Ono překvapení byla jeho novorozená dcera, princezna Pavetta. Ta se s Dunym, což je Ježkovo pravé jméno, schází již rok, miluje ho, a chce si ho vzít. Královna přikáže strážím, aby Dunyho zabili, ale Pavetta díky své skryté Moci začne ničit vše v místnosti. Geraltovi s druidem Myšilovem se podaří Pavettinu Moc, kterou ona sama již nezvládne ovládat, zastavit. Královna Callanthé poté prohlásí, že dává Dunymu Pavettu, čímž zlomí prokletí. Duny, který se chce Geraltovi odvděčit, mu řekne, že mu dá cokoliv, o co požádá. Geralt požádá o to, co již Duny má, ale neví o tom - zákon překvapení. Chvilí poté Duny zjistí, že s Pavettou čeká dítě.

Konec světa

Geralt s Marigoldem přijíždí do Dol Blathanna (Údolí květů), kde hledá novou práci. V jedné vesnici mají problém s čertem, který jim krade obilí a ničí věci ve vesnici. Geralta s Marigoldem při snaze čerta vyhnat zajme skupina elfů. Čert jménem Torque totiž pro elfy, kteří trpí hladomorem, krade potraviny z vesnice. Jelikož elfové nemůžou dovolit, aby měli svědky, chtějí Geralta i Marigolda zabít. S tím ovšem nesouhlasí Torque, který je chce bránit. Na poslední chvíli k elfům přijde Dana Méadbh, Polní panna, které jsou elfové plně oddaní. Elfové poté pošou Geralta a Marigolda, a ti společně s Torquem probírají osud elfů.

Poslední přání

Marigolda zraní džin, mocný génius povětří, osvobozený z láhve. Geralt se proto vydává do města Rinda, kde pro pomoc najde čarodějkou Yennefer z Vengebergu. Ta sice Marigolda vyléčí, zároveň ale očaruje Geralta a s jeho pomocí se pomstí lidem ve městě, kteří ji pomlouvali. Poté chce džina vyvolat a chytit ho. Geralt, ze kterého mezitím již spadlo zakletí se vrací zpátky a snaží se v tom Yennefer zabránit. Té se džina nedaří chytit, protože ten Geraltovi splnil pouze dvě přání a nemůže odejít, dokud nesplní třetí. Geraltovo poslední přání je Yennefer, do které se zamiluje. Džin poté odlétá pryč a Geralt zůstává s Yennefer.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Geralt z Rivie – zaklínač, který putuje světem a nabízí své služby lidem, aby je zbavil příšer. Je zvláštní, protože je mutant a přesto má city.

Marigold – básník a trubadúr, často se na cestách přidává k Geraltovi a rád píše básně o jeho skutečích

Yennefer – známá a úspěšná čarodějka, do které se Geralt zamiluje

Nenneke – kněžka bohyně Melitelé – zná Geralta od dětství, je rovněž léčitelka

5. Vliv díla:

Díla A. Sapkovského inspirovala k natočení fantasy filmu i k vytvoření počítačových her.

George Bernard Shaw – Pygmalion

1. Kontext doby:

1. polovina 20. st. je poznamenána rychlým rozvojem techniky a civilizace. V letech 1914 – 1918 probíhá 1. sv. válka, jejíž odraz nalézáme v mnoha literárních dílech. Autora neřadíme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru.

2. Kontext tvorby:

George Bernard Shaw (1856 – 1950) - anglický dramatik, prozaik a esejista irského původu, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1925.

Shaw pocházel ze staré, ale dosti zchudlé protestantské rodiny. Jeho otec byl neúspěšným obchodníkem s obilím, stal se z něho alkoholik a nestaral se o synovo vzdělání. Shaw brzy poznal praktický život, protože se již od patnácti let musel sám živit (pracoval jako úředník v dublinské realitní kanceláři). Jediný pozitivní vliv na něj měla jeho matka, která se věnovala hudbě. Roku 1873 opustila manžela a odjela se svým učitelem zpěvu do Londýna, kde začala zpěv sama vyučovat. Roku 1876 přijel Shaw do Anglie za matkou a nevrátil se do Irska dalších třicet let (a to ani na otcův pohřeb). Psal články o hudbě a vzdělával se jako samouk v knihovně Britského muzea.

Shaw se prosadil jako pronikavý výtvarný, hudební a později i literární a divadelní kritik. Pokoušel se rovněž o uplatnění v politice, ale jeho pokusy nebyly nijak úspěšné.

Na počátku Shawova literárního díla stojí série pěti nepřilíš úspěšných románů, z nichž první čtyři byly nakladatelem odmítnuty a pátý vyšel nejprve časopisecky. Jde o poměrně nezralá díla, vyznačující se však odvážnou útočností a satirickými šlehy. Jejich hrdinou bývá často mladý výtržník, který pohoršuje měšťáky naprostou neúctou ke společenským konvencím a posvátným hodnotám.

Své pravé umělecké pole našel Shaw až v dramatické tvorbě, ve které uplatnil svůj jasný, kritický a ironický intelekt. Stal se zakladatelem moderního anglického dramatu a nejvýznamnějším anglickým dramatikem po Williamu Shakespeareovi.

Své hry Shaw tvořil podle své koncepce tzv. sociálně diskuzní komedie a přivedl tak na scénu dramatickou debatu osvětlující ústřední myšlenku hry ze všech stran v náhlých a překvapivých zvratech. Novinkou byly také jeho důkladné předmluvy k tištěným vydáním jeho her, což jsou vlastně eseje o jejich hlavních myšlenkách a obsahují ostrou kritiku viktoriánské morálky a zbídačování člověka. Celým svým dílem Shaw směřoval ke kritickému hodnocení společnosti, kterou vidí pod zorným úhlem palčivých sociálních otázek a svého pokrokového zaměření.

Po smrti své manželky v roce 1943 začal Shaw postupně ztrácet zájem o vlastní život. Pracoval stále pomalejším tempem a roku 1950 zemřel v úctyhodném věku 94 let ve své venkovské vile ve střední Anglii.

Pygmalion (1912) – nejslavnější komedie, ihned po svém uvedení zaujala divadelní kritiky i veřejnost (šokovala tehdejší diváky např. šťavnatým zaklením „bloody arse“ z úst hlavní hrdinky - doslova zatracená prdel, dosud na anglickém jevišti neslýchaným).

Candida, Dům zlomených srdcí, Svatá Jana,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: satirická konverzační komedie

Literární druh: drama

satirická konverzační komedie (= jeden z hlavních dramatických útvarů, děj i role dramatických postav jsou pojaty komicky, zde satiricky, zvláštního významu nabývají zvláště dialogy a z nich plynoucí humor)

Kompozice: drama o 5 aktech (= jednáních, dějstvích)

Jazyk a styl díla: základním stylistickým prvkem se stává ironie, autor s vtípem, nadhledem a elegancí vystavuje kritice špatné lidské vlastnosti, společenské konvence a předsudky, které

považuje za nebezpečné a hloupé, díky duchaplným dialogům se také vyhýbá laciné sentimentálnosti. Jazyk je odrazem jednotlivých postav a především jejich společenského postavení a vzdělání. Líza mluví nespisovně, s místním dialektem – londýnské nářečí cockney.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Londýn (Anglie)

Čas díla: autorova současnost (počátek 20. st.)

Děj: Shawovým moderním Pygmalionem je londýnský profesor fonetiky Henry Higgins, který uzavře se svým přítelem plukovníkem Pickeringem sázku, že naučí ušmudlanou pouliční květinářku Lízu Doolittleovou spisovné výslovnosti a vystupování vznešené dámy.

Dívku si přivede do svého domu, kde začne s intenzivní výukou všeho potřebného. Zvláště začátky nejdou snadno, u Lízy se ale brzy projeví její přirozená inteligence a učí se rychle, i když to mnohdy vypadá, že při tom Higgins přijde o nervy. Také pod vlivem pozorného Pickeringa a ctihodné hospodyně paní Pearcové se dívka postupně proměňuje ve vznešenou dámu. Podaří se mu to tak dokonale, že jeho žákyňě okouzlí londýnskou smetánku. Nikdo nepochybuje o jejím skvělém původu.

Skoro se zdá, že Higgins pomohl Líze překonat propast mezi spodinou, kam ji zařazovala její výslovnost a intonace, a nejvyššími společenskými vrstvami. Higgins však ve svém koženém pedantství nepostřehne, že při jeho fonetickém experimentu Líza vospěla ze zaostalého děvčete v ženu vědomou si své lidské ceny, toužící po plném citovém životě a připravenou přes všechnu svou vzpurnost a prostořekost věnovat svou lásku svému osvoboditeli.

Dívka už se nemůže vrátit tam, odkud přišla, a nalézá útočiště u Higginsovy matky. Posléze přijímá lásku chudého a netalentovaného mladíka Fredyho Eynsforda-Hilla, a to navzdory Higginsovu náhlému přemlouvání, aby u něho zůstala. V závěru se tedy objevuje happy-end, ale pouze zdánlivý, falešný.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Líza Doolittleová: původně nevzdělaná květinářka, která se umí pohybovat jen ve svém společenském prostředí, poté okouzlující mladá dáma, jejíž proměna není zapříčiněna jen profesorem působením, ale i dívčím zráním, rozvinutím jejího talentu a jejích schopností. Citlivá Líza sice opětuje city zamilovaného Fredyho, ale on sám pro ni není zdaleka ideálním partnerem. U Lízy se projevuje přirozená inteligence, rychle se učí.

profesor fonetiky Higgins: samolibý

plukovník Pickering: Higginsův přítel

mladík Fredy: zamilovaný do Lízy, dívka ho však svou citlivostí a přirozenou inteligencí několikanásobně převyšuje

otec Doolittle: popelář, jeho postava zaznamená zajímavý vývoj – přijme peníze od Higginse za to, aby propagoval mravní konvence, kterými přitom sám předtím pohrdal

Vysvětlení názvu díla: název upomíná na antický mýtus o kyperském sochaři Pygmalionovi, který vyřezal ze slonové kosti tak krásnou dívku, že se do ní zamiloval a uprosil bohyni lásky Afroditu, aby jí vdechla život.

5. Vliv díla:

Drama se ihned po svém uvedení roku 1914 v Londýně dočkalo velkého úspěchu, Shaw byl v té době již známou osobností, intelektuální autoritou. Podařilo se mu vhodně přetvořit známý příběh, který již není jen naivním vyprávěním o všemocné síle lásky, ale zpracovává tehdy aktuální problematiku ženské emancipace a v širším kontextu pak otázku lidské důstojnosti.

V epilogu, který netvoří součást hry, Shaw vysvětlil, že Higginsův ani Lízín charakter nepřipouštěl šťastný sňatek, a že si tedy Líza raději vzala mládence Fredyho, který ji zbožňoval, a otevřela si s ním květinářský obchod. Když však hru roku 1938 zfilmoval britský režisér Anthony Asquith, povolil mu Shaw naznačit, že se Higgins přece jen s Lízou ožení.

Podobně vyznívá také později úspěšně zfilmovaný americký muzikál My Fair Lady, natočený na základě této hry roku 1956.

Bernhard Schlink - Předčítač

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)

- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí "rozhněvaní mladí muži"

- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský "nový román"

- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)

- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce

- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.

- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

2. Kontext tvorby:

Bernhard Schlink (1944) – německý spisovatel. V roce 1988 se stal soudcem ústavního soudu spolkové země Severní Porýní-Vestfálsko a dnes je profesorem historie práva na Humboldtově univerzitě v Berlíně.

Dílo:

Předčítač - německý romanopisec Bernhard Schlink se narodil roku 1944; patří tedy ke generaci, která nacistickou éru přímo nezažila – jenže s tak těžkým dědictvím, jaké představují nacistické zločiny proti lidskosti, se musí vypořádávat i synové, i vnukové. Schlinkův román nahlíží tuto problematiku očima mladé generace.

Útěk z lásky

Víkend

Spravedlnost podle Selba

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: 3. části

Jazyk a styl díla: spisovný

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Německo

Čas díla: 50. – 60. léta 20. století

Děj: Michael Berg je obyčejný patnáctiletý kluk, který chodí do školy a začíná se zajímat o děvčata. Na začátku příběhu proběhne několik pokusů o zblížení, ty ale vlivem různých okolností

nedopadnou podle jeho představ. Pak dostane žloutenku a cestou domů zkolabuje na ulici. Pomůže mu Hanna Schmitzová. Pomohla mu se umýt a doprovodila ho domů. Michaelova matka rozhodla, že jakmile se uzdraví, koupí kytici a Hanně poděkuje za pomoc. A tak se stalo, že Michael se z Hannou znovu setkal. Ta ho poprvé vzala do svého bytu, o týden později stál Michael před Hanninými dveřmi znovu. Z občasných návštěv se postupně vyvíjí milostný poměr. Schůzky jsou sice závislé na Hannině práci (pracuje jako průvodčí v tramvaji) a Michaelovou povinností k rodině a nutností školní docházky, ale schůzky se opakují a Michael se do Hanny zamilovává stále víc. Kromě jejich milostného poměru se rozvíjí ještě jiný. Hanna Michaela často žádá, aby jí předčítal. Často jí tedy čte různé knihy od různých autorů, pak je společně hodnotí, mluví o nich. O prázdninách spolu odjedou tajně na výlet, během něhož dochází k prvním svárům, které zatím rychle přechází a rychle se usmiřují. Po návratu jsou sváry čím dál tím častější, už neodeznívají s usmířením, zůstává po nich vztek a zloby. Michael čím dál tím častěji touží po společnosti svých vrstevníků, mezi přáteli Hannu zapírá a pomalu se začíná rozvíjet vztah mezi ním a spolužačkou Sophií. Na začátku léta Hanna náhle zmizela. Michael dorazil na smlouvenou schůzku, ale obyvatelé domu mu sdělili, že se Hanna náhle odstěhovala.

V této chvíli začíná druhá část knihy.

Michael dospěl a po několika letech se dostal ke studiu práv. Je konec šedesátých let a v Německu probíhají soudní procesy s nacistickými zločinci. Michael je přítomen v soudní síni ve chvíli, kdy začíná proces s bachařkami koncentračních táborů, kde je mezi souzenými i Hanna. V procesu pomalu vystupují na povrch skutečnosti, které Michaela udivují i děsí, ale bývalá láska k této ženě je opět zde. Proto je pro něj velmi složité zúčastňovat se jednotlivých procesů a sledovat výpovědi svědků. Na konci druhé části je Hanna odsouzena za válečné zločiny. Usvědčuje ji písemné hlášení, k jehož autorství se Hanna pod nátlakem přiznává. Stydí se totiž přiznat, že je negramotná, a raději na sebe nechá svalit těžkou vinu, což jí vynese dlouholetý trest vězení.

Ve třetí konečné části knihy se odvíjí příběh Hanny po procesu. Je ve vězení a Michael, který konečně pochopil, že Hanna číst neumí, jí posílá kazety, které namlouvá na diktafon. Nikdy za ní do vězení nejde, ale knihy stále posílá. Po čtyřech letech přichází první Hannou psaný vzkaz. Ty poté chodí častěji jako poznámky k předčítaným knihám, i pouze jako zmínka o počasí. Pak jednoho dne přijde Michaelovi dopis od ředitelky věznice, kde mu sděluje, že Hanna by mohla být po mnoha letech vězení propuštěna, a zda je ochoten jí pomoci. Michael se poprvé za mnoho let vypraví do vězení na návštěvu. Je velmi překvapen, když Hannu spatří, protože přes svá očekávání, najde stařenu. Domlouvá se s ní, nabízí jí pomoc s hledáním bytu i zaměstnání. Když jsou domluveni, jak Hannin odchod z věznice proběhne, Michael odchází. Druhý den ráno se Hanna ve vězení oběsí.

Německý romanopisec Bernhard Schlink se narodil roku 1944; patří tedy ke generaci, která nacistickou éru přímo nezažila - jenže! S tak těžkým dědictvím, jaké představují nacistické zločiny proti lidskosti, se musí vypořádávat i synové, i vnukové. Schlinkův román nahlíží tuto problematiku očima mladé generace.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Michael Berg – v první knize naivní mladík, který prožívá první milostné vzplanutí ke starší ženě; v druhé části se s touto ženou setkává jako student práv u procesu, kde je souzena za válečné zločiny; sanží se Hanně pomoci

Hanna – žena, která žije osamělý život, který jí naplňují chvíle s mladým milencem, který jí předčítá často z knih a spolu o nich debatují. Hanna je negramotná, stydí se za to. Za války pracuje jako dozorkyně v koncentračním táboře a po válce je za své příkazy odsouzena k dlouholetému vězení. Když může být propuštěna, spáchá sebevraždu.

5. Vliv díla:

Podle knihy byl natočen film v roce 2008, který získal řadu ocenění.

John Steinbeck – O myších a lidech

1. Kontext doby:

Autor je právem označován za jednoho z členů „velké trojky“, nejlepších amerických spisovatelů 1. pol. 20. st., spolu s Ernestem Hemingwayem a Williamem Faulknerem. Novela vydaná roku 1937 je považována za jeden ze základních pilířů americké literatury tohoto období. Autora neřadíme k žádnému konkrétnímu literárnímu směru.

2. Kontext tvorby:

John Steinbeck (1902 – 1968) – světoznámý americký prozaik a dramatik. Na univerzitě ve Stanfordu vystudoval historii a anglickou literaturu. Potom se pokoušel uchytit v New Yorku jako novinář a spisovatel. Střídal různá zaměstnání, zkušenosti z tohoto období využil ve svých sociálně kritických románech. Jeho romány je třeba chápat jako reakci na krizi, nehledají řešení, omezují se na popis bídy. Jeho hrdinové jsou obyčejní lidé z nižších vrstev, většinou zemědělci z Kalifornie, kde autor strávil většinu svého života. Jeho díla jsou zasazena do období krize. Se svými hrdiny soucítí, neboť se znal s lidmi, jako jsou oni, a na vlastní kůži zažil jejich bídu. Jeho soucit se však nijak zvlášť neodráží na jeho stylu.

Je nositelem uznávané Pulitzerovy ceny za román Hrozny hněvu – považovaný za jedno z největších sociálně kritických děl své doby. Byl oceněn rovněž Nobelovou cenou.

Krátká próza O myších a lidech patří k jeho nejznámějším dílům, později ji přepracoval i do podoby dramatu. Novela vznikla v souvislosti se spisovatelovým angažmá ve Federální

spisovatelské akci v r. 1935, zaměřené v duchu Rooseveltovy politiky Nového údělu na pomoc spisovatelům získat pracovní příležitost v době těsně po velké hospodářské krizi.

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)
novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Jazyk a styl díla: příběh je postavený na dialozích (má blízko k dramatu). Převažuje hovorový jazyk s jednoduchou, přehlednou stavbou větných celků. Jazyk i styl plně odpovídá popisovanému prostředí nevzdělaných zemědělských dělníků a přispívá velkou měrou k autentičnosti díla. Autor zvolil zajímavý kontrast mezi příjmením Lennieho – Small (v angličtině „malý“) a jeho velkou tělesnou silou. Bez významu není ani zvolený titul novely, který odkazuje k básni Myška skotského autora Roberta Burnse.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: ranč v Kalifornii

Čas díla: 30. léta 20. st.

Děj: námezni zemědělství pomocníci Lennie a George dostali v pracovní agentuře lístky na autobus a novou práci na ranči. Autobus je ale vysadil daleko od ranče (autorova rodiště), tak musí zbytek cesty pěšky. Lennie má něco schované v kapse. George ho donutí ukázat mrtvou myš. Lennie ji cestou v kapse hladil. George mu ji vezme a daleko zahodí.

George zaostalého Lennieho poučuje, jak se má na ranči chovat. Kdyby se někdy dostal do maléru, má rychle běžet k nedalekým vrbám a tam na něj tiše schovaný počkat. Mluvení má nechat na něm a hlavně nesmí provádět stejné vylomeniny jako v předchozím zaměstnání, odkud museli utéct. Pak Lenniemu už jako mnohokrát vypráví o jejich společné budoucnosti. Z uspořených peněz si koupí domek s půdou a několik kusů dobytka. Lennie si pořídí králíky, aby jim neublížil při hlazení tolik jako malým křehkým myším.

Hned ráno se oba hlásili do práce. Ubytovali se k ostatním šesti nádeníkům na ubytovně. Jednou

z výrazných postav je Curley, vyvolává konflikty, rád se pere. Před 14 dny se oženil a od té doby je ještě horší. Jeho žena se dívá po jiných mužích a on žárlí.

George Lennieho varuje, aby si na Curleyho dával pozor, nenechal se od něho vyprovokovat kvůli žádné maličkosti ke rvačce. Tuhle práci oba potřebují.

Fena jednoho z mužů zrovna porodila. Lennie ihned po jednom hebkém štěněti zatoužil.

Všichni na ranči obdivují Lennieho sílu, je pracovitý. Jen se diví tomu, jak se ti dva mohli dát dohromady. Za Lennieho jako vždy mluví George. Vysvětluje, že kamarád měl tetu Kláru, která mu ho dala na starost. Lennie je oddaný a hodný, udělá vše, co se mu řekne. Jednou mu z legrace George řekl, aby skočil do řeky. A on skočil, i když neuměl plavat a ještě byl vděčný, že ho George vytáhl. Vždycky se dostane do nějakého maléru jako v posledním zaměstnání. Líbily se mu červené šaty jednoho děvčete. Chtěl si na tu látku sáhnout, dívka se vyděsila, začala křičet, on se lekl a látku držel ještě tím pevněji. Pustil ji, až když ho vzal George plaňkou po hlavě. Dívka hned běžela za šerifem s tím, že ji chtěl Lennie znásilnit. Po obou šlo celé město, a tak museli utéct a práci našli na nové farmě.

Jeden z mužů, jednoruký Candy, by chtěl s oběma koupit malý domek. Pomáhal by u drobných nenáročných prací. Najednou se z nedostupného snu začíná pomalu stávat skutečnost.

Curley, farmář, neustále všude hledal svou ženu, žárlivostí byl celý bledý. Lennie se tomu zasmál, on jej ihned udeřil. Lennie si to nechal líbit, protože měl od George nařízeno se s nikým neprat. Teď mu dal ale svolení. Lennie Curleymu zlomil ruku.

Lennie je ve stodole a v ruce má mrtvé štěně. Pořád si ho hladí. Nechápe, proč zemřelo, vždyť ho nehladil zase tak silně. Bojí se, že až na to přijde George, tak mu zakáže pěstování králíků na jejich budoucí farmičce. Vtom přichází Curleyho žena. Chce si s Lenniím povídat. On se nechce dostat do problémů, tak s ní mluvit nechce, ale ona ho nenechá být. Vypráví mu svůj zoufalý životní příběh, chtěla hrát divadlo, být u filmu, ale matka ji držela zkrátka. K Lenniimu cítí důvěru, tak se mu svěřuje, že svého muže vlastně ani nemá ráda. Přisunuje se k němu blíž. Když zjistí, že má u sebe mrtvé štěně, nelekne se, psů je pryč všude spousta a nemá cenu, aby se Lennie pro jedno mrtvé štěně trápil.

Lennie se jí zase svěřil, že rád hladí hebké věci. Ona na to, že také, třeba své vlasy a nechala Lennieho, aby jí sáhl na vlasy. Lennie byl ale neohrabaný a zatahal ji. Ona ucukla, ale on ji držel o to pevněji. Ona se začala škubat, Lennie začal panikařit. Ona vykřikla, Lennie ji chtěl utišit. Když se žena stále cukala a chtěla volat o pomoc, přikryl jí rukou ústa, škulbl a zlomil jí vaz. Tělo zpola přikryl senem a s mrtvým štěnětem pod kazajkou utíkal pryč.

Lennieho brzy začal hledat Candy. Jako první šel právě do maštale, kde měla fena štěňata a našel tam mrtvou ženu. Zavolal George. Spolu se domluvili, jak Lennieho ochránit. Curley by ho chtěl určitě i s chlapy lynčovat a to George a Candy nemohli dovolit. Chtěli ho sami chytit a předat policii.

Ostatní rychle přišli na to, co se stalo. Chtěli na Lennieho uspořádat hon. Navíc zjistili, že zmizel revolver. Vzali si pušku a byli připraveni Lennieho zastřelit.

Lennie rychle běžel k vrbičkám, jak mu to předtím George nařídil. Vyčítal si, co udělal. George tam za ním dorazil. Vzal si revolver a nechal Lennieho dívat se dopředu přes řeku. Mezitím mu vyprávěl o jejich budoucím hospodářství a Lennie poslušně poslouchal. Nedaleko se ozývaly hlasy. George věděl, že muži už jsou blízko a Lenniimu by ublížili. Vzal revolver a střílel Lenniho do týlu. Vtom přiběhli ostatní. Mysleli, že pistoli vzal Lennie, George mu ji nějak vytrhl a podařilo se mu ho zastřelit. Uklidňovali ho, že udělal dobře a pozvali ho na panáka na zapití.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

George Milton: na hlavě černý beztvářý klobouk a přes ramena přehozený pevně svinutý ranec z houní. Byl malý a pohyblivý, se snědým obličejem, nepokojnými očima a ostrými, pevnými rysy. Všechno bylo na něm docela určité: drobné silné ruce, útlé paže, tenký a kostnatý nos. Staral se o zaostalého přítele Lennieho.

Lennie Small (Lenda): opak George, obr s beztvářým obličejem, s velkýma bledýma očima, s širokými schýlenými rameny, kráčel neohrabaně, nohy trochu vláčel, asi tak jako medvěd vláčí tlapy. Trpí zvláštní úchytkou – nachází zálibu v hlazení hebkých věcí.

5. Vliv díla:

Dodnes světoznámé dílo, jedno ze základních děl americké literatury. O úspěšnosti svědčí i to, že bylo dílo několikrát zfilmováno (1939, 1992).

Novelu řadíme mezi sociálně kritická díla – poukazuje na ekonomický i morální rozpad společnosti, chudé lidi se svými životními sny (oba hrdinové i Curleyho žena), které nikdy nedosáhnou.

William Styron – Sophiina volba

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled

- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocitu ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí „rozhněvaní mladí muži“
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský „nový román“
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

2. Kontext tvorby:

(1925 – 2006), americký spisovatel, pocházel z Virginie

Koncem 2. světové války v americké armádě v Tichomoří – námořní pěchota.

Po válce krátce redaktor v nakladatelství, po úspěchu první knihy spisovatel z povolání.

Próza

Jeho romány se zabývají otázkami trestu a viny, jižanskou společností a přetrvávajícím rasismem.

„Ulehni v temnotách“ – román o odcizení a rozpadu jižanské rodiny

„Doznání Nata Turnera“ - jako první nečernošský spisovatel se pokusil popsat pohnutky, které vedly k černošskému povstání Nata Turnera, ke kterému došlo v roce 1831. Autor toto povstání neodsuzuje, ale považuje ho za čin zoufalých lidí.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: text je členěn do kapitol

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování: chronologický, ve vzpomínkových pasážích retrospektivní

Jazyk díla: spisovný jazyk, občasné vulgarismy

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Brooklyn, Jih USA, Polsko

Čas díla: bezprostředně po válce, částečně v době 2. světové války.

Děj:

2 roviny děje: události spojující Stinga, Sophii a Nathana

Stingovy vzpomínky na rodný Jih USA – problematika dědictví otrokářského systému – paralela k nacismu – rozvíjení otázky kolektivní viny a schopnosti člověka spáchat činy proti lidskosti.

Stingo – seznámí se v penzionu v Brooklynu se Sophií a Nathanem, postupně se dozvídá tajemství jejího života za války – Sophie se musí pod nátlakem opilého německého vojáka rozhodnout, které ze svých dvou dětí pošle na smrt. Nakonec se spolu s Nathanem rozhodne pro sebevraždu.

2 pohledy na dobu války – Sophie zevnitř (prožila ji) a Stingo zvenčí (zprostředkované informace).

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Vypravěč – Stingo – mladý začínající jižanský spisovatel (možnost psát mu umožní dědictví = peníze z prodeje otroka)

Sophie – Polka, která přežije koncentrační tábor

Nathan – její mileneček židovského původu, schizofrenik závislý na alkoholu a drogách

Vysvětlení názvu díla: Sophie řeší ve svém životě 2 osudové volby – jednu v koncentračním táboře (které ze svých dětí pošle v koncentračním táboře do plynu), druhou ve svém vztahu s Nathanem (rozhoduje se pro společnou sebevraždu).

5. Vliv díla:

V roce 1982 byl natočen stejnojmenný film s Meryl Streepovou v hlavní roli.

John Ronald Reuel Tolkien – Pán prstenů. Společenstvo prstenu

1. Kontext doby:

Po 2. světové válce rozvoj nových směrů a žánrů.

Fantasy literatura:

- Žánr užívající magii či jiné nadpřirozené prvky (bájně bytosti, bohové, často s vzezřením a chováním netypickým pro lidi).
- Svět (nazývaný často „druhotný svět“ nebo „alternativní realita“) – většinou nezávislý na našem, v některých případech je s naším nějak spojený (Letopisy Narnie) či se děj odehrává přímo v našem nějak pozměněném světě (žánr alternativní historie a současné fantasy).
- Původ žánru fantasy lze spatřovat především v lidové tvořivosti a lidské fantazii. Z literárních žánrů pravděpodobně zastupuje dřívější typy jako např. mýty a báje, pohádky, středověké legendy a rytířské eposy.
- Klasické fantasy – vznik – 2.1/2 19. století (George MacDonald a lord Dunsany), masivnější nástup přišel s díly **J.R.R. Tolkiena** a **R. E. Howarda** v 1.1/2 20. století.
- Pán Prstenů – jeden z pilířů žánru.

2. Kontext tvorby:

John Ronald Reuel Tolkien (1892 – 1973) anglický spisovatel, filolog a univerzitní profesor, překladatel, autor fantasy literatury

Studia: Oxford – anglistika – zájem o staré jazyky a mytologii

Účastnil se bojů 1. světové války (např. bitva na Sommě) – nakazil se zákopovou horečkou a zbytek války působil v záloze a začal pracovat na svých prvních dílech.

Po válce profesor anglického jazyka a literatury v Oxfordu

1972 obdržel od královny Alžběty II. Řád Britského Impéria

Dílo:

„**Kniha ztracených příběhů**“ (The Book of Lost Tales), série pohádkových příběhů založených na mytologii a folklóru

„**Hobit**“ – původně příběh napsaný pro Tolkienovy děti – vydán na naléhání jeho studenta

„**Pán prstenů**“ – pokračování Hobita na základě jeho úspěchu (požadavek nakladatele)

Tolkien chtěl Pána prstenů vydat jako jediný román, ale po válce bylo obtížné sehnat papír (kniha by měla přes tisíc stran), proto byl nucen přistoupit na návrh vydavatele vydat román postupně.

Příběh bájně Středozemě; z původně pohádkové příběhu v Hobitovi – temný a vážný děj

Využití znalosti anglické a severské mytologie

Využití znalosti starých evropských jazyků, vytvoření elfích jazyků v Pánovi prstenů:

quenijština a sindarština

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: fantasy román

Kompozice: 2 části – 12 a 10 kapitol

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický s retrospektivními odbočkami při vysvětlení historie Středozemě

Jazykové prostředky: spisovný jazyk, specifický jazyk elfů

4. Obsahová stránka:

Prostředí: fiktivní Středozemě

Čas díla: fiktivní doba

Kniha první

Na počátku příběhu se hobit Frodo, synovec a dědic Bilba Pytlíka, dozví od čaroděje Gandalfa, že jeho prsten, který zdědil po Bilbovi (jak ten jej nabyl, se popisuje v předchozí části příběhu, v knize Hobit), považovaný jím za víceméně hračku, je ve skutečnosti Jeden prsten, který si kdysi vyrobil Temný pán Sauron a nechal do prstenu přejít značnou část své moci, aby si s jeho pomocí podrobil obyvatele Středozemě, především elfy. Dozví se, že Sauron byl kdysi dávno poražen a prsten mu byl odňat, nyní však opět získal svou ztracenou moc a touží Jeden prsten získat zpět. Je pravděpodobné, že se již Sauron dozvěděl o Bilbovi, a proto musí Frodo opustit Kraj, aby se Prstenu Sauron nezmocnil. Frodo se spolu se svým zahradníkem Samvědem Křepelkou (Samem) a přáteli Smělmírem Brandorádem (Smíškem) a Peregrinem Bralem (Pipinem) vydává na Gandalfovu radu do elfského sídla Roklinky, kam Sauronova moc nesažá a kde se má rozhodnout o dalším osudu Prstenu.

Brzy je odhalí Černí jezdcí, Prstenové přízraky, Sauronovi služebníci, a hobiti jsou nuceni celou cestu prchat před jejich pronásledováním. Přes další nebezpečí (málem podlehnou zlému duchu mohyly v Mohylových vrších) se dostanou do městečka Hůrky, kde se seznámí s Aragornem, dědicem starobylé lidské říše Gondor na jihu Středozemě, jenž se však hobitům představí jako hraničář Chodec. Aragorn nabídne hobitům pomoc s cestou do Roklinky. Tam skutečně dorazí, i když jsou cestou na vrchu Větrově téměř polapeni Prstenovými přízraky; Frodo je těžce zraněn (v Roklince je opět uzdraven, ne však zcela).

Kniha druhá

V Roklince uspořádá pán Elrond radu, jíž se zúčastní elfové, lidé, trpaslíci, Frodo se svými hobitými přáteli a čaroděj Gandalf. Elrond přítomným vypoví příběh Prstenu a v následné debatě, jak s ním naložit, je rozhodnuto, že jediný způsob, jak zamezit, aby se kdy opět dostal do

Sauronovy moci, je zničit ho na místě, kde byl vyroben, tedy v srdci Sauronovy říše Mordoru v Puklinách osudu, průrvě ohnivě hory Orodruiny (Hory osudu). Protože se nikdo nechce dobrovolně do tak nebezpečného místa vydat, nabídne se nakonec Frodo.

Jeho nabídka je přijata a jsou mu ustanoveni společníci mající mu pomáhat na cestě: všichni jeho hobití přátelé, Aragorn, Gandalf, elf Legolas, trpaslík Gimli a Boromir, syn vládnoucího správce Gondoru. Družinu (Společenstvo Prstenu) zavede cesta do starobylé, nyní opuštěné podzemní trpasličí říše Morie, kde probudí démona z dávných časů, balroga (původ tohoto démona je vysvětlen v Silmarillionu). Gandalf, dosavadní vůdce výpravy, se v souboji s balrogem zřítí do propasti, zbylí členové družiny uniknou do elfské lesní říše Lothlórien. Jeho vládce Celeborn s chotí Galadriel poskytnou výpravě pomoc, družina dále putuje po Velké řece Anduině divočinou na jih směrem ke gondorské říši.

Před Raurosským vodopádem jsou poutníci nuceni opustit řeku, při tom se Boromir pokouší Frodovi sebrat prsten, po němž během cesty zatoužil. Vzápětí je družina napadena Uruk-hai, plemenem ohavných služebníků Saurona a Sarumana, míšenci mezi lidmi a skřety. Děj končí, když se Frodo rozhodne po zkušenosti s Boromirem jít do Mordoru sám (se Samem), aby Jeden prsten nepokoušel i ostatní.

5. Vliv díla:

Podle celé ságy bylo natočeno několik filmů režisérem Peterem Jacksonem. Celá sága ovlivnila autory fantasy 20. a počátku 21. století.

Sue Townsendová – Tajný deník Adriana Molea

1. Kontext doby:

Světová literatura 2. ½ 20.st. odraz války

- protest proti její krutosti
- patetická oslava hrdinství, statečnosti, pompézní scény, hromadné vraždění (východní literatura, zvl. ruská)
- nepatetický pohled (zdola), rozbor lidské psychiky, dojemnost i naturalismus (západní literatura)
- satirický nebo humoristický pohled
- angažovaná próza – opak válečné dehumanizace, nespokojenost s nedostatky doby, krize mezilidských vztahů pocity ohrožení, úzkosti, odcizení (existenciální próza, italský neorealismus; v oficiální literatuře východních zemí socialistický realismus – optimistický pohled)
- snaha distancovat se od ideálů konzumní společnosti, kariérismu – americká beatnická generace, angličtí "rozhněvaní mladí muži"
- experimentální próza (zvl. v oblasti formy) – absurdní literatura, drama, francouzský "nový román"
- magický realismus – návrat k starým mýtům, legendám (latinskoamerická a ruská literatura)
- vědeckofantastická literatura (sci-fi, fantasy), katastrofické vize, fikce
- postmodernismus – reakce na modernismus, míšení žánrů, komplikovaná kompozice, prolínání dějových a časových rovin aj.
- rozmach tzv. populární (komerční) literatury – řemeslně zvládnuté, ale myšlenkově nehluboké, esteticky díla hodnotná i bezcenná; snaha přiblížit se k nenáročnému čtenáři.

2. Kontext tvorby:

Susan Lillian Townsendová (1946 – 2014) byla anglická autorka humoristických románů, známá díky sérii o Adrianu Moleovi.

Dílo:

Tajný deník Adriana Molea

Coventry na útěku - příběh ženy, která se skrývá před spravedlností poté, co neúmyslně zabila násilnického souseda, pozná život smetánky i bezdomovců

Dětské přízraky

Královna a já - satirický obraz britské královské rodiny, která se po zrušení monarchie musí začít starat sama o sebe

Inkognito - britský ministerský předseda se v převleku za ženu vydává poznat, jak se žije prostému lidu

Pravdivá zpověď ženy ve středních letech - sbírka fejetonů

Královna Camilla - navazuje na Královna a já

Žena, která si šla lehnout a rok nevstala - příběh ženy, kterou náhle přestalo bavit dělat služku svému okolí

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román psaný jako fiktivní deník

Kompozice: 5 dílný román

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazykové prostředky: spisovný i nespisovný jazyk (slang)

4. Obsahová stránka:

Prostředí děje: Anglie

Čas děje: 80. léte 20. století

Jsou to fiktivní zápisky třináctiletého chlapce, který se rozhodne stát intelektuálem; se směsí naivity a sarkasmu komentuje poměry ve škole, rozchod rodičů i svoji první lásku, ale také úspornou politiku premiérky Thatcherové nebo falklandskou válku.

Adrianovi je skoro čtrnáct let. Vede si svůj vlastní tajný deník, do kterého každý den přispívá zápisem, a vypráví tak všem lidem příběh o sobě a své rodině z počátku 80. let minulého století.

Když se do města přistěhovala nová dívka jménem Pandora, Adrian se do ní okamžitě zamiloval. Avšak oba jsou z různých poměrů - Pandora je z bohaté a vážené rodiny, zato Adrian pochází z chudších vrstev. Jeho matka se odstěhovala se sousedem panem Lucasem a nechala tak Adriana i jeho otce, kterého vyhodili z firmy na prodej akumuláčnických kamen, samotné. Táta si domů přivede milenkou Doreen Slaterovou.

Adrian to tedy nemá jednoduché, k problémům doma se přidá ještě to, že Pandoru mu přebere jeho nejlepší kamarád Nigel.

Adrian se přihlásí jako samaritán a pečuje o starce, který se jmenuje Bert Baxter.

Knih končí tak, že se Adrian dal s Pandorou dohromady, ale zanedlouho se pohádali, protože Adrian si začal i s jinou dívkou.

5. Vliv díla:

Podle díla vznikl i muzikál.

Česká literatura 20- a 21. století

Eduard Bass – Cirkus Humberto

1. Kontext doby:

1918 – vznik samostatného Československa – doznívání poválečných hospodářských a politických problémů

První republika byla mnohonárodnostním státem. Němci a Maďaři otevřeně odporovali novému státu. 1924 – 1929 – stabilita státu

1929 – 1933 – světová hospodářská krize (v pohraničí do r. 1934), nejvíce zasáhla pohraniční oblasti, kde převažoval těžký průmysl a textilní průmysl, které byly krizí nejvíce postiženy – narůstání nespokojenosti, nacionálních nepokojů (v pohraničí žily převážně početné národnostní menšiny) 1935 – úspěch sudetoněmecké strany v československých volbách – Konrád Henlein 1938 – anšlus Rakouska, vyhlášena částečná mobilizace; Německo – územní nároky na pohraniční oblasti ČSR

30. září 1938 – Mnichovská dohoda

Březen 1939 – vznik protektorátu Čechy a Morava, odtržení Slovenska

Literatura

1. levicově orientovaná literatura: (socialisticky orientovaná próza), tvořila hlavní vývojovou linii české prózy 20. a 30. let, odpor k válce, inspirace VŘSR, ruskými autory; představitelé (Olbracht, Majerová, Pujmanová, Kratochvíl ad.)

2. demokratický proud: (demokraticky orientovaná próza), představitelé (Tilschová, Benešová, bratři Čapkové, Poláček ad.)

3. legionářská literatura: představitelé (Jaroslav Medek, Josef Kopta, Ivan Langer ad.) – psali o českých legionářích v Rusku

4. ruralismus a katolicky orientovaná próza (inspirování venkovem), ruralisté a katolíci měli k sobě velmi blízko, představitelé (Josef Knap, František Křelina, AC Nor, Jaroslav Durych, J. Čep)

5. doznívání kritického realismu a naturalismu (Jirásek, Rais, Čapek-Chod) vrchol jejich tvorby 19./20.st., literatura upevňovala vědomí o hodnotách kulturního dědictví minulosti, působila jako činitel zpomalující vývoj moderní realistické prózy.

Česká meziválečná próza se vyvíjela ve 2 etapách: 20. léta: spisovatelé se začínají orientovat světovým názorem revoluční dělnické třídy, objevují nové témata, umělecky experimentují, převažují menší prozaické žánry.

30. léta: dochází ke shrnutí, zužitkování všeho pozitivního, co dosavadní vývoj přinesl, důraz je kladen na zvláštnosti uměleckého způsobu poznání pravdy o životě, do popředí se dostává románový žánr prozaická epice.

Významný podíl na pozitivním vývoji prózy 30. let připadl literární kritice (F.X.Šalda), zejména marxistické (Konrád, Fučík).

společenská próza: Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,... psychologická próza: Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,... imaginativní próza: Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Markéta Lazarová,...

demokratický proud: Josef Čapek, Karel Čapek, Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,..., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...

2. Kontext tvorby:

vlastním jménem Eduard Schmidt (1. ledna 1888 – 2. února 1946), byl český spisovatel, novinář, zpěvák, fejetonista, herec, recitátor, konferenciér a textař.

V letech 1921–1933 působil jako redaktor Lidových novin. Od roku 1933 byl šéfredaktorem Lidových novin, tuto činnost vykonával až do roku 1942.

Dílo:

Klabzubova jedenáctka – příběh otce, který má jedenáct synů, ze kterých vytvoří profesionální, neporazitelný fotbalový tým. Bass se zde humornou formou zamýšlí i nad etikou a profesionalitou sportu.

Lidé z maringotek – soubor povídek z cirkusového prostředí.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: románová kronika líčící život několika generací fiktivní cirkusové dynastie – 4 části

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovná čeština, vynikající charakterizační prostředky, jazykové výrazy typické pro cirkusové prostředí, důraz na vlastenectví.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: řada míst světa, Praha

Čas díla: období od druhé poloviny devatenáctého do první čtvrtiny dvacátého století.

Děj: Ústřední postavou knihy je Vašek Karas. Ten přichází z české vesnice do cirkusu Humberto v Hamburku jako malý kluk se svým ovdovělým otcem. Vašek zde potkává řadu lidí a učí se dovednostem, které jsou u cirkusu potřeba. Stává se z něj akrobat, jezdec i krotitel. Cirkus se stává Vaškovým životem. Kvůli němu opustí svou lásku Růženku a vezme si za ženu dceru direktora Berwitze Helenu.

Když Berwitz zestárne, Vašek nastupuje na jeho místo a stává se direktorem. Později se mu narodí syn Petr, ve kterém vidí Vašek svého nástupce. Petr ale vůbec nemá o cirkus zájem a věnuje se raději studiu. Na cirkus dolehne krize a ten spěje rychle k zániku. Vašek proto udělá zásadní rozhodnutí a z cirkusu vybuduje varieté v Praze. To má velký úspěch. Přesto má Vašek stále strach, že s jeho smrtí zanikne i jméno Humberto. Těchto obav ho zbaví až jeho vnučka Liduška, která se později stane uznávanou tanečnicí a zvolí si umělecké jméno Humberto.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Václav Karas - "Vašku," - temperamentní, čilý, nebojácný, cílevědomý, vůdčí osobnost, má tendenci vynikat a být nejlepší, což ho pohání kupředu a pomáhá mu snadno se učit a výborně zvládat nové dovednosti, je jako stvořený pro cirkus, pro který obětuje vše, Burešem je vzdělán a vychován k vlastenectví

Jeho otec(Antonín Karas)- pracovitý, poctivý, ze začátku má výčitky svědomí, že dal Vaška k cirkusu, pak se s tím ale smíří díky Vaškovo nadšení a chvále kolegů z vesnice, kteří získali živobytí jen díky následování jeho příkladu, sám u cirkusu dělá různé pomocné práce, staví s dalšími stan a hraje na trumpetu

Petr Berwitz - ředitel cirkusu, tvrdohlavý, temperamentní, s citem pro krásu a touhou po uznání(především významných osobností), bohužel ne již s takovým množstvím obchodního talentu

Anežka Berwitzová - jeho žena, šlechtického původu, miluje zvířata, v cirkuse dělá krasojezdkyni Helena - jejich dcera, krasojezdkyně, zamilovaná do Paola, z rozumu provdaná za Vaška, krásná, snívá a nespoutaná

Petr Karas - syn Heleny a Vaška, nehodí se pro cirkus, je velmi plachý, ale je nadaný na matematiku, stane se z něj později uznávaný vědec v tomto oboru

Jeho žena - příjemná, ale ne moc inteligentní blondýnka, typický měšťáčka té doby (počátek 20. století)

Jejich dcera(Liduška) - po dědovi, není nadaná na učení, ale spíše pro umění, stane se z ní slavná

tanečnice

5. Vliv díla:

Vznik televizního seriálu v roce 1988.

Petr Bezruč – Slezské písně

1. Kontext doby:

1899 – tzv. hilsneriáda (protižidovská kampaň)

1905 – vyvrcholení boje za všeobecné hlasovací právo

1913 – rozpuštění český sněm

Nespokojenost české společnosti s připoutáním R-U k Německu (Trojspolek)

Česká věda – mezinárodní úroveň (historik Jaroslav Goll, sociolog T. G. Masaryk)

- Překlady – zejména francouzské literatury
- Doznívání dekadence a symbolismu
- Vliv **anarchistických** myšlenek – vzpoura proti sociálně nespravedlivému světu
- Nástup nové generace **tzv. buřičů** (bouřili se proti měšťácké společnosti):

Fráňa Šrámek

Stanislav Kostka Neumann

Petr Bezruč

František Gellner

Karel Toman

Viktor Dyk

2. Kontext tvorby:

Petr Bezruč (1867 – 1958) vlastním jménem Vladimír Vašek

- Rodiště – Opava
- Studia – filologie v Praze – nedokončil
- Profese – poštovní úředník v Místku a později v Brně

Dílo: (poezie)

- ovlivněno symbolismem a Českou modernou;
- zabýval se sociálními a národnostními problémy Slezska konce 19. století

Slezské písně

Stužkonoska modrá

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika

Literární žánr: lyricko – epické básně, sociální balady i milostné básně

Kompozice:

Lyrický mluvčí: v baladách vystupuje v ich i er-formě

Jazykové prostředky: časté výrazy ze slezského nářečí

4. Obsahová stránka:

- Slezské písně jsou obrazem života a situace ve Slezsku koncem minulého století. Skládají se z osmdesáti tří básní.

- autor vyjadřuje svoji touhu po spravedlnosti, vyjadřuje se k životu ve Slezsku (ve Slezsku se mísili Češi, Poláci, Němci a židé)

- Bezruč vystupuje jako bard = mluvčí svého lidu, vyjadřuje pocity všech, vyzývá ke vzpouře

- motivy:

sociální: bída horníků, a hutníků, sociální kontrasty, výzvy ke vzpouře, chudoba horalů

národnostní: poněmčování a popoľšťování, odrodilství (odrození národnosti), nezájem Prahy

o Slezsko

intimní: zklamaná láska, samota, marná touha po rodině

- rámcová kompozice, prolog: Červený květ, epilog: Úspěch

Červený květ: tato báseň pojednává o kaktusu, který kvete jen jednou za život, a o růži, která je krásná. Básník odsoudí ošklivý kaktus a „pochválí“ krásnou růži (tato báseň značí jeho samotu v životě a jeho neúspěchy v lásce – byl to starý mládenec).

Kantor Halfar: Příběh učitele, který odmítl učit jiným než českým jazykem, ačkoliv se to vyžadovalo.

Vzdorování odnárodňování vyvrcholí Halfarovým oběšením se na jabloni. Tato báseň je jednou z těch, kterými Bezruč protestuje proti potlačování mateřského jazyka.

Maryčka Magdonova: Maryčka přijde se svými čtyřmi sourozenci o rodiče. Protože je nejstarší, musí se o ně starat. V zimě ji v lese při krádeži dřeva přistihne burmistr Hochfelder a neváhá dívku udat. Při cestě do Frýdku, kam děvče vede strážník, si však Maryčka zvolí raději smrt nežli posměch a ukončí svůj život skokem ze skály do řeky Ostravice.

Ostrava: Báseň obsahující výzvu k boji proti krutému jednání s dělníky. Z každého řádku je cítit bezmoc vykořisťovaných horníků z Ostravska a Slezska, ale také vzdor a nenávisť vůči mocipánům.

Labutinka: Posmrtně nalezená báseň, která byla do Slezských písní přesunuta formálně. Stejně jako báseň Jen jedenkrát je také Labutinka osobního charakteru a vypráví o nenaplněné lásce a zklamání z chování neznámé dívky, do níž se vypravěč zamiloval.

70.000: neutěšená budoucnost lidu ve Slezsku – „Sto tisíc nás poněmčili, sto tisíc nás popořstili...“ – zbývajících sedmdesát tisíc bez odporu čeká, až se s nimi stane totéž – za bečku vína jsou ochotni dál sloužit „markýzi Gerovi“ – problém alkoholismu ve Slezsku – alkohol přinášel chvilkové zapomenutí, ale uvrhl lid do ještě větší bídy.

Jen jedenkrát: paralela mezi pověstí a básnickovým osudem. Pověst: na severu země žili lidé, kteří nikdy nespátřili slunce. Jednoho dne se stal zázrak a slunce nad jejich zemí vysvitlo – místo radosti se však lidu zmocnil strach; prosili slunečního Boha, aby je ušetřil. Slunce se pak již nikdy nevrátilo. Když strach překonali, vyšli ze svých jurt, viděli zemi bez věčného sněhu a cítili vůni květin, litovali svého jednání, „...neb cítili, že jednou jas žití šel kol jejich mračné země, a jejich přešel vinou a víc se nenavrátil!“ Básníkuv osud: „Jen jedenkrátě kolem mne šla láska...“ Odmítl ženu, která ho měla ráda a kterou miloval i on – nechtěl spojit její osud se svým, který pokládá za nešťastný – „...však na strom zvadlý nepřipínám růži...“ svého jednání pak nepřestává litovat: „sladkým krokem kolem mne šla láska, a já přirazil dveře svojí chaty, a nikdy více nevrátí se zpátky!“

5. Vliv díla:

Autorova díla, zejména jeho sociálních balad, využíval k propagaci komunistický režim.

Karel Čapek – Bílá nemoc

1. Kontext doby:

Drama z r. 1937 – spadá do české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z nejúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický

stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,... psychologická próza: Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,... imaginativní próza: Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Markéta Lazarová,...

demokratický proud: Josef Čapek, Karel Čapek, Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus

2. Kontext tvorby:

Karel Čapek (1890 – 1938) - světově známý spisovatel, novinář, soukromý učitel a překladatel. Byl velmi vzdělaný (i zahraniční univerzity), právník. Pravidelně se vídal s prezidentem Masarykem. Zastával funkce v různých kulturních a literárních výborech a komisích. Navržen na Nobelovu cenu. Rád cestoval, pracoval na své zahradě, miloval zvířata (Dášenska, čili Život štěněte – podle jeho vlastního teriéra).

Byl jedním z prvních českých spisovatelů, kteří uspěli v zahraničí. V době hrozící nacistické okupace byl jedním z hlavních odpůrců. Emigraci do Anglie odmítl. Koncem roku 1938 na následky onemocnění náhle umírá, 2. sv. války se už tedy nedožil.

Literární tvorbu zahájil již před 1. sv. válkou, na některých dílech pracoval společně se svým bratrem Josefem (spisovatel a malíř, zemřel v koncentračním táboře těsně před koncem 2. sv. války). Radíme jej k tzv. demokratickému proudu literatury.

Z jeho děl např.:

Bílá nemoc – drama o šířící se záhadné nevléčitelné nemoci, Čapkovo varovné gesto poukazující na nástup fašismu

Krakatit – o vynálezu nekonečně účinné třaskaviny schopné zničit celý svět
Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – krátké detektivní příběhy
Devatero pohádek – dětská tvorba

Drama Bílá nemoc vzniká těsně před autorovou smrtí, je jedním z jeho nejznámějších děl.

3. Formální stránka:

Literární žánr: tragédie

Literární druh: drama

tragédie (= jeden z hlavních dramatických útvarů, se smutným, tragickým zakončením, truchlohra)

Kompozice: drama o 3 dějstvích (= aktech)

Jazyk díla: živé, velmi realistické dialogy, rychle posunují děj kupředu, promluvy charakterizují postavy, které je pronášejí, jazyk je spisovný, srozumitelný a je přehledně členěn spíše do kratších větných celků

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže neurčené místo

Čas díla: autorova současnost

Děj: v dramatu se objevuje diktátor (vůdce národa, označovaný jako Maršál), který chce zahájit válku (dobová paralela na Adolfa Hitlera). V téže době se objevuje nakažlivá neznámá

nemoc, která zabíjí lidi (fakticky je ale dost podobná lepra). Symptodem nemoci je necitlivá bílá skvrna na těle. Mírumilovný lékař dr. Galén nachází na tuto dosud nevléčitelnou zákeřnou nemoc lék. Žádá dr. Sigelia, aby jej nechal léčit v jeho nemocnici. On zprvu s nedůvěrou odmítá. Poté mu přece jen svěří pokoj s pacienty v posledním stádiu choroby, kteří se po Galénovu zákroku zázračně začínají uzdravovat. Celý svět se na Galéna obrací s žádostí o recepturu léku, on před reportéry odmítá. Stojí si za svým. Dokud nepřestane zbrojení, tajemství léku nevydá.

Dr. Galén původně léčí pouze chudé lidi, každý mu zaplatí, kolik si může dovolit. Bohatě lidi ale vyléčit nechce, pokud nejsou ochotni brojit proti válce. Maršálovým přítelem je také majitel zbrojovky baron Krüg, který také bílou nemocí onemocní. Dr. Galén, který zažil válku, jej odmítne léčit (dá továrníkovi ultimátum - nechce jej léčit, dokud nepřestane vyrábět zbraně), proto je předvolán Maršálem, přesto ani přes naléhání a výhrůžky odmítá Maršálova přítele léčit, pokud bude dál pokračovat ve zbrojení. Baron Krüg se posléze sám zastřelí.

Později Maršál promlouvá k davu s válečnou agitací, ale i on si na prsou najde bílou skvrnu.

Přesvědčuje jej jeho dcera i syn továrníka, aby válku zrušil a přijal podmínky míru. Nakonec je ochoten vzdát se plánů na válku a ovládnutí světa, pokud jej dr. Galén vyléčí. Ten jde tedy pro léky a cestou zpět prochází skrz zfanatizovaný dav, kterým je ubit a ušlapán (křičel na ně, že je válka zlá a oni s tím nesouhlasili). Neznámý člověk z davu vysype obsah doktorova kufříku a nalézá ampulky s lékem, které rozšlape. Smrtí vynálezce léku, který jako jediný znal složení, i samotný akt zničení medikamentu tak znamená konec lidstva.

Proti sobě stále stojí dva protiklady: konflikt ideálů demokracie a diktatury, jedince a společnosti.

Paradox: Galén přesvědčil vůdce války, ale byl ušlapán těmi, za které bojoval.

Galénův prohrěšek: jako lékař se Hippokratovou přísahou zavázal léčit všechny bez rozdílu, nemůže si tedy vybírat, koho léčit.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Dr. Galén: bývalý válečný lékař, představitel individuálního odporu (požadoval zastavit válku), jako lékař brání život, humanista, charakterově pevný a statečný, neústupný, rozhodný, důsledný obránce míru, přezdívka „doktor Děťina“, neoblomný, laskavý, šlechetný

Zbrojař Krüg (symbolické jméno = Válka) a Maršál: strůjci války, touha po moci, nadvládě, bezohlednost, nelidskost, zbabělost, neústupnost, fanatická víra ve své poslání

Dr. Sigelius: lékař, který po prvotní nedůvěře nechá léčit Galéna ve své nemocnici, marně se snaží zjistit složení léku, je krutý, panovačný, nekompromisní

Vysvětlení názvu díla: nemoc začíná drobnými bílými skvrnkami na kůži

5. Vliv díla:

Další ze série tehdy velmi oblíbených utopicko – fantastických příběhů (= fantazie, fikce o tom, co by bylo kdyby). Čapkovy varovné gesto poukazující na nástup fašismu. Čapkova tvorba inspiruje mnoho dalších spisovatelů, ať už českých (Ondřej Neff,...), tak i světových (Ray Bradbury, Arthur C. Clarke, Stanislav Lem,...).

Karel Čapek – Krakatit

1. Kontext doby:

1918 – vznik samostatného Československa – doznívání poválečných hospodářských a politických problémů

První republika byla mnohonárodnostním státem. Němci a Maďaři otevřeně odporovali novému státu. 1924 – 1929 – stabilita státu

1929 – 1933 – světová hospodářská krize (v pohraničí do r. 1934), nejvíce zasáhla pohraniční oblasti, kde převažoval těžký průmysl a textilní průmysl, které byly krizí nejvíce postiženy – narůstání nespokojenosti, nacionálních nepokojů (v pohraničí žily převážně početné národnostní menšiny) 1935 – úspěch sudetoněmecké strany v československých volbách – Konrád Henlein 1938 – anšlus Rakouska, vyhlášena částečná mobilizace; Německo – územní nároky na pohraniční oblasti ČSR

30. září 1938 – Mnichovská dohoda

Březen 1939 – vznik protektorátu Čechy a Morava, odtržení Slovenska

Literatura

1. levicově orientovaná literatura: (socialisticky orientovaná próza), tvořila hlavní vývojovou linii české prózy 20. a 30. let, odpor k válce, inspirace VŘSR, ruskými autory; představitelé (Olbracht, Majerová, Pujmanová, Kratochvíl ad.)

2. demokratický proud: (demokraticky orientovaná próza), představitelé (Tilschová, Benešová, bratři Čapkové, Poláček ad.)

3. legionářská literatura: představitelé (Jaroslav Medek, Josef Kopta, Ivan Langer ad.) – psali o českých legionářích v Rusku

4. ruralismus a katolicky orientovaná próza (inspirování venkovem), ruralisté a katolíci měli k sobě velmi blízko, představitelé (Josef Knap, František Křelina, AC Nor, Jaroslav

Durych, J. Čep)

5. doznívání kritického realismu a naturalismu (Jirásek, Rais, Čapek-Chod) vrchol jejich tvorby 19./20.st., literatura upevňovala vědomí o hodnotách kulturního dědictví minulosti, působila jako činitel zpomalující vývoj moderní realistické prózy.

Česká meziválečná próza se vyvíjela ve 2 etapách: 20. léta: spisovatelé se začínají orientovat světovým názorem revoluční dělnické třídy, objevují nové témata, umělecky experimentují, převažují menší prozaické žánry.

30. léta: dochází ke shrnutí, zužitkování všeho pozitivního, co dosavadní vývoj přinesl, důraz je kladen na zvláštnosti uměleckého způsobu poznání pravdy o životě, do popředí se dostává románový žánr prozaická epice.

Významný podíl na pozitivním vývoji prózy 30. let připadl literární kritice (F.X.Šalda), zejména marxistické (Konrád, Fučík).

společenská próza: Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,... psychologická próza: Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,... imaginativní próza: Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Markéta Lazarová,...

demokratický proud: Josef Čapek, Karel Čapek, Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,..., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...

2. Kontext tvorby:

Karel Čapek (1890 – 1938) - světově známý spisovatel, novinář, soukromý učitel a překladatel. Byl velmi vzdělaný (i zahraniční univerzity), právník. Pravidelně se vídal s prezidentem Masarykem. Zastával funkce v různých kulturních a literárních výborech a komisích. Navržen na Nobelovu cenu. Rád cestoval, pracoval na své zahradě, miloval zvířata (Dášenska, čili Život štěněte – podle jeho vlastního teriéra).

Byl jedním z prvních českých spisovatelů, kteří uspěli v zahraničí. V době hrozící nacistické okupace byl jedním z hlavních odpůrců. Emigraci do Anglie odmítl. Koncem roku 1938 na následky onemocnění náhle umírá, 2. sv. války se už tedy nedožil.

Literární tvorbu zahájil již před 1. sv. válkou, na některých dílech pracoval společně se svým bratrem Josefem (spisovatel a malíř, zemřel v koncentračním táboře těsně před koncem 2. sv. války). Radíme jej k tzv. demokratickému proudu literatury.

Z jeho děl např.:

Bílá nemoc – drama o šířící se záhadné nevléčitelné nemoci, Čapkovy varovné gesto poukazující na nástup fašismu

Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – krátké detektivní příběhy

Devatero pohádek – dětská tvorba

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: utopický román

Kompozice:

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: slovní zásoba je bohatá, jazyk je spisovný, občas se objevují nespisovná slova - například: bouchačky, brejle, vyskytují se cizí fráze i slova, a to především francouzská, italská, latinská, německá a anglická; dále se zde setkáme s odbornými názvy z fyziky a chemie: exploze = výbuch, archaismy, neologismy (souvisí s pokrokem v technice)

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha, Týnec, Balltin

Čas díla: není blíže určený, ale dal by se odhadovat na počátek 20. století

Děj: Inženýr Prokop vymyslel nebezpečnou třaskavinu, ale nedomyslel následky, které bude

mít. Při jejím zkoumání je zraněn, pomoc mu nabídne jeho přítel Tomeš. Prokop ale v noci blouzní a nechťně mu vyrazí chemický vzorec sloučeniny.

Tomeš nechává Prokopa ve vážném zdravotním stavu samotného v bytě a odjíždí do Prahy. Prokop jede do Týnce za Tomšovým otcem, kde se zotaví a dokonce se zamiluje do Anči, sestry Tomše.

Po zotavení odjíždí hledat Tomše do Balltinu. Zde ho ovšem nenalézá a je dokonce nedobrovolně držen na místním zámku. Ke svému osvobození musí vydat Krakatit k válečným účelům. Nevydá ho a je zachráněn princeznou Wille. Následně se dostává do společnosti D'Hemona, jenž taktéž chce zneužít jeho výtvoru.

Tomeš mezitím pracuje na Krakatitu v jedné továrně, která nakonec vybuchuje...

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Inženýr Prokop – chemik a vynálezce trhavinu, ale důsledky jejího působení již nedomyslel. Zpočátku žije jenom ve vlastním světě a je zahleděn jenom do chemie. Nový náhled na svět získá až na venkově v Týnci, kde si začíná všimnout i prostých věcí. Snaží se vyjádřit svůj negativní postoj k válce a ke krveprolití. Je to romantický snílek, v příběhu má plotky se ženami. Během děje se jeho názory a myšlenky velmi rychle mění.

Tomeš – bývalý spolužák Prokopa, jenž chce vytvořit stejnou trhavinu jako Prokop. Žije rozmařilým životem, s tím souvisí alkohol, ženy i dluhy, je nezodpovědný, ziskuchtivý. Chce vydělat na cizí práci, proto chce sebrat nápad Prokopovi.

Princezna Wille – Prokopova milenkyně - krásná, divoká, vášnivá, nespoutaná, pomůže inženýrovi utéct z Balltinu; její symbolický význam je vůle.

Anči – lékařova dcera, sestra Tomeše. Představuje symbol čistoty, krásy a nevinnosti. Má plotky s Prokopem.

Carson – ředitel vojenské továrny; představuje symbol ovládnutí světa, touží po moci a úspěchu.

Diplomat d'Hémon alias Daimon (čteno démon) – francouzský diplomat a fanatik, chce přesvědčit Prokopa o využití vynálezu. Představuje symbol zla, ďábla, pokušení, nenávisti a lehkovážnosti. Vysílá signály spouštějící výbuch Krakatitu.

Vysvětlení názvu díla: Název podle sopky Krakatoa v Indonésii.

5. Vliv díla:

Podle knihy vznikl v roce 1948 stejnojmenný film.

Karel Čapek – R. U. R.

1. Kontext doby:

Drama z r. 1920 – spadá do české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z neúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: **Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,...**

psychologická próza: **Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,...**

imaginativní próza: **Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Marketa Lazarová,...**

demokratický proud: **Josef Čapek, Karel Čapek – R. U. R., Bílá nemoc, ..., Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto, ..., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,...**

2. Kontext tvorby:

Karel Čapek (1890 – 1938) - světově známý spisovatel, novinář, soukromý učitel a překladatel. Byl velmi vzdělaný (i zahraniční univerzity), právník. Pravidelně se vídal s prezidentem

Masarykem. Zastával funkce v různých kulturních a literárních výborech a komisích. Navržen na Nobelovu cenu. Rád cestoval, pracoval na své zahradě, miloval zvířata (Dášenska, čili Život štěněte – podle jeho vlastního teriéra).

Byl jedním z prvních českých spisovatelů, kteří uspěli v zahraničí. V době hrozící nacistické okupace byl jedním z hlavních odpůrců. Emigraci do Anglie odmítl. Koncem roku 1938 na následky onemocnění náhle umírá, 2. sv. války se už tedy nedožil.

Literární tvorbu zahájil již před 1. sv. válkou, na některých dílech pracoval společně se svým bratrem Josefem (spisovatel a malíř, zemřel v koncentračním táboře těsně před koncem 2. sv. války). Řadíme jej k tzv. demokratickému proudu literatury.

Z jeho děl např.:

Bílá nemoc – drama o šířící se záhadné nevyлéčitelné nemoci, Čapkovo varovné gesto poukazující na nástup fašismu

Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy – krátké detektivní příběhy

Devatero pohádek – dětská tvorba

3. Formální stránka:

Literární druh: drama

Literární žánr: sci-fi

Kompozice: předehra a 3 dějství

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: slovní zásoba je bohatá, jazyk je spisovný, občas se objevují nespisovná slova

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: blíže neurčený ostrov, na kterém se nachází továrna na Roboty i dům postav

Čas díla: blíže neurčená budoucnost v úvodní části, poté o 10 let později

Děj: drama zpracovává atraktivní téma – vynález umělých bytostí (Robotů), které jsou obdařeny prakticky všemi lidskými dovednostmi. Postrádají však cit a neuznávají ani žádný systém morálních hodnot. Přestože se svým zevnějškem nápadně podobají lidem, uvnitř zůstávají obyčejnými stroji, neživým, i když celkem bezchybně fungujícím složitým mechanismem, jehož původním posláním je sloužit lidem.

V úvodní předehře přijíždí na ostrov slečna **Helena Gloryová**. Ředitel **Harry Domin** jí ukazuje továrnu na výrobu Robotů. Domin vypráví příběh vzniku továrny: Bylo to roku 1920, kdy se starý **Rossum**, veliký filozof, tehdy ještě mladý učenec, vydal na tento daleký ostrov, aby studoval mořské živočichy. Přitom se pokoušel napodobit chemickou syntézou živou hmotu, až najednou objevil látku, která se chovala naprosto jako živá hmota, ač byla jiného chemického složení (to bylo roku 1932). Pomocí chemie chtěl vytvořit i živočichy. Nejdříve zkusil vyrobit umělého psa, vyšlo z toho cosi jako zakrnělé tele, které poslo po pár dnech. Pak se dal Rossum do vytváření člověka. Měl to být muž. Žil tři dny, i když uvnitř měl vše jako člověk. Jeho synovec se na to nemohl dívat, chtěl zrychlit a zkvalitnit výrobu, sám se proto pustil do práce.

Helena namítá, že v čítankách je tento příběh popsán jinak. Domin jí na to odpovídá, že se jedná jen o placenou reklamu. Stojí tam, že Roboty vynalezl starý Rossum, ale ten byl vědec, který se hodil na univerzitu, nebyl továrník. Teprve synovec Rossum chtěl vyrobit inteligentní pracovní stroje. Se strýcem se jen hádali (podle čítanek spolupracovali). Starý ještě „usmolil“ v laboratoři dvě obludy, až ho nakonec našli v laboratoři mrtvého.

Mladý Rossum chtěl Roboty co nejpraktičtější, zbavil je všeho, co nepotřebovali. Vynalezl dělníka s nejmenším počtem potřeb = nejlacinějšího. Vyhodil vše, co neslouží přímo

k práci. Roboti jsou mechanicky dokonalejší než my, ale nemají duši. Teď se továrna soustředí na různé pracovní verze v lidské velikosti.

Domin vede Helenu k oknu. Všude jsou dělníci, účetní,... - všichni jsou k jejímu překvapení Roboti. Domin jí chce ukázat obří díže, kde se míchá těsto na 1 000 Robotů, jinde se vaří látka na játra, kosti a další orgány. Jinde se předou nervy, žíly, střeva. To pak Roboti spojí na výrobní lince dohromady a hotový výrobek usuší. Čerstvé výrobky musí ihned pracovat. Zároveň se učí mluvit, psát, počítat, nikdy nic nového nevymyslí, vše se musí naučit. Denně se rozešle klientům 15 000 výrobků.

Do místnosti vstoupí několik lidí. Helena je mylně považuje také za Roboty. Hlasitě brání jejich práva na lidský život. Není zde jako dcera prezidenta, ale jako členka Ligy humanity, která bojuje za práva Robotů. Překvapí ji, že přítomní jsou lidé – inženýři a ředitelé podniku. Ona přijela s cílem vzbouřit Roboty proti jejich stvořitelům. Ředitel jí vysvětluje, že není první ani poslední, kdo lodí přijel Roboty chránit. Těm je to ale jedno. Jsou stvořeni jen k práci, nemají city. Mzdu by neměli za co utratit. Nemají vlastní vůli, vášně, lásku, nic. Jen zřídka dojde k jejich vzdoru – křeč Robotů – pak jsou k sešrotování.

Novým úkolem je výroba nervů na bolest. Roboti na sebe nedávají pozor, často se poškodí, oprava je drahá. Když se budou bát bolesti, dají na sebe při práci větší pozor.

Postupně Roboti nahradí všechny pracující lidi, cena práce (a tedy i všech výrobků) se výrazně sníží a člověk se bude věnovat jen tomu, co ho baví.

Dominovi se Helena líbí, ihned ji požádá o ruku.

1. – 3. dějství

Helenin salón o deset let později

Chůva **Nana** jde obsloužit Helenu a nadává přitom na Roboty, oškliví se jí, ani pes si sousto od nich nevezme a Robot z knihovny zase dostal křeč.

Harry Domin vstupuje za Helenou, dává jí různé dárky od všech k desetiletému výročí jejího příchodu na ostrov (perly, nově vyšlechtěné květiny, loď s děly,...). Omylem přitom z kapsy vezme revolver. Helena všechny tyto muže obdivuje, ustáli i špatné časy, kdy lidé rozbíjeli Roboty za to, že jim berou práci, kdy vlády dali Robotům zbraně proti lidem. Helena chce začít někde jinde úplně od začátku. Chce, aby továrna byla zavřena, oni se odstěhovali a žili jinde. Náhle musí Domin odejít. Helena panikaří. Válečnou loď rychle něčím nakládají. V novinách píší jen o válkách. Roboti zabili v poslední bitvě 700 000 lidí a vytvořili si vlastní „stát“.

Lidem se přestaly rodit děti. Je to snad Boží trest za to, že si lidstvo hrálo na Stvořitele? Lidstvo zahádkou z pohodlně, stalo se pro přírodu zbytečným.

Na pevnině došlo k revoluci Robotů, která se šíří po celé zemi. Roboti chtějí vyvraždit celé lidstvo. Už se k nim přidali i ti na ostrově. Obklíčili dům, není úniku.

Helena spálila nějaké staré dokumenty v krbu – nevěděla, že je to jediná vyjednávací pojistka s Roboty – původní Rossumovy plány na výrobu Robotů.

Muži opevní schodiště a přístupové cesty do domu. Bránu kolem domu napojí na elektrický proud. Tisíce Robotů tiše obléhají dům. Jiní zabrali válečnou loď a obrátili její děla na dům. Poštovní loď přivezla Robotům dodávku zbraní. Lidé jsou proti nim bezmocní.

Proč jsou ale Roboti tak mocichtiví? Na Helenino naléhání inženýr **Alquist** už několik let Robotům upravoval duši na lidskou. Helena nechtěla Roboty zotročovat jako ostatní, chtěla z nich mít rovnocenné partnery.

Roboti vtrhnou do domu, zabijí lidi, jen inženýra nechají žít: pracuje rukama, bude jim tedy sloužit. Roboti zvítězili. Alquist má pro Roboty vynalézt, jak se mohou vyrábět. Není toho

ale schopen, stále chybí základní chemická sloučenina, která hmotě dávala život. Potřebuje další vědce na pomoc, ale Roboti hlásí, že na zemi už jiní lidé nejsou. „Dali jste nám zbraně, museli jsme se stát pány!“ Alquist je bezradný, ani po mnoha pokusech nepřichází tajemství výroby. Jeden z Robotů se nabídne, aby jej inženýr zaživa pitval, snad tak přijde na nějaký nápad. Bolestný výkřik slyší **Roboti Primus a Helena**.

Ani po pitvě není Alquist chytřejší. Všimne si ale, že Primus a Helena jsou něčím jiní než ostatní. Mají city. Prohlíží se v zrcadle. Vědí, že patří k sobě. To musí být ona duše, kterou si vyprosila paní Helena.

Alquist chce tedy pitvat Helenu. Primus ji brání a nabízí se místo Heleny. Alquist je dojat jejich citem, propustí je oba. Uzná, že Bůh díky lásce lidstvo nenechá zahynout.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: jednotlivé postavy nejsou hlouběji psychologicky propracovány, plní spíše funkci nositelů určitých životních postojů a názorů.

Harry Domin: centrální ředitel úspěšné továrny na Roboty, sebevědomý. Do poslední chvíle se nevzdává přesvědčení o správnosti svých původních záměrů (chce člověka osvobodit od dřiny, aby mu zbýval čas na život, na zábavu), i když už se výroba Robotů lidem dávno vymkla z rukou. Jako ostatní se okamžitě zamiluje do slečny Heleny, vezme si ji za ženu a bydlí s ní na ostrově, kde je umístěna i továrna.

Helena Gloryová: elegantní slečna (při příjezdu na ostrov je jí 21 let), dcera prezidenta, na jedné straně bojuje za práva Robotů, věří v jejich polidštění, na straně druhé projeví osobní statečnost, když je schopna Robotům vzdorovat.

Nána: její chůva, hospodyně, má k Robotům odpor, představuje typ obyčejné nevzdělané ženy, která se řídí svým instinktem

Alquist: šéf staveb R. U. R., starší vědec, bere na sebe všechnu vinu

Primus a Helena: jediní Roboti, u kterých se projeví lidské vlastnosti. Stávají se tedy nadějí pro budoucnost.

Vysvětlení názvu díla: R. U. R. = Rossum's Universal Robots (Rossumovi univerzální Roboti) – název továrny na výrobu Robotů

5. Vliv díla:

Drama, díky kterému se ze třicetiletého spisovatele doslova přes noc stal světově proslulý autor. Další ze série děl, která se zamýšlejí nad morálními otázkami moderní doby. Úspěch byl mimo jiné způsoben tehdejší oblibou utopicko-fantastických příběhů (= fantazie, fikce o tom, co by bylo kdyby), k jejichž zakladatelům náleží např. Jules Verne, jehož dílo Čapek obdivoval.

R. U. R. – drama o přeceňování techniky, vynález umělého člověka ohrozí existenci lidstva, obecné varování před tragickým koncem, taková témata odpovídala dobové atmosféře poznamenané bolestnými zážitky 1. světové války. Ta se vinou techniky proměnila v nejkrvavější událost, kterou do té doby lidstvo zažilo.

Pozn.: téma vynálezu umělé bytosti nacházíme už v raném díle bratří Čapků: Zářivé hlubiny.

Pozn.: článek spisovatele Karla Čapka o původu slova robot přinesly původně Lidové noviny z 24. 12. 1933. Když autora napadla látka na hru R. U. R., běžel s tím ihned za svým bratrem Josefem, který zrovna maloval jeden ze svých obrazů. Karel ale nevěděl, jak má ty umělé dělníky nazvat, pohrával si s latinským slovesem pracovat: „Řekl bych jim laboři, ale připadá mně to nějak papírové.“ „Tak jim řekni roboti,“ mumlal malíř se štětcem v ústech a maloval dál.

Irena Dousková – Hrdý Budžes

1. Kontext doby:

Knihy vychází roku 1998, řadíme ji tedy do 4. období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem 1989 (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem Václav Havel, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993

samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná), čehož komerčně úspěšně využívá mnoho autorů, např. Michal Viewegh,...).

2. Kontext tvorby:

Irena Dousková (1964 -), vlastním jménem Irena Freistadtová, se narodila do herecké rodiny. Žila od pěti let s matkou a otčímem, otec emigroval do Izraele. Rodina jejího otce kvůli židovskému původu nepřežila válku, on jediný přežil.

Pracovala v knihovně, poté jako sekretářka, když nebyla přijata na vysokou školu, jelikož otec byl emigrant a matka nečlenka KSČ. Díky protekci v roce 1989 dokončila studia (vystudovala Právnickou fakultu na UK, právu se však nikdy nevěnovala) a pracovala nejdříve s dětmi v kulturním centru a potom jako novinářka. Dnes působí jako spisovatelka z povolání. V jejích dílech se objevují autobiografické prvky, smysl pro situační humor, ironie, pochopení psychologie postav a častá je také tematika judaismu (= židovství).

Knihy s názvy Hrdý Budžes a Oněgin byl Rusák (volné pokračování příběhu Heleny Součkové) jsou považovány za její stěžejní práce a byly převedeny do dramatické podoby. Autorka se sama postarala o scénář.

3. Formální stránka:

Literární žánr: groteskní román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) groteskní román (= rozsáhlé prozaické dílo s komickými prvky, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Typ vyprávěče: ich-forma (= vyprávění v 1. osobě)

Kompozice: 20 kapitol, které jsou pojmenovány podle hlavní zápletky v dané kapitole. Každý název kapitoly začíná částicí jak (Jak jsme vyhrabali partyzána, Jak to všechno dobře dopadlo atd.). Kapitoly nemají zvláštní logickou návaznost, jsou sledem vzpomínek malé Helenky.

Zaznamenávají události, které jsou pro dítě v jejím věku důležité (dětská přání, koníčky, vztah s matkou, kouzlo divadelního prostředí, sny, do kterých se proplétají skutečné zážitky z daného dne apod.). Vyprávěcí postup je chronologický (= zachycuje časovou posloupnost jevů tak, jak se odehrály), jen v malé míře je zde zastoupena retrospektiva (= skoky, návraty v ději do minulosti) ve formě Helenčiných vzpomínek.

Jazyk díla: spisovná čeština je doplněna o vulgarismy, nespisovný jazyk, hovorový jazyk, satirické prvky, jednoduchá slova, zpřeházený slovosled, dialekty z oblasti Čech, vše odpovídá slovní zásobě osmileté holčičky, která ledacos zaslechne, mnohé humorně napodobuje, i když si toho často není sama vědoma.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: město Ničín (Helenčin domov), Zákupy (u dědečka)

Čas díla: 60. léta 20. století, období normalizace

Děj: sled zážitků malé Helenky, žákyně 2. třídy v Ničíně, která svým dětským pohledem zobrazuje atmosféru československé normalizace.

Helenku trápí, že se jí ostatní děti posmívají, protože je „tlustá“. Jednou ve školním rozhlase uslyší báseň „o hrdém Budžesovi“, která ji tak zaujme, že se rozhodne být stejně vytrvalá a nebojácná jako její hlavní hrdina.

Helenčina maminka, které Helenka říká Kačenka, pracuje v divadle, otec odjel do ciziny, když byla Helenka ještě hodně malá, takže si ho ani nepamatuje. Tatínka jí nahrazuje maminčin přítel Pepa, který stejně jako Kačenka hraje v divadle a je otcem Helenčina mladšího bratra Pepíčka. Helenka prožívá šťastné i těžké chvíle se svými blízkými a popisuje všechno s velkým zájmem,

ráda si povídá s dospělými. Jejím snem je bydlet v Praze, nebo tam alespoň jezdit častěji za tetou, ale Kačenka o Praze nechce ani slyšet. Postupem času přichází Helenčina maminka i otčím o práci v divadle. Příčinou je jejich nesouhlas s režimem a nepodporování komunistické ideologie (Kačenka s několika kolegy odmítne vstup do Československého svazu mládeže – komunistické organizace, je jim nabídnut tichý odchod, než dostanou výpověď, to ale všichni odmítají, nakonec skončí bez angažmá).

Helence také dělá starosti její babička, ta si totiž tajně dopisuje s pravým otcem Helenky, který je v zahraničí. Babička mu popisuje, jak je Helenka nešťastná a jak se jí nedostává patřičné péče, i když to není pravda, a že by si měl pro ni co nejdřív přijet. Helenka náhodou najde babiččin dopis a velice ji to rozzlobí, poté se všechno dozvídá i Kačenka a pohádá se s matkou tak, že už k nim nechce nikdy přijet. Nakonec si k sobě ale zase najdou cestu.

Knihou končí oslavou Vánoc a stěhováním do Prahy kvůli pracovní příležitosti pro Kačenku a Pepu. Helenka je ze stěhování přímo nadšená, k Vánocům dostane i své vysněné fixy, jenomže od svého pravého otce, kterého nemá ráda, protože je opustil. A tak tyto barevné fixy nahází do kanálu, i když předtím Ježíškovi napsala na výlohu papírnickví, že by si je moc přála. Zjišťuje i pravdu o svém hrdinovi Budžesovi, který Budžesem vlastně ani nebyl, protože v básni od S. K. Neumanna se vlastně píše: „Hrdý buď, žes vytrval...“

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Helenka Freisteinová (Součková): naivní osmiletá holčička, které se děti posmívají, že je tlustá. Doma má zakázané sladkosti i cukroví. Často tráví svůj volný čas s Kačenkou a Pepou v divadle. Miluje Prahu, divadlo, malování a Milušku Voborníkovou.

Kačenka Součková – Brďochová: maminka Helenky, herečka v divadle, žije s Pepou Brďochem, s nímž vychovává svého syna Pepíčka a Helenku. Je zatvrzelá vůči režimu (zakazuje Helence chodit na jiskřičky, tvrdí, že to jsou „malí komunisti“). Snaží se být trpělivá, ale Helenčiny časté naivní otázky ji mnohdy vyvádějí z míry. Režimem je s partnerem tlačena do kouta, ale snaží se žít podle svého svědomí. Situaci nezlepšuje ani špatná finanční situace, musí navíc zaplatit dluh jako ručitel za kolegyni, která spáchala z nešťastné lásky a kvůli režimu sebevraždu.

Pepa Brďoch: nevlastní otec Helenky, má jej ráda

zákopecká babička: matka Kačenky, tajně si dopisuje s pravým otcem Helenky. V dopisech mu lže, jak by Helenka chtěla být s ním. To ji rozčílí.

zákopecký dědeček: kvůli diktatuře babičky moc často doma nepobývá. Rád se věnuje Helence, chodí spolu na procházky a povídají si historiky.

Pepíček: mladší bratr Helenky

Karel Freistein: pravý otec Helenky, nemá ho ráda, protože je opustil

Andrea Kroupová: herečka, zapříčiní se o výpověď Kačenky a některých dalších „nepřízřusobivých“ kolegů v divadle

paní učitelka Koláčková: pomáhá Helence i celé rodině

5. Vliv díla:

Na pozadí zážitků malé Helenky je patrné, jak moc její život ovlivnila doba, ve které se narodila. Ačkoli by se tehdy mnozí lidé rádi vzepřeli, nemohli. Je tak zrcadlem doby normalizace zahaleným do humorných příběhů.

Dílo je i zdramatizováno, dramaturgii připravila sama autorka pro Divadlo Příbram. Představení se hraje od roku 2003, dočkalo se již pětistě reprízy. V hlavní roli vystupuje Bára Hrzánová, za svůj výborný výkon byla odměněna divadelní cenou Thálie. V ději jsou zachyceny téměř doslovně všechny podstatné události, ale přesto se objevují oproti knižnímu vydání drobné odlišnosti.

Viktor Dyk – Krysař

1. Kontext doby:

Novela napsaná roku 1911, vychází až roku 1915 – v Evropě právě zuří 1. sv. válka (1914 – 1918). Radíme ji k literárnímu směru k novoklasicismu = neoklasicismu (návrat ke klasickému antickému umění a jeho ideálům objevující se přibližně od 60. let 19. st. i ve výtvarném umění či hudbě).

2. Kontext tvorby:

Viktor Dyk (1877 – 1931) – básník, prozaik, dramatik a publicista, absolvent Právnické fakulty Karlovy univerzity, řazen ke generaci protispolečenských (anarchistických) buřičů (umělci, kteří nesouhlasili se stávajícím uspořádáním společnosti, žádají změny, bouří se alespoň svou tvorbou, Čechy jsou až do roku 1918 součástí Rakouska-Uherska, v čele monarchie stojí císař). Byl poslancem, později senátorem.

Autora radíme k uměleckému směru novoklasicismu. I v díle se projevují některé jeho prvky (vyváženost celého díla, typická větná stavba, dílo není jen prostým příběhem, ale nadčasovým sdělením, jedinec a jeho osobní touhy musí jít stranou, upřednostňuje se společnost). Dyk se proslavil především jako básník, ironický kritik poměrů, vlastenec.

Z jeho děl:

Zmoudření dona Quijota – drama posunující do nových rovin klasické téma

Milá sedmi loupežníků – lyrickoepická poema o lásce, vině i trestu

tzv. válečná tetralogie – soubor 4 básnických sbírek ovlivněných událostmi 1. sv. války

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) novela (kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: po úvodním věnování = dedikaci („Příteli Jaroslavu Kamprovi, září 1911“) následuje 26 krátkých kapitol

Jazyk díla: text se člení do krátkých odstavců. Využívá různé stylové prostředky: opakování vět nebo slovních spojení ve vypjatých okamžicích, intenzivní, úsečné (stručné, ale rázné) výpovědi,... To vše přibližuje dílo žánru básnické epiky. K interpretační bohatosti přispívají zdánlivě prosté symboly (píšťala, růže, hora nad Hammelnem). V textu převažují stručné dialogy, které rychle posouvají děj kupředu.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: město Hammeln

Čas díla: neurčitý

Děj: volné zpracování středověké německé pověsti o krysaři z města Hammelnu, kterou autor obohatil o romantický milostný motiv a o některé postavy, jež jsou nositeli ideového vyznění díla. V popředí tematického plánu stojí rozpor mezi snem a skutečností, iluzí, přáním a krutou realitou, reálné město je postaveno do kontrastu s jeho „bájným“ okolím (zemí sedmihradskou).

Kapitoly:

I. „A vaše jméno?“ S dívkou Agnes si krysař povídá mezi dveřmi. Zaujala jej. Hned mu řekne, že má milence, ale on o něm nechce slyšet. To by pak musel ... Ani jeden nechce domyslet. Přesto když vezme její ruku, ona neucukne a nechává ji v jeho. Následuje popis krysaře, který přišel do města Hammelnu (vysoký, štíhlý, v sametovém kabátu a nohavicích, jeho ruce byly drobné a jemné jako ruce ženy, svíral jen něco ozdobného. Lidé ho vidí rádi přicházet, ale ještě raději odcházet. Vždy pískal jen slabě, kdyby zapískal plným dechem, nejen krysy by jej následovaly. Sám měl před silou píšťaly respekt.).

II. Matka Agnes byla znavená, ale ne věkem, spíše smutnými příběhy. Ale Agnes byla jiná,

ničeho se nebála. Město bylo velmi klidné, nikdo tudy necestoval, ani obchodníci. Krysař hrál a krysy za ním slepě šly až do vln, kde se utopily. Obyvatelé na to nevěřicně hleděli.

III. Sepp Jörgen byl chudý rybář. Bydlel na břehu řeky, všichni obyvatelé se mu smáli, protože těžko chápal. Trpělivě čekal na své úlovky, ale ty nikdy nebyly valné. Těšil ho jen jeho drozd v kleci.

IV. Milenec Agnes Kristián, říkali mu dlouhý Kristián (modré oči a plavé vlasy), měl dobrý původ, pracoval v soukenickém obchodě u bezdětného strýce Ondřeje, po kterém měl dědit. Jeho starostí bylo odhánět od strýce pěkné ženy, protože ten měl rád zálety a to by mohlo ohrozit Kristiánovo dědictví.

V. Nad městem se tyčí vrch Koppel. Tam každou neděli jdou všichni z městečka procházkou. Kdyby ale šli ještě dál, spadli by do hluboké propasti.

VI. Sepp usnul na louce. Přišla k němu ze zvědavosti dvě děvčata a byla zaražena jeho mužností. Kdyby to nebyl slaboduchý Sepp, jistě by si s ním chtěla něco začít. Náhle se probudil a ony vyprskly smíchy. Chudák opět nevěděl proč.

VII. Teprve později mu došlo, že si z něho děvčata udělala legraci. Chtěl je zardousit. Sílu svých rukou si nejprve vyzkoušel na milovaném drozdovi. Krysař ho potkal a dal mu radu: Nikdy nemiluj příliš, jinak ti bude ublíženo.

VIII. V hospodě U Žíznivého člověka bylo plno jako vždy. Byla centrem místního dění. Krysař seděl sám a popíjel, ostatní nevěděli, jak se k němu chovat. Bylo kolem něj příliš mnoho tajemství. Toho dne se krysař rozhodl, že radním připomene, že ještě nedostal zapláceno za své služby. Když bylo město zamořeno, bez rozmyslu mu radní slíbili 100 rýnských, což byla přemrštěná částka za takovou službu, ale v té době by nabídli cokoli, aby se krysař zbavili. Radní se začali vymlouvat. Prý byla smlouva neprávoplatně uzavřena. Krysař nejdříve musí jasně prokázat svou totožnost. A také nebylo nahlas proneseno: „K tomu mi dopomáhej Bůh,“ tato slova by stvrdila jejich smlouvu.

Radní žádali u krysaře slevu. Každý vychvaloval právě své řemeslo (krejčí, truhlář) a jeho pracnost, krysařovu práci začali podceňovat. Pak mu nabídli část ceny ve svých výrobcích. On odmítl a vyhrožoval, že ještě uvidí, co krysař umí.

IX. Agnes sledovala celý problém z kouta místnosti. Obdivovala krysařovu neústupnost. V jejích očích rostl, milovala ho. Nikdo nedokázal tak milovat a zase rychle zapomínat jako ona. Strávila milostnou noc s Kristiánem a druhý den si říkala, že se vlastně vůbec nic nestalo. Skočila krysaři kolem krku a on byl překvapen. Bůh chtěl ušetřit Sodomu pro deset dobrých, on ušetří Hammeln pro tuto jedinou ženu.

X. Radní města měly noční mury, ve kterých vystupoval krysař.

XI. Krysař strávil s Agnes noc. Poprvé v životě pocítil strach z toho, že je k někomu připoután a mohl by jej ztratit. To se mu ještě nikdy nestalo. Cítil z toho neklid. Už nemohl s Agnes dál ležet. Vstal a šel do zahrady, kde u plotu viděl postavu muže – Kristiána.

XII. Kristián ho chtěl praštit, ale ruka v pěsti se mu zastavila. Krysař jej varoval, že ve městě je ještě mnoho „krys“, které by rád utopil.

XIII. Krysař jde krajem, přemýšlí o minulosti i budoucnosti.

XIV. Jde zpět do Hammelnu vyřídit si účty.

XV. Něco krysaře táhne do hospody. Ve městě se mezitím pomalu zapomnělo na jeho hrozby.

XVI. Hospoda byla prázdná. Všichni utekli před podivným hostem. Magister Faustus z Wittenbergu hledal právě krysaře. Prý ho posílá ON. Aby krysař uvěřil, provedl Faustus několik kouzel (proměnil kocoura ve lva, hospodskou v Helenu z Tróje), ale kouzla viděl jen on sám. Oni hospodský, ani krysař jeho magii neviděli. Najednou magister zmizel a zanechal po sobě jen zlaťák za útratu.

XVII. Krysař šel jako vždy za Agnes, ale tentokrát jej nevíkala s otevřenou náručí. Jako by byla bez života, vedla jej do své komnaty a stále neříkala, co se děje.

XVIII. Agnes omdlela. Když se probírala, nesouvisle křičela, že nechtěla, aby se TO stalo, ani jej (Kristiána) nemiluje, nechce JEHO DÍTĚ. Chtěla, aby ji krysař zabil. Ten byl zmatený. Stalo se to snad tu noc, kdy Kristiána potkal v zahradě? Udělal mu jen tenkrát místo? Bylo by řešením

opustit rychle město?

XIX. Matka na Agnes poznala, že se něco děje. Ta ji požádala, aby jí vyprávěla pohádku o sedmihradké zemi, do které se jde v noci propastí. V ní se všem daří, žijí tam jen dobří lidé. Pak se Agnes šla projít.

XX. Agnes skočila do rozbouřené řeky a utopila se. Utišila tak své trápení.

XXI. Matka hledala Agnes všude, i u Kristiána, kterému zrovna těžce onemocněl strýc a dědictví proto bylo na dosah ruky.

XXII. Krysař potkává šílenou matku. Je mu jasné, že je Agnes mrtvá. Rozhodne se, že použije píšťalu proti celému městu.

XXIII. Celé město slyšelo zvuk píšťaly. Tak silně ještě krysař nepískal. Každý si vzpomněl na své hříchy, vrásky, stáří v kontrastu se svým mládím, krásou, dobrými lidmi, o které kdy přišli. Ihned všichni nechali své práce a šli slepě za krysařem. Ve všech těch zašlých srdcích se probouzela touha, něco se rozžehlo. Všichni chtěli jít do sedmihradské země, kde se jim bude žít lépe.

XXIV. Celé město šlo, pouze Sepp zvuk slyšel, ale nepromlouval k němu. Ostatní s úsměvem a otevřenou náručí vítali svou novou budoucnost. I na krysaře měla píšťala vliv, jako by povyrostl, bolest byla slabší, už chtěl být jen s Agnes. Najednou už byl nad propastí sám. I on skočil.

XXV. Sepp prochází prázdným městem, nedochází mu, co právě viděl, ale náhle si vzpomněl na zvuk píšťaly a jde také ven z města k propastí.

XXVI. Najednou uslyší dětský pláč z jednoho okna. Vejde do domu a najde nemluvně, holčičku v kolébce, jak pláče hlady. Jde i s ní v náručí k propastí, aby vešel do zaslíbené země. Pláč dítěte jej probere. Obrátí se a jde hledat někoho, kdo by dítě nakrmil.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: v rozvržení jednotlivých postav se promítá princip protikladnosti. Na jedné straně se ocitají hammelnští měšťané, lidé charakterově sice rozporní, ale dobře čitelní. Na straně druhé zůstává samotářský krysař, o jehož identitě nevíme nic bližšího. Nedozvíme se ani jméno, ani účel jeho dalšího pobytu ve městě, zbaveného už krys (pravděpodobně je jím Agnes, možná náznak naděje, že je možné se někde usadit). Provokativní tajemnost krysaře je také jedním z argumentů konšelů, kteří mu nechtějí vydat mzdu, dokud neprokáže svou totožnost. Náznakovost postavy (vypravěč nám poskytuje jen její vnější stručný popis) podtrhuje její symbolickou platnost.

Vysvětlení názvu díla: dle hlavní postavy

5. Vliv díla:

Původní pověst o krysaři pochází asi ze 13. st. Jejím historickým jádrem mohla být bitva u Gudemünde, kde padli mladíci z města Hammelnu. Pověst se rychle rozšířila po Evropě a inspirovala například Johanna Wolfganga Goetha nebo Františka Ladislava Čelakovského. Dykovo dílo inspirovalo i mnoho jiných umělců, bylo brzy zdramatizováno (= převedeno do divadelní podoby).

Ladislav Fuks – Spalovač mrtvol

1. Kontext doby:

- **Česká literatura 2. poloviny 20. století:** Dílo patří do vlny literatury, která se v 60. letech vracela k tématu války a holokaustu, ale nikoliv skrze bojiště, nýbrž skrze psychologii jednotlivce.
- **Okolnosti vzniku:** Román vyšel v roce 1967. Fuks v něm geniálně propojil téma smrti (které ho fascinovalo) s politickou manipulací.
 - **Arnošt Lustig:** *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (téma holokaustu a manipulace).
 - **Jan Otčenášek:** *Romeo, Julie a tma* (tragická láska za okupace).
 - **Bohumil Hrabal:** *Ostře sledované vlaky* (jiný pohled na válku – tragikomický).

- **Ota Pavel:** *Smrt krásných srnců* (reflexe židovství a války skrze vzpomínky).

2. Kontext tvorby:

Ladislav Fuks (1923 – 1994) byl český prozaik, autor především psychologické prózy s tématem úzkosti člověka ohrožovaného nesvobodou a násilím. Jako symbol tohoto tématu si pak zvolil druhou světovou válku a holokaust.

Dílo Ladislava Fukse je velice osobité a svébytné, vyznačuje se složitou metaforikou a stavěním příběhu na detailech a opakujících se motivech. Jeho tvorbu lze rozdělit do dvou období:

Pan Theodor Mundstock (1963) – Psychologický román o osudu pražského Žida, který je sužován možností, že bude transportován do koncentračního tábora; po třech letech naprosté apatie a melancholie se rozhodne postupovat prakticky a metodicky – připravovat se na budoucí situaci. Román zobrazuje, jak obyčejného člověka ponižuje a pokřivuje diskriminace a strach. Člověk se nikdy nemůže zcela připravit na to, co nám osud přichystá.

Mí černovlasí bratři (1964) – Soubor šesti povídek o osudech pěti gymnazistů za druhé světové války (z nichž tři jsou židovského původu a tím se dostávají mimo společnost).

Spalovač mrtvol (1967)

3. Formální stránka:

Literární druh: Epika.

Literární žánr: Psychologický román / hororová groteska.

Prvky žánru: Groteska spočívá v kontrastu mezi „pěknými“ řečmi o lidskosti a hroznými činy (vraždění rodiny).

4. Obsahová stránka:

Život „vzorového“ měšťana

Děj se odehrává v Praze na konci 30. let (před okupací a na jejím začátku). Hlavní postavou je **Karel Kopfrkingl**, zaměstnanec pražského krematoria. Je to abstinent, nekouří, miluje svou ženu **Lakmé** a děti **Zinu** a **Miliho**. Neustále mluví o lidskosti, o tom, že smrt je osvobození, a rád cituje (vlastní interpretaci) z tibetské knihy mrtvých.

Manipulace a ideologie

Kopfrkinglův přítel z války, **Willi Reinke**, ho začne přesvědčovat o jeho německém původu a o nadřazenosti německé rasy. Kopfrkingl, zpočátku váhavý, ideologii rychle přijímá. Začne věřit, že pomáhá lidstvu tím, že ho „očišťuje“. Vstoupí do NSDAP a začne sledovat své židovské sousedy.

Vyhazení vlastní rodiny

Největší překážkou v jeho nové „kariéře“ je jeho rodina – Lakmé má židovské předky. Kopfrkingl dojde k děsivému závěru: aby je zachránil před „utrpením“ v novém světě, musí je „osvobodit“ skrze smrt. Lakmé oběsí v koupelně, syna Miliho zavraždí v krematoriu a připravuje se i na dceru Zinu. Jeho šílenství vrcholí vizí, ve které se stává „spasitelem“ světa a budoucím dalajlámou.

Závěr

Román končí po válce (v roce 1945), kdy Kopfrkingla odvázejí v sanitce. On se však stále usmívá a věří, že svou prací přinesl světu mír a řád.

Charakteristika hlavních postav

- **Karel Kopfrkingl:** Je to uhlazený, zdvořilý psychopat. Smrt vnímá jako estetickou záležitost. Jeho největší zbraní je sebeobelhávání – věří, že vražda je aktem lásky.

- **Lakmé (Marie):** Tichá, poddajná manželka. Je ztělesněním oběti, která do poslední chvíle netuší, co se v jejím manželu odehrává.
- **Willi Reinke:** Čistokrevný nacista, manipulátor. Představuje „pokusitele“, který uvolní stavidla Kopfrkinglova skrytého šílenství.

Jazyk, styl a umělecké prostředky

Fuksův styl je naprosto unikátní:

- **Epanastrofa a refrény:** Kopfrkingl neustále opakuje určité fráze („*moje nadoblačná*“, „*moje čarokrásná*“, „*nikdo nebude trpět*“). To vytváří pocit hypnotické, až rituální atmosféry.
- **Kontrast:** Nežný, až sladkobolný jazyk v kontrastu s popisy příprav vražd.
- **Symbolika:** Časté motivy zrcadel, prachovek, prstenů a tibetské filozofie.
- **Atmosféra:** Stísněná, úzkostná, postupně přecházející do naprostého surrealismu.

Vliv díla:

film **Juraje Herze** z roku 1968.

- **Hlavní role:** Rudolf Hrušínský (jeho životní role, ze které dodnes mrazí).

Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy

1. Kontext doby:

Dílo spatřilo světlo světa roku 1976. Spadá tedy dobou svého vzniku do 4. období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje roky 1968 (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy = vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = státnímu úřednímu dohledu nad kulturou) až 1989 (Sametová revoluce – konec režimu, vznik demokratického státu, uvolnění, svoboda,...).

Literaturu tohoto období dělíme do 3 skupin: exilová (= vycházející v zahraničí, u nás vydávaná až po roce 1989), samizdatová (= kopírována vlastním nákladem – kopie na psacím stroji jen pro nejbližší, zakázaní autoři) a oficiální (úředně schválená – sem patří i O. Pavel).

DALŠÍ AUTOŘI TOHOTO OBDOBÍ

Marie Pujmanová – Předtucha
 Jarmila Glazarová – Vlčí jáma, Advent
 Václav Řezáč – Svědek, Černé světlo
 Karel Beneš – Uloupený život

2. Kontext tvorby:

Jaroslav Havlíček (1896 – 1943) byl český spisovatel. Řadí se mezi nejvýznamnější představitele domácí psychologické prózy.

Dílo

Petrolejové lampy

Neviditelný – děj se odehrává v bohaté rodině, která se postupně rozpadá. Hlavním hrdinou je inženýr, který si vezme dědičku továrny. Po svatbě zjistí, že s nimi v domě žije bláznivý strýček, který si myslí, že je neviditelný. Tento stav postupně rozvrátí jeho manželství a Petrova žena se nakonec dostává do podobného psychotického stavu.

Helimadoe – příběh pěti sester (podle počátečních slabik jejich jmen), které jsou ovládány podivínským otcem lékařem. Dcery se jmenovaly Helena, Lidmila, Marie, Dora a Ema. Dílem provází mladý vypravěč Emil.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: psychologický román

Kompozice: 3 části – každá dělena na kapitoly

Typ vypravěče: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk a styl díla:

Věcný a střizlivý jazyk, popis vnitřního světa hl. postav; archaismy, přechodníky

4. Obsahová stránka:

HLAVNÍ POSTAVY:

Štěpánka Kiliánová (Štěpka) - původ z dobře finančně zajištěné městske rodiny; vymyká se společnosti - divadelní chování, výstřední, prořízlá pusa, neštítí se práce; nevzhledná, silná, tmavé vlasy; žena "od rány", vytrvalá, obětavá, starostlivá; romantická, citlivá; psychicky silný člověk

hejtman Pavel Malina - Štěpčin bratranec, později manžel; byl na vojně = špatné chování; lstivý, vychytralý, líný, libuje si v alkoholu, kartách, honitbě; na Štěpku je v době nemoci (syfilis) zlý, krutý a dělá jí naschvály

Anna Kiliánová - matka Štěpky; typická matka - věří dceři, nic jí nezakazuje

Antonín Kilián - otec Štěpky; povoláním stavitel = mnoho peněz pro rodinu; je striktně proti sňatku své dcery s hejtmanem Malinou, odrazuje ji, dokonce doufá v době nemoci Pavla, že on sám umře až po hejtmanovi, aby viděl Štěpku znovu šťastnou bez Pavlovy přítěže

Jan Malina - bratranec Štěpky, bratr Pavla Maliny, na konci nový nápadník Štěpky; nesnáší bratra za opuštění statku a jeho zadlužení, ve kterém musel žít spolu s otcem Štěpánka Kiliánová,

První část knihy je nerozsáhlejší. Autor v ní představuje tkalcovské městečko Jilemnici a vypráví její pověsti. Pozornost převádí na dvě rodiny – Kiliánovu a Malinovu. Bohatá selka Malinová se provdala za sedláka Kiliána a měli spolu dceru Štěpku, která je hlavní hrdinkou románu. Štěpka není moc sympatická a v dospělosti má problém najít si ženicha. Snad jediné v čem je úspěšná je ochotnictví. Většinu času tráví u své strýce Maliny na Vejrychovsku. Z Jana Maliny se stane sedlák a Pavel odjede do učení – na kadetní školu. Když se vrátí domů, dojde mezi ním a Štěpkou ke krátkému milostnému vzplanutí. Během Pavlových studií začne rodinný statek upadat. Zoufalá Štěpka, která je pořád sama, začne nadbíhat mužům, čímž si získá špatnou pověst. Blíží se rok 1899 a s ním i silvestrovská oslava, které se zúčastní i Pavel.

V druhé části se řeší finanční situace Malinových, kterou podle Antonína a Jana zavinil Pavel. Aby Pavel svou chybu napravil, rozhodne se vzít si Štěpku. Jednu polovinu rodinného statku dostanou novomanželé, druhá je přidělena Janovi. Vztah Štěpky a Pavla však není úplně ideální. Časem se totiž zjistí, že Pavel má syfilis. Když nemoc dosáhne pokročilejšího stádia, Pavel začne být vůči okolí agresivní.

V třetí části umírá starý Kilián. Štěpka tráví většinu času u své nemocné matky a o svého manžela ztrácí zájem. Není jediná, ani jejich služebnictvo o něj nechce pečovat. Pavel je natolik zoufalý, že se pokusí spáchat sebevraždu, což se mu nakonec nepodaří. Štěpka ho najde v horách u vrcholku Kokrháče. Zanedlouho umírá Štěpánčina matka. Pavel nakonec skončí v pražském blázinci, kde na začátku rusko-japonské války také umírá.

Vliv díla:

V roce 1971 vznikl vynikající, stále sugestivní snímek Juraje Herze, který se opírá o procítěné, jemně odstíněné herecké výkony Ivy Janžurové a Petra Čepka.

Bohumil Hrabal – Postřižiny

1. Kontext doby:

Dílo spatřilo světlo světa roku 1976. Spadá tedy dobou svého vzniku do 4. období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje roky 1968 (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy = vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = státnímu úřednímu dohledu nad kulturou) až 1989 (Sametová revoluce – konec režimu, vznik demokratického státu, uvolnění, svoboda,...).

Literaturu tohoto období dělíme do 3 skupin: exilová (= vycházející v zahraničí, u nás vydávaná až po roce 1989), samizdatová (= kopírována vlastním nákladem – kopie na psacím stroji jen pro nejbližší, zakázaní autoři) a oficiální (úředně schválená – sem patří i O. Pavel).

2. Kontext tvorby:

Bohumil Hrabal (1914 – 1997) - významný představitel oficiální literatury a světově uznávaný prozaik. Narodil se jako nemanželský syn Marie Kiliánové. Pozdější manžel Marie, František Hrabal (správce pivovaru v Nymburku) Bohumila adoptoval.

Střední školu zakončil roku 1935 dodatečnou maturitou na reálném Gymnáziu v Českém Brodě. Studoval právnickou fakultu, kde vznikly jeho první básnické pokusy. Při zavření vysokých škol v době 2. světové války vystřídal různá zaměstnání. Pracoval jako písař, úředník, traťový dělník, výpravčí, skladník, pojišťovací agent, obchodní cestující, nějakou dobu prodával dokonce ohňostroje a bengálské ohně, dále působil v kladenských ocelárnách, kde utrpěl těžký úraz. Vysokou školu dokončil, ale kariéru právníka se vzdal.

Literatuře se začal profesionálně věnovat až v roce 1963, kdy vydal svoji první knihu.

Získal mnoho ocenění u nás i v zahraničí.

Zemřel 3. února 1997 pádem z pátého patra ortopedické kliniky nemocnice Na Bulovce, údajně nešťastnou náhodou, když krmil holuby.

DÍLO:

Hrabalova tvorba vychází z úžasné vlastnosti umět věci pozorovat. Být němým divákem dění kolem sebe, které pak přenáší na papír. Považuje se za svědka doby, nikdy ne za špatné svědomí doby. Jako začínající autor se za svá díla styděl a vydával je za cizí. Až mnohem později získal onu sebejistotu v psaní. V jeho díle je jasný prvek autobiografičnosti, protože hojně čerpal z autentických životních zkušeností, které s nevšední uměleckou imaginací a fantazií transformoval do svébytné grotesknosti, nadsázky a komična, někdy poznamenaných i skepsí a černým humorem.

Hrabal hodně vzpomíná na své dětství, kdy jezdil s otcem po hostincích. Miloval to a jeho láska k hostincům a alkoholu mu zůstala navždy. Zde čerpal inspiraci pro své povídky. Sám o sobě vyprávěl, že vždy po prvním pivu začal společnost bavit svými příběhy, které křičel po celé hospodě, protože chtěl, aby je slyšeli všichni.

Z jeho nejznámějších děl např.: Perlička na dně, Pábitelé, Ostře sledované vlaky, Slavnosti sněženek, Příliš hlučná samota, Postřižiny a další.

Nová postava v literatuře: pábitel = postava z okraje společnosti nabitá událostmi, které vypravuje všem okolo. Pábiteli nazýval osobitě vypravěče zvláštním způsobem milující život, kteří se navenek zdají obhroublí; v jejich vyprávění (pábení) jsou ale prvky poetismu i surrealismu; sám Hrabal byl svého druhu pábitel.

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)

novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou)

Kompozice: novela je rozčleněna do kapitol, které jsou označeny arabskými číslicemi, nemají žádný nadpis

Typ vyprávěče: ich-forma (= vyprávění Maryšky v 1. osobě)

Jazyk a styl díla: košatější a obraznější, proud řeči pozvolný a klidný. Děj není až tak podstatný, důležité jsou obrazy, jednotlivé postavy a situace, do kterých se postavy dostávají. Hrabal se dopracoval ke stylu plného násobných, často synonymických přívlastků, návratných motivů, nadměrných souřadících spojek a monotónního opakování oblíbených slov či obrátů. Z celého díla dýchá pohoda, klid, idyla, ale zároveň jakýsi smutek, melancholie, ztráta něčeho, co se už nikdy nevrátí a z čeho zbydou jen vzpomínky.

Autor používá v díle detailní popisy, metodu volných asociací a proud volných myšlenek.

Objevuje se volná návaznost epizod, nespisovná čeština, hovorový jazyk, nářečí, slang.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Nymburk, maloměsto, atmosféra městského pivovaru

Čas díla: první republika, počátek 20. let 20. st.

Děj: hlavní hrdinkou mozaiky humorně laděných událostí je Maryša, krásná manželka správce pivovaru, je velmi sebejistá a energická žena, kterou mají v okolí všichni rádi. Jednou pořádá Maryša zabijačku a pozve na ni celou správní radu pivovaru, které je odpovědný její manžel – Francin. Ten zabijačky nesnáší a má nejraději jen bílou kávu a chleba. Jeho žena je však pravým opakem, ráda pije pivo a jí maso. Její libůstkou je projíždět se na kole a ukazovat všem své dlouhé vlasy. O ty jí pečuje kadeřník Bóďa.

Jednoho dne navštíví pivovar Francinův bratr Pepin, povoláním švec. Je krutě upřímný a říká vše velmi nahlas, takže je jej všude slyšet. Maryša si Pepina oblíbí a užívá si s ním legrace.

Naopak Francin jej nemá rád, protože se stává obětí jeho kousků.

Jednou se stane, že Pepinova hlasitá zábava přeruší důležité jednání správní rady a utrápený Francin příběhne a okřikne ho. Francin si sedne na židli, na které bylo ševcovské lepidlo.

Členové rady mu pomáhají se odlepit tak vehementně, až se také přilepí a jednání musí být přerušeno. Jindy je zase Pepin s Maryšou v zahradě a na kusu klacku jí hlučně vysvětluje, kolik částí má vojenská puška. Opět příběhne z kanceláře rozčilený Francin a pošle je hrát si jinam, třeba na komín, což oba s radostí doslovně splní. Dolů je dostanou až přivolaní hasiči, ale výhled si oba náramně užívají.

Do města se dostane technická novinka – rádio. Maryšce se zvláště líbí, že rádio zkrátí vzdálenost mezi jejím městečkem a Prahou. Myšlenka zkracování se jí zalíbí natolik, že se rozhodne si zkrátit sukni až ke kolenům. Obětí zkracování je i její pes, kterému zkrátí ocásek. Spolu s Pepinem zkrátí i nohy židle.

Francin přiváží pravidelně z Prahy Maryše různé dárky. Když jí jednou přiveze gramofon, Maryša si při bujarém tanci vyvrtné kotník a nohu musí zasádrovat doktor Gruntorád, velký Maryščin obdivovatel a zastánce. Francin je z toho celý šťastný, protože může o Maryšu konečně pečovat tak, jak si vždycky přál. Po sundání sádry dostane Maryša další zkracovací nápad. Jede za Bóďou aby jí ostříhal vlasy. Tomu se to vůbec nelíbí, ale nemá na vybranou. Při cestě zpátky do pivovaru má ustřižené vlasy spletené do copů a přivázané ke kolu. Všichni na ní udiveně zírají. Francinovi dojde trpělivost a před správní radou jí napláčá pumpičkou od kola. Novela končí tím, že Maryša oznámí manželovi, že čeká dítě.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

všechny hlavní postavy měly své skutečné předobrazy: Maryška – Hrabalova matka, Francin – jeho adoptivní otec, Pepin – otcův bratr, který přijel do pivovaru na krátkou návštěvu a zůstal nastálo

Maryška: mladá žena „utržená ze řetězu“, nikdy neví, kdy přestat; pořád dělá nějakou neplechu,

nudí se, zlobí občas jako dítě; autor si tak dokreslil postavu své matky jako nezkrotný živel, radujícího se neustále ze života

Francin: ač má svoji ženu velmi rád, nikdy ji nezkrotí; nechce se smířit s její povahou, neustále ji poučuje, že tohle by slušná žena nedělala

Pepin: bývalý rakouský voják, obuvník, nyní sladovnický dělník, který svým chováním, způsobem projevu, ale i vizáží představuje osobitý „ideál“ pábitelského živlu, má nezdolný životní elán, víru v život, která je mu jakousi obranou proti překážkám a snižuje i trapnost podřízeného postavení vůči rodině jeho bratra, je velmi upovídaný a hlučný

Vysvětlení názvu díla: postřižiny = rituální (resp. obřadné) rituální (obřadné) ustrížení vlasů se symbolickým a často iniciačním významem

Vliv díla:

Přestože Hrabal popisuje typicky české prostředí a charaktery, jeho díla jsou velmi žádaná i v zahraničí.

Na základě knižní předlohy vznikl devátý celovečerní film režiséra Jiřího Menzela (dal by se označit za dvorního Hrabalova režiséra) z roku 1980. Natáčel se zejména v Počátkách a v Dalešicích, zejména pak v tamějším pivovaru. Dodnes snímek patří do zlatého fondu české kinematografie. Šťastným se ukázalo především výborné herecké obsazení. Jako Maryška se nezapomenutelně zapsala Magda Vašáryová, jejího manžela ztělesnil Jiří Schmitzer, strýce Pepina mistrně ztvárnil Jaromír Hanzlík, v roli lékaře se objevil Rudolf Hrušínský.

Petr Janeček – Černá sanitka a jiné děsivé příběhy

1. Kontext doby:

Po době velkého kulturního kvasu v 60. letech a uvolnění – nástup normalizace, opětovné rozšíření cenzury

Rysy :

- specifické období v české literatuře

- roztržení literatury:

domácí + exilová + samizdatová, všechny části ale na sebe působily

- jen část autorů přistupuje na spolupráci, většina odmítá (emigrace, nevydávají, neangažují se)

1977 - ostrý střet - Charta X anticharta

1) Oficiální domácí literatura

- ve srovnání s 50. lety zřetelná absence ideologie (ne přesvědčení, ale pokrytectví)

- kontinuitu vývoje z 60. let udržují dobří autoři, kteří mohou vydávat (Hrabal, Páral, Fuks, Šotola)

- i oficiálně povolená díla dosahují slušné úrovně - mezi debutanty se objevují silné talenty (Pavel, Kostrhun)

- absence diskuse, lit. kritiky, hodnotných lit. časopisů, omezení lit. teorie a historie

- hlavním kritériem kvality angažovanost (= souhlasné přikyvování linii), loyálita, aspoň snaha vyhovět režimu

- stále víc působí autocenzura - narušený tvůrčí volný proces, mrzačení charakterů způsobuje snižování úrovně děl a tvorby vůbec.

2. Kontext tvorby:

Petr Janeček (1978) je český etnolog, folklorista a spisovatel. Je docentem a zástupcem ředitele Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde působí od roku 2012. Předtím v letech 2008–2013 vedl Etnografické oddělení Historického muzea Národního muzea. Externě přednášel nebo přednáší na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně, Katedře antropologie Západočeské univerzity v Plzni a Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

Provádí výzkum současného a moderního prozaického folkloru, především tzv. městských legend (současných pověstí), fám, konspiračních teorií a anekdot, vtipů a memů. Dále se zabývá teorií, metodologií a historií slovesné folkloristiky a evropské etnologie a teoretickými aspekty nemateriálního kulturního dědictví. Zabýval se terénními a archivními výzkumy v České republice, USA, Rakousku, Polsku a Slovinsku.

Dílo: (próza)

Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice

Černá sanitka: Druhá žen. Pérák, ukradená ledvina a jiné pověsti.

Černá sanitka: Třikrát a dost. Mytologie pro 21. století

Černá sanitka: To nejlepší ze současných pověstí a fám.

Krvavá Máry a jiné strašlivé historky

Folklor atomového věku.

3. [Formální stránka:](#)

Literární druh: epika

Literární žánr: moderní pověst

Kompozice: 136 pověstí

Forma vypravování: ich i er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazykové prostředky: častý slang (popř. argot)

4. [Obsahová stránka:](#)

Prostředí děje: Československo – městské prostředí

Čas děje: 80. léta 20. století

Černá sanitka je městská legenda, která byla populární v ČSSR v osmdesátých letech. Lidé si tehdy vyprávěli o tajemném sanitním voze černé barvy, který jezdí v noci a unáší děti a mladé lidi. Ti jsou usmrceni a jejich orgány pak prodává osazenstvo sanitky boháčům na Západě za účelem transplantace. Jako inspirace této historky bývá uváděn německý film Kandidáti života a smrti.

Jedná se o sbírku 136 současných pověstí, které Petr Janeček získal od šesti desítek vypravěčů z celé republiky. Všechny příběhy zní jako pravdivé a jsou vyprávěny, jako by je zažil sám vypravěč, někdo z jeho rodiny či nejlepší kamarád. V knize jsou pověsti jak o legendární černé sanitce, tak i o vrazilích, maniacích či o vraždícím přízraku německého vojáka z druhé světové války. Kniha Černá sanitka a jiné děsivé příběhy vyšla v roce 2006

5. [Vliv díla:](#)

Podle těchto knih natočila Česká televize patnáctidílný seriál, HaDivadlo uvedlo dramaturgizaci příběhů. Vznikly také internetové stránky, na nichž se mohli návštěvníci podělit o různé fámy, které někdy zaslechli.

Zdeněk Jirotka - Saturnin

1. [Kontext doby:](#)

vývoj:

období 1945 –1948:

radost z konce války, z osvobození od fašismu

období 1948 – pol. 50. let:

definitivní vítězství komunistů, stalinský kult osobnosti, dogmatismus; oficiální literatura s budovatelskou tematikou (schematismus) – Václav Řezáč

období od pol. 50. let–1968:

postupné uvolňování vrcholilo Pražským jarem 1968; po srpnu 1968 konec svobodného vývoje

období 70. a 80. let:

tzv. normalizace, tj. totalitní komunistická diktatura 3 proudy literatury:

oficiální, přijatelná pro vládnoucí režim – Ota Pavel, Bohumil Hrabal
exilová (vydávaná v cizině) – Milan Kundera, Josef Škvorecký
samizdatová (rozmnožovaná strojopisně, nemohla nebo nechtěla být vydávána) – Václav Havel, Ivan Martin Jirous
období po listopadové revoluci 1989:
konec totality

2. Kontext tvorby:

(1911 – 2003), český spisovatel a fejetonista, autor humoristických románů, povídek, soudničků a rozhlasových hříček. Mezi lety 1953 a 1962 působil v redakci Československého rozhlasu. Vedl zde nejprve redakci humoru a satiry.

Dílo:

Saturnin - 1943, humoristický román, první autorovo dílo.

Muž se psem – román je vtípnou parodií na ustálené literární žánry, detektivky a novinové seriály o stíhání zločinců.

Sedmilháři – sbírka povídek

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: humoristický román

Kompozice: 25 kapitol

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování: retrospektivní

Jazyk díla: ironie, používání přísloví (teta Kateřina), užití archaických a knižních výrazů (prospěti, aniž, vrátivši), spisovná čeština, v díle jsou různé úryvky dopisů.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha, sídlo dědečka

Čas díla: meziválečné období

Děj: Vypravěč se rozhodne, že si najme sluhu. Netuší však, že se jeho život rázem změní. Zprvu mu galantní sluha Saturnin oznámí, že ho odstěhoval na loď a jeho starý byt prodal. Později se k nim nastěhuje teta s Miloušem, kterých se sluha zbaví mávnutím ruky. Tím začíná vlna nevšedností. Saturnin o svém pánovi začne vyprávět, že je velkým dobrodruhem a že má zálibu v lovu divokých šelem, čímž pána dostává do nelehkých situací. Později jsou pozváni k dědečkovi, aby tam strávili několik týdnů. Spolu s nimi se tam objevují i další postavy - slečna Barbora a doktor Vlach. A tam začíná velké dobrodružství. Most, který je u domu, je pod vodou, a tak se naši hrdinové snaží vyžít se zásobami jídla, jež mají k dispozici. Saturnin se ovšem plně zhostí svých "povinností" a vypíná přívod elektřiny. Jeho vynalézavost nezná meze. Přiměje Matouše, aby dědovi přinesl červy, později ho zamyká v pokoji, a tím se rozpoutává vlna groteskních situací. Když dochází zásoby, všichni se rozhodnou, že vyrazí pro zásoby přes kopec. Překonají nástrahy a následně se ocitají na druhé straně potoku, přes který vede již nový most. V pohodlí domova si děda vymyslí lest, jak vyzrát na tetu Kateřinu a začne hrát, že se zbláznil. Celý příběh končí tím, že se Saturnin rozhodne zůstat u dědečka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Saturnin - hlavní a klíčová postava celého příběhu; jedná se o sluhu, který zavádí svého pána (a nejen jeho) do neuvěřitelných situací; ovšem nejedná se o žádného trumberu, který to dělá ze své nešikovnosti; vše si pečlivě rozmýšlí a jedná podle jeho uvážení; umí si se vším poradit, je chytrý, vynalézavý; pohrává si s lidmi ve svém okolí a připravuje jim spršku dobrodružství, o kterou mají podle něj nouzi

pán Saturnina - jeho jméno je nám po celou dobu příběhu zamlčeno; jedná se o mladého pána (asi třicátníka) z Prahy; gentleman, který prožívá svůj poněkud nudný život, ovšem pouze do doby, než přijme nevyzpytatelného sluhu Saturnina; zamilovává se do slečny Barbory, s níž pak

tráví i dovolenou u svého dědy

teta Kateřina - velice komická postava; vypočítavá vdova, která se neustále snaží přimět dědečka, aby jí přiznal v závěti velký podíl k jeho majetku; je schopna udělat opravdu vše pro to, aby se dědovi zalíbila a podmanila si jej; její řeč se skládá z moudrostí a přísloví, které si neodpustí skoro za žádné situace; má syna Milouše, jenž jí je zcela oddán.

slečna Barbora - elegantní mladá dáma, která se věnuje tenisu; jezdí ve svém rapidu; jedná se o vypravěčovu velkou lásku, do níž je ovšem zamilován i Milouš;

Milouš - syn tetičky, mladý měšťák, který je omezený a snaží se působit sebejistě a statečně;

doktor Vlach - vzdělaný a inteligentní postarší muž, který o všech věcech kolem sebe přemýšlí a komentuje je; používá vznešenější jazyk, v němž je použito více životního moudra

dědeček - starý muž, bohatý jak svými zkušenostmi posbíranými za svého života, tak i opravdovým jměním; baví se tím, že spolu jeho příbuzní bojují o jeho majetek, který by jim mohl být připsán po jeho smrti; často vypráví své příběhy z mládí; tropí si žerty z tetičky Kateřiny, již obalamutí, že se zbláznil.

5. Vliv díla:

V roce 1994 byl natočen stejnojmenný film v hlavní roli s Oldřichem Víznerem.

Franz Kafka – Proměna

1. Kontext doby:

1. sv. válka otrásla vnitřní jistotou člověka, zdálo se, že víra 19. st. v neustálý pokrok lidstva vzala za své v zákopech války. S tím souvisí i proměna formy v moderní próze. Ubývá v ní dějovosti, je daleko subjektivnější, častěji používá ich-formu, prolínání různých časových rovin,...

Zatímco autor románu 19. st. vystupoval v díle jako „všemohoucí a vševědoucí“ tvůrce svých hrdinů a sám podával hodnocení příběhů, moderní próza často využívá tzv. podtextu, zamlčuje, ponechává na čtenáři, aby domýšlel a hodnotil. Za jednoho ze zakladatelů moderní prózy považujeme pražského spisovatele židovsko-německého původu, Franze Kafku.

V 1. polovině 20. st. do literatury vstupuje mnoho nových literárních směrů. Kafka se však k žádnému z nich přímo nehlásil.

2. Kontext tvorby:

Franz Kafka (1883 – 1924) – narozen v Praze na Starém Městě v rodině židovského velkoobchodníka. Nerozuměl si s otcem, trpěl jeho despotickým chováním. Po vystudování práv se stal úředníkem pojišťovny. Práce jej ubíjela, nenáviděl své nadřízené. Nesplynul ani s Němci, Židy ani s Čechy žijícími v Praze, měl pocit, že nikam nezapadá. Jeho mateřským jazykem byla němčina (v té psal i svá díla), mluvil také dobře česky (netroufal si ani přes naléhání českých přátel psát v češtině).

Šťastný nebyl ani jeho osobní život (ztroskotaly pokusy o založení manželství). Zamiloval se do manželky svého nejlepšího přítele Maxe Broda, novinářky Mileny Jesenské. Byla to jeho dlouholetá dopisová láska, jí jediné dovolil překládat svá díla do češtiny, díky ní neskončilo mnoho jeho děl v kamnech (měl nízké sebevědomí, pochyboval o svých schopnostech).

Cítil se anonymní a nedoceněný v zaměstnání i ve společnosti, stejně jako jeho hrdinové. Jsou to lidé bez minulosti, bez individuální tváře, obvykle i bez jména. Autor nezaznamenává psychologické pochody svých postav, nezajímá se o jejich prožitky.

Z děl často cítíme atmosféru bezmoci, malátnosti, mnohdy dohnané až do absurdity ironickým humorem.

Kafkovo dílo, zprvu nepochopené, se dočkalo ohlasu až po 2. sv. válce. Interpretace jeho díla je velmi nesnadná, rozdílná, často až protichůdná. Někteří literární vědci v něm hledali židovské nebo křesťanské tradice, jiní v něm nacházeli prvky existencialismu nebo surrealismu (čti

sirealismu). Jinými je považován za zakladatele absurdní literatury (pocitý odcizení člověka v moderním světě, kde jej neochrání ani jeho vlastní rodina, naopak, přístup rodiny k Řehořovi jeho odcizení ještě stupňuje).

Dochovala se Kafkova korespondence i deníky, ze kterých si můžeme vytvořit obrázek o jeho životě. Umírá na tuberkulózu.

Proměna (vychází 1915) je označována za Kafkovo stěžejní dílo. Vzniklo neobyčejně rychle, mnoho jeho dalších próz vnikalo těžce, díla často přepisoval. Za jeho života toho bylo vydáno jen málo, většinu děl jen rozpracoval a nedokončil. Znamé jsou romány Proces, Zámek a Amerika.

3. Formální stránka:

Literární žánr: povídka

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)
povídka (kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav)

Kompozice: Hlavní událost děje je nám stroze vylíčena hned v první větě (ostatně jako u většiny Kafkových děl): „Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz.“ Povídka má 3 části, které na sebe plynule navazují. Popis je realisticky uměřený, bez výstředností, absurdně působí i každodenní činnosti členů rodiny. Autorův styl je věcný, až úřednický strohý, přísně racionální. Vyprávění je vedeno v neosobní er-formě (= vyprávění ve 3. osobě).

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: neuvedeno, pravděpodobně Praha

Čas díla: autorova současnost

Děj: nezáleží na tom, jak a proč se to stalo. Ani Řehoř není překvapen, že se přes noc proměnil v hmyz, jen pospíchá do práce. Lituje své volby zaměstnání obchodního cestujícího. Zmítá se v hmyzím těle na posteli. Matka má o něj starost, změněným hlasem jí odpoví. Prokleje své zaměstnání, kde je sebemenší nedbalost považována za podezřelou, sám prokurista jej osobně přijde zkontrolovat. Všichni se na něj dobývají (i otec a sestra). S vypětím všech sil odemkne dveře od svého pokoje. Prokurátor se zhrozí a uteče, matka omdlívá, otec mu hrozí pěstí, holí a novinami ho zažene zpět do pokoje. Řehoř celou dobu klidně uvažuje, zvuky, které vydává, ostatní jen děsí.

Řehoř byl do toho dne hlavním živitelem rodiny. Otec se vrací do zaměstnání, sestra Markéta prodává v obchodě a taky se jako jediná stará o Řehoře (nosí mu zbytky jídla a vodu). Brouk celé dny leze po stěnách, rodina chce vystěhovat nábytek, aby mu to šlo líp, nakonec na to ale nedojde, usoudí, že Řehoř by si myslel, že už jim na něm nezáleží. Ironií a humorem Kafka odlehčuje děj – např. když popisuje, jak Řehoř tráví čas (visí z lustru, dívá se z okna, leze kolem pokoje a užívá si, že se udrží na svislém povrchu).

Matka jednou zahlédne syna ve vši obludnosti a omdlí. To rozzuří otce (Kafka zde promítá obraz svého skutečného tyranského otce) a ten po něm začne házet jablka. Jedním syna vážně zraní, jablko se mu zaklesne v krunýři, kde hnije. Nikdo se mu ale neodvážá pomoci. Řehoř tedy zbytek povídky pomalu umírá ve svém pokoji. Je mu líto, že už se nemůže účastnit večerí v jídelně. Rodina jej úzkostlivě skrývá před novými nájemníky, jejichž nájem nutně potřebuje. Stejně ale dojde k jeho prozrazení.

Vztahy v rodině se postupem času mění. Řehoř je stále slabší, nakonec umírá. Když ho pokojská uvidí, zahlásí: „Ono to chcíplo!“ Rodině se náhle uleví, začnou nový život, chtějí si najít jiný byt, v závěru povídky odjíždějí uvolnění na výlet tramvají.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Řehoř Samsa (v některých vydáních není jeho jméno přeloženo, vystupuje tedy jako Gregor): obchodní cestující (prodává látky), svědomitý, úzkostný, se sníženým sebevědomím, bez osobního života

otec: muž činu, prchlivý

matka: starostlivá, zároveň však opatrná a nedůvěřivá, usilovně v sobě přemáhá odpor k broukovi

sestra Markéta: stane se hlavou rodiny, to ona se jako jediná o bratra stará, do té doby ji rodiče měli za nadbytečnou, až teď oceňují její kvality. Její snahy ale situaci mnohdy zkomplikují. Zarážející také je, s jakým klidem přijímá bratrovu smrt. Rodina nakonec upřednostní vysvětlení, podle něhož se Řehoř ztratil, a uhynulé hmyzí monstrum s ním tedy nemá nic společného.

5. Vliv díla:

Interpretace Kafkova díla je nesnadná a mnohdy rozdílná. Jedni v něm vidí humor, jiní absurditu a bezradnost vlastního údělu. Již samotný překlad první věty je rozporuplný, nikde totiž autor nemluví přímo o broukovi, jen o obtížném hmyzu, špinavé havěti, nečistém zvířeti. Především v německy mluvících zemích je Kafkovo dílo mnohem známější než u nás, považují jej tam za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů 20. st., který svou pokrokovostí předběhl dobu. Je jedním z nejprekládanějších českých autorů. Jeho dílo bylo mnohokrát zfilmováno či převáděno do divadelní podoby.

V jazyce se uchýlil výraz „kafkovský“ pro pojmenování bezvýhodných, absurdních situací či pro popisy nekonečných, šedivých chodeb.

Hana Marie Körnerová – Hlas kukačky

1. Kontext doby:

4. období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem 1989 (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem Václav Havel, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993 samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřípustná).

2. Kontext tvorby:

Hana Marie Körnerová, vlastním jménem Hana Martinková (* 16.2.1954 v Litoměřicích) je česká spisovatelka.

Psala od dětství tzv. do šuplíku, první román Pán hor vyšel až v roce 1993. Tato šestidílná saga mapující historii francouzského šlechtického rodu jí okamžitě získala čtenářskou oblibu. Francie 18. a 19. století je ostatně kulisou, kterou autorka pro své historicko-dobrodružné příběhy využívá nejčastěji. Patnáct let pracovala ve zdravotnictví a znalost prostředí zúročila v románu Prosím vás, sestřičko, s nímž uspěla v jedné z prvních literárních soutěží Knižního klubu.

Nejznámějším a čtenářsky nejoblíbenějším románem je vedle Pána hor i skutečný příběh z poválečného Československa nazvaný **Heřmánkové údolí**. Dobový thriller **Andělská tvář** posloužil jako předloha ke stejnojmennému filmu Zdeňka Trošky.

Posledních patnáct let žije autorka trvale v Podkrkonoší.

Dílo:

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: román

Kompozice: 25 kapitol

Jazykové prostředky: spisovná čeština

4. Obsahová stránka:

Prostředí děje: Praha, blíže neurčená stavba silnice v Českém středohoří

Čas děje: doba před 1. sv. válkou až doba po 2. sv. válce

Děj: Napínavý příběh o pátrání po tajemství, o němž se i v nejužším rodinném kruhu jen šeptá.

Příběh o rozplétání složitých lidských vztahů táhnoucí se hluboko do minulosti. Začalo to už v dětství jako pouhá zvědavost, ale tehdy Kristýně na otázky nikdo neodpověděl. V průběhu let se zvědavost změnila v potřebu odhalit vlastní kořeny a přijít rodinným záhadám na kloub. Už dospělá Kristýna se snaží pochopit jednání svých nejbližších, o nichž si myslela, že je důvěrně zná.

Irma vyrůstá v bohaté pražské rodině ministerského úředníka; v 16 letech se zamiluje do syna bohatého židovského obchodníka a otěhotní. Jeho rodina však nesouhlasí, aby si ji vzal, ale zaplatí dost velké odstupné. Rodina najde na ministerstvu mladého muže (řadového úředníka Josefa), který pochází z chudých poměrů a je ochoten si ji ze zřetelných důvodů vzít. Jejich partnerský vztah však není šťastný. Manžel se k nemaanzelské dceři Editě chová jinak než k dceři vlastní, což ji v pubertálním období nakonec přiměje opustit rodinu a žít sama jako kantýnská na stavbě silnice. Zde se seznámí s inženýrem Bohdanem, s nímž udržuje milenecký vztah a doufá ve společnou budoucnost. Je to ovšem doba roku 1938, kdy Bohdan v době mobilizace nastupuje na hranice, které se Československo chystá bránit proti Německu. Edita zjistí, že je těhotná, ale Bohdan si ji odmítá vzít, protože je ženatý a jeho žena právě čeká dítě. Edita si na něm vymůže smlouvu o finančním zajištění pro dítě a se svou matkou a sestrou, která je vdaná a marně touží po dítěti, se domluví, že porodí, ale dítě nechá své sestře. Ta je vychovává jako vlastní. Edita pracuje v době okupace v Praze a cestou z práce ji ve večerních hodinách zastaví hlídka 2 opilých německých vojáků, kteří ji znásilní. Zachrání ji náhodný chodec (student v odbojovém hnutí), který jednoho muže zraní a druhého zabije. Odvede Editu ke své matce, ale sám musí brzy ze země utéct kvůli své odbojové činnosti. Edita matku svého zachránce navštěvuje, ale přitom zjistí, že znásilnění nezůstalo bez následků a je opět těhotná. Jednou, když chce opět navštívit matku studenta, zjistí, že ji právě zatýká gestapo, ale ji se snaží také zatknout, ale jí se podaří i v pokročilém stupni těhotenství utéci. Z posledních sil se dostane zničená domů ke své matce, která zjistí, že její dcera rodí. Rozhodne se jí pomoci i přes nesouhlas svého manžela. Edita, jakmile se po porodu trochu zotaví, opouští rodinu i své dítě. Matka Irma se rozhodne, že dítě prohlásí za své. Malou Kristýnku vychovává až do dospělosti. V té době se rovněž stará o svého nemohoucího muže, který po hádce ohledně Edity dostane infarkt a je připoután na lůžko.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Irma – zpočátku rozmazlená slečna z bohaté rodiny, ale v životě se naučí překonávat spoustu překážek, včetně strachu z nemilovaného manžela. Stává se z ní silná žena, která s láskou vychovává dítě své dcery.

Edita – pocit, že není milovaná, ji dohání k činům, které by jiná matka neudělala – přenechá je jiným (je zde tou „kukačkou,“ která odloží dítě do hnízda jiných)

Josef – touží po majetku a postavení, ke své ženě i nevlastní dceři se chová tvrdě, není v životě šťastný.

Kristýna – v dětství je jí spousta věcí kolem rodiny divná, snaží se zjistit informace o své skutečné matce.

Karel Kryl – Knížka

1. Kontext doby:

Po době velkého kulturního kvasu v 60. letech a uvolnění – nástup normalizace, opětovné rozšíření cenzury

Rysy :

- specifické období v české literatuře

- roztržení literatury:

domácí + exilová + samizdatová, všechny části ale na sebe působily

- jen část autorů přistupuje na spolupráci, většina odmítá (emigrace, nevydávají, neangažují se)

1) Oficiální domácí literatura

- ve srovnání s 50. lety zřetelná absence ideologie (ne přesvědčení, ale pokrytectví)
- kontinuitu vývoje z 60.let udržují dobří autoři, kteří mohou vydávat (**Hrabal, Páral, Fuks, Šotola**)
- i oficiálně povolená díla dosahují slušné úrovně - mezi debutanty se objevují silné talenty (**Pavel, Kostrhun**)
- absence diskuse, lit. kritiky, hodnotných lit. časopisů, omezení lit. teorie a historie
- hlavním kritériem kvality angažovanost (= souhlasné přikyvování linii), lojalita, aspoň snaha vyhovět režimu
- stále víc působí autocenzura - narušený tvůrčí volný proces, mrzačení charakterů způsobuje snižování úrovně děl a tvorby vůbec.

2. Kontext tvorby:

Karel Kryl (1944 – 1994) byl básník a písničkář, hlavní představitel československého protikomunistického protestu v letech 1963–1989. Mnohé jeho písně zlidověly a staly se z nich symboly boje proti totalitní moci.

Dílo: písňové i básnické texty

Knížka - svazek obsahuje autorovu poezii a písňové texty z let 1960-1971.

Kryl se zde projevuje jako tvrdý a neúprosný analytik politické situace - jeho texty jsou namířeny proti násilí v jakékoli podobě, proti neoprávněným agresím. Zamýšlí se i nad základními lidskými hodnotami a právy člověka, které byly často v průběhu dějin ničeny a pošlapány.

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika

Literární žánr: politické i milostné básně

Jazykové prostředky: spisovný jazyk, občasné využití slangu.

Básnické prostředky: autor často využívá alegorii

4. Obsahová stránka:

Kryl reagoval na tehdejší politické poměry a nesvobodu. Po sovětské okupaci začaly jeho písně odrážet celkovou tragickou náladu českého národa, zejména mladých lidí. Písně odsuzovaly intervenci vojsk Varšavské smlouvy a českou zbabělost.

TÉMA: Historické události naší země - hlavně okupace vojsky Varšavské smlouvy a usazení sovětských vojsk v ČSSR. Skrze alegorii vyjadřoval protest.

OBSAH:

Dílo Karla Kryla obsahuje básně a písňové texty vytvořené v letech 1960-1971. Vydání sbírky připravovala Mladá fronta, ale text knížky byl zakázán, proto vyšla roku 1972 v exilovém nakladatelství Index v Kolíně na Rýnem.

Toto vydání se zaměřuje jak na milostné básně, tak i na angažovanou poezii. Mezi milostné básně patří: **Kateřina, Ellena, Píseň pro Zuzanu, Hanina, Balada Manoně, Zpívání pro Miss Blanche, Prsten s kamejí.**

Politicky angažované básně: **Bratříčku, zavírej vrátka, Bratři, Ruská ruleta.** Zde je zdůrazněn protest proti vstupu vojsk v srpnu 1968 na naše území. Tyto básně byly často zhudebněné a vyjadřovaly pocity v dané době.

5. Vliv díla:

Jeho texty, které byly normalizačním režimem zakázány, kolovaly opisem a ovlivnily celou řadu občanů tehdejšího Československa.

Milan Kundera – Směšné lásky

1. Kontext doby:

Po době velkého kulturního kvasu v 60. letech a uvolnění – nástup normalizace, opětovné rozšíření cenzury

Rysy :

- specifické období v české literatuře
- roztržení literatury:

domácí + exilová + samizdatová, všechny části ale na sebe působily

- jen část autorů přistupuje na spolupráci, většina odmítá (emigrace, nevydávají, neangažují se)
- 1977 - ostrý střet - Charta X anticharta

1) Oficiální domácí literatura

- ve srovnání s 50. lety zřetelná absence ideologie (ne přesvědčení, ale pokrytectví)
- kontinuitu vývoje z 60. let udržují dobří autoři, kteří mohou vydávat (**Hrabal, Páral, Fuks, Šotola**)
- i oficiálně povolená díla dosahují slušné úrovně - mezi debutanty se objevují silné talenty (**Pavel, Kostrhun**)
- absence diskuse, lit. kritiky, hodnotných lit. časopisů, omezení lit. teorie a historie
- hlavním kritériem kvality angažovanost (= souhlasné přikyvování linii), lojalita, aspoň snaha vyhovět režimu
- stále víc působí autocenzura - narušený tvůrčí volný proces, mrzačení charakterů způsobuje snižování úrovně děl a tvorby vůbec.

2. Kontext tvorby:

Milan Kundera (1929)

- Český a francouzsky píšící spisovatel
- **Do r. 1968 – oficiální literatura**, po r. 1968 – zákaz publikovat (kvůli aktivní účasti v událostech tzv. pražského jara) – proto r. **1975** – emigrace do Francie – **představitel exilové literatury**.
- Vystudoval FAMU – režie, scenáristika, později na FAMU vyučoval světovou literaturu.

Dílo:

„**Směšné lásky**“ (1963) – povídkový soubor, hl. tématem láska, kterou autor chápe jako iluzi; na pozadí milostných vztahů – život v totalitní společnosti.

„**Žert**“ (1967) román o marné pomstě po letech

„**Nesnesitelná lehkost bytí**“ (1985) – román – osudy 2 partnerských dvojic v emigraci a v totalitní společnosti

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: povídky

Kompozice: 8 povídek

Forma vypravování: er-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazykové prostředky:

4. Obsahová stránka:

Prostředí děje: Československo

Čas děje: 60. léta 20. století

Děj:

Společným tématem povídek je láska a věčné boje mezi mužem a ženou. Láska zobrazovaná Kunderou není jen vážná, ale může být i komická či tragikomická. Autor ji chápe jako iluzi.

Nikdo se nebude smát

Povídka pojednává o mladém vysokoškolském asistentovi, který má napsat recenzi na článek. Tento článek mu připadá naprosto hrozný, ale když se setká s autorem (pan Záturecký), nemá to srdce mu to naplno říct. Proto mu pořád slibuje, že recenzi co nejdříve napíše. Poté se začne před ním schovávat. Nejprve si vymyslí, že odjíždí do zahraničí, když se má vrátit, tak najednou nečekaně onemocní. Dokonce si pak všechny své přednášky přeloží na jiné dny. Pan Záturecký se ale nenechá odradit. Zjistí si asistentovu adresu a jednoho dne se tam vydá. Nalezne tam jen jeho polonahou přítelkyni. To se ovšem asistentovi hodí, protože obviní pana Zátureckého z toho, že jeho dívku obtěžoval. Manželka pana Zátureckého si to nechce nechat líbit. Udá asistenta a ten musí před komisí prozradit, jak to všechno bylo. Poté se paní Záturecká se svým manželem vydávají do zdejší firmy, kde má pak Záturecký najít asistentovu přítelkyni. Bohužel si už nepamatuje, jak vypadá. Vše skončí tím, že asistent všechno paní Záturecké řekne a myslí, že má konečně klid. Mezitím si jeho přítelkyně našla novou známost a s ním se rozchází. Jeho to ale vůbec nemrzí, protože stejně ví, že s ním byla jen kvůli tomu, aby z ní udělal modelku.

Zlaté jablko věčné touhy

Dva hlavní hrdinové, muži středního věku. Hlavní hrdina obdivuje svého kamaráda Martina, který provádí registráž a kontaktáž žen, aby je následně mohl sbalit, přestože má doma manželku, kterou miluje. To nejlepší již mají za sebou, ale stále se snaží. V příběhu je vylíčena cesta za dobrodružstvím a ženami, která je ve výsledku úplně neúspěšná a možná ani nikdo nechtěl, aby byla úspěšná. Závěr je, že hlavní je naděje, kterou jim tohle „dovádění“ dává. Něco si tím dokazují.

Falešný autostop

Mladý pár jede jednoho letního dne autem na dovolenou v Tatrách. Oba jsou velmi zamilovaní. Mladík na své partnerce obdivuje zejména její čistotu a nespěšlost, přesto ho baví provokovat ji a uvádět do rozpaků.

Trošku překvapivě si cestou najdou rozptýlení. Když muž zastaví na benzínce, vydá se dívka napřed a pak přítele stopuje. Hrají si na lidi, kteří se právě potkali. Na řidiče a stopařku. Nejdříve se oba baví, pak ale začnou přemýšlet, jestli se takto chovají i jindy. Hra ale pokračuje. Dívka se chová suverénně a bezostyšně, partner se k ní chová jako k prostitutce.

Partneři změni i cestu a zamíří na noc do jiného hotelu. I večer se oba chovají jinak. Žena se chová necudně a partnerovi se tak hnusí. Proto stupňuje své hnusné chování k ní. Odvede ji do pokoje a ponižuje ji, dává jí i peníze. Když chce ona hru ukončit, on chce pokračovat. Vše vyvrcholí tím, jak se s ní vyspí, bez lásky a citu. Když pak leží vedle sebe, uvědomují si, že hra musí skončit. Mají před sebou ještě dlouhou dovolenou.

Symposion

Povídka připomíná divadelní hru. Samotný název povídky navozuje starořeckou pitku. Pět postav – primář, doktorka, se kterou tajně chodí, Flajšman, Havel a Alžběta – popíjí víno v inspekčním pokoji během noční služby v nemocnici. Alžběta má zájem o doktora Havla, ale on, byť je velkým sukničkářem, ji neustále odmítá. Večírek málem skončí neštěstím. O tom, co k neštěstí vedlo, má však každá z postav jinou teorii.

Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým

Žena, které umře manžel, přijíždí do města na dušičky. Zjistí, že kvůli její chybě zrušili jeho hrob. Při návštěvě potká starého známého, kterého 15 let neviděla. Je o dost starší než on. Dříve spolu spali. Jdou k němu na kávu. Pro oba je to příjemné posezení, během času se konverzace stačí k jednomu cíli. Žena parafrázuje název povídky. Myslí si, že vzhledem jejímu věku je sex nepatřičný, zvláště kvůli jejímu synovi, jehož obličej se jí stále zjevuje. Oba jsou již zestarlejší, žena nechce sex i kvůli zachování památky v mužově hlavě. Muž chce, bere to jako svůj úspěch, s ohledem na svou minulost i přítomnost. Nakonec povolí. Sociální role ženy je zde primárně matka.

Doktor Havel po dvaceti letech

Doktor Havel je nemocný, potřebuje odjet do lázní, jeho mladší krásná žena na něj žárlí. V lázních potkává redaktora lázeňského zpravodaje, který na něj pohlíží s velkým obdivem. To se Havlovi líbí, je skleslý, že na něj pohlíží již méně žen se zájmem. Byl jako Casanova. Má redaktorovi kolaudovat dívku, vyžívá se v tom. Využívá příjezdu své ženy, po které se mu v nepříjemném prostředí začne stýskat. Žena je známá herečka, najednou se doktorovi díky ní dostává kýžené pozornosti. Je znovu spokojen.

Eduard a Bůh

Povídka o mladém Eduardovi, který právě dostudoval vysokou školu a stal se učitelem v jednom malém českém městě. Brzy si najde známost, Alici, jež je zarputilou křesťankou, a to jaksi na protest vůči komunismu. Její víra však vlastně spočívá v jediné ideji: chce za každou cenu dodržet šesté (respektive sedmé) přikázání a vyhnout se mimomanželskému sexu. Eduard by rád svůj vztah s Alicí posunul na fyzickou úroveň, ale Alice veškerým jeho pokusům odolává. Když se ho pak zeptá, zda věří v Boha, Eduard nechtěje Alici odradit zalže, že ano, a začne s ní chodit do kostela. To se však donese do školy, kde je Eduard zaměstnán, a způsobí mu to velké problémy. Stane se jakýmsi mučedníkem a Alice díky tomu poleví. Eduard si však později uvědomí, že měl Alici raději, když byla neústupná, a že v jeho mysli ztratila tvář.

5. Vliv díla:

Autor svou tvorbou ovlivnil celou řadu českých i evropských spisovatelů.

Arnošt Lustig – Colette. Dívka z Antverp

1. Kontext doby:

vývoj:

období 1945 –1948:

radost z konce války, z osvobození od fašismu

období 1948 – pol. 50. let:

definitivní vítězství komunistů, stalinský kult osobnosti, dogmatismus; oficiální literatura s budovatelskou tematikou (schematismus) – Václav Řezáč

období od pol. 50. let–1968:

postupné uvolňování vrcholilo Pražským jarem 1968; po srpnu 1968 konec svobodného vývoje

období 70. a 80. let:

tzv. normalizace, tj. totalitní komunistická diktatura 3 proudy literatury:

oficiální, přijatelná pro vládnoucí režim – Ota Pavel, Bohumil Hrabal

exilová (vydávaná v cizině) – Milan Kundera, Josef Škvorecký

samizdatová (rozmnožovaná strojopisně, nemohla nebo nechtěla být vydávána) – Václav Havel, Ivan Martin Jirous

období po listopadové revoluci 1989:

konec totality

2. Kontext tvorby:

(1926 – 2011) - český židovský spisovatel a publicista světového významu, autor celé řady děl s tématem holocaustu (= hromadné vyhlazování Židů za 2. světové války).

Za 2. Sv. války byl poslán do Terezína; později poznal i další koncentrační tábory, Osvětim a Buchenwald. V dubnu 1945 jako zázrakem uprchl z transportu smrti a ukryval se až do konce války v Praze. Během holocaustu přišel téměř o celou svoji rodinu, což jej hluboce

poznamenalo, a tak se jeho díla už od prvních povídkových souborů zabývají právě tematikou Židů a druhé světové války. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 musel

Československo opustit, v roce 1970 se nakonec usadil v USA, kde od roku 1973 přednášel film,

literaturu a scenáristiku na univerzitě ve Washingtonu.

Rysy jeho tvorby: vychází z drastických zkušeností hlavně z koncentračních táborů (vydává osobní zpověď). Zachycuje osudy mladých dívek, žen a starých lidí (jsou nejvíce zranitelní, protože jsou bezbranní). Všechny události představuje tak, jako by byly každodenní.

Dílo:

Noc a naděje, Démanty noci, Dita Saxová

3. Formální stránka:

Literární druh: epika Literární žánr: novela Kompozice: 7 kapitol

Forma vypravování: ich-forma (hlavní postavy)

Způsob vypravování: chronologický

Jazyk díla: spisovný, časté nedokončené výpovědi, opakování ustálených frází

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: koncentrační tábor Osvětim

Čas díla: 2. sv. válka

Děj:

Colette Cohenová je devatenáctiletá židovská dívka z Antverp. Již devět měsíců přežívá, živoří v Osvětimi. Všichni její blízcí již prošli plynovými komorami a jejich popel se rozptýlil po okolí. Colette dostala odklad díky své neobyčejné kráse, které si nešlo nevšimnout. Pracuje v dílně pod dozorem unterschaführera Edmunda Franz-Horsta Wiessackera. Jejím úkolem je v šatech a zavazadlech mrtvých i živých vězňů najít cennosti, které pomohou zbohatnout Říši. Nad Colette bdí kápo dílny, protřelá Kazimíra Hedvika Wanda Broderová, a také i sám Wiessacker, sexuální násilník a tyran, který se chce všem pomstít za ztrátu bratra, který byl sestřelen v bitvě o Británii. Colette ovšem kromě strachu a násilí prožívá i čistý milostný vztah s vězňem Vilimem Feldem, zvaným V. F., z Prahy. Kradou si společné chvíle v noci, kdy Colette s pomocí falešných papírů a propustek prochází z ženské části do mužské. Láska je to, co je povznáší a dává jim naději, stejně jako dunění děl blížící se fronty.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Colette Cohenová, devatenáctiletá belgická židovka s dýmantem pod jazykem, je zmítána mezi hlubokým milostným citem a brutálním sexuálním násilím. Dvě podoby lásky tak odlišné a tak podobné jako pravda a lež. Milostný příběh z prostředí osvětimského lágru je tak i příběhem o zmatení všech lidských hodnot, kdy je jen tenká hranice mezi dobrem a zlem, pravdou a lží, láskou a nenávistí.

Vili Feld – zapisovatel v komandu Kanada, využívá situace ve svůj prospěch, nedělá si iluze, plánuje útěk z tábora.

5. Vliv díla:

V roce 2013 byl natočen stejnojmenný film v hlavní roli s Jiřím Mádlem.

Arnošt Lustig – Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

1. Kontext doby:

Dílo vydané roku 1964. Spadá do 3. období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje období od roku 1953 (smrt Stalina, následovalo období uvolňování, provalení skutečností kolem nespravedlivě odsouzených v komunistických politických procesech, svoboda projevu, možnost vydávání zakázaných autorů, příchod západních vlivů do kultury,...) až rok 1968 (v srpnu okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy – vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = státnímu úřednímu dohledu nad kulturou).

2. Kontext tvorby:

Arnošt Lustig (1926 – 2011) - český židovský spisovatel a publicista světového významu, autor celé řady děl s tématem holocaustu (= hromadné vyhlazování Židů za 2. světové války). Narodil se v Praze, zde také vychodil obecnou školu a začal studovat na reálce, ze které však byl roku 1941 z rasových důvodů vyloučen (jako Žid), poté se vyučil krejčím. 13. listopadu 1942 byl poslán do Terezína; později poznal i další koncentrační tábory, Osvětim a Buchenwald. V dubnu 1945 jako zázrakem uprchl z transportu smrti a ukrýval se až do konce války v Praze. Během holocaustu přišel téměř o celou svoji rodinu, což jej hluboce poznamenalo, a tak se jeho díla už od prvních povídkových souborů zabývají právě tematikou Židů a druhé světové války. Po 2. sv. válce začal také přispívat do novin a časopisů. Byl i filmovým scenáristou: napsal mimo jiné scénář podle své novely Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 musel Československo opustit. Nejdříve emigroval do Jugoslávie, kde působil v záhřebském filmovém studiu, poté žil v Izraeli, v roce 1970 se nakonec usadil v USA, kde od roku 1973 přednášel film, literaturu a scenáristiku na Americké univerzitě ve Washingtonu. V roce 1995 se stal šéfredaktorem české verze časopisu Playboy. 26. února 2011 zemřel v Praze na rakovinu. Rysy jeho tvorby: vychází z drastických zkušeností hlavně z koncentračních táborů (vydává osobní zповěď). Zachycuje osudy mladých dívek, žen a starých lidí (jsou nejvíce zranitelní, protože jsou bezbranní). Všechny události představuje tak, jako by byly každodenní. Již od svých prvních próz, soustředěných v povídkových sbírkách Noc a naděje a Démanty noci, píše Lustig příběhy, v jejichž centru stojí obyčejné, zdánlivě nehrdinské lidské charaktery konfrontované s mezní životní situací v koncentračních táborech. Válečnou tematiku neopouští ani ve svých rozsáhlejších, psychologicky laděných textech (např. Dita Saxová).

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) novela – podtyp psychologická (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou, navíc s výrazným psychologickým prokreslením postav)

Kompozice: novela má 3 číslované části, jako většina autorových děl je kratší prózou (napsal ji během 12 dní), je svižná, bez zbytečných odboček

Jazyk a styl díla: jazyk vypravěče je věcný a dramaticky nepřepjatý, jen ve vyhrocených situacích se uchyluje k emotivně laděným výrazům. Barvitě je líčeno prostředí a jeho dopad na psychiku postav. Autor výstižně diferencuje povahové rozdíly postav i pomocí jejich promluv. Např. Brenske mluví jazykem uhlazeným, zdvořilým, diplomatickým, jaký nejlépe slouží jeho cílům. Často si libuje v dvojsmyslech: „Očekáváme, že splníte vše, za co jsme si zaplatili.“ „Ovšem, stane se všechno, jak jsme řekli. Konečné řešení už je na dosah ruky. Sami se přesvědčíte. Vaše starosti shoří jako seno.“ – zajatci věří, že propuštění se blíží. Nevědí, že brzy půjdou do plynu a poté budou jejich těla spálena.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: koncentrační tábor Osvětim, vlak, opět tábor

Čas díla: 1943

Děj: Lustigova novela je inspirována skutečnými událostmi: roku 1943 zajali Němci na Sicílii skupinu židovských podnikatelů a pod záminkou, že je vymění za své zajaté důstojníky, od nich získali veškerý jejich majetek a jako nepotřebné je pak zabili. U postavy Kateřiny Horovitzové, která při cestě do plynové komory zabije německého důstojníka, se Lustig inspiroval osudem skutečné dívky, polské herečky, která vytrhla německému důstojníkovi zbraň a zastřelila ho, čímž sice unikla smrticím plynu, ale byla zastřelena. Lustig obě na sobě nezávislé události zakomponoval do svého díla.

Novela líčí tragický osud skupiny židovských boháčů (19 mužů), kteří se zachránili před

německým nacismem útekem do USA, ale posléze (roku 1943) se vrátili do Itálie a padli do rukou nacistů. Následně byli převezeni do zajateckého tábora. Tam se jich ujímá důstojník SS, Němec Bedřich Brenske, jehož úkolem je vymámit od Židů peníze, které mají uložené na švýcarských kontech. Bedřich Brenske jim tedy přislíbí deportaci do USA, tedy záchranu života. Mluvčím celé skupiny se stane obchodník Herman Cohen, jenž se slituje nad mladou, krásnou polskou Židovkou Kateřinou Horovitzovou, která je s rodinou (rodiče, dědeček a šest Kateřininých sester) transportována do koncentračního tábora v Terezíně. Kateřina se tedy díky Cohenovi připojí k obchodníkům a má být spolu s nimi deportována do Ameriky. Krejčí, jeden z vězňů, jim ušije šaty na cestu. Cohen zaplatí výbavu i pro Kateřinu. Krejčí přesně ví, co se se všemi stane.

Brenske skupině sděluje, že budou vyměněni za zajaté německé důstojníky, všichni nastupují do vlaku a jedou směrem na Hamburk, kde na ně má čekat loď. Cestou z nich Brenske pod nejrůznějšími záminkami vyloudí mnoho peněz. Někteří začínají tušit, že se svobody nedočkají a že jde o podvod.

Kateřina nemá americký cestovní pas, ale získá ho tím, že se provdá za Cohena.

Brenske z nich postupně vymánil veškeré jejich peníze. Po návratu do tábora se kvůli údajné hygieně všichni Židé musí svléknout a jít do očištné místnosti. Tam už téměř všichni tuší, že nastal jejich konec. Vědí, že ve skutečnosti jsou v plynové komoře. Všech 19 mužů se svlékne. Kateřině je přikázáno, aby se před ostatními také obnažila, německý hlídač chce, aby tančila, ona se téměř nahá jako jediná vzděje k odporu, přezkou z oblečení jej udeří přes hlavu, hbitě sebere jeho pistoli a dva vojáky postrelí. Opodál stojí židovští vězni, kteří vždy po zplynování odklízí těla. Aby si přilepšili, zavrou skupinu za pevné dveře. Plyn je puštěn do místnosti, postupně někteří ztrácejí vědomí, jiní plivou krev. Brenske se vrací a vzniklou situaci vyřeší tím, že přikáže komandu zastřelit Kateřinu (jediný výstřel do jejích hladkých prsou) i ostatní obchodníky.

Těla jsou obvyklým způsobem spálena, jen Kateřinino je vystaveno. Rabín ji ostříhá, hladí ji něžně po vlasech a stále zpívá modlitby (Brenske jej ušetřil před zplynováním, líbilo se mu, že mrtvým zpívá před spálením).

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Kateřina Horovitzová: v novele se jí nedostává sice největšího prostoru, její postava má ale výraznou symbolickou funkci, zastupuje „ženský princip“ a spojuje ho s příslušnými mýty, zejména biblickými. Je křehká, dětská, ale při posledním životním zápasu žhnou její oči odhodláním, statečností. Ví, co se v komoře bude dít, hrdinsky provede předem prohraný poslední boj.

Bedřich Brenske: vlídně se tvářící nacistický důstojník, demagog (= využívá zkreslených zjednodušených argumentů působících zejména na city a sloužících k ovlivňování jednotlivců a skupin, manipulátor). Plní svou funkci takřka strojově, bez emocí (před tím, než je skupina nahnána do očištné místnosti, se jde osprchovat a oblékne si čistou uniformu).

Herman Cohen: mluví skupiny zajatých bohatých Židů. Kateřinin manžel.

Krejčí a rabín Dajem: pro rozvíjení děje je důležitá dvojice židovských postav z osvětimského tábora, krejčí a rabín Dajem. Objevují se ve zlomových okamžicích a pomáhají čtenáři předvídat události a přisuzovat jim správný význam.

Vysvětlení názvu díla: rabín zpívá mrtvým židovské modlitby, Kateřině něžně říká ty má statečná, ty má kurážná,...

5. Vliv díla:

K prvnímu výročí spisovatelova úmrtí v roce 2012 byla Česko-izraelskou smíšenou obchodní komorou zřízena Cena Arnošta Lustiga. Oceněnými se stávají osobnosti, které v sobě spojují vlastnosti jako jsou „odvaha a statečnost, lidskost a spravedlnost“.

Dílo se dočkalo jak divadelní, tak filmové adaptace (scénář A. Lustig).

Dílo zbouralo stereotypy tehdy vydávané budovatelské prózy, předznamenalo nástup nové vlny v umění.

Alena Mornštajnová – Les v domě

1. Kontext doby:

4. období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem 1989 (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem Václav Havel, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993 samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřijatelná).

2. Kontext tvorby:

Alena Mornštajnová (1963) je česká spisovatelka a překladatelka, členka PEN klubu. K jejím nejvýznamnějším dílům patří romány Hana (2017), za nějž získala několik ocenění, a Tiché roky (2019).

Od roku 2018 se věnuje pouze psaní knih.

Dílo:

„Hana“

„Hotýlek“

„Tiché roky“

3. Formální stránka:

Literární druh: epika (próza)

Literární žánr: román

Kompozice: kapitoly

Jazykové prostředky: spisovná i nespisovná čeština

Forma vypravování: ich forma

Způsob vypravování: chronologický

4. Obsahová stránka:

Prostředí děje: malé město, v němž „cácora“ vyrůstá, větší město, kde žije na studiích a v dospělosti

Čas děje: 20. století

Děj: Říkají jí cácora a vypadá to, že je na světě nedopatřením a jakoby navíc. Otec kamsi zmizel při povodních, matka utíká před odpovědností k milencům a alkoholu — a děvčátko zůstalo viset na krku nevraživé babičce, která obhospodařuje zahradnictví a je přesvědčená o tom, že všechno špatné lze v životě vyhubit jako žravé plzáky. Nebo o tom prostě nemluvit. Jenže všude kolem je les, ve kterém se skrývá cosi hrozného, a cácora jednoho dne mluvit začne...

Silný a dramatický příběh o tom, že nic v životě není takové, jak to na první pohled vypadá, a že žádné tajemství není nikdy pohřbeno tak hluboko, aby se nedalo vykopat.

„Cácora“ se ve škole, kde nezapadá do kolektivu a má jen jedinou kamarádku, setkává se starším chlapcem, který tvrdí, že jsou sourozenci, protože jeho otec žil s matkou holčičky. Ta se jen těžko smiřuje s tím, že muž, kterého pokládala za otce a jediný měl pro ni vlídné slovo, není vlastní otec. Chlapec jí chce přesvědčit a pozve ji k nim domů, kde jí ukáže fotku svého otce. Dívka si začíná zvykat na myšlenku, že má bratra. Mezitím se odehraje situace s její kamarádkou, se kterou si povídá o těhotenství učitelky. Kamarádka se jí vysmívá, že ani neví, jak děti přicházejí na svět, a „cácora“ se snaží dokázat, že to ví a tvrdí, že to dokonce dělala. Kamarádka se s tím svěří mamince, ta to potom sdělí ve škole a dívku a rodinu vyšetřuje policie a úřady. Ukáže se, že holčička měla sexuální kontakt. Matka dceři zakáže o čemkoliv mluvit. Když se jí ptají, kdo jí ublížil, dívka tomu moc nerozumí a odsouhlasí, že to byl ten starší chlapec, který jí nedávno sdělil, že vlastně sourozenci nejsou, protože se narodila dříve, než jeho otec začal žít s matkou „cácory.“ Chlapec je umístěn do diagnostického ústavu.

Dívka dospívá a snaží se vymanit z nefunkční rodiny. Studuje v jiném městě a raději je na internátu, aby se nemusela vracet do domu k babičce. Matka odsud odešla dávno a dcera o ní nic neví. Ale náhodou na ni narazí a zjistí, že matka má další dítě, malou holčičku. Po určité době ji osloví úřady s tím, že matka zemřela a hledají, kdo by se postaral o malou holčičku. Dívka váhá, ale nakonec se rozhoduje, že by se o svou mladší sestru mohla postarat. Sociální pracovnice jí však sdělí, že bude vhodnější devče umístit do rodiny k babičce. V této chvíli se dívka snaží tomu zabránit a poprvé vypovídá o svém sexuálním zneužívání dědečkem. Sociální pracovnice jí ale nevěří. Dívka se bojí, že její sestru čeká stejný osud jako ji a rozhodne se k zoufalému činu, kdy podpálí dům své babičky.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

„Cácora“ – malé dítě, které nerozumí tomu, co se kolem ní děje; svým jednáním devítiletého dítěte ale způsobí obrovské problémy domnělému bratrovi. V dospělém životě nenachází velké štěstí, má problém navázat i milostný vztah.

Matka – sobecká, dceru si nechala jen na naléhání své matky; partneři ji opouštějí, často se uchyluje k alkoholu

Babička – přísná, nemá pro vnučku laskavé slovo a přehlíží, co se v domě děje vnučce.

Vítězslav Nezval – Edison

1. Kontext doby:

1918 – vznik samostatného Československa – doznívání poválečných hospodářských a politických problémů

První republika byla mnohonárodnostním státem. Němci a Maďaři otevřeně odporovali novému státu. 1924 – 1929 – stabilita státu

1929 – 1933 – světová hospodářská krize (v pohraničí do r. 1934), nejvíce zasáhla pohraniční oblasti, kde převažoval těžký průmysl a textilní průmysl, které byly krizí nejvíce postiženy – narůstání nespokojenosti, nacionálních nepokojů (v pohraničí žily převážně početné národnostní menšiny) 1935 – úspěch sudetoněmecké strany v československých volbách – Konrád Henlein 1938 – anšlus Rakouska, vyhlášena částečná mobilizace; Německo – územní nároky na pohraniční oblasti ČSR

30. září 1938 – Mnichovská dohoda

Březen 1939 – vznik protektorátu Čechy a Morava, odtržení Slovenska

Poezie

Vitalismus – oslava života

Civilismus – oslava nových vědeckých a technických objevů

Proletářská poezie – inspirace ruskou revolucí a marxismem (revoluce = východisko ze sociálních problémů poválečného světa) – sdružení Devětsil, zde však od r. 1924 – prosazení nového ryze českého básnického směru – poetismu.

Poetismus

Cílem poetismu bylo úplné oproštění se od politiky a optimistický pohled na svět. Z toho vyplynul i jeho styl rozvíjející lyriku a hravost. Ryze český směr.

Představitelé meziválečné poezie: **J. Wolker, F. Halas, K. Biebl, J. Seifert, J. Hora**

2. Kontext tvorby:

Vítězslav Nezval (1900 -1958)

představitel literární avantgardy

básník a dramatik, překladatel

člen Devětsilu

zakladatel a představitel poetismu (20. let)

představitel surrealismu (30. léta)

po 2. světové válce básník oficiálního proudu podporující komunistický režim

Dílo:

Poezie

Pantomima; Depeše na kolečkách – období poetismu

Absolutní hrobař – období surrealismu

Básně noci – součástí je rozsáhlá báseň Edison

Stalin, Zpěv míru – období po 2. sv. válce

Próza

Anička skřítek a Slaměný Hubert

Drama

Manon Lescaut

Schovávaná na schodech

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika

Literární žánr: reflexivní lyrika

Lyrický subjekt: zamýšlí se nad tím, co zůstane po člověku po jeho smrti, a dochází k závěru, že je to jeho dílo

Kompozice: 5 zpěvů

Jazykové prostředky: spisovná čeština, metafory, refrén

4. Obsahová stránka:

5 zpěvů odehrávajících se na různých místech USA a v Praze. Básník zde vystupuje jako lyrický subjekt a zamýšlí se nad tím, co zůstane po člověku po jeho smrti, a dochází k závěru, že je to jeho dílo. Další postava, vynálezce Edison, vyjadřuje oslavu tvůrčí práce. Edison je zosobnění kladných rysů, které dávají životu potřebné impulsy. Proti tomuto světu je zde protikladem svět hazardních hráčů, kteří jsou nositeli vlastností jako je spekulace a dalších záporů, které vedou k životní prázdnotě. Později báseň doplnil o Signál času.

Opakující se refrén, nejprve pesimistický:

*„Bylo tu však něco těžkého co drtí
smutek, stesk a úzkost z života i smrti“*

Později převažuje optimismus z dobře vykonané práce:

*„Bylo tu však něco krásného co drtí
odvaha a radost z života i smrti“*

Jan Otčenášek – Romeo, Julie a tma

1. Kontext doby:

Dílo vzniká ve 3. období české poválečné tvorby: 1953 (smrt Stalina) – 1968 (vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa). Mnozí autoři se vracejí k tématu války: bezprostřední, otřesné dokumentární příběhy, hlubší psychologický popis, hledání logické návaznosti příčin a důsledků, ukazují hodnoty a jistoty, pro které umírali lidé.

2. Kontext tvorby:

Jan Otčenášek (1924 – 1979) - narodil se do rodiny truhláře roku 1924 v Praze. Vystudoval obchodní akademii. Poté byl krátce nasazen na práce v Německu. Koncem války se Otčenášek zapojil do ilegálního hnutí mládeže. Po 2. světové válce začal studovat estetiku na FF UK, ale studia nedokončil. Poté pracoval jako úředník. Od roku 1952 působil ve Svazu československých spisovatelů. V roce 1960 se rozhodl pro svobodné povolání jako spisovatel, zároveň spolupracoval s Filmovým studiem Barrandov jako jeho dramaturg a scénárista. Ač ideově zůstával příznivcem státního zřízení nastoleného v roce 1948, přesto podstatně překračoval průměr toho, co se chápalo jako oficiální literatura socialistického realismu. Zemřel 1979 v Praze.

Nejprve píše o tématech ze své současnosti, teprve poté se obrací k období 2. sv. války.

Z dalších děl: Občan Brych, Kulhavý Orfeus,...

3. Formální stránka:

Literární žánr: novela

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)
novela (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti poentou), podtyp rámcová: úvod a závěr stejný („Staré domy jsou jako staří lidé: plny vzpomínek. Mají svůj osobitý život a tvář. Staré domy mají svůj hlas. Poslouchej: kdosi kráčí po pavlači,...“)

Jazyk a styl díla: spisovná čeština u vypravěče, postavy místy jazyk hovorový (věrohodnost, autentičnost), studentský slang,... Dialogy střídají úvahové pasáže, přesto je styl díla velmi dynamický, dějový, s rychlým spádem, tempo se zvyšuje především v samém závěru s překvapivým koncem. Dílo ve čtenáři zanechává hluboký emocionální dopad.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha (byt rodičů, otcova krejčovská dílna, pokojík za dílnou, ulice města)

Čas díla: květen – červen 1942 – heydrichiáda za Protektorátu

Děj: intimní tragédie na pozadí významných historických událostí, závažných pro celý národ.

Osmnáctiletý student gymnázia Pavel právě dokončil maturitní písemné práce. Potlouká se večer po ulicích, chce si vychutnat „dospěláckou“ cigaretu a zajít si do kina. V parku si přisedne k neznámé dívce na lavičku, ale ani ji zprvu nevnímá. Všimne si, že pláče. Když jí chce pomoci, ona odmítá. Teprve poté si mladík všimá žluté hvězdy na jejím kabátku.

Ester ani neví proč, ale Pavlovi se svěřuje se svým trápením. Sedí v parku s povolávacím rozkazem do Terezína v kapse. Na nádraží se měla dostavit už ráno, ale místo toho s malým kuffíkem plným osobních věcí utekla. Teď neví, kam jít. Vypadá tak bezmocně. Pavel neváhá a ubytuje ji v pokojíku za otcovou krejčovskou dílnou. To vše v předvečer atentátu na Heydricha. Pavel doma svede své zpoždění na přítele Vojtu, ale ten jej mezitím hledal i doma.

Rodiče už mysleli na nejhorší.

Druhý den všichni probírají atentát na říšského protektora a jeho následky – 10 milionů odměna za dopadení atentátníků, zastřelení všech nepřihlášených osob i těch, kteří takové přechovávají.

Pavel navštěvuje Ester („hladové zvířátko“) pravidelně v jejím úkrytu. Chodí za ní každý den. Přináší jí jídlo i knížky. Byla vyděšená, říkala mu o svém strachu, chtěl jí pomoci, zastavit její ustrašené myšlenky, proto se na ni vrhl a políbil ji. I ona ho začala líbat. Vyznali si lásku.

Zjistili, že si začínají dobře rozumět.

Rodiče poznali, že se s Pavlem něco děje, chtěli ho mít doma. On jim nechtěl lhát, tak jim raději nic neříkal. Domov prostoupený mlčenlivým napětím se stal nesnesitelným.

Každý den Pavel četl o obětech nacistů, ani v dílně už nikdo raději nic nekomentoval. Pavel si často představoval jméno své, rodiny i pracovníků dílny mezi ostatními jmény popravených. Jak dlouho Ester ještě udrží v úkrytu? Kdy se zblázní z malého vězení mezi čtyřmi stěnami? Cítili se jako v pasti a zprávy o konci války v nedohlednu. Ester měla chuť žít, cítit, tančit. Nemotorně si spolu zatančili. Ztratili rovnováhu a upadli na pohovku. Z rádia byla zrovna slyšet reportáž z převozu mrtvého protektora z nemocnice na Hrad. Vášnivě se začali líbat, ale Ester vše ukončila. Ani netušili, že je občas kdosi tajně sleduje škvírou v okně.

Ester musí být celý den tiše. Snaží se číst, poklízet, cvičit. Nechce Pavlovi vyčítat stálé čekání na jeho příchod. Vzpomíná na rodiče, na první lásku – nesmělý hoch od nich z městečka, rozešel se s ní kvůli jejímu židovskému původu, brzy začal chodit s její kamarádkou. Po šťastném dětství přišly krušné chvíle. Téměř všichni se od jejich rodiny odvraceli, musela opustit školu, nesměla do tanečních. Rodiče vyprovázela na cestu do Terezína.

Ester se chtěla Pavlovi líbit, ale nemohla se ani vykoupat, měla jen přístup k umyvadlu v dílně. V kapesním zrcátku se ani nepoznávala. Jednou ji při mytí přistihl otcův spolupracovník – stal se jejím spojencem.

Gestapo si z domu odvedlo jednoho z obyvatel – malíře – prý komunistu. Pavel musel Ester říci o politické situaci, stejně už věděla hodně z rádia.

Celý dům se bál souseda Rejska, myslí si, že je udavač.

Pavel úspěšně složil ústní maturitu (nabiflované, nepoužitelné učivo), v té chvíli to pro něj není vůbec důležité. Otec vše prohlédne, je na Pavlově straně, posílá Ester jídlo a vzkaz, že se odjede schovat na venkov k tetě. Ten večer se poprvé a naposled milovali.

V noci probudila Prahu palba, rány z děl, kola vozů. Pavel okamžitě myslel na Ester, musí za ní. I celý dům byl vzhůru. Kdosi na pavlači ostatní informoval, že v blízkém kostele Němci našli hledané atentátníky. Teď budou určitě prohledávat celou čtvrť. Opilý Rejsek křičí, že všichni vědí o té špinavé dívce, ať jde, aby kvůli ní nepotrestali celý dům. Rozrazil dveře do jejího pokoje ale tovaryš ji před Rejskem ubránil. Jí bylo jasné, že musí zmizet. Nemůže nadále všechny ohrožovat. Vysmekne se a utíká na ulici plnou Němců. Upozornila je na sebe svým během, nedokázala jít nenápadně, klidně. Kolem létaly kulky. Upadla. Vojáci byli hned u ní. Otočili ji na záda a poznali, že je Židovka.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Pavel: student posledního ročníku gymnázia – statečný, citlivý, obětavý, cílevědomý, čestný, pomoc Ester chápe jako samozřejmost.

Ester: židovská dívka, žila s rodiči blízko Prahy (Pavlovi se posmívá, že nezná život na venkově – „ty moje Pražátko“), dcera lékaře, oba rodiče nastoupili do transportu do Terezína (už 3 měsíce o nich nic neví), starší bratr emigroval neznámo kam. Poslední rok žila v Praze u příbuzných – otcova sestra se provdala za árijce, proto ještě nemuseli do transportu. Ester je romantická, citlivá, skromná, ohleduplná, žije ve strachu, cítí se osamocená, nešťastná, z lásky k Pavlovi a s pocitem odpovědnosti za následky své přítomnosti se odhodlá obětovat svůj život. Pavlovi rodiče: otec má 10 minut od domova v jednom činžovním domě krejčovskou dílnu, dovolí synovi, aby z malého nepoužívaného skladiště za dílnou vytvořil svůj pokojík – útočiště s vetším vybavením, ale útulné. Dokud Pavel nepotká Ester, představuje si, jak žije v pokojíku se svou imaginární ženou. Oba rodiče jsou ustaraní (matka: „Do ničeho se, Pavle, nepleť! To nesmíš...“), všimají si změn v chování syna, dokonce syna sledují, otec matku chrání (má slabé srdce, proto ji chce ušetřit a pomáhá Pavlovi bez jejího vědomí). Měli syna v pozdním věku, je mezi nimi a Pavlem čtyřicetiletý věkový rozdíl. Zvláště otec jedná s Pavlem jako s dospělým, s rovností, je velkoryse chápavý.

Tovaryš Čepek: pomocník v otcově krejčovské dílně, to on pomáhá Ester, brání jejímu prozrazení.

Soused Rejsek: udavač, kolaborant, opilec. Jeho žena už je mrtvá, jediný syn zemřel na frontě za Německo.

Vysvětlení názvu díla: odkazuje k shakespearovskému motivu – křehký a bolestný příběh lásky poznamenané dobou, ve které se odehrává. Tma = všude kolem = doba, ve které postavy žijí (otec k Ester: „Brač se jí, neplač, brzy spolu“). Novodobé shakespearovské milence zde neoddeluje rodová zášť, ale rasová nenávisť. Dva mladí lidé, árijský chlapec a Židovka, jejichž kroky se zkrříží v drsné atmosféře protektorátní Prahy, ale neprotestují proti osudu smrti, ale naopak životem.

5. Vliv díla:

Obžaloba fašistické bestiality a rasismu, protiválečné zaměření, varování - válka poznamenává osudy nevinných lidí, ničí plány, ideály. Otčenášek ukazuje hodnoty a jistoty, pro které umírali lidé.

Ota Pavel – Smrt krásných srnců

1. Kontext doby:

Dílo spatřilo světlo světa roku 1971. Spadá tedy dobou svého vzniku do 4. období české literatury 2. poloviny 20. st. – období zahrnuje roky 1968 (v srpnu okupace Československa

vojsky Varšavské smlouvy = vojenský pakt evropských zemí tzv. východního bloku, konec období uvolňování, které vyvrcholilo nejsvobodnější dobou, obdobím tzv. Pražského jara 1968, začátek tzv. normalizace = upevňování komunismu, návrat k cenzuře = státnímu úřednímu dohledu nad kulturou) až 1989 (Sametová revoluce – konec režimu, vznik demokratického státu, uvolnění, svoboda,...).

Literaturu tohoto období dělíme do 3 skupin: exilová (= vycházející v zahraničí, u nás vydávaná až po roce 1989), samizdatová (= kopírována vlastním nákladem – kopie na psacím stroji jen pro nejbližší, zakázaní autoři) a oficiální (úředně schválená – sem patří i O. Pavel).

2. Kontext tvorby:

Ota Pavel - spisovatel a novinář, původním jménem Ota Popper (1930 – 1973). Byl synem obchodního cestujícího Leo Poppera (který mimo jiné prodával vysavače firmy Electro –Lux). Otec (židovského původu) byl se dvěma staršími bratry za války v koncentračním táboře, matka s Otou bydleli poblíž Lidic, jejichž tragédie je blízce zasáhla. Naštěstí se celá rodina po válce opět shledala.

Ota Pavel se aktivně věnoval fotbalu a hokeji. Střídal různá zaměstnání, stal se sportovním redaktorem v rádiu i novinářem, doprovázel českou reprezentaci po celém světě. Jeho život byl ovlivněn těžkou duševní chorobou.

Začíná publikovat již na vojně, především kratší povídky a reportáže do novin a časopisů.

Proslavil se tzv. sportovní beletrií vycházející z jeho osobních zážitků (= povídkami ze sportovního prostředí): Dukla mezi mrakodrapy – o reprezentačním výjezdu pražské Dukly do USA, kam mužstvo Pavel opravdu doprovázel jako sportovní reportér.

Hned několik prací z oboru sportovní beletrie bylo poctěno novinářskými a literárními cenami, některé byly zdramatizovány a uvedeny Československým rozhlasem, popř. se dočkaly filmových adaptací.

Mimořádnou pozornost čtenářů autor vzbudil knížkou příběhů ze života svého otce Smrt krásných srnců, na ni navázala posmrtně vydaná vzpomínková próza Jak jsem potkal ryby. Právě tato dvě díla jsou dnes z Pavlovy tvorby nejznámější.

3. Formální stránka:

Literární žánr: povídky

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) soubor 9 autobiografických povídek (= kratší prozaické dílo, střední epika - dle rozsahu shodná s novelou, kratší než román, s jednoduchým příběhem, bez odboček od hlavní dějové linie a s menším počtem postav), 2 cenzurou vyřazené, nejčastěji tedy vydávané v počtu 7

Jazyk a styl díla: jazyk díla působí velmi přirozeně, autenticky. Sám autor v rozhovorech přiznával, že píše velmi těžce, stále text upravuje, dokud postavy nemluví tak, jak jim „pusa narostla“.

Povídky se čtou „jedním dechem“, dostávají civilní charakter, opravdovost, věrohodnost, mají rychlý spád (autor si reportážní styl psaní vycvičil ve svém povolání). Dokáží oslovit široké čtenářské vrstvy (svou lidskou jednoduchostí jsou přístupné i méně náročnému čtenáři, přesto ale nepůsobí primitivně). Otovy prózy i reportáže nejsou psány v čistě informačním duchu. Jsou psány spíše jako vyprávění plné emocí, citů, přičemž každá z postav má své vlastní city, myšlenky a postoje.

Povídky výborně doplňuje inteligentní nevtíravý humor a nerušivé lyrické popisy krás přírody.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Křivoklátsko, především Berounsko (Popperovi zde opravdu měli chatu, tatínek Pavla byl skutečně vášnivý rybář)

Čas díla: 2. sv. válka a dalších přibližně 10 let poté

Děj jednotlivých povídek:

Nejdražší ve střední Evropě – tatínek naletěl a koupil rybník s jednou rybou. Pomstil se tím, že

nepoctivému bývalému majiteli prodal nejdražší bednu na králíky v Evropě – luxusní lednici bez chladicího zařízení.

Ve službách Švédska – povídka o tatínkově podnikavosti u firmy prodávající elektrické vysavače a ledničky, stává se dokonce nejlepším firemním prodejcem, své zásluhy na tom měla i ředitelova manželka, paní Irma, do které byl zamilován. Byl pro ni ochoten učinit cokoli. Přemlouvá jednoho ze svých přátel - zákazníků, slavného malíře, aby tuto „nekrásnější ženu“ namaloval. Musí si poradit s faktem, že je pan profesor zapřísáhlým odpůrcem žen.

Smrt krásných srnců – odvážný otec opatřil srnce, aby nasýtil své syny před odchodem do koncentračního tábora. V činu mu pomáhá přítel Prošek s vlčákem Holanem.

Kapři pro Wehrmacht – tatínkovi seberou za války jeho milovaný rybník a chystají se vylovit i vypiplané kapry. Leo je předběhne, ryby vyloví dřív.

Jak jsme se střetli s Vlky – porážka otce a syna od Vlkových.

Otázka hmyzu vyřešena – o tatínkových poválečných obchodech. Začne s prodejem mucholapek Bomba – chemik. Rychlý úspěch střídá rychlý pád – mucholapky příliš nefungují. O několik let později začnou podobný výrobek s úspěchem prodávat Holanďané.

Prase nebude! – předseda JZD nabídne tatínkovi, zda nechce krmit prasata. On v tom vidí další možnost výborného podnikání a výdělku. Zpráva „Prase nebude“ mu překazí plány. Myslel si, že si bude moci vykrmené prase odnést. Tato věta se ještě dlouho zdá tatínkovi i mamince velmi humorná. Tato povídka byla brána jako protisocialistická, proto byla cenzurována, do druhého vydání se již nedostala.

Běh Prahou – rovněž cenzurou zakázána, otec se rozhodl uspořádat předvolební závod jako agitaci pro komunistickou stranu.

Králíci s moudrýma očima – Popperovi prodali chatu a koupili si domeček, tatínek si zavedl chov králíků, maminka chovala drůbež. Spokojeně si žili přes deset let. Tatínek své králíky brávil na výlety, jednou i na výstavu. Tam ovšem nevyhrál, a tak je pustil na pasece. Domů se vrátil ráno v tak zbědovaném stavu, že vyděšená maminka volala záchranku. Před odjezdem ještě otec pověsil cedulku s nápisem „Přijdu hned“, ale už nikdy nepřišel.

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy působí velmi věrohodně, autor vychází z vlastní zkušenosti a vzpomínek na židovského otce (podnikavého svůdníka) i na laskavou matku.

Postava otce významově výrazně převyšuje ostatní.

Vysvětlení názvu díla: dílo je pojmenováno po jedné z povídek souboru.

5. Vliv díla:

Ota Pavel se nikdy nechtěl stát typickým čítankovým spisovatelem. Přesto je především tento jeho povídkový soubor řazen mezi základní knihy české literatury především pro svou lidskost, osobitý způsob popisu doby i pro výjimečnost charakterů jednotlivých nezapomenutelných postav.

Karel Poláček – Bylo nás pět

1. Kontext doby:

Dílo posmrtně vydané roku 1946. Spadá do období české literatury 1. poloviny 20. st. V období tzv. první republiky zažívají české země nebývalý rozkvět. Jedná se o jednu z nejúspěšnějších etap české společnosti po mnoha stránkách – ekonomické, kulturní,... Rozvíjí se moderní demokratický stát. V českém umění se střídá mnoho uměleckých směrů a skupin, které mnohdy neměly dlouhého trvání. Mezi ty významnější patří:

společenská próza: Ivan Olbracht – Nikola Šuhaj Loupežník, Golet v údolí,... psychologická próza: Jaroslav Havlíček – Petrolejové lampy, Helimadoe,... imaginativní próza: Vladislav Vančura – Rozmarné léto, Marketa Lazarová,...

demokratický proud: Josef Čapek, Karel Čapek – R. U. R., Bílá nemoc,..., Eduard Bass – Klapzubova jedenáctka, Cirkus Humberto,..., Karel Poláček – Bylo nás pět, Muži v ofsajdu,... Vývoj celé společnosti byl radikálně přerušen nastupující vlnou fašismu. Dílo bylo napsáno

pravděpodobně roku 1943. Z rasových důvodů Poláček již několik let nepracoval v Lidových novinách, nesměl publikovat ani nikde jinde. O několik měsíců později byl deportován do koncentračního tábora. Dílo tedy mohlo vyjít až po 2. sv. válce.

2. Kontext tvorby:

Karel Poláček (1892-1945) - český spisovatel, humorista, novinář a filmový scénárista. Pocházel z Rychnova nad Kněžnou (maloměsto) z rodiny židovského kupce. Vystudoval gymnázium, první světovou válku prožil na ruské a srbské frontě.

Pracoval jako úředník, poté jako novinář pro různé noviny a časopisy. Proslavil se v redakci Lidových novin jako autor celé řady vynikajících soudniček, sloupků, fejetonů a povídek; redakci musel z rasových důvodů roku 1939 opustit, bylo mu zakázáno publikování. Roku 1943 byl deportován do koncentračního tábora Terezín, poté byl převezen do Osvětimi. Až v 90. letech 20. st. se podařilo objevit svědkyni, která potvrdila, že Poláček zde neumírá, jak se celá léta předpokládalo, ale byl s ní převezen do jiného koncentračního tábora, do Gleiwitzu, kde dokonce sepsal a s vězni zinscenoval malou divadelní hru. Nakonec ale končí na popravišti. Podle posledních zjištění se tedy jeho datum úmrtí posouvá do roku 1945. In memoriam mu byl udělen Řád T. G. Masaryka.

Patřil k nejvýznamnějším českým spisovatelům své doby, především jej uznáváme jako skvělého vypravěče a humoristu. Ceněn je pro vynikající schopnost zobrazit „malého“ člověka v každodenním životě, častým námětem jeho děl je lidská malost. Přesto bylo jeho dílo zpočátku přijímáno nejednoznačně, uměleckou hloubku mu upíral např. uznávaný literární kritik František Xaver Šalda.

Orientaci v jeho tvorbě znesnadňuje fakt, že za války nesměl publikovat, proto díla vydával pod fiktivními jmény, popř. pod jmény svých přátel.

Díla (často zfilmovaná):

Muži v offsidu – román o osudech otce a syna Habáskových (fandí Viktorce Žižkov) a pana Načeradce (slávista)

Dům na předměstí – román o obyvatelích pražského činžovního domu

Okresní město – obraz Poláčkovy rodiště před 1. sv. válkou, bez ústředního hrdiny

Hostinec u kamenného stolu – humorný román o venkovských lázních, letních hostech. Dva bratři přijíždějí ke strýci, majiteli podniku, na prázdniny. Teta utíká s milencem, charismatickým hercem, strýc se psychicky hroutí a vedení hotelu připadne na nezkušené bratry, kteří se navíc od mládí pro malichernost spolu nebaví. Vše končí dobře, teta se vrací ke strýci, oba chlapci se udobří a dokonce si najdou mezi hosty přítelkyně.

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování) rozsahem na pomezí románu (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav) a novely (= kratší prozaické dílo většinou bez odboček od hlavní dějové linie, střední epika - dle rozsahu shodná s povídkou, kratší než román, s výrazným až překvapivým zakončením – pointou - čti pointou)

Kompozice: kniha není dělena na kapitoly, pouze na graficky označené úseky. Psána v ich-formě (= vyprávění v 1. osobě). Děj na určitých místech může působit značně rozvolněně, je však stále epicky bohatý.

Jazyk díla: jedna z nejdůležitějších a nejvýraznějších složek formální stránky díla, je klenotem zdobícím celou knihu. Autor zde konfrontuje několik rovin. Nespisovná obecná čeština se humorně mísí s vybroušenou spisovnou češtinou, germanismy (= slovy německého původu, např. šamstr, kvelb,...), s nářečními prvky - dialektismy (např. nespisovné polecajt, d'oučata, prauda, nýčko,...), profesionalismy (= mluva určité profese, povolání), knižními archaismy (=

zastaralými výrazy, zde přehnaně často a místy až nepatřičně, nadnormativně používanými, např. již tehdy zastaralé spojky přičemž, jelikož, pročež) a se školním slangem (= nespisovná studentská mluva), se slovy expresivními (= výrazově výraznými, např. kulit vočadla) a s frázemi (= ustálená slovní spojení). Uplatňuje se i slang chlapecké party (meruna, zkomoleniny kládynet místo klarinet, milistrant místo ministrant,...). Důležitou roli mají slovní stereotypy, které se podílejí na parodickém zabarvení autorova stylu a současně poukazují na stereotypnost v jednání postav. Humor podporuje i přemrštěné napodobování mluvy dospělých (jak jsem již pravil,...) a především fakt, že všechny epizody jsou líčeny z dětské perspektivy.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: maloměsto (pravděpodobně rodný Rychnov)

Čas díla: přesně neurčen, počátek 20. st.

Děj: značně inspirovaný vlastními dětskými zážitky. Dílo nemá ústřední zápletku, kompozice sestává ze sledu volně řazených epizod, jimiž jsou válka s Dražáky, Ješináky a Habrováky, téměř tragické koupání v rybníku, vybírání vosího hnízda – ochočování vos pomocí ohně, žebrání na poutnících procesích, návštěva biografu (samozřejmě bez vstupenek), příjezd cirkusu atd. Nejdlejší epizodou, jež zabírá takřka polovinu textu, je horečnatý sen hlavního hrdiny, způsobený spalovým onemocněním. Hrdina v něm se svými přáteli putuje až do daleké Indie (exotická země má působit jako ironický kontrast k banálnímu maloměstskému prostředí).

Hlavní postavy a jejich charakteristika: postavy nejsou popisovány realisticky „věrohodně“, ale v karikaturní zkratce a psychologickém zjednodušení. Tento schematismus je ovšem záměrný, má přiblížit dětskou mentalitu. Klukovská parta stojící v centru dění čítá celkem 5 členů:

1. syna majitele povoznictví Antonína Bejvala – nejlepší přítel hl. hrdiny, proslulý vynálezce, za mnoha lumpárnami stojí právě on
2. Pepka Zilvara – hoch protřelý životem, bydlí se svým jednohým otcem v chudobinci, hlavní „podezřelý“ ze všech lumpáren, ale má dobré srdce
3. syna pracovníka daňového úřadu Édu Kemlinka
4. syna krejčího Čenka Jirsáka – přezdívka Krakonoš, nábožný, jeho koníčkem je sbírání hříchů ke svatě zповědi

5. vypravěče a hlavní postavu Petra Bajzu, syna obchodníka – uličník, má rád každé dobrodružství, snaží se být chytrý, nerad ovšem poslouchá své rodiče, nechodí na hodiny hraní na housle. Nejraději škádlí „Rampepurdu“ – jeho hanlivé pojmenování pro rodinnou pomocnici. Ostatní postavy mají jen okrajové postavení a jejich charakteristika není hlouběji propracována (např. Petrův straší bratr či jeho novorozená sestřička), omezuje se např. jen na typickou vlastnost. Určitou výjimku představují zejména rodiče Petra Bajzy (zvláště laskavě je popisována jeho maminka). Nepsychologičnost vyprávění je potvrzována mimo jiné tím, že charakteristiky postav zůstávají neměnné, hrdinové se nijak nevyvíjejí.

Vysvětlení názvu díla: parta pěti kamarádů

5. Vliv díla:

Karel Poláček je některými kritiky označován za našeho největšího prozaika meziválečného období. Vysoce je hodnoceno jeho umění zobrazit typ maloměstského člověka, včetně „malého českého tyрана“, jazyková, situační a charakterová komika.

Tematizací maloměsta navázal na poláčkovskou linii např. Josef Škvorecký, stereotypnost či modelovost se objevuje v prózách Vladimíra Párala.

K popularitě Bylo nás pět výrazně přispěla také rozhlasová adaptace v podání herce Františka Filipovského.

V paměti divákům České televize jistě zůstává i kvalitní seriálová adaptace z roku 1994.

Jaroslav Seifert – Maminka

1. Kontext doby:

1918 – vznik samostatného Československa – doznívání poválečných hospodářských a politických problémů

První republika byla mnohonárodnostním státem. Němci a Maďaři otevřeně odporovali novému státu. 1924 – 1929 – stabilita státu

1929 – 1933 – světová hospodářská krize (v pohraničí do r. 1934), nejvíce zasáhla pohraniční oblasti, kde převažoval těžký průmysl a textilní průmysl, které byly krizí nejvíce postiženy – narůstání nespokojenosti, nacionálních nepokojů (v pohraničí žily převážně početné národnostní menšiny) 1935 – úspěch sudetoněmecké strany v československých volbách – Konrád Henlein

1938 – anšlus Rakouska, vyhlášena částečná mobilizace; Německo – územní nároky na pohraniční oblasti ČSR

30. září 1938 – Mnichovská dohoda

Březen 1939 – vznik protektorátu Čechy a Morava, odtržení Slovenska

Poezie

Vitalismus – oslava života

Civilismus – oslava nových vědeckých a technických objevů

Proletářská poezie – inspirace ruskou revolucí a marxismem (revoluce = východisko ze sociálních problémů poválečného světa) – sdružení Devětsil, zde však od r. 1924 – prosazení nového ryze českého básnického směru – poetismu.

Poetismus

Cílem poetismu bylo úplné oproštění se od politiky a optimistický pohled na svět. Z toho vyplynul i jeho styl rozvíjející lyriku a hravost. Ryze český směr.

Představitelé meziválečné poezie: **J. Wolker, F. Halas, K. Biebl, V. Nezval, J. Hora**

Od 50. do 80. let – literatura rozdělena na:

oficiální – podporující ideologii komunismu

exilová – autoři, kteří odešli po Únoru 1948 do zahraničí

samizdatová – neoficiální, šířená nelegálně – zpravidla kritizující soudobý režim

2. Kontext tvorby:

Jaroslav Seifert (1901 – 1986) byl český básník, spisovatel, novinář a překladatel. Patřil mezi členy hnutí Devětsil, stál na počátku českého uměleckého směru poetismu. Je jediným českým **nositelem Nobelovy ceny za literaturu** (1984), kterou získal za „poezii, která svěží smyslovostí a mimořádnou vynalézavostí podává osvobozující obraz lidské nezdolnosti a mnohotvárnosti“. Navzdory komplikovaným vztahům s komunistickou mocí obdržel titul národního umělce. Patřil k prvním signatářům Charty 77.

Dílo: poezie

Město v slzách – proletářská poezie

Na vlnách TSF – poetismus

Jaro, sbohem (1937) – Návrat Seifertova zájmu k politickým problémům a zájmu o svou zem.

Spolu s předcházející sbírkou se zde objevují ohlasy na hospodářskou krizi a nastupující fašismus.

Zhasněte světla (1938) – Reakce na mnichovskou zradu, vydáno s podtitulem Lyrické glosy; Píseň o rodné zemi – rodná země je pro člověka jistotou, myšlenka, že se do ní po smrti vrátí.

Světlem oděná (1940) – Spolu s Kamenným mostem se jedná o protiokupační poezii. Motivy domova, české krajiny a zejména Prahy jsou zdrojem jistoty a útěchy v těžkých protektorátních dobách.

Píseň o Viktorce (1950) – Tragický osud Viktorky z knihy Babička se prolíná s neméně obtížnými osudy její autorky Boženy Němcové. Ačkoli se jedná o křehké, melancholické verše spíše s útěšným vyzněním, sbírka byla označena za nepřátelskou socialismu a zakázána.

Morový sloup (1968–1970) – Zakázaná sbírka v roce 1973 vyšla v samizdatu a 1977 v exilu. Hlavním motivem vzpomínkově laděné sbírky je okouzlení lyrického subjektu láskou a krásou ženy. Sbírkou však obsahuje i tematiku smrti, pomíjivosti a tematiku hořké reakce na situaci po

sovětské okupaci v roce 1968. Teprve v roce 1981 byla sbírka vydána i oficiálně.

3. Formální stránka:

Literární druh: lyrika

Literární žánr: reflexivní lyrika

Kompozice: 2 části

Jazykové prostředky: pestrý jazyk (typický pro poetismus)

4. Obsahová stránka:

→ ve většině básní autor vzpomíná na svoji maminku, která už nežije. On si uvědomuje, že se jeho dětství nikdy nevrátí.

- sbírka je citlivá, ale není tragická – vzpomínky na dětství jsou veselé a radostné

- básně jsou dlouhé jednu až dvě strany

U okna – maminka někdy plakala, ale on nevěděl proč, nechtěla to říct

Večerní píseň – jakou náladu měla maminka, taková nálada doma panovala

Vlaky – kolem oken jejich domova projížděl vlak

Maminčina kytice – básník rozjímá nad svatební fotkou svých rodičů

Ukolébavka – říkanka o tom, jak všichni usínají

Píseň – povídání o beránkovi, co přináší spánek

Píseň o slabikáři – básník vzpomíná na školní léta, jež odvála

První dopis mamince – vzpomínka na to, jak nevěděl, co do dopisu psát, ale maminka měla stejně radost

Mateřídouška – básníkovy asociace na vůni mateřídoušky

Nádraží – ujíždějící vlak vyvolává vzpomínku na loučení

Mlýnek na kávu – ráno se mu nechtělo vstávat, ale všechny věci kolem něj už byly vzhůru

Píseň o pruhovaných peřinách – usínal sám a představoval si, co pruhy znamenají

Hra v kuličky – byla básníkovy nejoblíbenější, nic jiného nevnímal

Všední den – básník s láskou vzpomíná na to, jak maminka dělala domácí práce

Pavučina – on se pavouků bál, ale maminka je bránila

Maminčina píseň – maminka šije až do noci, nad čím asi nad prací přemýšlí?

Tatínkova dýmka – maminka hubovala, že tatínek sype tabák, ale přitom měla dýmku ráda

Píseň o dobrodružství – když byl malý, hrál si s maminkou na indiány. Ale maminka už nežije

Píseň o jízdě na kolenou – často si hrál, ale jízda na tatínkových kolenou byla nejlepší

Petrolejová lampa – vzpomínka na četní pod peřinou

Nůž – od strýčka – námořníka, který vyprávěl o dalekých cestách, dostal nůž

Cukrářský krám – velice toužil ochutnat všechno, co bylo za výlohou

Motýli – učí se do školy a u toho ho rozptyluje žluťásek

Karlův Týn – vzpomínka z výletu na hrad, kde mu jedna socha světice připomněla maminku

Okarína – je hudební nástroj, který toužil mít, ale nebyly na něj peníze

Svlačec – rostlina, která roste u cesty a jejíž vůně připomíná básníkovi maminku

Dědečkův pohřeb – hoch vnímá vše okolo, jen ne pohřeb, a vybavuje si poslední vycházku s dědečkem

Hálekův domek – básník v něm byl jako malý s dědečkem, básník i jeho dům ho okouzlili

Hora Říp – autor viděl mnoho vysokých hor, ale nejmilejší je mu nízká hora, která znamená domov

Housle – jako malý cvičení na housle nenáviděl a odmítal na ně hrát. Dnes ho to mrzí, protože je koupila maminka.

Vějíř – maminka vějíř schovávala ve skříni, ale on se k němu přece dostal a s nadšením četl verše, které na něm byly napsané

Maminčino zátiší – povzdychnutí nad tím, jak dětství se starostlivou maminkou uteklo

Maminčino zrcátko – maminka měla oblíbené zrcátko, které stárlo s ní. Bylo naprasklé a zašedlé.

Zrcátko pořád visí na stěně, ale nikdo už se do něj nedívá – básníkovi je z toho do pláče.

Kytička fialek – básník vzpomíná, jak se maminka bránila, když jí daroval kytičku; raději by za peníze něco koupila. A teď, když je po smrti, jí nejde do ztuhlé ruky vtisknout fialky.

Prstýnek po mamince – básník má schovaný prstýnek, nad kterým někdy vzpomíná

Krabice na čaj – když básník vidí starou plechovou krabičku, vzpomene si, jak maminka vařila čaj

Píseň – básník lituje toho, že je jeho dětství pryč

Hrdličky – básník se loučí se vším, co mu připomíná dětství a maminku, a je mu smutno

Josef Škvorecký – Prima sezóna

1. Kontext doby:

vývoj:

období 1945 –1948:

radost z konce války, z osvobození od fašismu

období 1948 – pol. 50. let:

definitivní vítězství komunistů, stalinský kult osobnosti, dogmatismus; oficiální literatura s budovatelskou tematikou (schematismus) – Václav Řezáč

období od pol. 50. let–1968:

postupné uvolňování vrcholilo Pražským jarem 1968; po srpnu 1968 konec svobodného vývoje období 70. a 80. let:

tzv. normalizace, tj. totalitní komunistická diktatura 3 proudy literatury:

oficiální, přijatelná pro vládnoucí režim – Ota Pavel, Bohumil Hrabal

exilová (vydávaná v cizině) – Milan Kundera, Josef Škvorecký

samizdatová (rozmnožovaná strojopisně, nemohla nebo nechtěla být vydávána) – Václav Havel, Ivan Martin Jirous

období po listopadové revoluci 1989:

konec totality

2. Kontext tvorby:

Josef Škvorecký (1924 – 2012)

- spisovatel-prozaik, překladatel a exilový nakladatel, spolu s manželkou Zdenou Salivarovou zakladatel **exilového nakladatelství 68 Publishers v Torontu**.
- Pocházel z Náchoda, za války byl po maturitě totálně nasazen, po válce vystudoval filozofickou fakultu – obor angličtina a filosofie;
- Vojenskou službu absolvoval u tankového praporu
- Od r. 1963 - spisovatel z povolání, v r. 1969 – emigrace – Kanada

Dílo: próza

„**Zbabělci**“ (1958) - román o období konce války v autorově rodném Náchodě očima „jazzového hejska“ Dannyho Smiřického, kritizuje předstírané vlastenectví místní honorace; Danny např. vstupuje do armády, aby zapůsobil na dívku, o niž usiluje.

„**Mirákl**“ – vývoj české společnosti od r. 1948 do r. 1968 na pozadí snahy Dannyho Smiřického zjistit pravdu o tzv. číhošťském zázraku.

„**Tankový prapor**“ – v díle snaha ukázat absurditu, zuřivost i neschopnost totalitní armády, v níž jediným smyslem bylo ponižit, převychovat nebo zničit normální lidské životy. Silné satirické prvky.

3. Formální stránka:

Literární druh: epika

Literární žánr: povídky

Kompozice: 6 povídek

Forma vypravování: ich-forma

Způsob vypravování: chronologický

Jazykové prostředky: spisovný jazyk, občas hudební jazzové termíny

4. **Obsahová stránka:**

Prostředí děje: fiktivní město Kostelec

Čas děje: doba Protektorátu Čechy a Morava

Prima sezóna je soubor šesti povídek od Josefa Škvoreckého, jejichž hlavní postavou je gymnaziální student Daniel Smiřický (autorovo alter ego). Kniha poprvé vyšla v Torontu v roce 1975 v nakladatelství Sixty-Eight Publishers, v Česku poprvé vyšla až v roce 1990. Děj knihy se odehrává ve fiktivním městě Kostelec v období Protektorátu Čechy a Morava.

Zimní příhoda

Vyhlášenému kosteleckému sukničkáři Dannymu Smiřickému se konečně podaří sjednat si rande, a to hned se dvěma holkami, které delší dobu obletuje: s Irenou i Marií. Nejdříve má rande s Irenou u ní doma, avšak nečekaně je vyruší Irenin otec, který je kostelecký radní. Dvojice si na rychlo vymyslí, že Danny přišel Irenu doučovat matematiku. Radní si proto Dannyho krátce vyzkouší z poměrně jednoduchého matematického příkladu, a když vidí, že Danny je na tom s matematikou hůř než Irena, nutí je oba dlouho do noci počítat matematické příklady. Danny nakonec přijde na to, co způsobilo předčasný návrat domů Irenina otce: z protějšího domu dvojici viděla Marie, se kterou měl rande později, a která ze žárlivosti přivolala Irenina otce.

Májová kouzelnice

V Kostelci se nečekaně objeví krásná slečna Karla-Marie Weberová, která zaujme Dannyho pozornost hned při prvním setkání před cukrárnou. Slíbí Dannymu, že se s ním zase sejde, avšak Danny je čím dál tím více zmaten nejen z jejího chování, ale také z jejího často se měnícího oblečení. Nakonec ho to dovede až k domněnce, že slečna Weberová musí být kouzelnice. Ta to nejenže nevyvrací, ale podporuje Dannyho, aby si to dále myslel. Když ho pozve k sobě na rande, Danny pozvání s radostí přijme. V bytě slečny Weberové dojde nakonec k tomu, že se mu odhalí pravda: slečny Weberové jsou dvě, Karla-Marie Weberová a Marie-Karla Weberová. Danny pochopí, že naletěl dvojčatům, a jde raději domů. Cestou se staví za Irenou, u které hodlá najít útěchu – zjistí ale, že u ní jsou děvčata Weberovy, které jsou Ireniny vzdálené sestřenice. Danny jde tedy raději domů, a jako vždy s nepořízenou.

Zamřížovaný charleston

V Kostelci se objeví nová tvář, Kristýna z nedalekého Mýta. Danny ji poprvé spatří na jevišti v amatérském divadle, kde dívka hraje hlavní roli, a Danny hraje v orchestru na saxofon. Danny se snaží vloudit se Kristýně do přízně; když už to vypadá, že se mu to podaří, dá si ho zavolat učitel náboženství pan Meloun. Zasněží Dannyho do svého problému: tajně oddal slečnu Dagmaru s Antonínem i přesto, že věděl, že Dagmar je neárijského původu. Jelikož se na to přišlo, potřeboval po Dannym upravit záznam v matriční knize. Gestapo mělo přijít již druhý den ráno. Danny si nakonec povolal na pomoc svého přítele Rost'a, se kterým přes noc celou knihu přepsali. Příslušník gestapa druhý den nic nepoznal, zajímal se totiž spíše o mešní víno než o matriční knihu. Danny se rozhodne k poslednímu pokusu, jak získat Kristýnu, a zajede za ní do Mýta. Přemluví jí, ať vynechá hodinu klavíru a jde s ním do parku. Tam se s ní Danny pokusí sblížit, když v tom je nachytá Kristýnin otec a Danny opět odchází s nepořízenou.

Vyhlídky z věže

Danny s Rost'ou naplánují na první pohled bezchybný plán: Rost'a pozve Irenu do lesní chaty, kde ji bude kreslit. Danny půjde náhodou kolem, a když Rost'a bude chtít v klidu dokončit o samotě Irenin portrét, Danny se s ní půjde projít a pokusí se s ní intimně sblížit. Irena však jejich lest brzy prokoukla, nicméně domů neodešla, jak měla původně v plánu, ale vyrazila s Dannym na skály. Danny byl málo zkušený horolezec, takže cesta na vrchol jim trvala poněkud déle, než bývá obvyklé. Když dolezli na vrchol věže, strávili tam celé odpoledne povídáním. V pět hodin Irena

už chtěla jít domů, avšak dvojice zjistila, že na vrcholu je vytržená slaňovací skoba, takže nemají jak slézt dolů. Danny vymyslí nebezpečnou metodu, jak dolů slézt, ta však neobstojí a Irena se zřítí dolů. Se zlomenou nohou ji chvíli na to najde její kluk Zdeněk, který měl být tou dobou v Praze u nemocné matky. Jak se ukázalo, přijela za Zdeňkem jeho další holka, a jelikož nechtěl být nikým spatřen, šel s ní do skal. Danny, který ještě pomohl situaci vyhrodit, slezl až pozdě v noci za pomoci dvou místních horolezců.

Hotel pro sourozence

Po nešťastné příhodě s Irenou se Danny pokusil s ní několikrát spojit, vždy ale narazil na jejího neústupného otce, který nechtěl, aby se Danny s Irenou dále vídal. Koncem prázdnin se Danny vydal na doučování k panu profesoru Stařecovi, který jej připravoval na reparát z matematiky. Tam Danny potkal Alenu, Ireninu sestru, se kterou zapředl rozhovor a postupně přišel na to, že Alena je do něj zamilovaná a Danny si uvědomí, že je i docela hezká. Večer v parku se začnou líbat a Alena si s Dannyem domluví rande na sobotu, kdy pojedou společně pro med do sousední vesnice. Domluví se, že přespí v jednom výletním hotelu a rodičům řeknou raději něco jiného. Nejdříve chtějí oklamat hoteliéra a namluvit mu, že jsou bratr a sestra, hoteliér je sice prokoukne, ale přesto je ubytuje. Danny se raduje, že se na něj konečně usmálo štěstí, a psychicky se připravuje na svůj první úspěch. Když se po večeru stráveném v lese oba vypraví na pokoj, aby spolu strávili noc, čeká už je tam pan rada. Přivolał ho proradný hoteliér, který nejdříve prodal Dannymu předražené prezervativy, a pak na něj zavolał otce Aleny, kterou poznal, aniž by to dal na sobě znát. Pan rada pak odvezl oba domů.

Smutné podzimní blues

Nedlouho po této příhodě byl Danny rodiči vyslán pro vodu ze studny za lesem. U studny Danny potkal Marii, která tam byla za týmž účelem. Danny se s ní dal do řeči a když byli na cestě zpátky do Kostelce, začalo prudce pršet. Dvojice se ukryla v Rošťově chatce v lese. Danny, vycítiv příležitost Marii svést, ji chtěl opít rumem. Marie ho však prokoukla a naopak ona opila Dannyho. Ten se vzbudil až druhý den ráno a utíkal domů, protože doma nic neřekl rodičům. Jaké pak bylo jeho překvapení, když zjistil, že Marie jeho rodičům zavolala a omluvila Dannyho, že přijde až druhý den. Danny se pak s Marií domluvil, že se sejdou v sobotu v Provodově, kde bude Danny vystupovat se svou kapelou. Marie tam však dorazila se svým staro–novým klukem, se kterým se opět dala dohromady. Danny byl z toho přirozeně nešťastný, což dokreslovala bluesová muzika, kterou tu noc hráli. Povídka i celá kniha končí v momentě, kdy je zpěvákovi kapely a Dannyho příteli Lexovi oznámeno, že jeho otec byl zastřelen. Tím symbolicky i skutečně končí „prima sezóna“ a Danny si uvědomuje, že válka je na spadnutí a jeho mladá léta pomalu končí.

5. Vliv díla:

Prima sezóna – český televizní seriál, který natočil režisér Karel Kachyňa v roce 1994.

Michael Viewegh – Báječná léta pod psa

1. Kontext doby:

Knihy vychází roku 1992, řadíme ji tedy do 4. období české literatury po 2. sv. válce. Tato etapa začíná rokem 1989 (Sametová revoluce, svoboda, nový politický systém, nové svobodné volby, prezidentem Václav Havel, otevření hranic, budování křehké demokracie, od roku 1993 samostatná Česká republika, rozvíjející se svobodný knižní trh, vzrůstá kvantita vydávaných knih, často ovšem za cenu klesající kvality, konečně mohou být vydávána díla exilová a samizdatová, čtenáři hladoví po dosud tabuizovaných tématech (= témata vyloučená z komunikace, nevhodná, nepřipustná), čehož Viewegh komerčně úspěšně využívá,...).

2. Kontext tvorby:

Michal Viewegh (1962 -) – nesporný talent, především skvělý pozorovatel, někdy rozverně

laskavý, jindy ironický oponent generace otců a kritik českého maloměšťáctví normalizačních dob. Původním povoláním učitel, poté redaktor v nakladatelství Československý spisovatel, nyní spisovatel z povolání.

Báječná léta pod psa jsou otevřenou kritikou totalitních časů. Tato první z větších autorových próz byla ihned oceněna čtenáři i literárními kritiky (1993 – Cena Jiřího Ortena = jedno z českých nejvýznamnějších literárních ocenění pro autory do třiceti let).

Všichni s napětím očekávali, kam bude tvorba tohoto mladého nadějného autora dále směřovat. S každou další knihou (autor vydává v průměru jednu ročně) roste obliba u čtenářů, Viewegh se stává českým nejprodávanějším žijícím spisovatelem. Literární kritika ovšem není tak jednoznačně nadšená. Autorovi vyčítá přílišnou podbízivost, komerčnost, ztrátu nadhledu.

Až čas ukáže, jestli je současná popularita vytvořena uměle díky schopnému marketingovému týmu autora, nebo je Vieweghovo dílo opravdu nadčasové.

Z dalších autorových děl: Výchova dívek v Čechách, Účastníci zájezdu, Román pro ženy,...
Zajímavost: je prvním z českých spisovatelů, který si vyzkoušel psaní románu online spolu se čtenáři na internetu.

Vyučuje mladé spisovatele v kurzech tvůrčího psaní.

3. Formální stránka:

Literární žánr: román

Literární druh: epika (= literární žánr, jehož základem je příběh, dějové vypravování)
román (= rozsáhlé prozaické dílo, velká epika - dle rozsahu delší než povídka nebo novela, děj je široce rozvětvený, vedle hlavních motivů se rozvíjejí i motivy vedlejší, obvykle s větším množstvím postav)

Kompozice a styl díla: 37 číslovaných kapitol, převážná část vyprávění je vedena v er-formě (= vyprávění ve 3. osobě), když však nahlížíme do Kvidova deníku, vyprávění se mění na ich-formu (= vyprávění v 1. osobě).

Dílo bez problémů a plynule kombinuje humoristický přístup, parodii a ironii s vážným tématem a situacemi – závažnost popisovaného faktu se však změnou náhledu nemění, nejde o zlehčení. Komický efekt spočívá např. v samotných scénkách, ale také v nepoměru mezi věkem zapisovatele a vybroušenou zralou formou jeho deníku.

Přes úvodní poznámku autora, že text je směsicí fikce a pravdy, se v pozadí skrývá i autobiografické zpracování tématu, což čtenáři potvrdí i závěr: „10. října odevzdává Kvido do nakladatelství Československý spisovatel rukopis svého románu Báječná léta pod psa.“

Dílo neřeší problémy doby, jen podává obraz o životě – politika, sociální situace, mezilidské vztahy, humor,... Román nepřináší žádné nové myšlenky, autor se jen snaží pravdivě napsat o době svého dospívání.

Jazyk díla: pestrý, uvěřitelný, dílo okořeňují svižné a vtipné dialogové pasáže. Jazykově vybočuje jen přemoudřelé dítě – Kvido.

4. Obsahová stránka:

Prostředí díla: Praha, poté stěhování rodiny na Sázavu

Čas díla: především 1968 - 1992

Děj: román se skládá z více dějových rovin.

Hlavní linii tvoří variace na vývojový román – rodiče malého chlapce Kvida (autorovo druhé já) opouštějí po okupaci republiky roku 1968 Prahu a usídlují se v městečku Sázava (pozn.: Kvido se narodil při hře Čekání na Godota).

Rodina nedostává slíbený byt, živoří v nevyhovujících prostorách prosklené zimní zahrady. Otec se odmítá politicky angažovat. Kvido spolu s kamarádkou Jaruškou recitují komunistické básničky, nakonec i otec podlehne, pokouší se hrát fotbal, aby „byl vidět“, koupí si vlčáka Něhu (pro zjemnění ji přejmenovává z Tery), i když se jeho žena psů bojí.

Až manželka komunisty Šperka, obdivovatelka Kvidova recitačního umění, rodině zajistí bydlení v rodinném domě. Do Sázavy se přistěhuje i babička Líba, paranoidně se bála, že by v

Praxe ze špatného prostředí onemocněla.

Sledujeme Kvidovo dětství i dospívání. Z jeho vášně pro psaní brzy vzniká denní kronika vztahů v rodině, stává se svědkem a zapisovatelem zásahů pokřiveného světa do chodu jeho rodiny.

Otec, který pracuje ve sklárnách v exportním oddělení ve funkci umožňující občasné služební cesty na Západ, ztrácí po návštěvě matčina přítele, chartisty Pavla Kohouta, svou pozici a sestupuje v zaměstnání na místo vrátného. Dostává se do psychických problémů, straní se svých blízkých a k jejich zděšení si vyrábí rakev. Matka přemluví Kvida a jeho dívku Jarušku, aby otci pomohli zplozením vnoučete. Otec malé Aničky sice vyrobí několik dřevěných hraček, ale jeho psychická nemoc přetrvává.

Další linii románu tvoří rozhovory již dospělého Kvida s redaktorem nakladatelství nad Kvidovým dílem, rukopisem Báječných let pod psa, jenž je podrobován kritice z hlediska vydavatelské praxe té doby (co vše je ještě přípustné a vhodné, změny, škrty).

Odlehčenou stránku románu tvoří vtipné historky o babičce, nadšené turistce a vegetariánce, a záznamy Kvidova citového a erotického zrání. Řeší se otázky kompromisů a ústupků, jsou popisovány proměny psychiky vlivem okolností.

Vylíčena je historie a zázemí postav.

Osudy rodiny po Sametové revoluci jsou shrnuty ve stručném epilogu. Otec získává pozici odpovídající jeho schopnostem, komunista Šperk se neúspěšně pokusí o sebevraždu. Chorvatsko je ohroženo, Kvidova matka poskytuje bývalé otcově milence Mirjaně azyl. Kvido konečně vydá svůj román.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Kvido: neohrabaný, tlustý, nadprůměrně inteligentní, už jako malý každého šokuje svými chytrými/přechytralými řečmi, zamilovaný do Jarušky

Jaruška – nejlepší kamarádka a později žena Kvida, v pubertě se ohlíží po přitažlivějších klucích, což Kvido těžce prožívá

otec: inteligentní člověk, pochází z chudých poměrů, vystudovaný ekonom (červený diplom), AJ, NJ, neprůbojný

matka: právnička, neúspěšná herečka, ochotná a milující

Paco: bratr, ve škole průměrný, chová se jako kovboj

Ing. Zvára: nejlepší otcův přítel, ale není tak dobrý jako on, pro zlepšení své životní situace nakonec vstoupil do KSČ

Babička Líba: pozn.: v knize má mnohem větší prostor než ve filmu; posedlá svým zdravím, vášnivá cestovatelka (z cest nosí ty nejstrašnější dárky, vždy posílá černobílou pohlednici s veršem o své cestě), matka Kvidova otce

Vysvětlení názvu díla: Báječná léta (připsáno „pod psa“) je román mladého Kvida

5. Vliv díla:

I díky oblíbenému filmovému zpracování se kniha stále drží v povědomí čtenářů (ve filmu nejsou zachycené všechny knižní pasáže). Podle některých literárních kritiků je tato z autorova díla jediná, která má uměleckou hodnotu – sporné.

Jiří Weil – Život s hvězdou

1. Kontext doby:

vývoj:

období 1945 –1948:

radost z konce války, z osvobození od fašismu

období 1948 – pol. 50. let:

definitivní vítězství komunistů, stalinský kult osobnosti, dogmatismus; oficiální literatura s budovatelskou tematikou (schematismus) – Václav Řezáč

období od pol. 50. let–1968:

postupné uvolňování vrcholilo Pražským jarem 1968; po srpnu 1968 konec svobodného vývoje
Autoři: Arnošt Lustig, Karel Poláček, Josef Čapek

2. Kontext tvorby:

Jiří Weil (1900, Praskolesy – 1959) byl český spisovatel, literární kritik, novinář a překladatel židovského původu. Proslavil se romány Moskva–hranice a Život s hvězdou.

V době druhé světové války se snažil všemožně vyhnout transportu Židů. V roce 1940 mu velmi pomohl cestovatel Alberto Vojtěch Frič, když ho naoko zaměstnal. V březnu 1942 se Weil oženil. Tzv. smíšený sňatek (Žida a Nežidovky) ho pak načas chránil před transportem. V té době byl zaměstnancem Ústředního židovského muzea v Praze, kde katalogizoval liturgické a jiné předměty ze zrušených synagog. V roce 1945 však nacisté zrušili platnost všech smíšených sňatků a povinnost transportu se začala vztahovat na všechny Židy bez výjimky. Weil se mu vyhnul tím, že 9. února 1945 fingoval svou sebevraždu skokem do řeky. Po zbytek války se pak skrýval.

Od roku 1946 byl nakladatelským redaktorem Evropského literárního klubu, který vydával i Literární noviny. V roce 1950 se stal vědeckým pracovníkem Státního židovského muzea v Praze. V té době se dostal do hledáčku tajné policie (Stb), byl podezřelý z trockismu. Nakonec však nebyl zařazen do žádného ze zinscenovaných politických procesů, které se tehdy rozjížděly, pouze byl roku 1951 vyloučen ze Svazu československých spisovatelů. V roce 1956, po první destalinizační vlně, do něj byl znovu přijat. První knihu po dlouhé době mohl vydat roku 1957. V té době měl blízko k okruhu kolem Jiřího Koláře. V židovském muzeu pracoval do roku 1958, kdy odešel do invalidního důchodu. Rok poté zemřel na leukémii.

Dílo:

Moskva–hranice, 1937, dokumentární román, jehož hlavním hrdinou je neprávem obviněný komunista, který nevyužije možnost k útěku a je vyloučen ze strany za činy, které nespáchal. Neprotiví se vůli strany a přijímá trest. Toto dílo bylo jednou z prvních kritik stalinismu. Zajímavé je, že nekomunistům na této kritice vadilo dřívější Weilovo členství v KSČ. Proti tomuto románu vystoupili téměř všichni tehdejší čeští stalinisté, nejtvrďší kritiku provedl Weilův přítel Julius Fučík.

Na střeše je Mendelssohn

3. Formální stránka:

Literární druh: próza

Literární žánr: román

Kompozice:

Forma vypravování:

Způsob vypravování:

Jazykové prostředky:

4. Obsahová stránka:

Prostředí děje: Praha

Čas děje: 2. světová válka

Jedná se o autobiografický román v příběhu bankovního úředníka Josefa Roubíčka zachycuje utrpení Židů za druhé světové války.

Hlavní postava, bankovní úředník Josef Roubíček, žijící poklidným životem průměrného člověka, se najednou ocitá v nepřátelském a nesmyslném světě fašistické hrůzovlády. Ztratí zaměstnání a je nucen k osamělému životu omezovanému stále se stupňujícími protizidovskými nařízeními. Z jeho života se stává živoření, vyplněné nouzí, strachem z povolání do transportu, jenž znamená smrt, a nostalgickými vzpomínkami na minulost, kde se nejvíce obrací na svou životní lásku Růženu. Ve stejně těžkých podmínkách žijí i ostatní, s nimiž se setkává při práci na židovském hřbitově. Společně vedou hovory nejčastěji o pokračujících transportech do pevnostního města (Terezína). Podporu a povzbuzení nachází Roubíček u dělníka Josefa Materny, jeho matky a

přátel, které občas tajně navštěvuje. S pomocí Materny se nakonec vzepře nacistické smrtící mašinérii, rozhodne se nenastoupit do transportu a raději žít důstojný život v ilegality.

Charakteristika hlavních postav:

Josef Roubíček je žid, který se ocitl na hranici života a smrti. Je to obyčejný člověk, který má strach o svůj život, a proto se snaží být nenápadný. Izoluje se od okolního světa, je ovlivňován různými nařízeními týkajícími se Židů. Vše mu pomáhá překonat představa Růženy, lásky, která z jeho života už zmizela. Na rozdíl od Kafkova prokuristy K. z románu Proces se Josef Roubíček absurdnímu světu kolem sebe nepřizpůsobuje, postupně přestává nesmyslnost normalizovat a začíná se jí vymykat, „ruší legální vládu smrti“.

Růžena je láska Josefova života. Vrací se k ní ve vzpomínkách, které zobrazují krásné chvíle, které spolu prožili. Okamžik, kdy se Roubíček z tlampače dozvídá o Růženin popravě, je nejtragičtějším okamžikem děje, ale paradoxně také místem, kde dochází k definitivnímu přerodu postavy v hrdinu, který je schopen nesmyslné brutalitě vzdorovat.

Josef Materna je člověk, se kterým se Roubíček náhodou setká na kopci nad městem, od té doby mu Materna pomáhá. Je to obyčejný dělník, je energický a aktivně odporuje nacistické okupaci. Postupně změní Roubíčkův pohled na svět, a nakonec mu nabídne úkryt před transportem. Přestože je Materna koncipován jako nevzdělaný člověk, který píše s pravopisnými chybami, nenajdou se v jeho mluvě v souladu s celkovým užíváním spisovného jazyka v románu žádné prvky obecné češtiny ani slangu.

Tomáš je kocour, s nímž se protagonista postupně spřátelí a svěřuje mu své příběhy z minulosti i současné myšlenky a pocity. Nahrazuje mu kontakt s člověkem, jelikož se jako Žid musí všem lidem vyhýbat. Jeho předobrazem byla Weilova kočka jménem Skunča.

Teta a strýc jsou nepojmenované postavy, od dětství Josefa vychovávali a považují ho za jejich velkého dlužníka. Nevzniklo mezi nimi žádné rodinné pouto. Vše špatné, co se jim stane, svádí na Josefa. Za své chování se omluví až ve chvíli, kdy nastupují do transportu do Terezína. V jejich osudu, podobně jako v osudu Roubíčkovy přítele Pavla a dalších postav odvezených transportem, je zobrazeno postupné stupňování represí a krutosti.

Seznam použité literatury

- Balajka, B. a kol.: Přehledné dějiny literatury I. SPN, Praha 1992.
Balajka, B. a kol.: Přehledné dějiny literatury II. SPN, Praha 1993.
Soldán, L. a kol.: Přehledné dějiny literatury III. SPN, Praha 1997.
Hrabák, J., Štěpánek V.: Úvod do teorie literatury. SPN, Praha 1987.
Marysková, K.: Doslov k dílu Na Větrné hůrce. Odeon, Praha 1968.
Novák, J. Z.: Doslov k dílu Obraz Doriana Graye. Mladá fronta, Praha 1966.
Slanař, O. a kol.: Obsahy a rozbory děl k Literatuře – přehledu SŠ učiva. VYUKA.CZ, Třebíč 1995.
Sochrová, M.: Čtenářský deník k Literatuře v kostce. Fragment, Havlíčkův Brod 1998.
Zeman, M. a kol.: Slovník světové literatury. Praha, Fortuna 1993.
www.blog.abhistory.cz
www.bontonfilm.cz
www.ceskatelevize.cz
www.cesky-jazyk.cz
www.coelho.cz
www.csfd.cz
www.douskova.cz
www.iliteratura.cz
www.fbd.cz
www.usteckydenik.cz
www.cs.wikipedia.org